

Bálint László

A MEGTORLÁS SZEGEDEN

1956

BÁLINT LÁSZLÓ

A megtorlás Szegeden

BÁLINT LÁSZLÓ

A megtorlás
Szegeden

BELVEDERE
INTERNATIONALE

Szeged, 2004

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000446457

A kötet megjelenését támogatták

A Szegedi Tudományegyetem Polgáriért Alapítvány

Civil Szövetség Egyesület

EMKE Kft.

Jobb Szegedért Egyesület

Magyar Polgári Demokráciáért Alapítvány

Magyar Politikai Foglyok Szövetsége

Magyar Történelmi Társulat Csongrád Megyei és Szegedi Csoportja

Prioritás Kft.

Dr. Szabó László önkormányzati képviselő - Szögedi Végeylet

SZTE JGYTFK HÖK

Tisza Konzervatív Kör, Szeged

vitéz Vörös Imre

Wábíts Győző

Szerkesztette

DR. FEJÉR DÉNES

Konzulensek

DR. KAHLER FRIGYES

DR. KISS TAMÁS

Borítóterv

MAJZIK ANDREA

ISBN 963 9573 04 3

ISSN 1587-2963

© Bálint László, 2004

© Belvedere Meridionale, 2004

X 9784

Tartalom

Előszó	I
Bevezetés	7
A megtorlást kiváltó ok	16
Ki, hogyan került látókörbe?	31
A megtorló ügyek sajtóelőkészítése	48
A legenyhébb megtorlás	61
Preventív őrizet és internálás	75
A karhatalmi és rendőri vizsgálat	82
Az MSZMP szerepe a megtorlásokban	123
A megtorlás végrehajtói	132
Befejezés, avagy a megtorlás vége	220
Dokumentumok	225
Források	257
Rövidítések	264
Névmutató	265

Előszó

Gosztonyi Péter „A magyar Golgota” c. könyvében az 1956 utáni megtorlást teljes joggal nevezte a magyar történelem legnagyobb politikai megtorlásának. A megtorlás méretei nem csak az 1848/49-es forradalom és szabadságharcához képest voltak óriásiak (pedig akkor az ország területe háromszorosa volt a mai Magyarországnak, s a harci cselekmények is sokkal hosszabb ideig tartottak). A hatalom akkor beérte 120 kivégzéssel, 1200 ember bebörtönzésével és a honvédtisztek egy részének kényszersorozásával.

Nem szokványos összehasonlítás, de érdemes belegondolni: a párizsi kommün* kegyetlen harcai után – ahol a „véres hét” csatáiban 900 barikádon folyt az elkeseredett öldöklés, amelyben 10 000 felkelő és 3 500 kormánykatonára esett el – összesen 12 500 embert vontak felelősségre bíróság előtt. 95 halálos ítéletet hoztak és *ebből 23 elítéltet végeztek ki*. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy 4000 embert száműztek Új Kaledóniába.

Az ‘56-os forradalom és szabadságharc leverése után olyan kegyetlen megtorlás vette kezdetét, amely szabad utat engedett az alantas indulatoknak. Jagon kívüli formákban – sortűzek és az ország végigverése – valamint jogi köntösbe öltöztetve – statárium, gyorsított eljárás – folyt a jól kitervelt bosszú.

A ma már hozzáférhető országos statisztikai adatok** egy olyan bosszúhadjáratra utalnak, amely alkalmas volt egy nép megfélemlítésére. Az adatok ellentmondásossága ellenére tudjuk, hogy a forradalomban való részvétel miatt végrehajtott kivégzések száma 229 és 400 között*** volt és bebörtönöztek mintegy 23 700 embert. Ehhez járultak hozzá a közbiztonsági őrizet (internálás), mely becsült adatok szerint további 16-18 000 embert érintett, és a karhatalom által elkövetett – részben gyilkosságba torokolló – kegyetlenkedések. S akkor még nem beszéltünk az enyhébb megtorlási módokról, az állásvesztésekről és megbélyegzésekről. Íme a vérben és bűnben fogant hatalom

* 1871. március 18-tól május 28-ig

** Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon*. 1945–1989 Bp., Zrínyi, 1993, 96–98; 1956 Kézikönyve III. (szerk. Kende Péter, összeállította: Szakolczai Attila, Germuska Pál, Boros Géza); 1956-os Intézet, Budapest, 1996, 303–312; Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *Kinek a Forradalma?* Püski-Kortárs, Bp., 1997, 209–229.; Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Hamvas Intézet, Bp., 2001, 431–440.

*** A Kézikönyv III. 229-főt regisztrált (307), Gosztonyi 453 kivégzésről ír (in: *A magyar Golgota*, Bp., 1993, 70–71); Az Igazságügyi Minisztérium 1958-évi statisztikája 259 végrehajtott halálos ítéletről számolt be (Igazságügyi Minisztérium 40.014/1990 IM.IV./1. az 1957–1960 között politikai okokból elítéltekről Iratok a semmisségi törvények előkészítéséhez); Az azóta feltárt adatok – M. Kiss Sándor, Márki Zoltán és saját kutatásaim – alapján a forradalommal összefüggésben kivégzettek számát 300–400 fő közé tesszük.

kezdetei, amelyet évtizedekig titok fedett, s amelyről sokan ma sem mernek beszélni, mert még ma is félnek.

A bosszú műve – amelyet a régi-új hatalom vezetői számos megnyilvánulásukkal egyre csak kicsinyeltek – Kádár ünnepélyes fogadkozásával kezdődött, miszerint szó sem lehet megtorlásról, sőt, kormánya nem fogja eltérni, hogy megtorlás bontakozzon ki. Miközben Kádár fogadkozott, megszólaltak a fegyverek, suhogtak a gumibotok és ácsolták a bitókat.

Ahhoz, hogy a magyar nép megismerje történelmének ezt a szomorú időszakát is – részben a kegyelet okán, részben, hogy jövőjét helyesen alakítsa – nélkülözhetetlen a történesek részletes, hiteles, és a történetírás szabályainak megfelelő, egyben közérthető feldolgozása. Sine ira et studio – harag és részrehajlás nélkül – mert csak így lesz maradandó a mű, méltó a forradalomhoz, amely egy hazugságoktól mentes, igazságos jövőt tűzött zászlajára. S méltó a halottakhoz, akik ezt életük feláldozásával hitelesítették.

Amikor Bálint László hozzákezdett a könyvének megírásához, igen összetett feladatot vállalt. Olyan korról ír, amelyre még visszanyúlik az emlékezet. Ez amennyit könnyít a dolgon, annyit nehezít is. Ismerjük az emlékezet csalóka „fénytöréseit”, délibábos csalódásait. S itt nem a szándékos hamisításokra gondolok, hanem a jól ismert jelenségekre, amikor az emlékező élményként adja elő (mert maga is elhiszi) a vélt, halott vagy olvasott dolgokat. Szakmai felelősség – helyes forráskritikával – kiszűrni ezeket a tévedéseket. Ismerjük ugyanakkor azt az értéket, amelyet a más forrásból meg nem ismerhető visszaemlékezés nyújt a történetírásnak. Bálint László könyvében igen jól ötvözi a levéltári anyagok nyújtotta információkat az „oral history” anyagával, s így a kötet valóban híven tükrözi a címben foglaltakat és nyújt „sűrű szövetű” történetet.

A munka érdeme, hogy feltárja az összefüggéseket a központi akarat és annak szegedi megvalósulása között. Jól látja a helyi hatalmasságok akcióit, miközben nem téveszti szem elől az *áldozatokat*, ide értve azokat is, akiket megtörtek, vagy akik forradalom alatti magatartásukat később besúgással akarták fedtetni.

A kötet *Bevezető* című fejezetében az Olvasó képet kap a megtorlás politikai koordinátáiról, arról a központi akaratról, amely végighullámozott az országon, a fővárostól a legkisebb településig.

A következő fejezetben (*A megtorlást kiváltó ok*) azután konkrétan bevezet a megtorlás tervébe általában, és alapos kutatással rámutat, hogyan „realizálódott” Szegeden mindaz, amit az MSZMP a büntetőpolitika számára kijelölt. S eközben kezd kirajzolódni a forradalom szegedi története is! Sorra élénk lépnek a szegedi forradalom szereplői: a forradalmárok – a mártír Kováts József, Perbír József, Baróti Dezső, Kiss Tamás, Péter László, Fejér Dénes, Németh Ferenc és még sokan –, akik egy független és igazságos Magyarországért cselekedtek, s az ancien régime prominensei – Tombác Imre, ifj. Komócsin Mihály, Németh Károly, Ábrahám Antal, Kiss Dezső és még többen a kellesténél –, akik csak a szovjet fegyverek erejében reménykedhettek.

Alaposan vizsgálja a Szerző azt a fontos kérdést – hiszen nem a jogegyenlőség, hanem az „osztálybíraskodás” idejét éljük – mit jelentett az *előélet szerepe* az áldozatok kiválasztásánál? (Központi kérdés volt ez a Politikai Nyomozó Osztályon is.) A propaganda ellenében – amely szerint a forradalom az osztályellenség, a restaurációra törő „Horthy-fasizmus” híveinek műve – tételesen bizonyítja Bálint László, mindez valótlan.

Érdekes a *nemzetközi kapcsolódás* áttekintése is, hiszen a forradalom másik okaként az „imperialista beavatkozást” jelölte meg a hivatalos értékelés. Kiderül: ez sem igaz.

Érdekfeszítő és megrázó a *Ki, hogyan kerül látókörbe?* című fejezet, adatokban igen gazdag oldalai betekintést engednek a politikai rendőrség nyomozati módszereibe is.

A *megtorló ügyek sajtóelőkészítése* olvasása közben jól érzékelhetjük a korszak közéleti hangulatát is. Az egy pillanatra felszabadult sajtó csakhamar újból a pártbürokrácia pórázára kerül, hogy aztán meggyőzően alakítsa a csahos kutya szerepét. Egy boszorkánykonyha világában érezhetjük magunkat. A ténybeli hazugságok, politikai és erkölcsi rágalmak kifőzése és feltáralása megrendelésre történt. Nevethetnénk is az ostobaságokon (és bosszankodhatunk a primitív, otromba stíluson) ha nem lenne mindez véresen komoly, a börtön, vagy a kivégzőudvar előszobája.

A szerző ezután tárja elénk a megtorlás szegedi történetét. A *legenyhébb megtorlás*: állásvesztés és fegyelmi az egyetemeken, a színművészek, a középiskolai tanárok és más értelmiségiek között, hallgatók kizárása a felsőoktatásból, tudósok meghurcolása, pályák kettétörése – mindez esetről, esetre, nevekkal és adatokkal.

S jönnek a keményebb ügyek. A *Prevenív őrizet és internálás* fejezetben feltárul a személyes szabadságtól megfosztás számos esete, az ellenőrizetlen hatalom önkénye. A *karhatalmi és rendőri vizsgálat* részletesen megismerteti a megtorló ügyek „természetrájjával” a rendőrségen. Ügyről-ügyre lépve, részletesen vizsgálja mi történt a vallatószobákban. A *Tanúvallomások* című fejezetből megtudhatjuk, hogy azok a politikai ügyekben valójában nem tényközlések, hanem politikai vélemények-feltételezések gyűjteményei, s ekként a megtorlás koncepciók pereinek gyűjteménye. Munkában látjuk itt a rendőrtiszteket, akik „megcsinálják” az ügyeket, megrendelés szerint.

A következő cím alatt – *Az erőszak és a beismerő vallomás* – részletes képet kapunk a politikai rendőrség „munkamódszereiről”. Olvasva a fejezetben leírt eseteket, leginkább a Ljubjanka világában érezzük magunkat – vagy ha olyan távol nem akarunk menni, akkor mondhatjuk az Andrássy u. 60-at is. Vagyis semmi sem változott, sem a verőlegények, sem a módszerek, sem a cél. A harmincas évek szovjet-világának nagy koncepciók perei nyomán továbbra is a beismerő vallomás a minden bizonyítékok királynöje. S ezt ki kell venni a gyanúsítottból minden áron. Hazugság, fondorlat, sötétzárka, éheztetés, zsarolás és verés – ez mind-mind „belefért” a szocialista törvényesség oly sokat hangoztatott hazugságába. A *„Vizsgálói magatartások”*-at persze nem csak a politikai elfogultság határozta meg. „A szakmai alkalmatlanságot, a képzettségbeli hiányosságokat pótolni kellett valamivel”. S ahogy olvassuk a fejezet oldalait látjuk,

menynyire folytatódik az '50-es évek ávos gyakorlata, amely csak annyiban változik, hogy most nem Rákosi szlogenjei, hanem az MSZMP decemberi határozata által kanonizált megállapítások szólnak a jegyzőkönyvekből és határozatokból.

Bálint László veszi a bátorságot és egy fejezetet szentel a „*Gyanúsítottai magatartás és egyéb körülmények*”-nek. Nagyon fontos fejezetet! Amit leír – a félelmek, a védekezősek – nagyon is emberiek. Amikor Kováts József bátorságának adózik, semmivel sem kisebbíti az életéért küzdő forradalmi vezető – Perbíró professzor – érdemeit (így volt ez az aradi vértanúk perében is), ugyanakkor a tények erejével láttatja a visszatért vezetők gyávaságát és hitványságát.

Minden politikai megtorlás vezetője – ez egyben az elháríthatatlan felelősség hordozását is jelenti – a regnáló politikai hatalom, amely a forradalom leverése után a Magyar Szocialista Munkáspárt volt. Lemoshatatlanul hozzá tapad a kivégzettek vére és azok a bűnök, amelyet nevében és érdekében a végrehajtó erőszakszervezetek elkövettek. Erről szól *Az MSZMP szerepe a megtorlásokban* című fejezet. Kendőzés és szépítés nélkül. Koppannak a tények, mint a föld a koporsón. Kádár-nosztalgiais napjainkban nagyon is időszerű emlékeztetni. A szerző csokorba szedi Kádár János hiteles megnyilatkozásait: az miként sürgeti a kivégzéseket és a terror fokozását. Egy évtized multával, és különösen a késői Kádár-korszakban már a szelektív amnézia feledtette mindezt. Nem illett a máig hamisan táplált jóságos, néperől gondoskodó államférfi képzetéhez a vér és a kínzókamrák világa, amelyben rendszere fogant – vérben és bűnben.

A Kádár akaratát határozati formába öntő központi pártszervek utasításai nyomán a Csongrád megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztályán miként realizálódik a megtorlás – erről olvashatunk a következő oldalakon.

Ahhoz, hogy a párthatározatokban foglaltak valódi terrorként működjenek persze kellenek *A megtorlás végrehajtói*. Münnich Ferenc, Marosán György, Biszku Béla a csúcson „kézi vezérlelssel” végezték a véres munkát (s persze a katonák: Uszta Gyula, Gyurkó László; ügyészek és bírák: Szénási Géza, Lee Tibor, Vida Ferenc, Mátyás Miklós és mások; a hosszú névsort a Terror Háza Múzeumban megtekintheti az érdeklődő).

Csongrád megyében ifj. Komócsin Mihály, Németh Károly, Tombácz Imre és mások (a helyi pártvezetés részéről), Kiss Sándor százados, Laborcz Ferenc főhadnagy a honvéd karhatalomnál, Gerebecz Pál rendőr őrnagy, Somogyi János (volt áv. majd, rendőr százados), Dobos Ferenc a megyei főügyészség újdonsült vezetője, és Kiss Dezső, a megyei bíróság elnöke (a „halálbíró”) – hogy csak néhány nevet említsék találomra abból a névsorból, amelyet Bálint László aprólékos kutatómunkával összeállított. Adatoltan olvashatjuk: kinek mi volt a szerepe. Pontos névsort kapunk arról is, kinek a büntető ügyében kik voltak az eljáró nyomozók.

Az ügyek azonban rendszerint nem értek véget a rendőrségen. *Az ügyészség* vezetőivel és ügyészeivel, valamint *A bíróságok* bíráival – felfogásukkal és magatartásukkal –

találkozunk a következő címek alatt. Azt is megtudjuk, a hatalmat feltétel nélkül kiszolgálók mellett azonban volt két bíró, akik nem vállalták a bíró számára vállalhatatlant.

A kötet második része a *Kimutatások* – óriási adattár. Megtudjuk belőle a büntető eljárások legfontosabb adatait.

A könyv utolsó fejezete (*Befejezés, avagy a megtorlás vége*) felvillantja a börtönvilágot és az 1958-as részleges közkegyelem idejét, valamint az 1963-as közkegyelmet, amely korántsem zárta le a forradalmárokkal szemben nyitott rendőrségi aktákat. Jött a III/III-as Főcsoportfőnökség ...

A kötetet – amely nagyban hozzájárul a korszakról rendelkezésre álló ismeretanyaghoz – dokumentumgyűjtemény, forrás- és névmutató egészíti ki.

Amikor a könyv konzulense útjára bocsátja a művet – és jó szívvvel ajánlja az érdeklődő olvasóknak és a tudományos kutatóknak egyaránt – úgy érzi újabb, igaz és méltó emlékmű is született a forradalom és mártírjai tiszteletére, szépítés nélkül.

Felelet ez könyv a kérdésre: „érdemes volt?”

Úgy érzem, az ‘56-osokra is érvényes az agg Kossuth Lajos Turinban mondott, viaszhengeren ránk örökített szava, amelyet 1890-ben az aradi vértanúk – ma újra álló – szobrának avatására üzent: „A világ bírāja, a történelem fog e kérdésre felelni: Legyenek a szent emlékü vértanúk megáldottak poraikban, szellemükben a honszabadság Istenének legjobb áldásaival az örökkévalóságon keresztül.”

dr. Kahler Frigyes

Bevezetés

1956 októberében a forradalom kitörésével Magyarországon rendszerváltó folyamat vette kezdetét. Eleinte csupán a reformok követeléséről, a rákosista diktatúra éveiben elkövetett hibák korrekciójáról volt szó az úgynevezett szocialista társadalmi formáció keretei között, végül ez a folyamat meglehetősen rövid idő alatt elvezetett a forradalmakra általában jellemző gyorsasággal és robbanásszerűséggel a Varsói Szerződésből való kilépésig, a semlegesség deklarálásáig, a többpártrendszer létrejöttéig stb. Amilyen gyorsan jöttek az említett események, erre lényegében megfelelően gyors volt a reakció is és a magyar történelemben immár nem először az elnyomás erői külföldi segítséggel megálljt parancsoltak a fejlődésnek és fegyveres beavatkozással, hatalmas túlerővel a dicsőségesnek indult és reménytelinek tekintett forradalmat könyörtelenül leverték.

A magyarországi kommunisták a hatalomátvételtől 1953-ig a mai fogalmakkal már szinte elképzelhetetlen terrort és diktatúrát valósítottak meg, amit proletárdiktatúrának neveztek, de amelynek kevés köze volt a proletáriátushoz. Jóval 1953 után, 1956. május 3-án Piros László belügyminiszter egy jelentést terjesztett az MDP Politikai Bizottsága elé, amelyben önkritikusan állapította meg, hogy „csapásainkat sokszor nem eléggé irányítottuk az osztályellenségre és az államvédelmi munka területén nem érvényesült eléggé az osztálypolitika”(35)*. A belügyminiszter számokkal is alátámasztotta beismerő állítását. Ezek szerint 1954-ben – tehát az enyhülés kezdetét jelentő 1953 után – 633 munkás ellen indítottak nyomozást az államvédelmi szervek államellenes cselekedet gyanúja miatt, természetesen elhurcolásuk, őrizetbe vételük és többségükben elítélésük mellett. Ilyen volt tehát az állítólagos proletárdiktatúra.

Az elképesztő elnyomás, a kegyetlenkedések, a nyomor, az idegen megszállás, az ország kirablása stb. ellen lépett fel a magyarság 1956 októberében. Akkor történt mindez, amikor a nemzet már képtelen volt elviselni a megpróbáltatásokat, a kiszípolozottságot. Az elnyomók zavarodott és meggyengült állapotba kerültek, már képtelenek voltak az ellenük fellépőkkel szemben a hatalmukat megvédeni. Miként azt a marxista ideológusok a forradalomelmélettel kapcsolatban évtizedeken át okították, ám ők ezt a forradalmat később mégis ellenforradalomnak minősítették. Amikor pedig a külső – internacionalista – segítséggel a magyar kommunisták a hatalmukat visszaszerezték, viharos gyorsasággal kezdetét vette a visszarendeződés és ismét tombolni kezdett az általuk hangoztatott proletárdiktatúra. A történeti hűséghez hozzátartozik azonban, hogy a forradalomnak még így az elbukása után is voltak bizonyos eredményei, voltak elméletiek és konkrét gyakorlatiak egyaránt. Az viszont tény, hogy a forradalmat követő egy-két év időnként a legsötétebb rákosista terrort idézte, pedig akkor már kezdetét vette a Kádár-korszak.

* A zárójeles számok a források sorszámaira utalnak (lásd 257. oldal)

A diktatúra ekkori legfontosabb feladata az volt, hogy a visszarendeződés után hosszú távra biztosítsa a kommunisták hatalmát, az úgynevezett szocializmus zavartalan építését. Rá kellett döbbszarni arra az 1956 októberében fejét fölemelő, gerincét kigyenesítő nemzetet, hogy minden további próbálkozás teljesen hiábavaló, a proletárium diktatúrája megdönthetetlen és aki ezzel próbálkozik, az pórul jár. A generális és speciális prevenció természetesen csak akkor kellően hatékony, ha nemcsak szavakban, hanem tettekben is megnyilvánul. Ezért kellett tehát megbüntetni mindazokat, akik 1956 októberében és novemberében felléptek a kommunista hatalom ellen. Minél súlyosabb volt a büntetés, annál elrettentőbb volt hatása.

Adva volt az 1956 előtti, tehát az akkori hatalmat védő büntetőjogi szabályozottság. Ezeknek a törvényi tényállásai alapján kellett minősíteni a forradalmi cselekedeteket mint történeti tényállásokat és máris működésbe léphetett az igazságszolgáltatás. De igazságszolgáltatás volt-e ez a valóságban? Vegyünk egy nagyon egyszerű példát. Egy aprócska faluban a lakosság teljesen demokratikusan megválasztotta a helyi Forradalmi Nemzeti Bizottságot, hogy az lépjen az addigi Tanács helyébe, amelyet a helyi választók a valóságban nem választottak, hanem az eléjük tárt neveket-jelölteket megszavazták. Csupán figyelmen kívül kellett hagyni az FNB demokratikus megválasztását és máris törvénytelennek volt tekinthető a Nemzeti Bizottság hatalomba kerülése, illetve a valójában a községre erőszakolt Tanács és apparátusa kibillentése onnan.

Elképzelhetetlen, hogy a forradalom leverése után a hatalomba a szovjet hadsereg által visszasegített magyar kommunisták gondoltak volna erre a meglehetősen fonák helyzetre akkor, amikor az 1956 utáni években szinte kerültek az igazságszolgáltatás kifejezést. Ehelyett csak a megtorlás fogalmát használták, amiben benne, volt a forradalmárokkal szembeni megvetésük is, de benne volt a bosszúvágy és a gyűlölet is egyaránt. Amint elkezdett puhulni a kádári diktatúra, a feledés homályába tolták az általuk akkor már egyre-másra hangoztatott szocialista demokráciához, szocialista törvényességhez stb. méltatlannak tartott „megtorlás” kifejezést. Ettől kezdve egyre inkább a megbüntetettek, a megkínzottak, a megalázottak, a társadalom perifériájára szorítottak kezdték magukra nézve találónak nevezni a „megtorlás” fogalmát és érezték magukat évtizedeken át megtoroltaknak. Talán az sem véletlen, hogy még az 1990-es években is egy minden diktatúrát kiszolgált magyar politikus az 1956-os forradalmat követő tetteit a „korábbi törvényes rend helyreállításában” való közreműködésének nevezte és kínosan került a „megtorlás” kifejezést, amelyet pedig annakidején előszeretettel hangoztatott és szolgált.

A könyv címe tehát közel sem a szenvedő féltől, a megtoroltaktól származik első sorban, miként az ifjabb generációk talán gondolnák, hanem a forradalom után diktatúrát gyakorlók kedvenc szóhasználatát.

Ha 1956. november 4-én, illetve azt követően nem történt volna meg a szovjet fegyveres beavatkozás, akkor Magyarország minden bizonnyal hamar kiheverte volna a só-

tét rákosista éveket és elindult volna a plurális demokráciák fejlődésének útján. Minden ellenkező híresztelés ellenére a kommunisták társadalmi tömegbefolyása közel sem volt akkora – a hatalmas taglétszámú MDP ellenére – mint néhány évtizeddel később, köszönhetően az intenzív ideológiai ráhatásnak, az ifjúság marxista szellemben történt nevelésének stb. A forradalom utáni kommunista hatalom gyengeségét mi sem mutatja jobban, mint ami az úgynevezett Forradalmi Munkás Paraszt Kormány a magyar néphez szóló 1956. november 4-i felhívásának a 3. pontjában áll: „A kormány nem tűri, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben résztvettek.”(42) Voltak, akik ezt el is hitték. Mások átláták a helyzetet és menekültek.

Pedig erőteljes nyomás nehezedett a magát álszent módon „forradalminak” nevezett Kádár János vezette kommunista kormányra. Az MSZMP Intéző Bizottsága 1956. november 21-i ülésén Kádár János szégyenkezve vallotta be: „A kínai elvtársak előtt le-sütöttem a szemem, mert kérdezték, hol van maguknál diktatúra?”(40) Két nappal később ugyancsak az MSZMP Intéző Bizottság ülésén Kádár János arról számolt be, hogy „Dej (a román KP vezetője) elvtárs javasolta ... Budapesten hozunk létre különbíró-ságot az atrocitások elkövetői, a munkások terrorizálói ellen. Ebben menjünk el a leg-messzebb, még a halálbüntetésig is. ... A kínai elvtársak, a csehek, a németek, a románok is mind ugyanazt mondják: Diktatúra van most soron. Diktatúra az ellenségnek és demokrácia a népnek.”(41) Csakhogy ekkor még a nép nagyobbik része ellenségnek számított. Az internacionalista partnerek uszítása természetesen érthető. Egy kőke-mény magyarországi retorzió fékezőleg hatott saját elnyomottaikra is. Valamivel később – 1957. augusztus 27-én – az MSZMP Politikai Bizottsága ülésén Kállai Gyula a követ-kezőkről számolt be: „Maga az, hogy mi csak igen kevés ellenforradalmár elemmel szá-moltunk le, ez szinte hihetetlen és kissé felháborító. ... Mondtam már az elvtársaknak, hogy amikor kint voltam a német (NDK – sz.) pártnak a kongresszusán, megkérdezték az elvtársak: No mennyit végeztetek ki, 20.000-et? Náluk egy kulák a magyarországi el-lenforradalom idején ellenséges kijelentést tett és a helyszínen lőtték agyon.”(51)

Lőttek persze nálunk is a forradalom után, amikor a lehetőségek és a körülmények arra már adottakká váltak. 1957. február 4-én az országos ügyészi konferencián Maro-sán György a hozzászólását még óvatosan kezdte, majd szokásának megfelelően egyre inkább indulatosabbá vált: „Mi nem akarunk gyilkolni, bántani senkit. Minél kisebb te-rületre akarjuk korlátozni az áldozatok számát. A világ egyik leghumánusabb kormá-nya vagyunk. ... Kivégeztünk 15 embert azért, hogy ezeket ne kelljen kivégezni. Lövünk Csepelen, hogy holnap ne sokkal többre kelljen lőni. ... Akár sikerül a válasz-tás Magyarországon, akár nem, akkor sem adjuk át a hatalmat. ... A kínai elvtársak azt mondták, hogy itt nem volt proletárdiktatúra. Annak az a feladata, hogy az ellenforra-dalmat fizikailag semmisítse meg. ... Rendbe akarjuk hozni az ország dolgát. ... Ha az ellenforradalom elleni harc statáriumot követel, akkor én sztálinista vagyok. ... Eddig

olyan alkotmányosan, tisztességesen csináltuk a dolgokat. Hagyjuk ezeket a paragrafus bukfeneket, itt politikai kérdésről van szó.”(69)

A történetek igazolják, hogy valóban félretették a „paragrafus bukfeneket” és politikai kérdést csináltak jogi kérdésekből is. Változtak a módszerek, keményedtek a felelősségre vonások. Kádár János az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. április 2-i ülésén ezt követelte: „Meg kell csinálni a népbíróságot és ahol csak olyan horthystákkal találkozunk, akik vették a bátorságot és disznóságot csináltak, körmenetben kell őket bíróság elé állítani, halálra ítélni és kivégezni. ... Ezeket az ítéleteket nem kell az újságban hozni.”(45) Kádár János nem volt megelégedve a megtorlás szigorával: „A különböző bűncselekményeket elintézik 6-8 évi fegyházzal. Itt muszáj erősíteni. ... Előfordul, hogy Nezvál elvtárs (igazságügy miniszter – sz.) egy ilyen ügyben kiizzad egy halálbüntetést és a felsőfokú bíróságon megesett a szívük rajta és a büntetését átváltottatták életfogytiglani börtönre.”(38) Majd 1957. augusztus 27-én az MSZMP Politikai Bizottsága ülésén ugyancsak Kádár János kijelentette: „Amit elhatároztunk tavasszal, azt nem hajtottuk végre. Elő kell ásni azokat a volt horthysta elemeket, akik az ellenforradalom idején hatalmat ragadtak a kezükbe és a legsúlyosabban felelőségre kell vonni valamennyiüket.”(50)

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. december 10-i ülésén Kádár János elsőtitkár már-már általános helyzetértékelést adott: „Nem tudtuk elérni az ellenforradalom fő vezetőinek, kezdeményezőinek nagyobb mérvű fizikai megsemmisítését. ... Fasiszták, deklasszáltak, a Horthy-apparátus volt emberei, akiket úgy tartottunk számon, mint a rendszer ellenségeit, akik októberben bebizonyították, hogy azok, mert vagy felbujtóként, vagy szervezőként, a hatalom megragadóiként ... jelentkeztek. Nagy kár, hogy ezeket nem sikerült megsemmisíteni, mert azért ezek a rendszer legveszedelmesebb ellenségei. ... Amikor lehetett volna odaütni, akkor nem volt meg az erő. Novemberben 1600 fasisztát a másvilágra lehetett volna küldeni, decemberben már úgy nem lehetett volna, januárban még kevésbé és mennél tovább megyünk annál kevésbé. A lehetőségek a kezdetben voltak a legjobbak, később gyengültek, az erőink viszont akkor voltak a legziláltabb állapotban.”(54) A fasisztázás ne tévesszen meg senkit, akkoriban minden tudatos forradalmár, azaz „ellenforradalmár” Kádárék szemében fasisztának számított.

A központi kommunista akarat tehát tökéletesen adott volt a legkönyörtelenebb megtorlást illetően. De miként érvényesült ez vidéken? Miként érvényesült ez Szegeden?

Ennek vizsgálatához elsősorban azt kell tudni, hogy milyen volt Szeged forradalma, hiszen ezt figyelembe véve lehet csak állást foglalni abban a kérdésben, hogy milyen volt a retorzió, a bosszú, a megtorlás Szegeden. 1957 tavaszán már-már szégyenkezve jelentette a minisztertanácsnak Tombácz Imre a szegedi városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke, hogy „az ellenforradalmi időszakban az ellenforradalmárok erőszakos cselekedetei folytán Szegeden haláleset nem történt.”(79) Ez a jelentés a valószínűleg megfelelő volt. Haláleset egy volt a forradalmi események alatt, az is a forrada-

lommal szemben fellépő, karhatalmi feladatokat ellátó katonai erő sortüzének következtében történt. De még sérülése, fizikai értelemben vett bántódása sem esett olyanoknak, akik a megdöntött diktatórikus rendszer hívei voltak. Sőt a forradalmi erők gondoskodtak arról, hogy a város leggyűlöltebb embereit, csoportjait védjék, menekítsék a népharag elől, ha kellett hát biztonsági őrizetbe vételükkel, ahol látogatókat fogadhattak, telefonálgathattak, csomagot kaphattak, tökéletes biztonságban voltak, még a kellemes időtöltésükről is gondoskodtak.

A visszarendeződés után a hatalomba visszatért helyi kommunista hatalmasságoknak talán az volt egyik legnagyobb bánata, hogy a forradalom Szegeden túl konszolidáltan, túl humánusan, mai szóhasználattal élve túlonként bársonyosan zajlott le. Talán nem is bántak volna egy kis vérengzést, egy kis rombolást, amit aztán jó keményen meg lehetett volna torolni, ország-világ előtt példát statuálva. De ilyen nem volt s ami nem volt azt képtelenség volt tényként elfogadtatni. Ezért jobb híján az ilyen cselekményekre vonatkozó szándékot, terveket kellett kitalálni, hamisítani és a köztudatba bedobni. Ennek kapcsán terjesztettek el híreket különféle halál-listákról, amelyeket a forradalmárok készítettek és természetesen ezeken kommunisták szerepeltek. Híreket keringtettek különféle kivégzési szándékokról, a szegedi Tisza-híd felrobbantásának tervéről stb. Ha kellett ezekkel kapcsolatban bizonyítékokat is hamisítottak. Mindent elkövettek, hogy a szegedi forradalmárok tetteit bizonyos tekintetben felnagyítsák, kizárólag azért, hogy a megtorlás is keményíthető legyen.

Az elmúlt években már találkoztam olyan véleményekkel, hogy más vidéki városokhoz képest Szegeden a megtorlás mértéke és milyensége enyhébb és visszafogottabb volt. Ez persze csupán nézőpont kérdése. Ha figyelembe vesszük a megtorlandó cselekedeteket, akkor a szegedi megtorlás egyáltalán nem volt sem mérsékletes, sem enyhébb az országos átlagnál. A folyamatok pedig bizony nagyon hasonlóak voltak az előzőekben említettekhez.

A visszarendeződés Szegeden november 6-án vette kezdetét és a legelső időben bizony már itt is elhangzott az, hogy a jogos követelésekkel fellépő forradalmároknak nem eshet bántódása. Pedig nem felejtendő: A szegedi városi MSZMP bizottság már november 5-én szervezni kezdte saját fegyveres erejét, amit hol karhatalomként, hol polgárőrségként emlegettek. Mégis november 13-án a városi vezetés, a szovjet megszállók helyi képviselői, a központi hatalom képviselője – a kormányösszekötő – és a szegedi munkástanácsok küldöttei között lefolyt tanácskozáson Tombácz Imre az MKP egykori nagyszegedi bizottságának háború utáni években volt elnöke, a szóban forgó időben a városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke, az MSZMP városi bizottságának tagja kijelentette: „Akik az építést szolgálják félelem nélkül nyilatkozhatnak mindenütt. Bántódása nem történik és nem is fog történni senkinek. ... A hat ember letartóztatása ... a legdurvább baklövés volt, a legdurvább megsértése az egyéni szabadságnak. Mindent elkövetünk, hogy ezek az emberek visszakerüljenek.”(23)

Az említett „hat ember” az első szegedi letartóztatott volt, akiket november 6-án a szovjet csapatok hurcoltak el. S valóban nemsokára vissza is kerültek és szabadságukat is egy részük, még ha időlegesen is, de visszanyerte. Ahogy a helyi hatalom erősödött, úgy keményedtek a megtorló intézkedések is. A szegedi kommunista vezetés látványos intézkedése volt, hogy a Szegedi Megyei Bíróság élére visszahozták Kiss Dezsőt, aki a kommunista hatalom megkaparintása éveiben elévülhetetlen szolgálót tett és hírhedt „halálbíró” hírében állt. 1953-ban kénytelen-kelletlen leváltották és elhelyezték Szegedről. Most rehabilitálták a koncepciók pereiről ismert bírót. A Szegedi Néplap 1957. február 24-i számában írt cikkében Kiss Dezső, mint a Szegedi Megyei Bíróság új elnöke kijelentette: „A bíróságról mindenkinek tudnia kell, hogy az államhatalom erőszakszerve. ... A bíróságok mindenkor osztálybíróságok voltak, ... az uralkodó osztály érdekeit szolgálták és célkitűzéseit valósították meg. Ugyanez a helyzet most a proletárdiktatúrában is. Alkotmányunk leszögezi: A Magyar Népköztársaság bíróságai büntetik a dolgozó nép ellenségeit, védik és biztosítják a népi demokrácia gazdasági és társadalmi rendjét. ... Mindenkit büntetni kell, aki megsértette a törvényt, legyen az bárki, tehát az uralkodó osztály tagja is. Legyen ez a büntetés megtorlás, ha erre szükség van és ha a megsértett társadalom érdekei ezt úgy kívánják.”(113) Kiss Dezső sorai nem hagytak kétséget afelől, hogy a proletárdiktatúra törvényei szerint fog az általa vezetett bíróság ítélni és könyörületességre nem számíthat az a sok-sok szegedi munkás, ha úgy tetszik proletár sem, tehát az uralkodó osztály tagja, aki bármilyen formában részt vett a forradalomban. A hírhedt bíró ígérete meg is valósult és a Szegedi Megyei Bíróság előtt az egyik megtorló perben az egyik szegedi munkás vádlott így méltatlankodott: „Én munkás vagyok, tehát a munkáshatalmat nem dönthetem meg. ... Az internáló táborban is a foglyok 75%-a munkás volt, akiknek a szabadságukon kívül egyebük sem volt.”(25)

A megtorló gépezet a kezdeti zűrzavar után hamar magára talált és teljesítette a feladatát. 1957. május 26-án az MSZMP szegedi pártaktíva értekezletén ifj. Komócsin Mihály az MSZMP városi Intéző Bizottsága titkára büszkén jelentette ki: „A politikai konszolidáció Szegeden gyorsabb volt, mint általában az országban. ... Az ellenforradalmároknak Szegeden sem erejük, sem bátorságuk nem volt november 4-e után fegyveres ellenállást folytatni a szovjet hadsereggel és a karhatalmi erőkkal szemben. Áprilistól kezdve tervszerű munkát végzünk az ellenforradalom teljes felgöngyölítésére, megsemmisítésére. ... Végre kell hajtánunk az ellenforradalmárok teljes ... akcióképtelenné tételét... a tanácsi, karhatalmi és igazságügyi szerveket erősíteni kell káderezempontból, ... hogy ezek a szervek a jövőben egy pillanatra sem ingadozzanak a néphatalom védelmében, az ellenforradalom ellen folyó harcban.”(124) A pártaktíva értekezlet egy határozatot is hozott, amelyben a következők olvashatók: „A párt és az állami élet területén a legfontosabb feladat, hogy kíméletlenül harcoljunk az ellenforradalom erői ellen, azok megsemmisítéséig. Haladéktalanul el kell távolítani helyük-

ről és a törvényes úton legszigorúbban felelősségre kell vonni azokat a személyeket, akik súlyos gazdasági, politikai és erkölcsi károkat okoztak népünknek.”(124)

A pártaktíva értekezleten jelen levő Aczél György az MSZMP Központi Bizottsága tagja is elismerte természetesen a saját gondolatmenetét követve a szegedi forradalmi események konszolidáltságát. Mint mondta „az ellenforradalom Szegeden az általános helyzeten túl nem tudott nagyobb mértékben úrrá lenni és ebben része van a szegedi népnek és a kommunistáknak”.(124) Néhány hónappal később – 1957 augusztusban – Kiss Károly az MSZMP Központi Bizottsága titkára egy szegedi beszédében megerősítette az előbbi állításokat: „Szegeden az ellenforradalomnak nem voltak olyan konkrét megnyilvánulásai mint Budapesten, vagy egyes vidéki városokban. De ne feledjük, ennek okát nem abban leljük meg, hogy a szegedi ellenforradalmárok talán emberségesebbek voltak, hanem sokkal inkább abban a körülményben, hogy a testvéri szovjet tankok dübörgése ... miatt Kováts József és társai háromszor is meggondolták, hogy megkezdjék a kommunisták és a népi demokratikus rend más híveinek a legyilkolását. ... Nem rajtuk múltott, hogy Szegeden mégsem került sor vérontásra.”(132)

Az 1957 nyarára kialakult helyzetet ifj. Komócsin Mihály az „Együtt a tömegekkel” című írásában (Délmagyarország 1957. augusztus 11.) a következők szerint értékelte: „Pillanatnyilag legfontosabb az ellenforradalom elleni harc. ... Nem azért fontos ez a feladat, mert október után vagyunk és meg kell torolni az ellenforradalom rendszerellenes támadását, súlyos kártevéseit. Nem csak azért, mert a népi demokráciához hű tömegekben jogos és egészséges visszavágási hangulat él. Azért is, mert 1945 után nem számoltuk fel az ellenforradalmi erőket. ... Az ellenforradalmi bűnök és elkövetett hibák megtorlásában már történt egy és más. ... De a főbűnösök elszámoltatása országosan és Szegeden is még hátra van. ... Mi a megtorlást is emberségesen intézzük. ... Az országos pártértekezlet határozatából adódik, hogy a rendészeti és igazságügyi megtorlást következetesen végig kell vinni. Ennek tervszerű vitele ma már folyik. ... Az ellenforradalmárok leleplezésében és felelősségre vonásában Szeged nem áll az utolsó helyen (sajnos az ellenforradalom kezdeményezésében sem állt az utolsó helyen).”(132)

Az előzőekben kiragadott idézetekből is világosan látszik, hogy a forradalom utáni megtorlás irányítói országosan is és Szegeden is az MSZMP különböző szintű testületei voltak. A szegedi megtorlás folyamatában elsősorban az MSZMP szegedi városi bizottságának és az MSZMP Csongrád megyei bizottságának volt döntő befolyása. Ezek formáltak véleményt a konkrét ügyekről és hoztak egyben döntéseket is a megtorlásban résztvevő szervezetek, intézmények számára.

A forradalommal és a megtorlással kapcsolatos tapasztalatait Németh Károly az MSZMP Központi Bizottságának tagja, a Csongrád megyei bizottság elsőtitkára a következők szerint összegezte: „A súlyos októberi napok nagy tanulsága, hogy minden erőnkkel erősíteni kell a proletár internacionalizmust. ... Az októberi lecke történelmi volt. Nem felejtjük el, hogy a harc a hatalomért folyik, életre-halálra. ... Kíméletlennek

kell lennünk az ellenséggel szemben, amikor szükséges, vasökölrel sújtunk rájuk. ... Többé nem fog remegni a kezünk, ha arról lesz szó, hogy ártalmatlanná tegyük a nemzetközi reakció belső szövetségeseit.”(138)

Ha pedig már szó esett az MSZMP Csongrád megyei bizottságáról és annak elsőtitkáráról Németh Károlyról, egy nagyon fontos dokumentumról mindenképpen említést kell tenni. A forradalom alatt csődöt mondott az MDP Csongrád megyei vezetése, amelynek szintén Németh Károly volt az elsőtitkára. Végso kétségbeesésükben, az MDP teljes megszűnését megelőzően október 30-án egy nyilatkozatot tett közzé az akkor alakult MDP Csongrád megyei Intéző Bizottsága, amelyben a következők olvashatók: Az MDP Csongrád megyei Intéző Bizottság „föloszlatta a Megyei Pártbizottságot és olyan Intéző Bizottságot választott, amely egyetért a magyar szabadságharc alapvető követeléseivel, a szocialista demokratizmus további kiszélesítésével, a független demokratikus Magyarország megteremtésével. ... Az Intéző Bizottság felhívja az alakuló (alsóbb szintű, helyi – sz.) intéző bizottságokat, hogy vegyenek részt minden olyan demokratikus szervezetben – munkástanácsok, forradalmi bizottságok, nemzeti bizottságok, forradalmi tanácsok – amelyek segítik a demokratikus kibontakozást. ... Más demokratikus pártokkal az MDP Intéző Bizottság a közös célok érdekében a legteljesebben együtt kíván működni. ... Párttagjaink segítsék elő a rend, a nyugalom helyreállítását. Vegyenek részt a nemzetőrségek, a munkásőrségek (üzemőrségek – szerk.) munkájában ...”(142) A felhívást közzétevő MDP Csongrád megyei Intéző Bizottság tagjai: Török István elnök, Németh Károly titkár, Ábrahám Antal, Balogh István, Fabula János, Török László és Vargakovács János tagok. Ha eltekintünk az esetleges hátsó sanda szándékoktól, ez a felhívás akár a forradalmi cselekedetek folytatására való felbujtásnak is minősül. Lényegében a dokumentumban az MDP legalizálta a forradalmi intézményeket, az újjáalakult politikai pártokat, a forradalom fegyveres testületét stb. sőt azok támogatására, a velük való együttműködésre szólította fel a kommunistákat és az MDP tagokat. Olyan cselekményeket, magatartásokat legalizált ez a dokumentum, amelyek később mégis ellenforradalmi büntettnek minősültek. Teték ezt azok, akik később Csongrád megyében és így Szegeden is a megtorlás legfőbb irányítói voltak.

A már eddig említetteken – a gyűlölet és a bosszú táplálta retorzió, a generális és speciális prevenció – túl a megtorlásnak volt egyfajta speciális politikai-ideológiai szerepe is. Mint köztudott, a szovjet katonai beavatkozást közvetlenül követően kialakult az a teljesen értelmetlen helyzet, hogy az október 23-a és november 4-e közötti események forradalomnak számítottak, a benne résztvevők pedig forradalmárok voltak, de az ezek ellen fellépő Kádár-kormány is Forradalmi Munkás Paraszt Kormányának nevezte magát. Rövidesen a forradalomból októberi események, később októberi sajnálatos események lettek, míg nem kialakult a végső minősítés, amely szerint – mármint a kommunista ideológusok szerint – 1956 októberében – novemberében

Magyarországon ellenforradalom zajlott le. Ezzel egy időben kidolgozásra kerültek az „ellenforradalom kiváltó okai”, azaz a baloldali szektás, dogmatikus hibák és jobboldali revizionista elhajlás, mint a párton belüli okok, valamint a párton kívül állók, úgymint a belső reakciós elemek aknamunkája és a külföldi imperialista hatalmak felforgató tevékenysége. Ezek akkor – 1956 decemberében – még elsősorban elméleti alapokon álltak és hiányzott a gyakorlati bizonyítás, a konkrét tényekkel való alátámasztottság. Ezt a feladatot a megtorlás gyakorlati végrehajtóinak kellett felvállalni és teljesíteni. A párton belüli okok kellő igazolása elsősorban a központi megtorló apparátus – nyomozóhatóság, ügyészség és bíróság – feladata volt. A vidéki megtorló szervezeteknek főként a belső ellenséges elemekre és a külföldi kapcsolódásokra kellett figyelniük, természetesen a helyi vonatkozásokban.

Mindezek előrebocsátása után hozzákezdhetünk annak részletesebb taglalásához, hogy miként történt az 1956-os forradalmat követő megtorlás Szegeden.

A megtorlást kiváltó ok

Mindenekelőtt azt célszerű figyelembe venni, hogy a megtorlás során milyen forradalmi cselekmények voltak, amelyek kiváltották a kommunista hatalom rosszsallását és amelyek valamiféle eljárást vontak maguk után. Ezek a retorzióként jelentkező eljárások megvalósulhattak a büntetőeljárásán belül a súlyosabbnak megítélt esetekben, vagy azon kívül az akkori elnevezés szerint rendészeti eljárások során az enyhébb esetekben. Természetesen mindenkor az egyéni elbírálás volt a meghatározó, hiszen figyelembe vették az elkövetett cselekmény úgymond társadalomra veszélyességét, ami akkor elsősorban, már-már szinte kizárólagosan a szocialista társadalmi rendszerre, vagy mint az előzőekből látható volt a proletárdiktatúrára való veszélyességet jelentette. De számottevően értékelt volt az elkövető személyében rejlő társadalomra való veszélyesség is, ami következett egyrészt a származásból, másrészt a politikai előéletből.

A megtorlandó forradalmi cselekedet

Meglehetősen szerteágazó volt az a tevékenységi kör, amelyet megtorlandónak ítélték a forradalom leverése utáni időben. Ezeknek a felsorolását célszerű időrendi sorrendben végezni, figyelembe véve a forradalom menetét.

Előtte azonban mindenképpen szólni kell egy fontos korabeli dokumentumról. A belügyminisztérium MSZMP Intéző Bizottsága felterjesztett egy javaslatot a legfelsőbb MSZMP-s vezetésnek a „büntetőpolitika egyes elvi kérdéseinek egységes rendezése”(64) tárgyában, amelyben tételesen felsorolásra kerültek azok a cselekmények, amelyeknek elkövetőit büntetőeljárás keretében felelősségre kell vonni.

Minden körülmények között eljárást kellett indítani azok ellen, akik „1956. október 23-a és november 4-e közötti időszakban a fegyveres harc szervezői, vezetői voltak, részt vettek emberek kivégzésében, fosztogattak, vagy egyéb élet és testi épség elleni, vagyonelleni bűncselekményeket követtek el. Felelősségre kell vonni azokat is, akik felbujtói, kezdeményezői, vagy vezetői voltak valamely középület megtámadásának ...”(64)

A javaslat tételes felsorolása a következőket tartalmazta:

„1. /Szervezkedés ... miatt nem lehet eljárást indítani kizárólag azon az alapon, hogy valaki forradalmi bizottság vagy egyéb hasonló jellegű szerv tagja volt. Azok ellen induljon eljárás, akik ellenforradalmi célból támadást szerveztek és vezettek, vagy ilyenben aktívan részt vettek a népi hatalom ellen.

2. /A kisebb jellegű, de ellenforradalmi csoportosulások bűnös tevékenységét az elkövetett konkrét magatartásnak megfelelően izgatásként vagy köztörvényes büntettként (pl. személyi szabadság megsértése) kell elbírálni.

3. /A tsz. (termelő szövetkezet – sz.) elleni izgatás miatt a büntetőeljárás csak abban az esetben szükséges, ha az izgatás erőszakos cselekménnyel vagy fenyegetéssel párosult.

4. /Fegyver és lőszerrejtegetés miatt ... akinél november 10-e előtt fegyvert találtak, ne vonják felelősségre.

5. /Tiltott határátlépés miatt azokat kell felelősségre vonni, akik 1957. január 31-ét követően ... követték el a cselekményt.

6. /A sztrájkra való felhívás miatt a büntetőeljárást azok ellen kell lefolytatni, akik ezt a cselekményt 1957. január 15-e után ... követték el. ... Ha büntetőeljárásnak nincs helye, közbiztonsági őrizet alkalmazható.

7. /Az 1956. október 23-a és november 10-e közötti fegyveres harcokban való részvétel önmagában nem szolgálhat alapul a felelősségre vonásnak. ... Azokat kell felelősségre vonni, akik kezdeményezői, voltak a fegyveres harc kirobbanásának, vagy fegyveres támadást vezettek. ...

8. /A tagosítás elleni bűncselekménynél szükséges a büntetőeljárás megindítása, ha az elkövető a határjel elmozdítását követő földfoglalást a hatóság közvetlen utasítása ellenére fenntartja.

9. /Fogolyszökés büntette miatt felelősségre kell vonni azokat, akik magánkezdeményezésből szerveztek, vezettek vagy aktívan részt vettek elítéltek kiszabadításában.

10. /Személyes szabadság megsértése miatt felelősségre kell vonni azokat, akik kezdeményezői vagy vezetői voltak törvénytelen letartóztatásoknak, amelyeknek célja személyes bosszú kielégítése, állami vagy pátfunkcionáriusok meghurcolása. ...

11. /A nemzetőrségbe való jelentkezés önmagában felelősségre vonás alapjául nem szolgálhat.”

Az iménti javaslatból kitűnik, hogy voltak olyan cselekmények, amelyeknek elkövetésére Szegeden nem, vagy csak jelentéktelen mértékben került sor. Mégis több ügyben felismerhetők az iménti irányelveknek való fokozott mértékű megfelelésre való törekvés, pl. a november 4-én éjjeli szovjetek elleni támadás, az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétele stb. esetében.

Szegeden a forradalomhoz szorosan kapcsolódó cselekmények már október 23-át megelőzően a kezdetüket vették. Így például a szegedi forradalmi MEFESZ már október 16-án létrejött és ettől kezdve folyamatosan szerveződött, alakult és éppen a szegedi egyetemi és főiskolai szervezőknek köszönhetően terebélyesedett ki országos méretűvé. Teljesen kézenfekvő volt tehát, hogy a szegedi MEFESZ kezdeményezői, szervezői és vezetői nem kerülhetik el a megtorlást, közülük ezt jó néhányan előre látták, maga az egyik elsőszámú kezdeményező és szervező Lejtényi András is, és ő illetve még néhányan közülük a felelősségrevonás elől külföldre távoztak. Akik itthon maradtak, mint pl. Kiss Tamás, Tóth Imre, Gönczöl Dezső, Abrudbányai Iván, Nagy Imre* és társaik,

** Az index-számok a közölt dokumentumok sorszámaira utalnak (lásd 225. oldal)*

bíróság elé kerültek és részben a MEFESZ kapcsán kifejtett tevékenységük miatt, részben más cselekmények – pl. nemzetőri szolgálat, államtitokszétszórtás, röpcédulázás által elkövetet izgatás stb. – lettek börtönbüntetésre ítéelve.

A következő, amiről szólni kell, az a József Attila Körnek még szintén a forradalom kitörése előtt, október 19-én, megtartott egyetlen vitaestjén tanúsított magatartás, ottani felszólalás. Ezek közül most csupán kettőt emeljünk ki. Az egyik Fejér Dénes esete, aki éles hangon bírálta a József Attila Kör vezetőségébe beválasztott Földi Lajost, akiről tudni érdemes, hogy Rákosi Mátyás gyámgyereke volt, fiatalon katonatiszt lett, majd DISZ-vonalon tevékenykedett, a forradalom után pedig már az elsők között – november 5-től – karhatalmista lett Szegeden, sőt szervezte is a karhatalmat, muszkavezetőként szorgoskodott és részt vett forradalmárok letartóztatásában. A másik említésre feltétlenül méltó személy nem más, mint Kovács József, akit azzal is vádoltak, hogy „már az ellenforradalmi események előtt a József Attila Körön megkezdte az ellenséges agitációt, hozzászólása sovíniszta, nacionalista, szovjetellenes volt és követelte a Belügyminisztérium államvédelmi szervének a feloszlátását. Hozzászólása a jelenlevőkre nagy hatással volt.”(24) Mindkettőjük forradalmi számláját még más későbbi cselekmények is terhelték, amelyeket a megtorlás során kellő súllyal figyelembe is vettek.

De a József Attila Körrel kapcsolatos szereplést számításba vették Baróti Dezsővel, Péter Lászlóval és még másokkal összefüggésben alkalmazott különféle megtorló intézkedések során is.

A forradalom legelső napjaiban olyan cselekmények történtek, amelyek tömegmozgalmi jellegükből következően nehezen voltak az egyéni felelősség oldaláról megközelíthetők. Tüntetések voltak, koszorúzás a Kossuth szobornál és a város csillagtalánítása, amelynek során eltávolításra kerültek a rákosista címerek és a vörös csillagok a középületekről. Később mégis felrőtták Baróti Dezső egyetemi rektornak, hogy a diákjaival együtt tüntetett, Bicskey Károly színésznek az október 23-i esti szavát. De említendő ebben a sorban a DÁV munkástanácsának később megválasztott elnöke Hegedűs István, aki „az üzem dolgozóit a tüntetésre, kivonulásra biztatta, valamint a Szegedi Kendergyárnál levő tüntetésnél, (október 24-én este – sz.), hogy a karhatalom működését akadályozza, eloltotta Szeged közvilágítását.”(83)

Ez volt az az időszak, amikor az egykori párttagok tömegével fordítottak hátat az MDP-nek, ami bizony később hátrányosan értékelt cselekedetnek számított, mint pl. Végh Joachim főiskolai tanár esetében, aki azon túl, hogy „több ízben résztvett az Írószövetség vitáján”, még „a párttagsági könyvét is az elsők közt tépte szét.”(8)

Voltak, akiknek később izgatásnak minősített kijelentése is ezekben a napokban hangzott el: Krüger Ferenc – később a szegedi XI. számú Autójavító Vállalat munkástanácsának, majd a szegedi városi FNB elnökségének tagja – „horda népségnek nevezte a városon átvonuló szovjet csapatokat”.(7) Ugyanígy járt Korpádi Lajos is, a Szegedi Cipőgyár dolgozója, aki október 26-án – a sortűz előtt – amikor a gyárból tüntetni

indultak, a vörös zászlóról kijelentette, hogy „az nem kell, az csak kapcának jó”.(12) De említendő Ábrahám István is, a Szegedi Jutaárugyár későbbi munkástanács elnöke, aki „édes munkás testvéreim, Isten nevében előre”(80) kijelentéssel vezette munkatársait az egyik tüntetésre.

Kováts Józseffel kapcsolatban azt is erősen nehezményezték a megtorlás során, hogy „kezdeményezője volt a Forradalmi Bizottság létrehozásának már október 25-én, bár ekkor a tervük végrehajtásától elálltak, mert az ellenforradalom nem győzött”.(23) Október 25-én Kováts József társa volt többek között Fejér Dénes és Németh Ferenc – utóbbi később az FNB elnökség tagja – akik szintén „tevékenyen részt vettek a szervezésben”.(3)

A forradalom győzelme azt jelentette, hogy a vádpontok szerint a városi FNB elnöksége „átvette a hatalmat Szegeden”.(25) Ez volt a legfontosabb vádpont, amely szegedi vonatkozásban elhangzott és amellyel lényegében az egész FNB elnökséget vádolták. Ám itt alapvető hiba csúszott az eljárásba, amire persze akkoriban senki sem figyelt. A hatalmat a forradalom győzelme után nem az FNB elnöksége vette át, hanem maga az FNB, amely mint helyi hatalmi szervezet funkcionált és döntéshozó szervezet volt, míg az FNB elnöksége a végrehajtó szerepet kapta illetve töltötte be. Az FNB elnökségének semmiféle döntési jogköre nem volt, minden egyes javaslatuk ügyében előterjesztést kellett készíteni az FNB plenumának, amely aztán a döntést meghozta. Ám az FNB közel 200 főből állt és ennyi embert egyrészt komplikált lett volna eljárás alá vonni, másrészt teljesen megbízható névsor erről a testületről a megtorlás során nem is állt rendelkezésre. Zavaró körülmény volt az is, hogy az FNB-be a tagokat a város gyárai, üzemei és intézményei, az ottani munkástanácsok és forradalmi bizottságok delegálták, így döntő részük kétkézi munkás volt, akiknek a felelősségre vonása politikailag igencsak kedvezőtlen képet mutatott volna. Ezért szűkítették a felelősök körét az FNB elnökségére, sőt azok közül is csupán egyesekre. Így alakult ki az a helyzet, hogy legjelentősebb szegedi megtorló perben – a Perbíró József és társai elnevezésűben – csupán az FNB elnökségének egy része került bevonásra és közéjük soroltak kívülállókat, mint például Arday Lajost és Derzsi Endrét, ugyanakkor más FNB elnökségi tagok nem is kerültek büntetőeljárás alá. Ezalatt természetesen nem Tombác Imrét kell érteni, aki a kommunisták beépített embere volt a szegedi városi FNB-ben és annak elnökségében, hanem másokat. Tóth Ágoston meg is jegyezte az eljárás során: „Bűnösnek csak akkor érzem magam, ha az elnökségben való pusztán részvételem bűncselekmény lenne. Ez pedig nem így van, mert akkor az FNB elnökség valamennyi tagja vádlott lenne”.(24) Arday Lajos és Derzsi Endre természetesen nem véletlenül került a legjelentősebb szegedi megtorló per vádlottai közé, majd elítéltek közé. Arday Lajos a szegedi 42. számú AKÖV munkástanácsának az elnöke volt, amíg a leváltásra bőségesen rászolgált igazgató helyett a vállalat vezetőjévé nem választották és közben mint volt katonatisztet Perbíró József katonai tanácsadóként maga mellé vette éppen

akkor, amikor a szovjetek elleni védelem esélyeit latolgatták. Derzsi Endre a Szegedi Jutáárúgyár küldötteként került a városi FNB-be, majd összekötő lett az FNB elnöksége és a szegedi városi FKT (Forradalmi Katonai Tanács) vezetése között, ami nem lett volna még különösebben nagy baj, de több bujkáló államvédelmi tiszt biztonsági őrizetbe vételében aktívan közreműködött, ami kellő ok volt az ő esetében is a megtorlásra.

A hatalomátvétel után a város központi forradalmi szervezetében, és a helyi forradalmi szervezetekben is különféle rendszerváltó intézkedések történtek. Az FNB elnökségében például „határozatot hoztak az ÁVH tisztek letartóztatására, amit végre is hajtottak”.(25)

Ez egy visszatérően ismételtetett és bosszúvágyról tanúskodó vádpont volt annyi változtatással, hogy az államvédelmi tisztek helyett letartóztatott kommunistákat emlegettek. Ebben az esetben bizonyítottan az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetéről, a népharag előli menekítéséről volt szó, amit kezdetben maguk az érintettek is elismertek, később azonban ez már büntetendő cselekedetté változott. Tagadhatatlan, hogy igaz az az állítás, amit Perbíró Józseffel kapcsolatban hangoztattak, miszerint „minden jogalap nélkül embereket tartóztattak le”.(25) Jogalap ezekre a biztonsági őrizet bevételekre valóban aligha volt, ezeket a humánus, az emberiség követelte ki és ennek alapján kerültek foganatosításra. Ennek a vádpontnak az álságosságát mi sem bizonyítja jobban, mint, hogy Csillag börtönben elhelyezett államvédelmi tisztek között voltak olyanok, akik önként vonultak oda be, mint pl. a szegedi államvédelmi főnök, M. Szabó István államvédelmi őrnagy megbízott főosztályvezető.

A forradalom győzelme után szinte azonnal megkezdődött a nemzetőrség szervezése Szegeden, amit ugyancsak egyes FNB elnökségi tagok terhére róttak. Ezzel kapcsolatban említésre méltó Szegedi Istvánnak az FNB elnöksége tagjának az 1957. december 27-i bírósági tárgyaláson tett felvetése, mely így hangzott: „A vádirat szerint vádolva vagyok azzal, hogy részt vettem azon a megbeszélésen, ahol a nemzetőrség felállításáról volt szó. Én csodálkozom, hogy engem vádolnak ezzel, amikor ott jelen volt az ÁVH parancsnoka, a rendőrség parancsnoka, akiket nem vádolnak azzal, hogy ezen résztvettek.”(24) A nemzetőrség szervezői és vezetői többségükben a megtorlás ilyen-olyan áldozataivá váltak; így pl. Lazur Barna főparancsnok, Palotás József első nemzetőrparancsnok, majd főparancsnok helyettes - egyben a városi FNB elnökségének tagja - valamint különböző alparancsnokok, pl. Kendi József, Sztachó Elemér, Nozdroviczky György és még sokan mások. Említhető pl. Szabó Antal, aki „belépett a nemzetőrségbe, ahol fegyveres szolgálatot teljesített, ... a Kertész téglagyárban levő fegyveres csoport parancsnoka volt”.(33) A nemzetőrségen belül különösen a Kendi József által vezetett mobil csoport, az úgynevezett „egyetemi tizenhármak” tevékenysége keltette fel a megtorlók figyelmét. De meg kell említeni Maróti Andrást is, aki szűkségből alig néhány órára vállalta a városi nemzetőrség vezetését említésreméltó cselekedetek nélkül, amiért nem is lehetett elmarasztalni, de azért már igen, mert „az el-

lenforradalom mellett lázító beszédet tartott”(80) a budapesti forradalmi élményeiről a MEFESZ október 31-i rendezvényén.

Legalacsonyabb szinten is a helyi hatalomátvétel a forradalmi bizottságokban és munkástanácsokban folyt. Királyházi Sándor a városi FNB elnökségi tagja, elnökhelyettese, az Újszegedi Kendergyár munkástanácsának elnöke elsősorban azért vált a megtorlás kiemelt célpontjává, mert komolyan vette a helyi rendszerváltást és a gyárból több nem odavaló vezetőt eltávolítottak, vagy visszahelyezték alacsonyabb fizikai munkakörökbe. Ábrahám István a Szegedi Jutaárugyár munkástanácsának elnöke kijelentette, hogy „itt nincs szükség pártra, szakszervezetre, DISZ-re, kommunistákra, most már a munkástanács intézkedik”(80) Az intézkedések indokolása során a vállalati igazgatóval kapcsolatban Ábrahám István megjegyezte, hogy „ezt úgy ültették a nyakunkra, tehát menjen vissza oda, ahonnan jött és adjanak neki kenyeret, akik őt a nyakunkra ültették”.(78) Az MDP alapszervezet titkárával kapcsolatban pedig kijelentette, hogy „vele nem lenne semmi baj, csupán egy a hiba, hogy az általunk gyűlölt piszkos kommunista pártnak volt a titkára”.(80) Lázár Kálmán a Szegedi Gyufagyár munkástanácsának elnöke is „javasolta a kommunista vezetők leváltását”(4) és a javaslata alapján több vezetésre alkalmatlan funkcionáriust le is váltottak.¹⁴ A különböző szegedi gyárak és üzemek munkástanács elnökei és egyéb tisztségviselői közül a teljesség igénye nélkül a következők érdemeltek még kiemelt figyelmet a megtorlás során: A Szegedi Textilművekből Forgács Ervin munkástanács elnökhelyettes, a Szörme és Bőrruhakészítő Üzemből Szenesi Zoltán munkástanács elnök, a Szegedi Cipőgyárból Rózsahegyi István munkástanács elnök, a Szegedi Kendergyárból Strasser Gyula munkástanács elnök és Joszt István munkástanács elnökhelyettes, mindkettő a szegedi Városi FNB elnökségének tagjai, Tölgyesi Elemér munkástanács elnök a Szegedi Vágóhídról, Skultéti Medárd a Szegedi Konzervgyárból, Futó István a Szegedi Szalámgigyárból, aki munkástanács elnök volt, egyben a városi FNB elnökségének tagja, Kertes Endre munkástanács elnök a Szegedi Ruhagyárból stb.

Az egyetemek sem maradtak ki a forradalmi folyamatból. Baróti Dezső rektor „az ellenforradalmi események alatt több kommunista egyetemi tanárt, docentet felfüggesztett, a marxizmus-leninizmus tanszék működését felfüggesztette”.(10)

Ugyanebben az időben megalakult a városi FKT is, amelynek végleges vezetője Gosztonyi István őrnagy lett. Az FKT-n belül Vasvári Vilmos hadnagy vezetésével létrejött egy úgynevezett operatív csoport, tagjai között szerepelt Forrási László százados és Surányi János főhadnagy. Részben ez a különleges csoport hajtotta végre az állambiztonsági tisztek biztonsági őrizetbe vételét, amiből következően nem kerülhették el a megtorlást és ők különösen ki voltak téve a megtorló gépezet bosszúvágyának. Ezzel szemben az FKT hadművelleti részlege – vezetője Vigh Illés őrnagy – kevésbé vonta magára a megtorlás érdeklődését, aminek oka, hogy bár elkészítették november 4-e előtt Szeged város védelmi tervét a várható szovjet támadással szemben, ám azt szabo-

táznak beillő módon hibásan tették, valamint az sem volt elhanyagolható körülmény, hogy az elsők között léptek be a honvéd tiszti karhatalomba a forradalom után, bár onnan nemsokára eltávolították jónéhányukat.

Október 31-e után Szegeden is több volt politikai párt újjáalakult, így elsősorban az FKP (Független Kisgazda Párt) és Petőfi Párt néven az NPP (Nemzeti Paraszt Párt). Az újjászervező munkában tevékenykedők és a különféle tisztségekbe kerülők külön ezért a tevékenységért a megtorlásnak csak enyhébb formáit szenvedték el, pl. munkahelyi elbocsátás, alacsonyabb beosztásba helyezés stb. mint történt Gidai Kálmán, Temesi Ferenc stb. esetében, vagy az egyéb megtorló intézkedések alkalmazása során vették ezt is számításba, mint pl. Péter László esetében.

A későbbiekben még lesz szó egy cselekményről, amely november 4-éhez, a várható szovjet beavatkozáshoz kötődik. Ekkor többen – pl. a MÁV Nagyállomás nemzetőr csoportja is – elment a jugoszláv határra azzal a meggondolatlan céllal, hogy a szovjetekkel szembeni ellenálláshoz fegyvereket szerezzenek. A határon járt ezen a napon minden felhatalmazás nélkül saját ötlete nyomán Földesi Tibor a városi FNB elnökségének tagja, aki szintén fegyvereket akart szerezni a jugoszlávoktól. Ezeknek a próbálkozásoknak nem volt semmi eredménye, de arra jók voltak, hogy végül a megtorlás során egy koncepciós vádpontot kreáljanak belőle, miszerint az FNB elnöksége „a jugoszlávoktól nehézfegyvereket akart szerezni a szovjetek elleni harchoz”.⁽²⁵⁾

A legutolsó forradalmi mozzanatok egyike a szovjet katonai invázióhoz kapcsolódott Szegeden is. November 4-én éjjel a városon átvonuló szovjet katonai páncélos alakulatokra ugyanis két fegyveres ellenálló csoport lövéseket adott le. Az egyik csoport – Boros János színész és társai – „a hídon átvonuló szovjet harcokcsi egységre a színház irányából sorozatlövéseket adott le”.⁽²⁰⁾ Nem sokkal később Szurmai Sándor a szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanács elnökének fegyveres csoportja a Kossuth Lajos sugárúton adott le lövéseket és dobott kézigránátokat a szovjet harcokcsikra. Ezek a cselekmények szintén okot adtak a megtorlásra.

Szeged szovjet megszállása – november 6-a – után forradalmi folyamatról már nem beszélhetünk, de a forradalom egyfajta utóvéd harcáról még igen. Ebben a vonatkozásban az egyik említésre méltó tevékenység az illegális röpcédulázás volt, amelyben többek közt részt vett Kiss Tamás és néhány egyetemista társa, valamint Tunyogi Csapó János, illetve tőlük függetlenül mások is, mint például Grynaeus Tamás stb. A másik tevékenységi sor az illegális Szegedi Városi Központi Munkástanácshoz kötődik, amelynek tagjai – Skultéti Medárd, Kecskés Zsuzsanna és társaik – igyekeztek megmenteni, amit lehet a forradalom helyi vívmányaiból.

Összességében elmondható, hogy a forradalom előtti és alatti cselekedetek, amelyek a megtorlás alapjául szolgáltak, nélkülöztek minden konspirációt. Nyílt, többször nagy-nagy nyilvánosság előtt zajló forradalmi tettekről volt szó amelyekért az esetek többségében az elkövetők vállalták is a felelősséget. Volt, aki büszkén vállalta. Kovács József

például kijelentette: „Céлом az volt, hogy a fellépésemkor már általánosan kialakult kártékony anarchiában igyekezzünk lehetőleg rendet teremteni, megóvni a fenyegetett személyeket és értékeket, valamint az általam törvényesnek ismert Nagy Imre kormánynak segítségére lenni abban, hogy az országot konszolidálja és a tömegek által követelt reformokat békén megvalósítsa. ... A Szegeden történt eseményekért azon idő alatt és azon a területen amely az irányításom alá tartozott, minden felelősséget vállalok.”(23)

Feltétlenül szólni kell még egy jelenségről, amely a megtorlás során szinte mindvégig tapasztalható volt. A megtorlók különös gonddal kutatták és vizsgálták minden esetben azt, hogy a politikai természetű cselekmények mellett kimutatható-e valamilyen köztörvényes bűncselekménynek minősíthető tevékenység. Ebben az esetben még attól sem riadtak vissza, hogy fontosabb megtorló ügyekben konstruáljanak ilyeneket. A cél nyilvánvaló volt: bemocskolni a forradalom tisztaságát. Ez Szegeden különös jelentőséggel bírt, hiszen itt nem voltak embertelennek jellemezhető atrocitások, jelentősebb rombolások, üzletkifosztások stb. Nem kínálták önmagukat olyan jelenségek, amelyek alkalmasak lettek volna a forradalom lejáratására, ezért ezeket különös gonddal kellett keresgélgni.

Az egyik legjelentősebb eset, az első számúnak tekinthető szegedi megtorló ügghöz, Perbíró József és társai ügyéhez kapcsolódik. Ebben is a másodrendű vádlott, de valójában első számú fő ellenséget Kovács Józsefet vették célba és egyrészt a társadalmi tulajdon hűtlen kezelésével, másrészt a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett különösen nagy kárt okozó sikkasztás bűncselekmény elkövetésével gyanúsították, majd vádolták. A forradalom győzelme után a nehéz napokra, a feszített szolgálatra való tekintettel a szegedi rendőrség egész állománya részére Kovács József fejéenként öt-száz forint rendkívüli illetményt utalt ki, amely kifizetésre is került. Ez az összeg akkor majdnem félhavi fizetés összege volt. Mindez a szegedi rendőrségnek a forradalom oldalára állása után történt és talán okkal feltételezhető ebben némi politikai szándék is, hiszen az új hatalomnak meg kellett nyerni a rendőri állományt, vagy annak legalább egy részét. Ezt a cselekedetet minősítették végül a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett hűtlen kezelésnek, amely minősítés a jogerős bírói ítéletben már nem áll meg. Annál is inkább aggályos volt ez a vád, mert a forradalom után bár nem közvetlenül, de a rendőri állománytól a forradalom alatt kiutalt és felvett juttatást visszavették, mint fizetési előleget utóbb levonták.

Ami nem sikerült a hűtlen kezelés esetében, az végül megvalósult a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztással kapcsolatosan. A cél itt is az volt, hogy Kovács Józsefet valamiféle köztörvényes bűnözőként állítsák a közvélemény elé és ezáltal a szegedi forradalmi eseményeket is lejárássák. Az FNB elnökségében a város pénzügyeiért Kovács József volt a felelős. Az egyre kritikusabbá váló helyzetben november 4-én Kovács József utasításba adta a városi tanács pénzügyi osztálya vezetőjének és helyettesének, hogy az MNB helyi fiókjából vegyenek fel százezer forintot a rendkívüli hely-

zetben előadódó váratlan kiadásokra. A pénzfelvétel megtörtént és anélkül, hogy ahhoz Kováts József hozzányúlt volna, átadták a felvett teljes összeget Perbíró Józsefnek az FNB elnöksége elnökének, többek jelenlétében. Perbíró József az intézkedést helytelenítette és a pénz visszavételezésére adott utasítást, ami nem sokkal később, a felvevők által meg is történt. Kováts József tehát egyetlen fillért nem tulajdonított el a százezer forintból. A visszavételezés során ugyanazokat a bankjegyeket adták át az MNB szegedi fiókjának, mint amelyeket felvettek. Még időlegesen sem használt fel a pénzből senki semennyit, károkozás tehát nem történt. Ez volt a valóságnak teljesen megfelelő történeti tényállás és törvénytörtő módon ebből kreáltak a büntetőjogi minősítés során sikkasztást. A már említetteken kívül erre azért is volt szükség, hogy Kováts Józsefet biztosan halálra ítéeljék. A Szegedi Megyei Bíróság ítéletében meg is állapította, hogy Kováts József „két olyan bűncselekményt követett el, amelyek egyenként is halálos minősítésűek”.⁽²⁶⁾ Az egyik a szervezkedés vezetése volt, a másik a különösen nagy kárt okozó sikkasztás, amely ekkor – mivel a társadalmi tulajdon sérelmére követték el a vád szerint – halállal fenyegetett bűncselekmény volt.

Minden próbálkozás ellenére nem volt jelentős azoknak a köztörvényes bűncselekményeknek a száma, amelyek a forradalmi tettekkel kapcsolatba hozhatók voltak. Talán a leginkább említésre méltó eset a Széchenyi téren történt, amikor nagy tömeg jelenlétében kísérletet tettek az akkoriban ott található szovjet emlékművek ledöntésére. Ez a próbálkozás azonban sikertelen maradt, köszönhetően elsősorban annak, hogy a szükséges technikai eszközök nem álltak rendelkezésre. Az emlékművekben, főleg a csúcán található ötágú csillagban azonban kárt tettek. Ezért a megtorlás során a nyomozó hatóság kísérletet tett az elkövetők felderítésére, ami részben sikerrel is járt, így a felelősségrevonás kezdeményezésére sor kerülhetett. Ennek során Fürjes Józsefet, Bognár Mihályt, Németh Jánost, és társaikat az izgatás bűncselekmény elkövetése mellett köztörvényes rongálással is vádolták és el is ítélték:

Az előélet szerepe

A megtorlás során láthatóvá vált, hogy forradalmár és forradalmár között bizony alapos különbségek voltak a felelősségre vonás milyenségét és mértékét illetően. Ez így volt természetesen Szegeden is, ami nem véletlen, hiszen ebben a tekintetben is egyfajta központi akarat érvényesült. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. augusztus 27-i ülésén a testület „megbízta Biszku Béla, Szénási Géza és Nezvál Ferenc elvtársakat (a belügyminisztert, a legfőbb ügyészt és az igazságügy minisztert – sz.), hogy három héten belül tegyenek javaslatot a jelenleg őrizetben levők ügyeinek további rendezésére, különös tekintettel az osztályszempontokra. ... A főbűnösöket és az osztályellenséget szigorúbb ítéletekben részesítsék, a dolgozó kategóriákhoz tartozókkal szemben a

törvényes rendelkezéseink értelmében más elbírálást kell alkalmazni. Ezért szükséges annak pontos meghatározása, hogy milyen kategóriák legyenek rendőrhatalósági őrizetben.”(50) Egy korábbi – 1957 júliusi – MSZMP Politikai Bizottsági ülésen, ahol ugyan csak a megtorló intézkedésekről volt szó Somogyi Miklós kijelentette: „Munkástanács tagokat is sok esetben lemondatnak és utána leváltják, vagy kirúgják az üzemből, pedig sokat mi küldtünk oda. ... Előfordul, hogy összevernek munkásokat. ... Kérem a belügyi szerveket, hogy a proli ügyét alaposan vizsgálják ki és valahogyan másként bánjunk velük, mint a horthysta tisztekkel.”(49) Sokak véleménye szerint ugyanis a horthysta katonatisztek, rendőrtisztek, csendőrök és hivatalnokok. voltak a belső reakció fő bázisa, az „ellenforradalmat” kiváltó okok egyikének fő letéteményesei. Ez alaposan elhibázott álláspont volt és a megtorlás során nehezen is tartható. De tartani kellett, mert központi elvárás volt és ezért kellett nagy erővel kutatni a forradalmárok között az osztályidegeneket. Minden próbálkozás ellenére megállapítható, hogy az ezzel kapcsolatos különféle megállapítások sok esetben hazugságokon, valótlan adatokon alapultak. Nem véletlenül jegyezte meg Kádár János az MSZMP Politikai Bizottság 1957. szeptember 17-i ülésén a következőt: „Még jó, hogy Maléter ludovikás volt”.(51) A forradalom oldalára áttért katonatisztek többsége ugyanis már a háború utáni években lett az akkor létrehozott hadsereg tagja, az új rendszer által nevelt tisztje.

A központi politikai akaratból is kiolvasható, hogy az 1956 végén összetákolt politikai-ideológiai tézisek spekulatív jellegűek voltak és bizony kevés közülük volt a valósághoz. A BM ORFK Politikai Főosztály 1958 februári egyik jelentésében is ez olvasható „Csongrád megyében az eljárás alá vontak igen nagy százalékban dolgozó emberek.”(66) Abban az időben a „dolgozó” kifejezés munkást, parasztot, haladó értelmiségit jelentett, azaz a rendszer feltételezett hívét. Ez az előbbi állítás bizony megfelelt a valóságnak. Sőt a forradalmárok között Szegeden igen jelentős számban voltak MDP tagok, a forradalom kitöréséig. Figyelmet érdemel Szegedi Istvánnak, az szegedi városi FNB elnöksége tagjának egyik kijelentése, miszerint az „elnökség több mint 50%-a párttag volt és ott a pártbizottságot Tombácz képviselte”.(25) Az imént szóba hozottak közül csak néhányat, a fontosabbakat említve, bizony Joszt István, Horváth Jenő, Németh Ferenc, Szegedi István, Királyházi Sándor, Palotás József, Takács István, Krüger Ferenc a forradalom kezdetéig az MDP tagjai voltak.

Ennek ellenére a BM Csongrád megyei RFK PNYO (Politikai Nyomozó Osztály) egy 1959-ben készített összegező dokumentumban – monográfiában – a következő valótlan megállapítást tette: „Az ellenforradalom irányító szerveiben résztvevő személyek összetételét vizsgálva azt látjuk, hogy abban nagy százalékban osztályidegen elemek, a Horthysta fasiszta rendszer kiszolgálói és huligánok vettek részt.”(34) Ez a megállapítás hazugság volt. Különös tekintettel a szegedi városi FNB elnökségére vonatkoztatva. Perbíró József, Jost István, Királyházi Sándor, Németh Ferenc, Palotás József, Szegedi István és még mások is munkás családból származtak. Horváth Jenő és

Fábián Ferenc apja kisiparos volt, Stasszer Gyuláé gabonaügynök, Tóth Ágoston és Ács Vilmos értelmiségi származású, a többiek maguk is munkások, Tombácz Imre származása és előélete megkérdőjelezhetetlen. De ott volt Kováts József! Kádár János szavait idézve „még jó”, hogy ott volt. Ő ugyanis hamisítatlan osztályidegenné számított a származását tekintve, de egyébként is. Apja – id. Kováts József – rendőr őrnagyként szolgált a horthysta rendőrség kötelékében Szegeden, a háború után internálták, majd el is ítélték, mi több „Nyugaton” is volt, mert a családjával a szovjet megszállás elől Németországba menekült és onnan tértek haza. A megtorlás szempontjából még az is kedvező volt, hogy fiatal kora ellenére maga Kováts József is kiérdemelte az osztályidegen, sőt a politikai bűncselekményért már elítélt minősítést is. A háború után ugyanis, a hatalomért folyó harc időszakában Kováts József egyetemistaként a Sulyok Dezső vezette Szabadság Párt szegedi szervezetében tevékenykedett igen aktívan és 1947-ben, az e párttal való kommunista leszámolás időszakában koncepciós elemekkel erősen feldúsított büntetőeljárás keretében 4 év börtönre ítélték, amelyet az utolsó hónapig le is töltött.^{17 29} Ezt a körülményt aztán lehetett hangsúlyozni, hangoztatni. Ebből aztán – ugyancsak a központi irányvonallal egyezően – lehetett fasisztát kreálni. Az általánosan vett fasisztázás közepette Strasszer Gyulával, a városi FNB elnöksége tagjával adódtak problémák. Bár az ő származása némileg támadható volt, az MDP tagsága ellensúlyozta talán korábbi SZDP tagságát. Az viszont már erősen a fasisztázás ellen hatott, hogy 1943-ban két heti fogházbüntetést kapott a magyar-német barátság veszélyeztetése miatt, azaz németellenes volt, 1944-ben pedig 4 hónap fogházbüntetésre ítélték, mert üldözött személyeknek nyújtott segítséget.

Nem volt az FNB elnökségének tagja Arday Lajos, mégis mint Perbíró József katonai tanácsadóját az első számú szegedi megtorló perben vonták felelősségre és a múltját kihangsúlyozták, miszerint „volt horthysta katonatiszt”.⁽³⁴⁾ Fábián Ferencnek azt is a terhére rótták, hogy „1948-ig a Kisgazdapárt tagja”⁽³⁴⁾ és újságírója volt.

Folyt tehát a szegedi forradalmárok között is az eredendően ellenségnek számítók felkutatása. Rá is találtak Skultéti Medárdra, a Szegedi Konzervgyár munkástanácsa elnökére és a Szegedi Városi Központi Munkástanács vezetőjére, aki 1945-ben az FKP tagja volt, pártszervezőként tevékenykedett, majd 1947-ben pótképviselő és választmányi tag lett. Bátky Zoltánnak a Szegedi Nemzeti Színház fegyveres őrsége vezetőjének terhére rótták, hogy „apja törvényszéki bíró volt, 1945-ben az érettségi után a Ludovikára került, 1941-től a Délvidéken teljesített szolgálatot, 1944-ben zászlóaljparancsnok. Amerikai fogságba került, ahonnan 1946-ban tért haza.”⁽³⁴⁾ A megtorló vizsgálat során Kendi Józsefről, a szegedi városi nemzetőrség „egyetemi tizenhármak” elnevezésű mobil csoportjának vezetőjéről is kiderítették, hogy „osztályidegen, apja csendőr volt”.⁽³⁴⁾ Kecskés Zsuzsanna a Szegedi Cipőgyár munkástanácsának tagja, a Szegedi Városi Központi Munkástanács vezetőségének tagja a korabeli megállapítások szerint „értelmiségi családból származik, apja birtokos volt, ... majd később városi fő-

tanácsos lett”.(29) Kovács Ágoston egy ideig a Szegedi DÉLROST munkástanácsának volt az elnöke, aki a „felszabadulás után jött át Jugoszláviából, 1945-ben az SZDP jobbszárnyához tartozott s mint ilyen államellenes magatartásért 3 év börtönre ítélték”.(4) Heimann Pálról, a Szegedi Közlekedési Vállalat akkori főmérnökéről, a forradalom ottani tevékeny résztvevőjéről, későbbi internáltról megállapították, hogy „származásánál fogva osztályidegen, ... szülei gazdag földbirtokosok voltak”.(4) Péter László esetében is többször kihangsúlyozásra került, hogy „apja csendőr volt”.(32)

A megtorlás folyamatába azonban bevontak nagy többségéről kelletlenül állapították meg a munkás vagy a paraszt származást, akár a nyomozás során, a közbiztonsági őrizetbe helyezéskor, a preventív őrizet elrendelésekor, de akár a vádemelés vagy az ítélkezés során is.

Mindezek a törekvések azt a célt szolgálták, hogy bebizonyítsák: a forradalom kitörésében Szegeden is döntő szerepük volt az úgynevezett belső reakcióhoz tartozó embereknek.

Másik jellemző törekvésük volt, hogy a forradalmárok között felkutassanak minél több olyan embert, akik korábban már összeütközésbe kerültek a törvénnyel. A forradalom kiemelkedő szegedi vezéralakjai között Kovács Józsefen kívül ilyen alig-alig volt. Az egykori politikai elítéltek közül csak néhány vette a bátorságot, hogy bekapcsolódjon a forradalmi folyamatba.

Bár a forradalmat követő megtorlásról van szó, érintőlegesen mégis szólni kell azokról az időkről, amelyek a kommunisták hatalom-megszerzésével és a hatalmuk megszilárdításával teltek. Ezek az évek jelentették a kommunista diktatúra kiteljesedését és tobzódását. Így volt ez Szegeden is. A kisebb részben valós alapokon nyugvó, de többségében koncepcionált, nem is egy esetben egyenesen provokált ügyekben és perekben olyan súlyos ítéletek születtek, amelyek az érintett s a forradalom előtt nem is sokkal kiszabadult embereket távoltartották – kevés kivételtől eltekintve, mint pl. Lévai Béla – mindenfajta politikai tevékenységtől. Nem ismert, hogy 1945 és 1953 között az országos megyei átlagban mennyi volt a kivégzettek, az életfogytig tartó fegyházbüntetésre, ugyanilyen időtartamú kényszermunkára ítélték száma, illetve aránya, de az akkoriban sokat főlemlegetett és az emberek tudatából tűzzel-vassal kiirtandó „szegedi gondolat”-nak köszönhetően a város az igencsak gyászos előkelő helyek egyikét tudhatta magáénak.

Korábbi politikai elítélt tehát alig volt a szegedi forradalmárok között. Keresni kellett hát köztörvényes bűnözőket, vagy legalább egyszer köztörvényes bűncselekményért elítélteket. A kritikus és időnként zavaros történelmi helyzetekben minden elővigyázatosság ellenére ilyenek rendre elő szoktak bukkanni és a politikai folyamatokban a múltjukat elhallgatva szerepet vállalnak. Ilyen próbálkozások előfordultak sajnálatos módon Szegeden is, de itt a pozícióba kerülésükre kevés esély volt. A munkástanácsokat és az intézményi forradalmi bizottságokat közvetlenül a dolgozók választották

a saját soraikból, akik olyanokat jelöltek és választottak be ezekbe a forradalmi szervezetekbe, akiket jól ismertek, akikben megbíztak, akikre az ügyeik vitelét, képviselését rá merték bízni. A városi FNB-be is a küldötteket a munkástanácsok és a helyi forradalmi bizottságok delegálták, a helyzet ezek esetében is az előbbihez hasonló volt. A városi nemzetőrségbe csak a munkástanácsok javaslata alapján vették fel a jelentkezőket, illetve a munkástanácsok döntöttek arról is, hogy kik kerülhetnek be a fegyveres üzemőrségekbe. A katonai forradalmi szervezetekbe eredendően nem kerülhettek be köztörvényes bűnelkövetők, mert a fegyveres erőnél és a fegyveres testületeknél ilyenek jelenléte nem volt megengedett. Ugyanez vonatkozik a MEFESZ-re, mint az egyetemisták és főiskolások forradalmi szervezetére. Így tehát egy-két véletlenszerű esettől eltekintve a forradalmi helyzetet kihasználni szándékozó korábbi bűnelkövetők az utcára szorultak és a különféle tüntetések során, vagy csillagleverések alkalmával igyekeztek jeleskedni. Ez a tevékenység azonban akkor sem merített ki semmiféle köztörvényes kategóriát – legfeljebb egy-egy esetben kisebb rongálást – és többnyire beleilleszthetők voltak a forradalom elfogadható menetébe. Később mégis alkalmasak voltak arra, hogy általuk a megtorlók foltot ejtsenek a forradalom tisztaságán. Ezek között az emberek között is csak elvétve fordultak elő lopásért, garázdaságért, testi sértésért elítéltek. Voltak viszont a társadalmi tulajdon hanyag kezeléséért, főként pedig a közellátás érdekeit veszélyeztető büntettért elítéltek. Ez a bűncselekmény magában foglalta a korábbi beszolgáltatási kötelezettség teljes vagy részleges elmulasztását, az úgynevezett feketevágásokat stb. Tehát ezek között is kisebbségben voltak a tipikusan garázda jellegű erőszakos bűnelkövetők. Nem véletlen, hogy az előbb már idézett Monográfia is mint láttuk mellőzte a „bűnözők” kifejezést és csupán „huligánok”-ról tett említést.

A nemzetközi kapcsolódás

A kommunista ideológusok szerint a forradalom kirobbanásának okai közt szerepet kapott a nemzetközi imperializmus aknamunkája is. Ezért minden egyes megtorló ügyben vizsgálni kellett azt, hogy kimutatható-e valamiféle ellenséges külföldi kapcsolódás. A forradalom alatt Szegeden egyetlen nyugati – külföldi – vonatkozású cselekmény történt. Valaki november első napjaiban külföldről ismeretlenül felhívta a városi FNB elnökségét, érdeklődött, hogy mi a helyzet a városban, van-e szükség valamire. A telefonáló nem mutatkozott be, azt sem mondta, hogy képvisel-e valamilyen szervezetet vagy intézményt. Egyes adatok szerint az illető Belgiumból telefonált, más adatok szerint vöröskeresztes aktivista volt, vagy lehetett. Ebből az információból azonban semmiféle gyanúsítást vagy vádpontot kreálni nem lehetett.

A másik eset már bonyolultabb és éppen ezért alkalmasabb is volt arra, hogy a körülményeket összeroskva, fölnagyítva, kimutatható legyen belőle valamiféle külföldi

kapcsolódás kiépítésére való szándék. Ez viszont nem külföldről Magyarország felé irányuló cselekmény volt, hanem éppen fordítva, és nem valamelyik fő imperialistának tartott hatalom volt a megcélzott állam, hanem a szomszédos Jugoszlávia, amely néhány évvel korábban még ugyan imperialista bérencnek számított, de 1956-57-ben hivatalosan már inkább barátnak tekintett volt, bár a mélyben, az érzelmekben még hatott a korábbi gyűlölet is.

Az említett események november 4-én, a szovjet fegyveres beavatkozást közvetlenül megelőzően történtek. Ezen a napon többen jártak a Szegedhez közeli Röszkén az ottani határátkelő helyen azért, hogy jugoszlávokkal tárgyaljanak, A Szegeden elterjedt hírek szerint a jugoszlávoknak az a véleménye alakult ki, hogy Magyarországon nem forradalom, hanem fasiszta puccs zajlik. Ezt a véleményt eloszlatni küldte a határra Perbír József FBN elnökség elnöke az elnökség tagját Kováts Józsefet tolmáccsal és személybiztosító rendőrrel. Ez egy meglehetősen naiv elképzelés volt, a vállalkozás nem is járt sikerrel, mert a határon a jugoszláv fél részéről az alacsony beosztású határőr személyzetten kívül nem tartózkodott senki. A Kováts József vezette delegáció tehát dolgvégezetlenül visszatért Szegedre. Ugyanezen a napon a határon járt a szegedi városi FKT operatív csoportjának delegációja is, azért hogy a Jugoszláviába szökött szegedi államvédelmi tisztek sorsáról tárgyaljon. A szegedi forradalmi álláspont az volt, hogy az államvédelmi tisztek még maradjanak ott, ahol vannak biztonságban, míg a jugoszlávok legszívesebben visszaadták volna már őket. Ez a két körülmény némileg ellentmond ugyan egymásnak, mégis ezek voltak azok az okok, amelyek tárgyalások kezdeményezésére készítették részben az FNB elnökségét, részben az FKT vezetését. Ezekből a sikertelen próbálkozásokból azonban így nem lehetett semmiféle, a megtorlás szempontjából felhasználható következtetést levonni vagy kreálni. Ugyanezen a napon a MÁV alsóvárosi személypályaudvar nemzetőrségének néhány tagja is Röszkén járt azzal a céllal, hogy a szovjet támadás elleni védelem megszervezéséhez fegyvereket szerezzenek. Ez a próbálkozás is sikertelen maradt. A legemlékezetesebb eset azonban Földesi Tibornak, az FNB elnökség tagjának nevéhez kötődik, aki teljesen önálló kezdeményezésként, az FNB elnökségének tudta nélkül november 4-én Röszkére ment és fegyverszerzési célból sikerült is tárgyalni a jugoszláv határőrizeti szervek képviselőivel. Földesi főként nehézfegyvereket szeretett volna kérni a szovjet páncélostámadás elleni védekezéshez, amit a jugoszlávok – már akikkel tárgyalt! – elutasítottak és csak arra mutattak hajlandóságot, hogy a kiszökött államvédelmi tisztek fegyvereit esetleg majd visszaadják.

Ezek voltak az események, amelyekből létrejött a következő vádpont és bírósági tárgyalási ténymegállapítás: Kováts József „november 4-én a jugoszláv határra ment azzal a céllal, hogy az elnökség (az FNB elnöksége – sz.) nevében a jugoszlávoktól nehézfegyvereket kérjen a szovjetek elleni támadáshoz”.⁽²⁶⁾ Ez nagyon súlyos vádpont volt részben Kováts József, részben az FNB elnökség büntetőeljárás alá vont tagjaival

szemben. De mégsem volt az igazi, mert a kapcsolatfelvételt szegedi részről kezdeményezték, nem volt semmi köze a forradalom kitöréséhez és a jugoszlávokat nem is lehetett szerencsésen a képbe illeszteni.

A leginkább felhasználható történet Földesi Tibor nevéhez kötődik. A szovjet meg szállás után néhány nappal, miután kezdetét vette a megtorlás, Földesi Tibor elhagyta Szegedet, majd az országot is és Ausztriába, onnan Németországba szökött. Rövid időn belül az USA titkosszolgálatának látókörébe került, akik ügynöki feladatra beszervezték, először próbafeladattal, majd véglegesen – és illegálisan – hazatelepítették. Ám nem volt szerencséje és a második határátlépés után azonnal elfogta a magyar határőrség, eljárás indult ellene, végül „ellenforradalmi szervezkedés, hűtlenség és tiltott határátlépés”(33) miatt halálra ítélték és kivégezték. Földesi Tibor semmiféle kémtevékenységet nem fejtett ki, bár esetében a beszerzés vállalása önmagában már bűncselekményt valósított meg. Legalább ilyen súlyú bűncselekménynek számított azonban az említett „ellenforradalmi szervezkedés,-ben” részvétele. Pedig Földesi Tibor csak november 2-án lett az FNB elnökségének tagja, a november 4-i röszei próbálkozás egyrészt nem járt sikerrel, másrészt semmi köze nem volt ahhoz az FNB elnökségének. De volt Földesi Tibornak egy nagyon nagy bűne, amit ugyan önálló kezdeményezésként, de utóbb már az FNB elnökség tudtával követett el. Olyan bűn volt ez, ami a hatályos büntető törvénykönyvben aligha volt megfogalmazva. Földesi Tibor felderítette, hogy szegedi államvédelmi szervezetek, a BM Csongrád megyei főosztályán működő operatív részleg és az őthalmi államvédelmi belső karhatalmi ezred tisztjei az ÁVH hivatalos megszüntetése után, tehát amikor a kormányhatározat szerint ezek a szervezetek már nem is léteztek, de még a személyi állomány szökése, illegálításba vonulása előtt jelentős összegeket vettek fel önhatalmúlag, engedély nélkül az MNB szegedi fiókjától. Csak összehasonlításként: a két összeg többszöröse volt a Kováts József által az FNB részére felvett, de soha fel nem használt összegnek. Az államvédelmi tisztek a felvett pénzt el is osztották egymás közt és fel is használták saját céljaikra. Ennek felderítése és az FNB-n keresztül a nyilvánosság elé tárása volt nagy bűne Földesi Tibornak, akinek ezért meg kellett halnia. Története rávilágít a kis mértékű külföldi beavatkozásra, de mindez már a forradalom leverése után történt.

A megtorlásnak szegedi vonatkozásban nem sikerült érdemben bizonyítania a forradalom kitörésében játszott ellenséges külföldi szerepvállalást, ezzel kapcsolatban csupán próbálkozások voltak.

Ki, hogyan került látókörbe?

Ahhoz, hogy megtorlás kezdetét vehesse, annak a cselekménynek, magatartásnak, ami a korábbi fejezetben említett kiváltó okok valamelyikének megfelelt, a megtorló gépezet, jelen esetben közvetlenül a BM Csongrád megyei RFK PNYO tudomására kellett jutnia. A forradalmároknak, ekkorra már „ellenforradalmároknak”, a hatóság látókörébe kellett kerülniük.

Nyomatékosan le kell szögezni, hogy sem a forradalmat közvetlenül megelőző időszak, sem a forradalom alatt később „ellenforradalminak” minősített cselekedet esetében soha semmiféle konspiratív vonás nem volt fellelhető. A MEFESZ nagygyűlésein, a József Attila Kör vitaestjén, a tüntetéseken, nagygyűléseken, munkástanács és forradalmi bizottság választásokon, az FKT választásain, nemzetőrként és üzemőrként is stb. mindenki nyíltan tette, amit tett. A konspiratív vonások csak november 6-a után jelentek meg, amikor csupán a forradalom utóvédharca folyt. Ekkor a Szegedi Városi Központi Munkástanács működése során, egyes fegyverrejtegetések, röpcédulázások alkalmával stb. már jelentkeztek a titkolózásra való törekvések, illetve a konkrét konspiráció jelei.

A különféle esetek-ügyek többségében tehát teljesen nyílt, sokak által ismert cselekményekről volt szó és ez nagymértékben meghatározta a látókörbe kerülés milyenségét is.

Köztudomású ismeretek

A különböző megtorló hatóságok – rendőrség, ügyészség, bíróság – tagjainak nagy része Szegeden élte át a forradalmat közvetlenül megelőző eseményeket, a forradalom alatti napokat és az utána következő rövid, átmenetinek nevezhető időszakot. A nyomozó hatóság alatt elsősorban a PNYO-t kell érteni, amelynek tagjai között jelentős számban voltak olyanok, akik felosztásáig az államvédelmi szolgálat munkatársai voltak a BM Csongrád megyei Főosztályon. Ezek pedig bizony szorgos felderítő munkát végeztek már október 14-15-től a MEFESZ ügyben, embereik és titkos kapcsolataik ott voltak a József Attila Kör vitaestjén és az akkor készült jegyzőkönyv egy példánya Mogyorósi István r. őrnagy városi rendőrkapitány közreműködésével már másnap M. Szabó István államvédelmi őrnagy asztalán volt. A városi DISZ bizottság jóvoltából ugyanis a rendőrkapitány titkárnője volt a vitaest jegyzőkönyvvezetője.

A rendőrkapitány későbbi vallomása szerint „a városi DISZ bizottsággal megbeszélve az egyetemen tartott ... József Attila Kör vitájára gyorsírórt biztosítottam, hogy az elhangzott dolgokról időben pontos képet kapjunk. A jegyzőkönyv egy példányát azonnal megküldtem a főosztálynak az esetleges intézkedések megtétele végett.”(19)

Az október 23-a utáni napokban az államvédelmi operatív tisztek civil ruhában felderítő utakat tettek a városban zajló eseményeken, tüntetéseken és ott voltak még azok az ügynökeik, akik nem rettentek meg a tömegmozgalom láttán és akik egy-egy jelentést még leadtak a kapcsolattartóiknak. Ezeknek a dokumentumoknak természetesen nagy része a forradalom előrehaladtával megsemmisült. A magyar titkosszolgálatok történetében a nyomok eltüntetésére már akkor is gondoltak, ennek már hagyománya van. Zúztak, égettek az államvédelmis operatívok 1956 októberének végén is, lezúztak, a kályhákban, kazánokban elégettek mindent, ami belefért az idejükbe. Ez így volt Szegeden is. Az operatív tisztek emlékezetéből azonban nem törlődött a sok személyes tapasztalat, a különféle titkos utakon szerzett információk. Nem felejtődtek például a biztonsági őrizetbe vételek, amelyeknek valóságos jellegét a megtorlás kiteljesedésével teljesen átalakították és mint valamiféle kommunista üldözést szerepeltették. Ezeket a személyes tapasztalatokat természetesen felhasználták a forradalom után a megtorló eljárások indításaként. Az úgynevezett jogerejűvé tétel technikája roppant egyszerű volt. Az egyik operatív tisztt vagy vizsgáló kihallgatóként felvett egy jegyzőkönyvet, amelyben egy másik operatív tisztt, vagy vizsgáló hétköznapi állampolgárként, de akár „BM dolgozó”-ként elmondta egy bizonyos eseménnyel vagy személlyel kapcsolatos személyes tapasztalatait. Ez a kihallgatási jegyzőkönyv már elegendő indító dokumentumnak számított a megtorló eljárás, akár büntetőeljárás megindításához.

Bárki által, így a megtorló hatóságok által is hozzáférhető volt a forradalmat megelőző napok és a forradalom alatti helyi sajtó. A Délmagyarország, majd megváltozott néven a Szeged Népe rendszeresen beszámolt a városban zajló eseményekről. Ezek között említhetők a MEFESZ megalakítása az egyetemeken és a főiskolán, részletes tudósítás jelent meg a József Attila Kör vitaestjéről. Később teljes névsort tartalmazó tudósítások jelentek meg az Orvostudományi Egyetemen alakult Forradalmi Bizottságról, a Nemzeti Színházban történt FB választásról, a Pedagógiai Főiskola Forradalmi Bizottságának létrejöttéről, azokról az egyetemi professzorokról, akik november 3-án aláírták a világ egyetemeihez és tudósaihoz intézett szegedi felhívást stb.

Feljelentések

A feljelentéseknek, bejelentéseknek általában a különféle konspiratív cselekedeteknek a megtorló hatóság tudomására jutása során volt jelentősége. Ám mint láhattuk, kevés kivételtől eltekintve a forradalmi tettek nélkülöztek minden titkolózást. Ebből következően nyilvánvaló, hogy a forradalmat követő megtorlás során viszonylag ritkán fordultak elő olyan eljárások, amelyek írásbeli vagy szóbeli feljelentés, bejelentés stb. nyomán indultak meg.

Néhány példa azért mégis megemlíthető. Bzósóki Mátyásnak és társainak az esete, akiket az Őthalmi Kisérleti Tangazdaság MSZMP Intéző Bizottságának elnöke jelentett fel először a szegedi városi MSZMP Intéző Bizottságánál, majd a szegedi városi rendőrkapitányság nyomozóinak is elmondta a forradalom alatti tapasztalatait. Ezek úgy keletkeztek, hogy a munkahelye és a lakása is a tangazdaság területén volt, „így módjában állott végignézni egyes dolgozók magatartását”.(22)

Vörös Balogh István rendőr alezredesnek, a BM Csongrád megyei RFK vezetőjének címezve érkezett egy feljelentés 1957. március 27-i dátummal a csongrád megyei Állami Pincegazdaság munkástanácsának elnökére Nacsay Istvánra. A feljelentést aláírta a vállalati MSZMP Intéző Bizottság egyik tagja és egy vállalati dolgozó, aki nyilvánvalóan azt a ballépését próbálta ezzel korrigálni, hogy a forradalom alatt tagja volt a vállalati munkástanácsnak.

De ugyanebbe a sorba tartozik a szegedi 17. lövészezred volt katonai elhárítójának „Beadvány”-a is az ezredparancsnokkal, Vigh Illés őrnaggyal kapcsolatban.

Hírhedt figurája volt a forradalomnak és a megtorlásnak Zácói Tivadar rendőr törzsőrmester, akiről a későbbiekben még bővebben lesz szó. Most csupán annyit említsünk meg, hogy 1957 augusztusában Zácói Tivadar jelentést írt a PNYO Vizsgálati Alosztályának a forradalom alatti tapasztalatairól, elsősorban a városi FNB-ről, amelynek tagjait, mint írja „állandóan szemmel tartottam, mivel már nekem akkor gyanús volt, hogy ezek fasiszta terrort akarnak szervezni”.(23)

A feljelentések leginkább fegyverrejtegetési ügyekben fordultak elő. Többen voltak ugyanis, akik talán félelemből, talán más megfontolásból november 5-e után – ekkor kezdődött Szegeden a kiosztott-széthordott fegyverek összegyűjtése – nem adták le a náluk levő fegyvert vagy fegyvereket. Több ilyen eset volt és ezeknek egy része bejelentés után jutott a hatóság tudomására! A Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanácsának elnöke Szurmai Sándor és társai ügyében kihallgatott egyik tanú szinte büszkén vallotta: „Az üzem területén elrejtett tankfelgyűjtő palackokat és fegyvereket az én feljelentésem alapján találta meg a rendőrség.”(28) Ugyanezzel az ügygel kapcsolatban – bár nem közvetlenül a fegyverrejtegetésről – szóbeli bejelentés is elhangzott. Egy 1957. február 19-i szegedi karhatalmi jelentés szerint „beszélgetést folytattunk (a vállalati - sz.) MSZMP Intéző Bizottság elnökével és az ... üb. elnökkel, akik ... az októberi ellenforradalomról az alábbiakat mondták el, mely az üzem viszonylatában történt meg”.(28) Ezután a karhatalmi jelentés részletesen tartalmazott mindent, ami a forradalom alatt a Fémipari és Finommechanikai Vállalatnál történt, a munkástanáccsal és a nemzetőrséggel kapcsolatban konkrét neveket és cselekményeket.

Már végefelé járt a megtorlás Szegeden is, amikor a Szegedi Nemzeti Színházról bejelentés érkezett a PNYO-hoz 1958. szeptember 5-én, mert az egyik műszaki dolgozó „a színpad feletti zsinórpádlás második emeleti részében a vaslapon fekvő a csatolt tárgyat találta, amelyről nem tudtuk megállapítani, hogy milyen alkatrész.” (20) Benkovics

Sándor rendőr főhadnagy – korábbi államvédelmi tiszt – a PNyO munkatársa ugyan-ezen a napon kézzel ráírta a bejelentésre, hogy a „talált tárgy ... hadipuska adogató”.(20) Ezt követően fegyverrejtegetés gyanúja miatt megindult a büntetőeljárás Bátky Zoltán és társai ügyében, mivel a színházban végrehajtott házkutatás alkalmával valóban találtak fegyvereket. De ha a fegyverek gondosan elrejtve voltak, a „hadipuska adogató” miként került külön megtalálható helyre annyi idő elteltével, arra a bizonyos vaslapra. Ez csak úgy történhetett, hogy előzetesen valaki odatette, hogy a színházi dolgozó rátaláljon, a bejelentés megtörténjen és az operatív kombináció után immár nyílt eljárás keretében intézkedések történhessenek. Mindez úgy történhetett, hogy a PNyO már hitelt érdemlő adatokkal rendelkezett az elrejtett fegyverekről, például titkos ügynöki információ által, de ezt, talán a hírforrás védelme érdekében, leplezni kellett, erre volt jó az alkatrészt megtalálása és a bejelentés íratása. A bejelentésen két helyen is szerepel dátum. Egyszer dátumozott a színház igazgatója, egyszer a kézzel megjegyzést ráíró politikai nyomozó főhadnagy. Mind a két dátum 1958. szeptember 5-e. Igen ám, de fennmaradt egy 1958. szeptember 4-én nyilván előre elkészített dokumentum, egy jegyzőkönyv a rejtekhely felfedezéséről, amely a következőként kezdődik: „Bejelentés alapján tudomásunkra jutott, hogy a Szegedi Nemzeti Színház épületében fegyverek és lőszerek vannak ...”.(20) A politikai nyomozók előre dolgoztak, hiszen a szóban forgó bejelentés csak másnap íródott. Mindez azt bizonyítja, hogy az ügyben előzetes operatív felderítés volt, de a nyílt eljárásra való áttérés során kissé – az utókor számára árulkodó módon – összekeverték a dátumokat. Volt tehát ilyen különleges bejelentés is, amelynek tartalmáról már korábban információkkal rendelkeztek a szegedi politikai nyomozók.

Befejezésként essék szó egy különleges bejelentésről. 1957 kora tavaszán már kezdték építgetni a szegedi politikai nyomozók azt a koncepciót, hogy a forradalom alatt biztonsági őrizetbe vett államvédelmi tiszteket ki akarták végezni. Erről már szó esett az említett karhatalmi jelentésben is, ami a Szurmai és társai ügyében íródott 1957. február 19-én. Arról volt ebben szó, hogy a Fémipari és Finommechanikai Vállalat nemzetőr parancsnoka utasítást adott egy a Csillag börtönben szolgálatot teljesítő nemzetőrnek – későbbi sajtótudósítás szerint Tessényi Imrének –, hogy egy „beelésített kézigránát az ott levő őrizetese (ÁVH tisztek és pártfunkcionáriusok) cellájába dobjon be”.(28) Csakhogy ennek a képtelenségnek a bizonyítására sem a párttitkár, sem az üb. elnök, akik a karhatalmistáknak az általános helyzetről a bejelentést tették, nem voltak alkalmasak, hiszen csupán közvetve voltak ismereteik. Ott volt viszont a vállalatnál Tessényi Imre egykori nemzetőr, aki valóban a Csillag börtönben is teljesített szolgálatot egy ideig. Őt találták felhasználhatónak a koncepció végigvitelére. Először 1957. március 5-én házkutatást tartottak Tessényi Imre volt nemzetőrnél, akit azonnal letartóztattak. Bár semmi különleges forradalmi cselekedete nem volt, hasonló nemzetőr társaival ellentétben ő letartóztatásba került. Bizonyára keményen

megdolgozhatták, mert valami egészen váratlan dolog történt. 1957. február 25-i dátummal íródott egy feljelentés a következő szöveggel: „Szurmai Sándor és Huszka János ... engem szándékos emberölésre igyekeztek rávenni. 1956. november 4-én este 1/2 6 órakkor bementem az üzembe. Szurmai és ... Huszka, arra kértek, hogy menjek el a Csillag börtönbe és ott a kommunisták, ávosok cellájába dobjak be két kézigránátot. Én ez ellen szabadkoztam, azonban ennek ellenére Huszka a kezembe nyomott két be-
élesített kézigránátot azzal, hogy ne beszélj sokat, hanem eredj. Én a kézigránátot magamhoz vettem, tettem egy kerülőt, utána visszamentem azzal, hogy nem tudtam bemenni a börtönbe. Kijelentem, hogy semmi szándékom nem volt, hogy a kézigránátot bedobjam.”(28) Még ugyanezen a napon – 1957. február 25-én – határozat készült az ügyben büntetőeljárás kezdeményezésére. A nemzetőr feljelentésére és a büntetőeljárás megindítására vonatkozó javaslatra nemcsak egy dátum került, de ugyanazon az íróépen is készült! 1957. március 15-én sor került Tessényi volt nemzetőr és Szurmai Sándor szembesítésére, amikor elhangzottak ugyanazok a tények, mint amelyek a bejelentésben leírásra kerültek, de a nyomozás befejezésére vonatkozó határozatban már az áll, hogy „Szurmai felszólította, az ávosok cellájába dobjon kézigránátot”.(28) A jelek szerint a volt nemzetőr a feladatát teljesítette, mert másnap, 1957. március 16-án megszüntették ellene az eljárást és azonnal szabadlábra helyezték.

Operatív felderítés és operatív feldolgozás

Az államvédelmi, majd állambiztonsági szóhasználatban az „operatív munka” azt a tevékenységet jelentette, amelyet az erre hivatott szervezetek – a forradalomig az államvédelmi szolgálat, a forradalom után a politikai nyomozó szervek, majd később az állambiztonsági szerv (lényegében ugyanaz, de más elnevezéssel) – végeztek speciális titkos eszközök és módszerek alkalmazásával. Ha ez a titkos operatív munka sikerrel járt, ezt követte a nyílt eljárás, ugyancsak leggyakrabban az említett hatóságok részéről, aminek leg súlyosabbika a büntetőeljárás volt. Az operatív munka során természetesen elsősorban az előtti volt titkos ez a tevékenység, akivel szemben a konspiratív eljárások folytak, ő, az ügynevezett célszemély és környezete nem vehetett észre semmit, nem tudhatott meg semmit a különféle titokban vagy leplezetten lefolytatott intézkedésekről. Ám a dekonspirálódás veszélye miatt vonatkozott ez másokra is. Ugyanígy titokban kezelendő volt, hogy az említett szervezetek milyen eszközöket és módszereket alkalmaznak és különösen vonatkozott az ügynevezett fő operatív eszközre, az ügynökök hálózatára. Az ügynökhálózat tagjait ezekben az években – egészen 1972-ig – ügynököknek és informátornak nevezték ami egyben minősítést is jelentett. Az ügynök volt a szélesebb körben felhasználható, az informátor általában csak periférikus lehetőségekkel rendelkezett.

Az ügynökök és az informátorok – a továbbiakban közös elnevezéssel a hálózati személyek – feladata kettős volt a megtorlás során. Az elsődleges feladat adott esetben a forradalmi tetteket elkövetők látókörbe hozása, főleg olyan cselekményeket elkövetők felderítése, akik nem voltak a széles nyilvánosság, a közvélemény előtt ismertek. A másodlagos feladat pedig a már ismertté vált forradalmárok esetében a büntetőeljárást megelőző titkos megfigyelésben való közreműködés.

A megtorlás során alkalmazott titkosszolgálati operatív munka egyes részterületeinek tárgyalása témánk kapcsán már nem jelent különösebb problémát, nincsenek korlátozások, titokvédelmi előírások, kivéve az ügynökség, ha úgy tetszik a hálózat, a hálózati személyek kérdésköre. Pedig érdekes és izgalmas kérdésről van szó, amely semmiképpen sem kerülhető meg a megtorlás természetrajzának megismerése, ismertetése során. Megkísérlem a lehetetlent, és a legmesszebbmenőig elmegyek a feltárásban, de azt senki ne várja el, hogy az egykori ügynökök nevesítése is megtörténjen. Ez azért sem lehetséges a titkosítási előírások ellenére sem, mert hálózati személy és hálózati személy között is alapvető különbségek voltak. Az önkényesen felállított kategóriák a szegedi tapasztalatokat figyelembe véve a következők voltak:

A legsötétebb Rákosi-korszakban a diktatúra rohamcsapatát képező Államvédelmi Hatóság operatív tisztjei között szállóigeként terjedt a következő vélemény: Magyarországon valaki vagy volt ügynök, vagy éppen most ügynök, vagy majd ezután lesz az. Ez természetesen erős túlzás, de nem minden alapot nélkülöző, hiszen azokban a törvénytelen és kegyetlen években sokkal könnyebben be lehetett szervezni bárkit a hálózatba, mint akár néhány évvel korábban, vagy akár később. A Politikai Rendészeti Osztály, majd az ÁVO Szegeden is jelentős számú b. emberrel (bizalmi emberrel) rendelkezett, akik később átminősültek ügynökké vagy informátorrá az Államvédelmi Hatóság időszakában. Nagyrészüket különböző okból, leginkább az alkalmatlanság miatt, egy idő után a hálózatból kizárásra került, vele a kapcsolatot megszakították. Az alkalmatlanság oka legtöbb esetben az volt, hogy a hálózati személy az esetek döntő többségében a kényszerrel, zsarolással és csak elvétve lojális alapon vállalt titkos együttműködésen különféle módszerekkel próbált lazítani, a feladatát nem hajtotta végre, a találkozókra nem járt el, mindenféle kifogásokat talált ki vagy kreált, míg végül csak tehetést és nem hasznot jelentett az operatív szerveknek, amelyek éppen ezért inkább megszabadultak tőle. Ezeknek a lényegében szerencsésnek mondható embereknek 1956 októberében már semmi köze nem volt az akkori államvédelmi szolgálathoz, legfeljebb csupán az, hogy mint volt hálózati személyt továbbra is nyilvántartották őket. A kizárások, a kapcsolat-megszakítások jelentős hányadára 1953 után került sor, a Sztálin halálát követő enyhülés éveiben. Volt közöttük olyan, akit már 1953-ban kizártak a hálózatból, mást 1954-ben, de olyan is, akit csak 1956-ban. Ezek a kizárt hálózati személyek a kényszer ellenére is alig-alig szolgálták a diktatúrát. Ha tették is, alig-alig járultak hozzá az államvédelmi operatív munka sikeréhez, hi-

szen ezért szakították meg velük a kapcsolatot. Semmilyen lojalitást nem éreztek sem az államvédelmi szolgálattal, sem a rendszerrel szemben. Nem véletlen, hogy nagy részük lelkesen üdvözölte a forradalom kitörését, részeseivé, aktív szereplőivé váltak a forradalmi eseményeknek. Megtehették, hiszen korábbi kényszerű és titkolandó elkötelezettségükről senki sem tudott. Voltak közöttük olyanok, akik jelentős forradalmi tetteket hajtottak végre, mások tagjai lettek különféle forradalmi szervezeteknek. Ezeknek minden szempontból csak pozitívan értékelhető a forradalmársága, elkötelezettsége és áldozatvállalása, magatartásuknak a múltjukból következően nem volt semmiféle árnyoldala.

Amikor pedig elkövetkezett a megtorlás a politikai nyomozószervek nyilvántartásából – az úgynevezett priorálás, nyilvántartásban ellenőrzés során – azonnal kiderült az egykori hálózati múlt. Ez a legtöbb esetben hátrányt jelentett, hiszen az államvédelmi szolgálat jogutódjaként funkcionáló politikai nyomozó szervek megengedhetetlennek tartották, hogy azok, akik egykor így vagy úgy segítették a munkájukat, vagy legalábbis vállaltak – ha másként nem, hát írásban – együttműködést velük, a forradalom alatt ellene fordultak annak a rendszernek, amelyet ők, az államvédelmi szolgálat a legvégsőkig védelmezett. Ezért súlyosbított megtorlás járt, sokkal alaposabban derítették fel a cselekedeteiket, még olyan tetteket is megpróbáltak rájuk bizonyítani, amit el sem követtek, a vizsgálat során alkalmazott lelki és testi sanyargatásról már nem is beszélve.

Előfordult azonban, hogy az egykori hálózati személyt forradalmi tetteiért, szerepvállalásáért 1956 novemberében vagy decemberében őrizetbe vették és vele a korábban megszakított együttműködést felújították. A szabadulás reményében az illető kényszerből ismét vállalta a hálózati munkát és azt a feladatot, hogy a volt forradalmár társai között felderítő munkát végez. Amikor egy-két hét fogvatartás után az illető szabadult, ugyanúgy nem tett eleget a vállalásainak, mint néhány évvel korábban. Csakhogy 1957-58-ban egészen más idők jártak, mint 1953 és 1956 között. A felderítő-besúgó munkát elszabotáló hálózati személyt most minden különösebb türelmi idő nélkül ismét letartóztatták, internálták, vagy büntetőeljárást kezdeményeztek ellene és volt közöttük, akit hosszú évekre börtönbe zártak. Az egyik gyár munkástanácsának tagjáról 1957. június 6-án a következőket írták le a szegedi politikai nyomozók: a szóban forgó munkástanács tag „korábban kapcsolatban állt velünk, de jelenleg tevékenysége miatt szándékosan nem vettem fel a kapcsolatot vele”.⁽¹⁾ Az osztályvezető beosztású hálózati személynek az volt a tevékenysége, hogy a forradalom alatt erőteljesen követelte több kommunista funkcionárius eltávolítását a vállalatból, a forradalom után pedig egy tanú állítása szerint kijelentette, hogy „mindaddig nem dolgozunk, illetve sztrájkolunk, amíg a kommunistákat el nem távolítják a karhatalomból”.⁽¹⁾ Ezek bizony nagy bűnnek számítottak és megtorlást igényeltek. Az előbbi idézet folytatásából kitűnt a politikai nyomozók terve is, amely szerint „ha bíróság elé nem tudjuk állíta-

ni, úgy megerősítem a beszervezését és foglalkoztatom”.⁽¹⁾ Az említett beszerzés megerősítés azt jelentette volna, hogy a forradalom alatti és utáni cselekményekért járó hátrányos jogkövetkezményt presszióként használnák.

Voltak persze olyan egykori kizárt hálózati személyek is, akik a forradalom alatt, az akkor létrejött forradalmi intézmények valamelyikében olyan pozícióba kerültek, hogy a velük szemben alkalmazott megtorlás – a speciális és a generális prevenciót is figyelembe véve – megelőzte a politikai nyomozók operatív érdekét, hogy az illetőt rövidebb-hosszabb ideig hálózati személyként foglalkoztatni megkíséreljék. Ezekben az esetekben rövid úton kezdetét vette a megtorlás és a vizsgálati munka során súlyosbító körülményként értékelték az egykori hálózati személy árulását, a rendszerrel való szembefordulását. A súlyos börtönbüntetések ezek esetében sem maradtak el.

Voltak azonban olyan államvédelmi hálózati személyek is, akik 1956 októberéig szolgálták az operatív szerveket. Ezek az előbbieknél nehezebb helyzetben voltak, mert többnyire kompromittálták magukat a forradalmat közvetlenül megelőző események – MEFESZ alakulás, József Attila Kör – megfigyelésével. Az államvédelmi szolgálat feloszlátásakor azonban őket is szabadjára engedték, gyakorlatilag megszűnt velük a titkos együttműködés. Legtöbbjük azt hitte, hogy végleg szabadult a kötelektől. Félve a lelepleződéstől, ezek a hálózati személyek a forradalom győzelme után távol tartották magukat az eseményektől, semmiféle szerepet, pozíciót nem nagyon vállaltak, egy-egy munkástanács tag fordult elő közöttük. A forradalom leverése után, amikor kezdetét vette a megtorló szervezetek – így a politikai nyomozó szervek – megszervezése, ezeknek első feladata volt a „leszakadt” hálózati személyek „felszedése”. Ez azt jelentette, hogy az operatív szervek a korábbi, a forradalom győzelméig foglalkoztatott hálózati személyeikkel felvették a kapcsolatot és a rövid időre megszakadt szervezetszerű titkos együttműködést felújították. Ez ismét kényszer alapján valósult meg. A múltjával, a korábbi hálózati tevékenységével, az általa adott jelentésekkel zsarolták vissza az ügynököket és informátorokat a politikai nyomozószervek hálózatába! Történt mindez azokban az esetekben, amikor az operatív tisztai emlékezetén és az egyedül megmaradt nyilvántartó kartonon kívül semmi sem bizonyította a korábbi hálózati múltat, hiszen a különféle dossziékat – az úgynevezett „B” (beszerzési) dossziét és „M”. (munka) dossziét is – a forradalom alatt az államvédelmi szolgálat pánikhelyzetében, a feloszlátás előtt többé-kevésbé megsemmisítették. Ezekről a dokumentum megsemmisítésekről azonban az érintett hálózati személyek mit sem tudtak. Kényszerű helyzetükből következően ki szorgalmasan, ki kevésbé szorgalmasan a titkos tevékenységükkel szolgálták a megtorlást, volt, aki tette ezt éveken, évtizedeken át.

A titkosszolgálati munkának egyik alaptevékenysége az úgynevezett hálózatépítés, azaz új hálózati személyek beszerzése. Ezt folyamatosan végzik, lehetőleg minden kínálkozó alkalmat felhasználják az újabb és újabb beszerzésekre, hiszen a lemorzsolódást folyamatosan pótolni kell. Kínálkozó helyzet az 1956-os forradalom után pe-

dig volt bőségesen. Ahány letartóztatott, preventív őrizetbe vett, közbiztonsági őrizetbe helyezett, büntetőeljárás alá vont, vagy ezekkel csupán fenyegetett ember, annyi lehetőség a beszerzés megkísérlésére. Itt is érvényesült azonban az alapelv, miszerint a megtorlás megelőzte a megtorlást szolgáló operatív érdeket is. A forradalom után beszervezettek ugyanis a legtöbb esetben megúszták a megtorlás alapjául szolgáló büntetést, vagy annak legalább egy részét. Ez volt az ára annak, hogy vállalkoztak a politikai nyomozószervekkel való együttműködésre. Azt azonban nem minden esetben a nyomozó szervezet határozta meg, hogy kit érintsen a megtorlás és kit ne. Ez kiemelkedő esetekben politikai döntéstől függött. Éppen ezért a leginkább exponált forradalmároknak különböző mértékben ugyan, de bűnhődniük kellett. Ezek beszerzését a politikai nyomozószervek meg sem kísérelték egy később részletesebben ismertetésre kerülő esetet kivéve. Maradtak tehát kiszemeltnek e szennyes feladatra azok a forradalmárok, akik a forradalmi időszakról kellő ismeretekkel rendelkeztek, tudták, hogy ki milyen funkciót töltött be, milyen cselekményeket követett el. Az erre vállalkozó személy jelentésével a közvetlen megtorlást szolgálta. Élvezte a későbbiekben is a forradalmárok bizalmát és perspektivikus szemmel tartásuk, ellenőrzésük során is felhasználhatónak ígérkezett.

Ebben az esetben is két lehetőség adódott. Valakit a megtorlás során büntetni akartak, vagy megkísérelték forradalmi tette, szerepvállalása által zsarolni és beszervezni. Az előbbi esetben az illető megkapta azt a büntetést, amit büntetőeljárás során, vagy azon kívül kiszabtak rá, ezt letöltve továbbra is „ellenforradalmár”-ként kezelték és különféle módszerekkel ellenőrizték. Amíg az illető meg nem bűnhődött a forradalmárkodásáért, addig az ő beszerzése szóba sem jöhetett. A másik esetben azonban a politikai nyomozószervek úgymond „lenyelték” a rendszer elleni támadás politikai vétkeit akkor, ha az illetőt sikerült beszervezniük. A szándék kialakulásakor azonban ez még kétesélyes vállalkozás volt. A volt forradalmárt ugyanis válaszút elé állították, vagy vállalja a politikai nyomozószervekkel való titkos együttműködést, a megtorlás szolgálatát, a volt társakról való rendszeres jelentéstételt, vagy osztozik azok sorsában, vállalja az internálást, a börtönéveket, a beláthatatlan végű kirekesztést, a másodrendű állampolgár szerepét. Feltétlenül kihangsúlyozandó, hogy többség inkább a megtorlást vállalta. De voltak, akik beálltak a megtorlás szolgálatába és a politikai nyomozószervek hálózatának tagjaivá váltak.

Volt persze olyan eset is, amikor a megtorlás őrizetében levő minden különösebb felszólítás nélkül – talán zavarossá vált családi körülményeiből következően, talán a menekülési vágytól hajtva – önként ajánlotta fel szolgálatait a politikai nyomozóknak. Az egyik ilyen 1956. november 11-én ezt írta: „Én, hogy ezeknek az embereknek (forradalmároknak – sz.) az összeszedésében segítségére legyek a rendőrségnek, mindent el fogok követni, nem fogom a fáradtságot ismerni. ... Ha esetleg kikerülök (a letartóztatásból – sz.), nagyon sok barátom és ismerősöm van, akik bizalmasak hozzám, ... Föl

fogják előttem fedni a kintlevő fegyverek helyeit és gazdáit, amit én bizalmas keretek között tudomására fogom a rendőrségnek hozni. ... A fasiszta tisztok (horthysta tisztok) múltú katonatisztek, akik a forradalomban részt vettek – sz.) névsorát is igyekszem minél hamarabb megtudni, és azt az illetékesekkel közölni.”(17) A kézzel írt felajánlkozást a politikai nyomozók készségesen fogadták, és a meghasonlott forradalmárt szabadlára helyezték. Nem felejtendő a dátum: 1956. november 11! Ekkor még egyáltalán nem volt eldöntött, hogy kit fog érinteni a megtorlás és kit nem. A kiforratlan helyzetet mutatja az is, hogy az iménti felajánlkozást a szegedi politikai nyomozók elfogadták, az őrizettest feladatokkal ellátva szabadlára helyezték, aki azonban nem tett eleget a vállalásának és ezért, de azért is mert a forradalmi cselekedetei meglehetősen jelentősek voltak, ismét őrizetbe vették, közbiztonsági őrizetbe helyezték, majd büntetőeljárást indítottak ellene és többéves börtönbüntetésre ítélték.

Némileg hasonló eset történt meg egy olyan forradalmárral, aki az 1950-es évek elején az ÁVH hálózati személye volt és november közepén már az elsők között őrizetbe vették. A rendelkezésre álló adatok arra utalnak, hogy szorongatott helyzetét kihasználva, vele a korábban megszakadt együttműködést felújították, majd feladatokkal ellátva szabadon engedték. Erre utal későbbi vallomásának egy részlete: A szabadlára helyezésem után „ha valakivel összefutottam, az egy bizonyos cél érdekében történt, erről dokumentáció is van”.(17) Az „egy bizonyos cél” nyilvánvalóan a politikai nyomozóktól kapott feladat végrehajtása, a „dokumentáció” pedig a hálózati feladat végrehajtásáról készített jelentés. Ám hiába volt ebben az esetben is a politikai nyomozó szervekkel való együttműködés, túlzottan exponált volt a forradalmi cselekedet, amit nem lehetett megtorlás nélkül hagyni. Így az illetőt 1957 tavaszán újból letartóztatták, bíróság elé állították, és börtönbüntetésre ítélték.

Korábban soha nem volt semmi köze az államvédelmi szervekhez annak az egyetemistának, akit forradalmi cselekményei, elsősorban fegyveres nemzetőrsége miatt büntető eljárás alá vontak. Ez a fiatal ember rendszeresen naplót vezetett, amely a nála tartott házkutatás során a politikai nyomozók birtokába került. A naplóban ilyen és hasonló bejegyzések voltak: „1957. január 1. ... Dicsőséges szabadságharcunk elbukott és 70 ezer halottat siratunk. Hiszünk Magyarország feltámadásában. Október 23-a történelmünk legdicsőségebb napjai közül is az egyik legragyogóbb. Október 23-a az a nap, amikor világviszonylatban is egyedülálló hősiességgel felállt a nép, hogy lerázza láncait. Pusztá ökölrel támadt zsarnokaira és három hétig halált megvető bátorsággal mutatta be a világnak, hogy mire képes. Mintegy húsz páncélos hadosztály ontotta gyilkos tüzét a gyalogsági fegyverekkel küzdő nemzetőrökre, de dicső népünk állta az iszonyú csaták tüzét, mert az elesett hősök helyére újabb ezrek léptek, akik csak győzni vagy meghalni akartak. S mivel győzni nem tudtak, hát inkább meghaltak.”(21) Ezek és hasonló gondolatok kellőképpen felbőszítették a politikai nyomozókat és kegyetlenül elbántak a letartóztatásban levő egykor bátor nemzetőrrel. Így aztán nem vé-

letlen, hogy egy politikai nyomozói feljegyzés szerint 1957 „június 24-én kihallgatást kért. ... felajánlotta szolgálatait a politikai rendőrségnek. Meggyőződött arról, hogy amit eddig csinált, ... az rossz volt, az nem volt megfelelő, az rossz eredményt szült volna.”(21) A felajánlkozás azonban hiábavalónak bizonyult, a politikai nyomozók nem tartottak igényt a szolgálataira, főleg azért nem, mert abban a körben már volt más hírforrásuk, így az egykori egyetemista nemzetőrt bíróság elé állították és elítélték.

A forradalom után beszervezett hálózati személyek egy része rövid őrizetbentartás után vállalta a szervezetszerű titkos együttműködést. Ezeket szabadlábra helyezték és a volt forradalmárookra, egykori társaikra foglalkoztatták. Ezek között volt egy, aki ellen nem indult büntetőeljárás, mert vállalta a hálózati munkát és a feladatainak megfelelően a volt forradalmárok között felderítő munkát végzett. Különböző helyeken megfordult, így például néhány esetben megjelent a Szegedi Városi Központi Munkástanács illegális összejövetelein is. Már kideríthetetlen, hogy bár a szervezetnek tagja nem is volt, miként férközt be a soraikba. Magatartása utólagosan szemlélve több mint feltűnő volt, bár az adott körülmények között ez mégsem szűrt szemet senkinek. Egy 1957. május 6-i gyanúsítottí jegyzőkönyv szerint az illető „beszélt arról, hogy állandóan szervezkednünk kell, de az volt a véleményem, hogy bolondságokat beszélni”.(29) Pedig nem bolondságokról, hanem provokációról volt szó. Még ha ez a provokáció tartalmazott is badarságokat. Egy alkalommal ez a hálózati személy a Szegedi Városi Központi Munkástanács egyik vezetőségi tagjának „mondta ..., hogy fel kell venni a kapcsolatot Maléterékkal, akik a Bakonyban vannak. Más alkalommal azt mondta, hogy Maléter külföldön tárgyal, és ha hazajön, akkor vesszük fel vele a kapcsolatot.”(29) Pedig akkor Maléter már régen őrizetben volt, amiről azonban Szegeden talán nem sokan tudtak, és beugratásnak jó lehetett a kapcsolat-felvételi ötlet.

Ezt a provokátor hálózati személyt a későbbiekben mint hamis tanút is felhasználták a politikai nyomozók. Mindig elég széleskörű volt a mozgáster és ismertségi köre, így több ügyben, büntetőeljárásban is felhasználták a valótlanságok, koncepciók elemek bizonyítására.

Az említett provokátor azonban nem egyedül volt, aki azért úszta meg a forradalmi tette következményeként elvárható megtorlást, mert vállalta a hálózati munkát, a politikai nyomozószervekkel való együttműködést. Amikor egy-egy elhárítási területen az operatív szervek – adott esetben a PNYO – kellő számú és minőségű hálózati személlyel rendelkezett, azt a megfogalmazást használták, hogy a szóban forgó személyi kör, társaság, objektum stb. hálózattal kellőképpen biztosított. Ez a forradalmat követő években elmondott és leírt volt a városi FNB egykori tagjairól, a szegedi MEFESZ-ről, az FKT-ről és az alárendeltségébe tartozó szervezetekről, részben a nemzetőrségről, egyes volt politikai pártokhoz tartozók környezetéről, a volt vállalati munkástanácsok körében, stb. Egy 1957. június 17-i szegedi politikai nyomozói dokumentum szerint a feladatok között szerepelt a „hálózatépítés (új beszervezések – sz.)

az egyetemi természettudományi karon a II. évesek és III. évesek, illetve orvoskaron a IV. évesek és V. évesek között. ... A külföldre szökött egyetemi hallgatók baráti köréből beszervezéseket végrehajtani. ... Hálózatépítés az egyetemi tanárok között.” Ebben az időben voltak hálózati személyek az FKP forradalom alatti helyi újjászervezőinek környezetében és utóbb mint ellenséges elemeket figyelték őket. Ebben a körben is volt olyan, akit a forradalom után letartóztattak, és ennek során szerveztek be ügynököknek. A volt nemzetőrök között is egy orvostanhallgató beszervezésére került sor, akit kizártak időlegesen az egyetemről, mert a társadalmi tulajdon sérelmére bűncselekményt követett el, majd az ügynöki munka vállalása nyomán mentesült a hátrányos jogkövetkezményektől. A volt nemzetőrök között említhető annak az esete is, aki a forradalom alatt részt vett államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vételében. Róla később egy dokumentumban a szegedi politikai nyomozók a következőket írták: „Nevezettet 1957. február 23-án az ellenforradalmi tevékenysége nyomán osztályunk ügynököknek szervezte be, de mivel az ígéretét nem tartotta be (feladatait nem hajtotta végre – sz.) és találkozókra nem járt, a hálózatból kizártuk.” Az FKT-val kapcsolatban is folyt utólagos hálózati felderítő munka. Egy 1959-ben készült összefoglaló dokumentum szerint „az FKT tevékenységét tartalmazó monográfiához az adatokat a vizsgálati (büntetőeljárás – sz.) anyagokból, a Politikai Nyomozó Osztályon elfekvő más anyagokból és hálózati úton keletkezett anyagokból szereztem meg.”

A politikai nyomozószervek hálózatába bekerültek nagyrésze valamiféle őrizet, internálás, büntetőeljárás során vált a hálózat tagjává. Több esetben a szabadon bocsátásukra a beszervezés után nem került sor azonnal. Egy ideig ezeket már a vizsgálati munka alatt hálózati személyként foglalkoztatták. Ilyenkor a zárkatársaikról, a volt forradalmárokról adtak jelentéseket, de nem is egy esetben a saját ügyükben a gyanúsítottai vallomásaikban is a társaikra nézve terhelő vallomásokat tettek, hamis szembesítéseket vállaltak, vagy mások ügyeiben tanúkénti kihallgatásuk során tették ugyanezt. A politikai nyomozószervektől természetesen ígéretet kaptak arra, hogy az együttműködésükért cserébe a forradalmi tetteiknek különösebben súlyos következménye nem lesz. Ezt többnyire be is tartották és volt akinek az ügyét a társai vizsgálati ügyétől elkülönítették általában még a rendőri nyomozati szakban, majd ellenük végül az eljárást megszüntették, vagy rendőrhatalósági figyelmeztetéssel lezárták, míg a társaikat elítélték. De olyan is volt, aki ellen még vádat is emeltek és végül úgy úszta meg a megtorlást, hogy a politikai nyomozószervek közbenjárására felmentő bírósági ítéletet kapott. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy akit a bíróságok a megtorlás során az ellene emelt vád alól felmentettek, azok mind hálózati személyek voltak!

A korábbi utalásnak megfelelően rátérhetünk Földesi Tibor tanulságos esetének ismertetésére. Földesi Tibor 1956. november 2-től a szegedi városi FNB elnökségének a tagja volt. Ő derített fényt az átvételi tisztek szabályellenes pénzfelvételére, de más bűne is volt. Egy nemzetőr csoporttal november 4-én készülődött a szovjetek elleni fegy-

veres védekezésre, a külföldi tartózkodása alatt kémkedésre vállalkozott, az amerikai hírszerzés kémügynöknek beszervezte. Elfogása után először a kémügyének vizsgálata folyt, aminek során valótlan koncepciók elemekkel felnagyították az ügyét, valóságos sztárkémet kreáltak belőle. Annak ellenére, hogy a valóságban semmiféle kémtevékenységet nem fejtett ki, mert már a határ átlépése során elfogták. A koncepció által Földesi Tibort alapos fenyegetettség állapotába helyezték, majd ezt kihasználva elhittették vele, hogy van kiút a szorult helyzetéből. Egy fennmaradt dokumentum tanúsága szerint vizsgálója a következő ajánlatot tette neki „Látok lehetőséget arra, hogy előbbre menjünk olyan értelemben, hogy az Ön érdekeit és a mi érdekeinket összehangoljuk. Nekünk nem mindegy, hogy lecsuknak embereket, vagy felhasználjuk a társadalom javára. Ön nagyon kellemetlen helyzetben lenne, ha mi nem vennénk figyelembe ezeket. Ön jóvá tudja tenni azokat a hibákat, amelyeket elkövetett.”(33) A jóvátételnek az volt a lényege, hogy Földesi Tibor vállaljon titkos együttműködést az akkori magyar titkosszolgálattal, szakkifejezéssel élve legyen visszafordított ügynök, forduljon a beszervezői, az amerikai CIC ellen. Szorult helyzetében Földesi Tibor vállalta az együttműködést, bár a szóbeliségen kívül ennek semmi féle dokumentációja nem készült. Földesi remélte, hogy a lényegében magyar érdekeket szolgáló hírszerző munkája által megmenekülhet a felelősségre vonás elől. Ezt el is hittették vele és további valótlanságok elismertetésével egyre jelentősebb CIC ügynököt konstruáltak belőle, mellékesen egyre nagyobb forradalmárt is. A menekülésben bízva Földesi Tibor mindent elvállalt, mindenre vállalkozott. Amikor pedig elkészült az összes beismerő vallomás, elfelejtődött a korábbi nagyvonalú ajánlat és Földesi Tibor ott állt egymagában, az általa aláírt dokumentumok szerint mint az egyik legnagyobb szegedi forradalmár, mellesleg veszedelmes és kártékony CIC ügynök, akire mindenképpen halálbüntetés várt. Ebben a legvégű szorult helyzetében még arra is rákényszeríthető volt, hogy a halálraítélése és a kivégzése előtt rövid idővel valamiféle legvégű menekülés reményében a szegedi városi FNB elnöksége tagjaira terhelő tanúvallomást tegyen. Földesi Tibor végül formailag soha nem lett az akkori magyar titkosszolgálat ügynöke, bár erre ajánlatot kapott, erre vállalkozott is. A vele történtek csupán színjátéknak tekinthetők a kádári magyar titkosszolgálat rendezésében.

Az utolsó példa jelentősége miatt a végső összefoglaló értékelés elé kívánczik. A fennmaradt dokumentumok szerint ugyanis az 1956. november 6-i szegedi első őrizetbe vételek után néhány nappal, november 11-én több hálózati jelentés készült ugyanattól a személytől fedőnévvel aláírva. Azt ma már aligha lehet eldönteni a jelenlegi kutatási lehetőségeket figyelembe véve, hogy az illető hírforrás szabályosan beszervezett, adminisztrált, nyilvántartásba vett ügynök vagy informátor volt-e, de az vitathatatlan, hogy ő a jelentéseit ebben a hiszékeny készítette. Külön kiemelés érdemel, hogy Perbír Józsefről elismerő hangvételű jelentést adott, igaz Perbír akkor a városi tanács elnökének Tombácz Imrének első helyettese volt. Többoldalas jelentést

készített az említett napon ez a hálózati személy Kováts Józsefről, akinek a József Attila Körtől kezdődően beszámolt a forradalom alatti tevékenységéről, egészen a november 6-i őrizetbe vételéig. A jelentés írójának alapos ismeretei voltak Kováts Józsefről, bár néhány valótlanosság is belecsúszott az írományába. De külön jelentést írt a sarokba szorított és megzsarolt jólétesült egykori forradalmár Végh Joachimról, a Pedagógiai Főiskola FB tagjáról, Lazur Barna honvéd főhadnagyról, a városi nemzetőrség főparancsnokáról, Fejér Dénes újságíróról, Kövesdy Lajos újságíróról és egy külön jelentésben az előbbieknél némileg rövidebb formában Németh Ferencről, Ács Vilmosról stb.

Összességében a szegedi politikai nyomozók forradalom utáni hálózati munkája az országos átlagnak megfelelő volt. Az ügynökhálózat létszáma többé-kevésbé megfelelt az elvárásoknak és ezt a későbbiekben a belső elhárítási – úgynevezett III/III-as – területeken még sikerült fokozni is. Az MSZMP Központi Bizottság adminisztratív osztálya 1957 decemberében egy jelentést készített a politikai nyomozati munkáról, amelyben a következő megállapítás olvasható: „Az ügynökség vezetése, nevelése, irányítása általában gyenge, előfordul – mint pl. Csongrád megyében (értsd Szegeden is – sz.) – az is, hogy az ügynökség kvalitása felülmúlja az operatív állomány színvonalát.” Ez valóban így volt, hiszen a hálózat tagjai között egyetemi hallgatók, diplomások is előfordultak, míg az operatív tisztek között az érettségizettek száma is elég siralmasan alacsony volt. A kvalifikált ügynökségnek persze voltak előnyei és hátrányai is az operatív munkára vonatkoztatva. Az átlagosnál magasabb műveltségű és szaktudású hálózati személy színvonalasabb titkos felderítő munkára képes, ugyanakkor az alulképzett, félművelt vagy műveletlen operatív tisztet is könnyebben félrevezetheti.

A hálózati felderítő munka mint felderítési módszer önmagában is alkalmazott volt. Grynaeus Tamás, az orvosegyetemi MEFESZ egyik vezetője, az Orvostudományi Egyetem FB-ának tagja ellen folyó rendőrségi vizsgálat során a szegedi PNYO vizsgálati alosztálya kérte az egyik operatív alosztálytól, hogy ha vele kapcsolatban „anyaguk van, vagy hálózati úton le tudják ellenőrizni, közöljék alosztályunkkal.” (15) De említetjük Szűcs Sándort is, akit egy dokumentum szerint „az ellenforradalom óta figyelemmel kísértek, mint aki az FKP (szegedi – sz.) újjászervezésben részt vett”, (34) és ez az ellenőrzés több hálózati személy foglalkoztatásából állt. Dokumentumok bizonyítják, hogy Fodor Gábor professzorra 1957 tavaszán egy időben több hálózati személy – ügynök és informátor is – dolgozott a szegedi politikai nyomozók irányításával. Fodor Gábor legnagyobb bűne az volt, hogy mint az MDP szegedi városi bizottság tagja a forradalom első napjaiban Baróti Dezsővel együtt szembefordultak a rákosista helyi pártvezetéssel, majd később, november 3-án részt vett a világ összes egyeteméhez intézett szegedi egyetemi kiáltvány megszövegezésében. Ugyanez elmondható Péter Lászlóról, akit már 1957 tavaszán több hálózati személy által tartottak megfigyelés alatt és egy jelentés végére Pálincás Ferenc r. őrnagy a következő megjegyzést írta: „Ennek alapján javaslatot teszek Dr. Péter László közbiztonsági őrizetbe vételére.” (32)

Több esetben előfordult azonban, hogy a hálózati felderítés mellett egyéb operatív eszközök és módszerek is alkalmazásra kerültek, és ha mindez szervezetten történt, már az úgynevezett operatív feldolgozás különböző fázisairól beszélhetünk. Ezek közül említést érdemel az 1957. április 18-án kezdeményezett „Firkászok” fedőnevű előzetes csoportdosszié, amelynek célszemélyei – Baróti Dezső egyetemi rektor, Németh Ferenc újságíró és Péter László tudományos kutató – „ellenforradalmi szervezkedéssel”(2) voltak gyanúsítva. Az ügy érdekessége, hogy a közös operatív ellenőrzés után mindhármukat külön-külön büntetőeljárás – nyílt nyomozás és bírói eljárás – során vonták felelősségre. Egy 1957. november 21-i jelentés szerint az úgynevezett „orvosi vonalon” Dr. Kelemen Endrét, az orvosegyetemi FB elnökét internálni tervezték, éppen úgy mint Dr. Láng Imre professzort. Valamilyen szinten azonban a politikai nyomozók elképzelései megfeneklettek, mivel ezeket az internálásokat nem engedélyezték, ezért mindkettőjük ügyében titkos operatív úton további folyamatos adatgyűjtést végeztek. A forradalom alatt újjászerveződött politikai pártok szegedi aktivistái közül elsősorban a kisgazdapárti Temesi Ferenc vonta magára a politikai nyomozók figyelmét, akit több hálózati személy bevonásával éveken át figyelemmel kísértek, sőt később ügyében külső operatív figyelést és telefonlehallgatást is alkalmaztak.

Ám azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy forradalom utáni években a szegedi politikai nyomozók által végzett operatív feldolgozó tevékenység eszközellátottsága meglehetősen szegényes volt. A fő hangsúly akkor is és később is az állambiztonsági főeszközön, az ügynökhálózat foglalkoztatásán volt. Az úgynevezett követő figyelést csak elvétve alkalmazták elsősorban azért, mert egy igen költséges operatív eszköznek számított akkoriban is. A különféle technikai rendszabályok közül elsősorban a telefonlehallgatás jöhetett szóba, vidéki viszonylatban meglehetősen korlátozott számban, mert ennek előfeltétele volt, hogy a célszemély – az ellenőrzött személy – a lakóhelyén vagy a munkahelyén telefonállomással rendelkezzen. Az akkoriban alkalmazott másik technikai eszköz, a helyiséglehallgatás szintén elég ritkán volt alkalmazott, mert bonyolult beépülési akciót igényelt és a folyamatos figyelés – hallgatás és rögzítés – jelentős operatív erőt kötött le, amire akkoriban nem nagyon volt szabad kapacitás, hiszen a megtorló ügyekben a vizsgáló tiszteken kívül az operatív tisztek is kihallgatásokat végeztek, szembesítésekkel bajlódtak, értékelő jelentéseket és különféle határozatokat készítettek, így örültek, ha volt idejük a hálózati személyekkel találkozni. A leggyakoribb lehallgatás ezekben az időkben a rendőrségi fogdákból történt és az így nyert adatokat főként a vizsgáló tisztek hasznosították a kihallgatásaik során. Példa erre a szegedi MEFESZ-vezetők megtorló ügye, amelynek során Kiss Tamásnak és Tunyogi Csapó Jánosnak a 7. fogdacellularában elhangzó beszélgetését hallgatták le és rögzítették. Bár a titkos operatív intézkedés kevés eredményt hozott, mivel a lehallgatottak a vizsgálat szempontjából semmiféle érdemleges témát nem érintettek a beszélgetéseik alkalmával.²¹

Az operatív eszközök sorában említést érdemelnek a konspiratív környezettanulmányok. Speciálisan képzett operatív tisztek rendezett körülmények között ezt úgy végzik, hogy különféle polgári, katonai stb. fedést alkalmazva felkeresik a célszemély lakókörnyezetét és munkahelyét – illetve a korábbi lakóhelyeit és munkahelyeit is –, ahol a művelet állambiztonsági jellegét gondosan konspirálva adatgyűjtést végeznek, emberekkel beszélgetnek, embereket beszélgetnek úgy, hogy azok arra sem jönnek rá, hogy a valóságban kívül beszélgetnek, milyen szervezetnek szolgálnak talán szándékuk ellenére adatokat, de arra sem, hogy a sok elterelő-összezavaró kérdés közepette az őket felkereső ki után is érdeklődött valójában. Mindennek a dekonspiráció elkerülése a célja, lényegében, hogy az adatszolgáltató ne hogy visszamondja a célszemélynek az állambiztonsági szolgálat irányába tanúsított érdeklődését. Az operatív feldolgozó munkának ugyanis az a lényege, hogy célszemély mindaddig semmit se tudjon, semmit se sejtjen a háttérben ellene folyó titkos nyomozásról, amíg az ügye realizálásra nem kerül, tehát amíg őrizetbe nem veszik.

A környezettanulmány meglehetősen olcsó titkos nyomozati eszköz, bár túlzottan nagy a dekonspirációs veszélye. Éppen ezért évtizedekkel később az operatív feldolgozó munkában háttérbe szorult az alkalmazása, de nem így volt ez a forradalmat követő megtorlás időszakában. Sőt akkoriban meglehetősen széles körben alkalmazták, alaposan könnyítve a környezettanulmány-készítés szigorú szabályain. Nem sokat törődtek a konspirációs szabályokkal, egyszerűen felkeresték az általuk megbízhatónak vélt adatszolgáltatókat és teljesen nyíltan kikérdezték őket a célszemélyről, amit megtehettek, hiszen a célszemély a legtöbb esetben őrizetben tartott gyanúsított volt.

A Szegedi Gyufagyár munkástanácsa elnökének Lázár Kálmánnak ügyében 1957. szeptember 24-i dátummal készült környezettanulmány, amikor annak egyik megállapítása szerint az érintett „1957. április 3-án közbiztonsági őrizetbe került”.⁽⁶⁾ A Szegedi Szőrmé és Bőrruhakészítő Üzemben a forradalom alatt aktívan tevékenykedők megtorló ügyében is készítettek a szegedi politikai nyomozók környezettanulmányokat, amelyek magukban foglaltak munkahelyi és lakóhelyi adatgyűjtést is. Érintve voltak Kaczur Péter, a munkástanács üzemi titkára, Anger Ferenc és Farkas István. A munkahelyi adatszolgáltatók közül a környezettanulmányokban megjelölésre került a vállalat igazgatója és egy művezetőnöje, akiknek objektivitása az általuk közölt adatok alapján erősen megkérdőjelezhető volt. Kaczur Péterrel kapcsolatban például elmondták, hogy „az ellenforradalom kitörésekor azonnal aktív tevékenységbe fogott és mint akit a népi demokrácia bebörtönzött, azonnal felugrott és a munkatársait igyekezett meggyőzni, hogy a Rákosi rendszer milyen rossz volt s így azonnal beválasztották a forradalmi munkástanácsba. Itt titkári tisztséget töltött be.”⁽¹¹⁾ Az említett adatszolgáltatókról tudni kell, hogy az igazgatót a forradalom alatt leváltották és eltávolították az üzemből, a forradalom után egy ideig a szegedi belügyi karhatalom tagjaként szolgálta a Kádár-rendszer helyi konszolidációját, majd ismét a vállalat igazgatója lett.

Az 1957-es környezet tanulmányok adatszolgáltató művezetője pedig a forradalom előtt az üzemben személyzeti vezető volt, akit a forradalom alatt szintén leváltottak és szóba került a vállalatától való eltávolítása is.

Az 1957. május 22-én internált Korpádi Lajosról, a Szegedi Cipőgyárban a forradalom egyik tevékeny résztvevőjéről is az őrizetben tartása alatt készítettek környezet-tanulmányt. A szegedi politikai nyomozók adatszolgáltatója az MSZMP tag telepvezető volt, aki azt is elmondta, hogy amikor az MSZMP 1957 márciusában üzemőrséget szervezett, Korpádi bejelentette, hogy „be vannak szarva a kommunisták, félnek a MUK-tól”.(12)

Nem sokkal az őrizetbe vétele után környezettanulmány készült Földesi Tiborról, a szegedi városi FNB elnöksége tagjáról. A lakóhelyi – szőregi – adatgyűjtés során a politikai nyomozók adatszolgáltatója volt az akkor már MSZMP tag községi tanácselnök, a forradalom alatt meglehetősen ingadozó de akkor már szintén MSZMP tag szőregi rendőrszolgálat parancsnoka, valamint a postamester, aki a községi MSZMP intéző bizottság tagja volt. Az adatszolgáltatók Földesi Tibor származásával, neveltetésével kapcsolatban elmondták, hogy „anyja ... klerikális befolyás alatt áll, templomba rendszeresen eljár férjével együtt.”(33) Bátky Zoltánról, a Szegedi Nemzeti Színház fegyveres őrségének a szervezőjéről, volt horthysta századosról az 1957. november 1-jén készült környezettanulmány kényszerűen megállapította, hogy „rendezett körülmények között él, ... határozott fellépésű, egyenes jellemű, ... jó emberismerő.”(20)

1957. április 29-én, néhány nappal a nyomozás 1957. április 25-i elrendelése után és röviddel az 1957. május 1-i letartóztatása előtt környezettanulmány készült Baráti Dezső egyetemi rektoráról. Barótit felelősnek tartották az egyetemi ifjúság forradalmi mozgalmának kialakulásáért és általában az egyetemen történt forradalom alatti cselekményekért. Így a megtorlást nem kerülhette el és a szegedi politikai nyomozók a vele kapcsolatosan készített környezettanulmány adatszolgáltatóinak kiválasztásánál is nagy körültekintéssel jártak el. Baróti Dezsővel kapcsolatban ennek során adatszolgáltató lett egy Kossuth-díjas egyetemi docens országgyűlési képviselő, az MSZMP városi bizottság tagja, akit a forradalom alatt eltávolítottak az egyetemi állásából; az MDP szegedi tudományegyetemi bizottságának egykori titkára, egyetemi docens, akit a forradalom alatt ugyancsak eltávolítottak beosztásából; az MSZMP szegedi egyetemi intéző bizottságának titkára, aki korábban a forradalom előtt az MDP szegedi egyetemi bizottság tagja volt; a MEFESZ-ellenes DISZ szegedi egyetemi bizottság tagja, aki később a forradalom után a KISZ szegedi egyetemi bölcsészkar bizottság tagja lett; az MSZMP szegedi egyetemi intéző bizottságának elnöke és végül, de nem utolsó sorban az MSZMP szegedi városi bizottság titkára. Közülük egyesek bosszúvágyához kétség sem férhetett.

A megtorló ügyek sajtóelőkészítése

Amikor a szovjet csapatok 1956. november 6-án délben megszállták Szegedet, a városban véget értek a dicsőséges forradalmi napok. A városháza elfoglalásával szinte percek alatt megtörtént a visszarendeződés. Az a Tombácz Imre lett a városi tanács elnöke, aki a háborút követő években az MKP nagyszegedi bizottságának volt elnöke. A forradalom alatt rákosistának bélyegzett tanácsi és pártbeli vezetők is mind-mind különféle vezető tisztségekhez jutottak. Ez természetesen viszonylag rövid idő alatt végbement folyamat volt, hiszen néhány hónap elteltével az elsőszámú szegedi rákosisták egyike Ladányi Benedek, az MDP szegedi városi bizottság forradalom alatt leváltott elsőtitkára, a városi tanács végrehajtó bizottság elnökhelyettese, majd a tanácselnöki poszt várományosa lett. Az MSZMP élén a városban ifj. Komócsin Mihály tűnt fel, aki mindvégig töretlen hűséggel szolgálta a rákosista diktatúrát. Amíg azonban a hatalomba visszatért kommunisták a pozícióikat nem stabilizálták, a városi FNB elnökségének elnökét Perbíró Józsefet beültették a tanácselnök első helyettesének székebe. Jellemzők az akkori helyzetre Tombácz Imrének, a szegedi városi tanács végrehajtó bizottsága ülésén elhangzott szavai, amelyeket a közvélemény tájékoztatása céljából a helyi sajtó – akkor Szegedi Néplap – is leközölt: „A szegedi Nemzeti Bizottságban helyet foglaló és többségében levő hazafias, becsületes tagoknak, elsősorban Dr. Perbíró József professzornak, a Nemzeti Bizottság elnökének nagy erőfeszítésebe került még november 5-én is a Nemzeti Bizottság ülésén elérni, hogy a nemzetrontó sztrájk megszüntetését kimondják.”(89) Perbíró József akkor tehát még kellett, még jó volt, később mégis a megtorlás áldozatává tették.

1956. október 26-án a Délmagyarország rendkívüli száma és a városi hangosbemondó is a lakosság tudomására hozta, hogy az MDP városi bizottság aznap reggeli ülésén Ladányi Benedeket a városi MDP bizottság elsőtitkárát, Simon Bélát, a városi MDP bizottság agitációs és propaganda osztályának vezetőjét és Telkes Györgyöt a városi MDP bizottság tudományos-kulturális osztályának vezetőjét mint fő rákosistákat, leváltották minden pártbeli tisztségükből. A Szegedi Néplap 1957. február 17-i számában pedig a következő sokat sejtető közlemény olvasható: Az MSZMP szegedi városi „intéző bizottság mélyen elítéli a volt pártbizottság egy kisebb részének azt a ténykedését, hogy az ellenforradalmárok nyomására a pártbizottság nevében becsületes, elvű kommunistákat nyilvánosan megbélyegeztek, s ezzel koncként odadobták az ellenforradalmi elemeknek. ... Helyteleníti az intéző bizottság, hogy ezeket az elvtársakat bárki is megbélyegzettként kezelje.”(112) Ezzel alig néhány hónap elteltével Szegeden megtörtént a legvadabb rákosisták rehabilitációja és ezt az MSZMP helyi vezetői a nagy nyilvánosság, város közvéleménye előtt is vállalták. S, hogy mennyire van az időpontok közötti összefüggéseknek jelentősége, talán az is bizonyítja, hogy az iménti

közlemény megjelenésének másnapján őrizetbe vették a szegedi politikai nyomozók Perbíró Józsefet.

1956. november 6-án a dél körüli órákban a szegedi városházán azonban nemcsak a politikai visszarendeződés vette a kezdetét, hanem az akkori első őrizetbe vételekkel a forradalmat követő megtorlás is. A megszálló szovjet csapatok szegedi karhatalmista segédlettel akkor vették őrizetbe Kováts Józsefet, Fábián Ferencet, Szegedi Istvánt a szegedi városi FNB elnökségének tagjait, valamint az éppen ott tárgyaló Fejér Dénest, Kövesdi Lajost és Végh Joachimot. Ettől az időponttól számítjuk a megtorlást Szegeden, amely akkoriban igencsak váltakozó intenzitással folyt, őrizetbe vettek embereket, majd a nagy sztrájkhullám hatására elengedték őket, később újra őrizetbe kerültek ugyanezek és többségük különböző mértékű börtönbüntetésben is részesült.

Az említett első őrizetbe vételekről és elhurcolásokról a Szegedi Néplap is beszámolt az 1956. november 20-i számában. A kissé megkésett-késleltetett tudósítás arról szólt, hogy Kováts József és társait „Szegedről Debrecenbe vitték, ahol ügyükben igazságos vizsgálatot tartottak”.(90) Az elhurcolt hat szegedi közül akkorára négyet már szabadon engedtek, de „Kovács és Fábián ügyében tovább tart a vizsgálat, mindketten Debrecenben vannak”.(90)

Aki átélte, vagy egy kicsit ismeri a háború utáni évek szegedi történéseit, nagyon jól tudja, hogy a helyi kommunisták milyen kőkemény diktatúrát gyakoroltak az itteni lakossággal szemben. A kezdeti helyi csúfos választási kudarcok nyomán azonnal rányomták Szegedre a bélyeget, a bűnös város, a reakciós lakosság bélyegét, amelyben még évtizedek multával is él az egykori „szegedi gondolat” káros eszmeisége. A büntetés nem maradt el, hiszen a kivégzések egész sorát produkálták, sorozatban készültek az államvédelem helyi szerveinek közreműködésével a koncepciós és provokált ügyek és perek a súlyosabbnál súlyosabb ítéletekkel. Szigorúan büntették a „szegedi gondolat” városát, de a lakosság, főleg az ifjúság megrettent ugyan, félelemben teltek az évek, de valójában soha nem hódolt be. Megmutatkozott ez abban, hogy már 1956. október 23-át megelőzően a forradalom szerves részévé vált mozgalom indult el a városból a szegedi MEFESZ létrejöttével és országos méretűvé fejlesztésével, valamint azzal is, hogy a forradalom kitörésekor szinte egységesen talpon volt a lakosság apraja-nagyja és rész vett a különféle tömegmegmozdulásokon.

Szeged lakosságának elege volt a rákosista diktatúrából, az emberek nagy része mindenképpen változást akart Szegeden és ha a körülmények úgy hozták, hát forradalmi változást. Szeged forradalmában elévülhetetlen érdemei voltak az egyetemi-főiskolai ifjúságnak, a középiskolás diákság hatalmas tömegeinek, a város számottevő értelmiségének, de a forradalmi folyamat alakulását, a forradalom végső – noha csak rövid időre szóló – győzelmét a szegedi dolgozó emberek, a gyárak és üzemek munkásai, a termelőszövetkezetekbe kényszerített parasztok és az értelmiség döntötte el. Ők bizonyították, hogy Szeged népe lelkesedik a forradalomért és annak tevékeny résztvevője.

A hatalmuk megmentése érdekében lövetett október 26-i szegedi sortűz eredménytelenségét látva a kommunista városvezetés – részben a helyi, de részben az országos fejleményeket is megtapasztalva – taktikát változtatott. Belátták, hogy a forradalmi folyamattal szemben vesztesre állnak. Ezért úgy döntöttek, hogy átadják a helyi hatalmat, de úgy, hogy beépülnek az új hatalmi struktúrába, törekedve arra, hogy az övék legyen a továbbiakban is a meghatározó szerep. Eldöntött kérdés volt október 26-án délután, hogy másnap a szegedi üzemekben és intézményekben munkástanácsokat illetve forradalmi bizottságokat választanak, amelyeknek delegáltjai aznap délután a városházán megalakítják illetve megválasztják a város új hatalmi és irányítási testületét. A városi pártbizottságtól azonnal megkapták az utasítást az üzemi és intézményi pártbizottságok, pártszervezetek, hogy a lehető legnagyobb mértékben építsék be a legmegbízhatóbb embereiket az új üzemi munkástanácsokba és intézményi forradalmi bizottságokba, majd különös tekintettel ügyeljenek arra, hogy a városházára küldött delegátusok az ő embereik legyenek. Amikor aztán sor került a különböző munkahelyi választásokra, az ott dolgozó emberek meggyőzték ezt a beépülési, hatalomátmentési kísérletet és egy-két esettől eltekintve a változások szolgálatát, a forradalom elkötelezett híveit jelölték és választották be a munkástanácsokba, forradalmi bizottságokba, illetve delegálták a város új forradalmi vezető testületébe, a későbbi FNB-be. Október 27-én délelőtt Szeged dolgozó lakossága tehát bebizonyította a forradalom melletti töretlen elkötelezettségét.

Ezt a lakosságot, ezt a közvéleményt a forradalom leverése után a megtorlásra rá kellett hangolni. Ennek a lakosságnak nem lehetett direkt terrorral nekirontani. 1956. november közepén megpróbálták, amikor volt olyan éjjel, hogy a karhatalmisták 40-50 embert hurcoltak el. Csakhogy másnap reggel egységesen megbénult a város, leálltak a gyárak, üzemek, közlekedés, szolgáltatás stb. Mindez a Kádárék által áhított mielőbbi konszolidáció ellen hatott. Elengedték hát az őrizetbe vettek, mire másnap megindult a munka. Másnap éjjel újabb 40-50 embert hurcoltak el, többet közülük immár másodszor és a következő napon újból leállt a termelés, általános sztrájk volt a városban. Mindez csak rombolta az új MSZMP-s városvezetés tekintélyét. Belátták, hogy a megkezdett módszer nem követhető. Elő kell készíteni a város lakosságának a hangulatát, hozzáállását a megtorláshoz és aztán folyamatosan kell leszámolni azokkal, akik a forradalom alatt a rendszerük ellen cselekedtek.

A helyi közvélemény befolyásolására, megdolgozására egyedül az írott sajtó állt rendelkezésükre, elsősorban az MDP lapjából a Délmagyarországból akkorára Szegedi Néplap-pá vált helyi napilap, valamint néhány üzemi újság. A forradalom alatt a Délmagyarország a városi FNB felügyelete alá került, nevet változtatott, Szeged Népe lett és új főszerkesztőt kapott. A visszarendeződéskor a Szeged Népe-ből lett a Szegedi Néplap, majd 1957. május elsejétől ismét Délmagyarország.¹A forradalom alatt a lap élére került Fábián Ferencet és Kövesdi Lajost azonnal eltávolították, és mint láttuk, november 6-án mindketten őrizetbe kerültek.

Az új vezetésű szegedi napilap Nagy Istvánnal az élen a kezdeti rövid bizonytalankodás után hozzálátott a megtorlás hangulati előkészítéséhez, a közvélemény félrevezetésére alapozott ideológiai és politikai befolyásolásukhoz. Arra alapozták ezt a műveletet, hogy a forradalom szegedi történéseit, a benne szereplőket a lakosság csak részleteiben ismeri, a résztvevők közül is nyilván csak egyeseket, így a valótlanságokkal, néha a legdurvább hazugságokkal félre lehet vezetni nagy részüket. Ez annál inkább végrehajtható volt, mert semmiféle ellenvélemény nem hangozhatott el nyilvánosan, a hazug állításoknak, torzításoknak így nem volt, nem lehetett széles körben terjeszthető cáfolata. A tudatlan, félrevezethető tömegek befolyásolására kellően hatékonynak bizonyult Szegeden is ez a sajtópropaganda. A Szegedi Néplapban, majd később a Délmagyarországban megjelent írások nyomán szinte nyomon követhetők a megtorlás legfontosabb szegedi eseményei. Először majdnem mindig megjelent egy cikk a helyi napilapban, ezt követte az őrizetbe vétel, letartóztatás, majd a megtorló büntetőeljárás. A fontosabb ügyekben a bírósági ítélethozatal előtt megjelent újabb hangulatkeltő cikk, majd az ítéletet követően egy megelégedett, egy-két esetben elégedetlenkedő tudósítás.

A sajtó hírei szerint – Szegedi Néplap 1956. november 22. – november 20-án szabadon bocsátották Dénes Józsefet és Patai Józsefet az Újszegedi Kendergyár munkáseit, november 21-én szabadult Arday Lajos, Joszt István, Marosi Károly és Maróti András. „Mivel ügyük tisztázást nyert szabadon bocsátották” (92) őket. Ez az az időszak volt, amikor még igencsak labilis az MSZMP-s helyi hatalom és a szabadon bocsátások kényszerű lépések voltak. Az említettek közül néhány hónap múlva többen közbiztonsági őrizetbe kerültek, majd Arday Lajost, Joszt Istvánt és Maróti Andrást büntetőeljárás alá is vonták, börtönbüntetésre ítélték. A tudósítás szerint november 21-én Fábíán Ferenc is szabadlábra került, de ő is csak ideiglenesen, hiszen a megtorló ítélete többéves börtönbüntetés lett. „Kovács József továbbra is őrizetben van” (91) – adta tudtul befejezőként az említett újsághír.

Néhány nap múlva az ügyészség közleményét tette közzé a Szegedi Néplap – 1956. december 1-én – amely szerint „mindazok szabadlábra kerülnek, akiknél nem állapítható meg közönséges bűncselekmény, vagy terrorcselekmény”. (93) Ha ez a közlemény a valószínű szándékot tükrözte volna, Szegeden jószerezivel nem is lettek volna megtorló ügyek és perek. Bátran leszögezhetjük, hogy a forradalom alatt a városban a forradalmi mozgalomhoz kapcsolható terrorcselekmény nem történt és a forradalmárok által elkövetett köztörvényes bűncselekményként értékelhető is csak alig. Ide sorolható talán az elhagyott és egy ideig alig őrzött őshalmi államvédelmi belső karhatalmi laktanya és a hasonlóképpen őrizetlenül hagyott katonai létesítmények esetében végrehajtott fosztogatások, de ezeket viszont nem a forradalmárok cselekedték, hanem a város lumpen elemei.

A szovjet beavatkozás Szegeden is a forradalom végét jelentette, de 1956 végén, sőt még 1957 legelején is folyt egyfajta utóvédharc, amelynek során részben legálisan,

részben illegálisan a munkástanácsok és egyes MEFESZ aktivisták megpróbálták valamiképp megvédeni a forradalom eredményeiből. Utalt is erre ifj. Komócsin Mihály, az MSZMP szegedi ideiglenes intéző bizottságnak akkor még csak szervezője, aki egy pártaktívá értekezleten 1956. december 2-án kijelentette: „Az ellenforradalmat katonailag a szovjet csapatok segítségével levertük, de a levert ellenforradalmárok ellenséges tevékenységüket nem szüntették meg, ... új fegyverekkel, a sztrájk, a bojkott, az erkölcsi nyomás ... eszközével próbálkoznak.”

Mint láttuk megszületett a hivatalos álláspont arról, hogy 1956 októberének végén és novemberének első napjaiban Magyarországon – így Szegeden is – ellenforradalom volt. Mintha ez lett volna a start jele: indulhat a támadás! Bizonyára nem véletlen, hogy a sajtóban az első konkrét és éles kirohanás a Szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanácsa ellen történt meg, a Szegedi Néplap 1956. december 13-i számában. Az ok nyilvánvaló volt: a vállalati munkástanács elnöke, Szurmai Sándor vezetésével egy kisebb csoport november 4-én éjjel fegyveres támadást intézett a városban átvonuló szovjet csapatok ellen, amiről azonban ekkor még nem volt szó, hanem csupán fegyverrejtegetésről. Ezekben a napokban került őrizetbe Szurmai Sándor, akit az újságcikkekben meg is említene, valamint szó esik Jurai Imréről, akinek apja is és ő is a múltban katonatiszt volt, és Gaál Róbertől, a „fasiszta Pfeiffer-párt egyik szegedi fő szószólójáról”.(94) Gaál ekkor már volt politikai elitéltnek számított, mert az 1940-es évek második felében egy koncepciós politikai perben súlyos börtönbüntetésre ítélték.

Az már szinte természetes, hogy a következő célpont az akkor legnagyobb szegedi gyár, a Szegedi Kendergyár munkástanácsa volt. Strasser Gyula munkástanács elnök, aki egyben a szegedi városi FNB elnökségének tagja és Joszt István munkástanács al-elnök, aki a szegedi városi FNB elnökének első helyettese volt, a legnagyobb bünt azáltal követték el a munkahelyükön, hogy vezetésükkel a munkástanács leváltotta a rákosistának tartott helyi kommunistákat a beosztásaikból. A Szegedi Néplap december 16-i vasárnapi számában megjelent írás felszólított: „Ne folytassa a Kendergyár munkástanácsa ezeket a hagyományokat.”(95)

Nem váratott sokáig magára a Kováts József elleni első sajtótámadás sem. Az indító és hazugságokat tartalmazó támadást az apján keresztül intézték ellene, mintegy a származását célba véve. Ez az írás azt igyekezett elhíttetni az olvasókkal, hogy Kováts József utasítást adott a rendőrségnek az apja tanácsadói alkalmazására, de legalább rendőrkapitányi fizetésért. A tanácsadói alkalmazás az igaz, de az utasítás már nem, mivel Kováts József csupán ajánlotta a rendőri vezetőknek az apja tanácsadói közreműködését, amit azok láthatóan örömmel fogadtak. „Kováts így akarta megszervezni családon belül a fegyveres hatalmat.”(96) Az idősebb Kováts a „fasiszta időket akarta meghonosítani, ... éppen a rendőrségi tisztogató listát készítette, amikor a szovjet csapatok áthaladtak Szegeden”.(96) Vitathatatlan, hogy az idősebb Kováts József „politikamentes rendőrséget”(90) javasolt létrehozni, de ennek a fasiszmushoz nem volt semmi köze.

Az új év, az 1957. sajtóbeli meghasonlással kezdődött. Marosi Károly nyilatkozott január 3-án a Szegedi Néplapnak. Az a Marosi, aki 1956 közepén települt haza külföldről, ahol egy ideig a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. Ilyen múlttal nem véletlen, hogy már 1956. november 14-én őrizetbe került, pedig a forradalom alatti magatartása túlzottan említést sem érdemelt. Szabadult is rövid időn belül, „tisztázódott a dolog, bocsánatot is kértek tőle”(98) nyilatkozta az újságban, majd kijelentette: „a meggyőződése, hogy az emberek többsége Szegeden is szocializmust akar.”(98) Ezt pedig nem egy volt, vagy akkori pártfunkcionárius nyilatkozta, hanem egy városszerzte ismert, nyugatot megjárt, a SZER-nél is alkalmazásban álló ember, egy színész, aki lám csalódott a kapitalizmusban és az előzetes letartóztatásának bizonyára nehéz napjai után arra is emlékezett, hogy ő már a forradalom alatt kijelentette: „Ne higgyenek a Szabad Európa Rádiónak!”(98) Az élet fintora, hogy évtizedek múltával helytállónak kell tekintenünk Marosi Károlynak utóbbi kijelentését. De akkor még mindenki titokban a SZER adását hallgatta, sokan bizony még reménykedve is, talán valami csodára várva.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint Szegeden már 1956. november 5-én volt pártmunkásokból, egykori államvédelmi tisztekből és hasonszőrűekből alakult karhatalom, amely kezdetben a szovjet csapatok védőszárnya alatt, majd egyre inkább önállóan is házkutatásokat, elhurcolásokat hajtott végre, néha kegyetlen brutalitással. November végétől a városban a közhangulat egyre inkább a karhatalom ellen fordult. Keserű Bálint az egyetemi MSZMP egyik funkcionáriusa a kialakult helyzetet ellen-súlyozandó egy cikkében kijelentette: „Tisztelet és megbecsülés illeti azokat a karhatalmistákat, akik a nehéz körülmények között szilárdan helytálltak.”(100)

A következő támadás célpontja a Szegedi Cipőgyár munkástanácsa volt, elsősorban Kecskés Zsuzsanna, aki ebben az időben még a félig-meddig illegális Szegedi Városi Központi Munkástanács vezetőségének is tagja volt. Az írás szerint „lecsúszott egzisztencia”(101), aki „most a törvények, paragrafusok tereibe rejtőzik, mert így tud hangulatot kelteni, jól forgó nyelvvel, csavaros észjárásával”.(101) A cikk végső kérdésfelvetése: „Meddig hagyják az emberek, kommunisták és nem kommunisták, hogy a közös cél felé vivő erőket, helyenként előre megtervezett szándékkal elszakasszák egymástól az októberi-novemberi eseményekből közismert hangadók?”(101)

1957. január második felére egyre inkább stabilizálódott a Kádár-kormány és a helyi hatalmi szervek helyzete. Ekkorra életbe lépett a közbiztonsági őrizetbe vételekre vonatkozó rendelkezés, és ennek alapján kezdetét vették az internálások. A fővárosban végrehajtották az első forradalmár-kivégzéseket. S ekkor jelent meg az első igazán kemény hangvételű írás is a Szegedi Néplap január 18-i számában „Megszelídültek?” címmel. Ennek a vége különösen említést érdemel: „Miközben ártatlanságukról, puritán mivoltukról zengedeznek a munkásoknak, teleaggatták a házak falát olyan cédu-lákkal, amelyek az MSZMP tagok üldözésére hívnak fel. Hát nem! A pohár betelt és a munkások tömegeire támaszkodva a Magyar Szocialista Munkáspárt fogja üldözni

őket kíméletlenül, amíg abba nem hagyják a kártevést és az uszítást. S ne bógjenek nekünk a humanizmus és a demokrácia nevében, mert a proletárdiktatúra ellen támadók úgysem kapják meg egyiket sem.”(102) Ez már egyenes beszéd: aki a diktatúra ellen volt vagy van, az ne is reméljen sem demokráciát, sem humanizmust. Ez azt is jelenti, hogy innen kezdődik a kőkemény megtorlás.

1957. január 20-án a Szegedi Néplap egyik írásában támadást intéztek a Szegedi Textilművek munkástanácsa ellen. A kiemelt célpont Horváth Andor a munkástanács elnöke, Forgács Ervin a munkástanács elnökhelyettese és Kecskés József a munkástanács titkára, akiknek tevékenysége következtében terjed a megfélemlítés szelleme, ... egyre jobban szaporodik a munkakörökből áthelyezett kommunisták száma és egyre jobban érvényesül a megfélemlítés, módot keresnek és találnak arra, hogy akadályozzák az üzem kommunista erőinek az összefogását, szervezeti erősödését. „Mindez helytálló volt a forradalmi időkre, de 1957 januárjára már biztosan nem.”

Két nap múlva január 22-én a Fonalmentő Vállalat munkástanácsa következett, amely „ma is azoknak az irányítása alatt áll, akik megfélemlítik a volt párttagokat, gondolni se merjenek a pártszervezet újjáalakítására.”(104) Aprócska elszólás ugyan, de nagyon találó: szó sincs új pártról az MSZMP esetében, csupán „újjáalakítás” az, ami akkoriban folyamatban volt.

A munkástanácsok elleni már-már egyhangú támadás közben üdítő színfoltot jelentett a Szegedi Néplapban 1957. január 23-án megjelent „Mozaikok az ellenforradalom napjaiból” című írás. Ebben többek között az alábbi képtelenségek is olvashatók voltak:

„Október 26-án este 5 órakor Sasa a birkozó hasán géppisztollyal ... hívta a tömeget a Hunyadi térre, ahol kaphatnak fegyvert.” Október 26-a a sortűz napja volt, amikor sem „Sasa a birkózónak” nem volt fegyvere, sem másnak a civilek közül. Október 29-e előtt a hivatalos szerveken kívül senki másnak nem volt fegyvere Szegeden. Október 29-től a nemzetőröknek kezdtek fegyvert adni a Honvéd téren és nem pedig a „Hunyadi téren”.

„Tunyogi úr minden elhaladó harckocsi után kilőtt az ablakon.” Tunyogi Csapó Jánosról van szó, aki a Kossuth Lajos sugárúton lakott és november 4-én éjjel ott valóban lövöldöztek a szovjet harckocsikra az ablakokból, de nem Tunyogi Csapó János ablakából és nem Tunyogi Csapó János lövöldözött.

„Az öthalmi államvédelmi belső karhatalmi laktanyából a forradalmárok átvételi elismervény ellenében elvitték a pénzt. Másnap megint mentek más forradalmárok és újabb pénzt követeltek.” Ez a hír már azért sem igaz, mert október 29-én az államvédelmi tisztek nemcsak a laktanyában levő összes pénzt elvitték magukkal, hanem – mint arról már volt szó – teljesen szabálytalanul az MNB szegedi fiókjából is felvettek jelentős összeget. Nem volt tehát a forradalmároknak mit elvinni, nem is pénzért, sok-

kal inkább fegyverekért mentek akkor, amikor ott már államvédelmi tisztek nem is tartózkodtak. Nem volt ott akkor már senki, akitől pénzt, vagy újabb pénzt követelhetek volna.

A Szegedi Néplap január 24-i számában két vállalati munkástanács is terítékre került. Az írás a Szegedi Ruhagyár munkástanácsának a tudomására hozta, hogy „az ellenforradalmi pünkösdi királyság lejárt”. (106) Néhány héttel később – február 19-én – újabb támadás indult a ruhagyári munkástanács, konkrétan Kertes Endre és Lévai Imre ellen. „A Lévaiak és Kertesek akadályozzák a kibontakozást, a nehézségek leküzdését” (112) – írták ugyancsak a Szegedi Néplapban. A vágóhídi munkástanáccsal kapcsolatban pedig megállapították az előbbi lapszámban, hogy az „ellenforradalmi események lovagjainak nem tetszik a törvényes rend helyreállítása, a törvénytelenül elbocsátott kommunisták visszavétele. Ravaszkodnak, acsarkodnak, fenyegetőznek.” (106)

Az utóvédharc időszakában különféle diák és munkás csoportok is rendre röpcéduláztak az újra lábrakapó diktatúra ellen. Egy főiskolás csoport röpcédulák falra-történt ragasztása során lelepleződött és az elfogottak egyikét a diáksághoz szóló nyílt levél közreadására bírták rá. Ebben a szorult helyzetben levő főiskolás felszólított, hogy „legyen végre eszmei tisztaság, szocialista tudatosság az igaz szív és lelkesedés mellett a diákkoponyákban”. (106)

Kicsit részletesebb ismertetést igényel a konzervgyári röpcédulázók esete. Négy munkás a Szegedi Konzervgyárból 1956. december elején röpcédulákat gyártott és azokat a város utcáin terjesztették, majd eközben lelepleződtek. Izgatás miatt letartóztatták őket, és büntetőeljárás indult ellenük. 1957. január közepén első fokon felmentő bírósági ítélet született az ügyükben, mert „valamennyien a dolgozó osztályhoz tartoztak, ezért cselekményük társadalomra veszélyessége nem áll fenn”. (104) Ez az ítélet nagy felháborodást váltott ki kommunista körökben. A Magyar Szabadságharcos Szövetség szegedi bizottsága egy 1957. február 1-i írásban közétett levele szerint a felmentő ítélet „nem a szocialista törvényességet erősíti, hanem az ellenforradalmi elemeket bátorítja”. (107)

1957. február 10-én „Professzor úr meddig várjunk még?” címmel jelent meg egy írás a Szegedi Néplapban, az akkor még városi tanács elnökhelyettesi pozícióban lévő Perbíró József ellen. Támadást jelentett ez az FNB egykori elnöke ellen, akire addig szükségük volt a hatalomba visszatért szegedi kommunistáknak, ettől az időtől kezdődően azonban már nem. Álságos módon a szegedi Fűtőház „több dolgozója” kétségbevonható létezésű levele mögé bújva indult az akció Perbíró József ellen. Íme a sajtóban közzétett levél kivonatos formában: „Erősödünk. Ezt tapasztaljuk a munkahelyünkön is. ... Szegeden a torony alatt mindazok ott vannak, akik a nép ügyét szolgálják. ... De kérdezzük: a tanácsházán minden vezető a nép küldötte? Erre a válasz: nem! Az ellenforradalom alatt, mint az üstökös tűnt fel Perbíró professzor úr. Azelőtt

soha nem hallottunk róla. ... Biztosan nem a munkások küldték oda. ... Önt a Kovácsok helyezték oda. Olyan egyének, akik itt Szegeden is a a kommunisták vérében akartak gázolni. ... Bízunk minden néphez hű értelmiségi dolgozóban, csak – és ezt nyíltan megmondjuk – Önben nem. Mert az ellenforradalom küldte a torony alá. Reméljük, hogy ezek után belátja, a vb. elnökhelyettesi székben nincs keresnivalója. Több dolgozótársunk nevében kérjük, követeljük, távozzon.”(109) Perbíró József az 1989-es visszaemlékezésében leírta, hogy az iménti támadást követően „másnap elküldtem a városi tanács vb. elnökének a lemondó leveletem”.(144) A történeti hűséghez tartozik, hogy Kovács Józsefnek semmi köze nem volt ahhoz, hogy Perbíró Józsefet a szegedi városi FNB elnökévé választották, a tanács vb. elnökhelyettesi székbe 1956. november 6-án úgy került, hogy a város kommunista vezetése ültette oda, a városházát megszálló szovjet katonai parancsnok, egy ezredes megbízó szavaival, aki Perbírót átölelte és kétoldról arcon csókolta.

Már 1957. február elején kezdetét vette a harc a suttogva terjedő MUK - Márciusban Újra Kezdjük – ellen. Erre reagált a Szegedi Néplap 1957. február 6-i számában Várnagy Györgyné, amikor ő is MUK-ot követelt, Minden Uszítónak Kötelet. Egy február 22-i cikk címe is sokatmondó: „MUK? – hát legyen MUK”. Ebben az írásban a MUK megfelelője Márciusban Újra Kaptok.

Rövidesen sor került a talán legaktívabb és ezért a forradalom után leggyűlöltebb munkástanácsra is, az Újszegedi Kendergyárban működőre. Az elsődleges célpont természetesen Királyházi Sándor a munkástanács elnöke, egyben a városi FNB elnökhelyettese és Patai József munkástanács elnökhelyettes. A sajtóbeli támadást követte az aktuális kommunista követelés „El kell tűnnie minden ravaszkodásnak, lelki terrornak és megfélemlítésnek az újszegedi gyárban is. ... Eljön az idő, amikor a munkásmozgalom egyik fellelvára lesz ismét a Tisza-parti nagyüzem.”(111) Ez az írás megfeledezett arról, hogy az Újszegedi Kendergyár akkor volt utoljára a munkásmozgalom fellelvára, amikor ott a jobboldali szociáldemokraták voltak többségben. A Délmagyarország – akkor már ismét ez a neve! – 1957. július 2-i száma egyik cikkének szerzője azonban már kevésbé feledékeny. Szerinte az „ellenforradalom próbatétel is volt a nép iránti hűség-re. Kimutatta a gyárban is, hogy kik azok a jobboldali szociáldemokraták, akik csak szajkóztak a szocializmusról, valójában pedig elárulták a néphatalmat, a munkásosztályt. Ismeretesek például Királyházi Sándornak a jobboldali szociáldemokratának körmönfont mesterkedései az ellenforradalomban. ... Hozzájárult a szocializmushoz hű kommunisták és szociáldemokraták elűzéséhez a gyárból.”(128) Való igaz, a munkástanács irányításával a legjelentősebb személyi változásokat, leváltásokat, elbocsátásokat a forradalom alatt az Újszegedi Kendergyárban hajtották végre. A retorzió sem maradt el, amit jól mutat Királyházi Sándor jogerős bírósági ítélete és még szerencséje volt, mert az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezésben az ügyész vele kapcsolatban a halálbüntetés kiszabását indítványozta.

1957. február 17-én a DÉLROST munkástanácsa elleni támadás következett. „Reméljük, nem hiszik komolyan, hogy tovább legénykedhetnek, sütkérezhetnek régi bűvkörükben”(112) – írták Vitusz Gyula munkástanács elnökről és társairól. Néhány nap múlva Nacsay István következett a Csongrád megyei Borforgalmi Vállalat munkástanácsának elnöke, aki „valóságos hadjáratot vezetett a kommunisták ellen, jónéhányat el is kergetett a vállalattól”.(114) Március 3-án pedig a baktói Alkotmány termelő szövetkezet került sorra és az ottani munkástanács, valamint annak elnöke Máté Tóth Imre. „Itt az ideje, hogy kisöpörjünk az ellenforradalom szekértolói az Alkotmány termelő szövetkezetből. ... Nagy megnyugvás lenne, ha Mátét lakat alatt látnánk már.”(115)

1957. március 6-án indult Nagy István cikksorozata a Szegedi Néplapban „Feljegyzések a szegedi ellenforradalom napjaiból” címmel. Ez az írás az első résztől az utolsóig hazugságokkal, nyilvánvaló tájékoztatlanságra visszavezethető durva tévedésekkel teletűzdelve intézett utólagos támadást a forradalom szegedi eseményei és szereplői ellen. Az elsődleges célpont természetesen Kováts József volt, aki már a József Attila Kör vitaestjén „brutális kirohanást intézett a népi demokratikus államberendezkedés, sőt az egész politikai, gazdasági rendszerünket arcátlanul támadni kezdte. ... Október 23-a után élet és halál urává kente fel magát Szegeden.”(116)

A valótlanságokat újabbak követték, például az, hogy október 25-én Kováts József elfoglalta a Délmagyarország szerkesztőségét, október 26-án pedig a városházát akarta elfoglalni. „Ezek voltak azok a napok, amikor öreg kommunista harcosok, régi munkásmozgalmi elvtársak lefekvés előtt szekercét tettek a párnájuk alá, minden eshetőségre készen.”(121) A legfőbb hazugságok egyike az volt, hogy „Kováts úr ... november 4-én aláírta a kivégző parancsot, vagyis azoknak a kommunistáknak a halálos ítéletét, akiket már korábban is nyilvántartásba vettek. A fizikai megsemmisítéseket ... november 5-én és 6-án kellett volna pribékjeinek végrehajtani. Csakhogy erre már nem volt idő.”(122) Ennek a valótlannak állításnak hitelességét erősítő egy parancsot is hamisítottak.

Nagy István több esetben kirohanást intézett cikksorozatában Végh Joachim ellen is, aki „a vörös csillagok leverésének értelmi szerzője és gyakorlati irányítója. Könnyű volt a dolga abban a légkörben. Senki nem vette észre, hogy miközben lármás ceremóniával ... cipelik a vörös csillagokat, hogy beledobják a Tiszába, a Szabad Európa bérencei már vigyorogva dörzsölték a kezüket. ... Kováts József, Fábián Ferenc, Végh Joachim és még néhány kisebb kaliberű, de nem kevésbé veszedelmes fasiszta tervekkel dolgozott ki a városi tanács apparátusának a leváltására.”(117) A Végh Joachimmal kapcsolatos állítások éppen úgy nem feleltek meg a valóságnak, mint a tanácsi apparátus leváltására vonatkozó tervek. A forradalom alatt az FNB a városi tanács helyébe lépett, az FNB elnöksége pedig a városi tanács végrehajtó bizottságának funkcióját látta el. Maga az apparátus mindvégig érintetlen maradt. A megtorlás során, mint a korábbiakban is látható volt, az MSZMP legfelsőbb vezetésében az ellenforradalmárokká átminősített forradalmárokat szívesen azonosították a fasisztákkal. Így lett Nagy

István cikkeiben Kováts József, Fábián Ferenc és Végh Joachim főfasiszták, a többiek pedig csupán „kisebb kaliberű” fasiszták.

Voltak a cikksorozatban Nagy Istvánnak egészen meglepő kijelentései is. Így például szerinte „a rákosizmust az ellenforradalmárok találták ki”(118), vagy „bárhogyan is esett el Schwartz Lajos, az ő ártatlan vére Végh Joachim és cinkosai lelkén szárad”.(119) Nagy István hazudozásainak a különféle aktuális motivációk mellett volt egy általa önkritikusan bevallott oka is: „E sorok írója is – aki pedig október 29-ig rendületlenül hitte, hogy ellenforradalom tobzódik az országban – dicsérő cikkekét írt a mindenféle gyűlevész népségből verbuválódott nemzetőrségről, egy másik cikket pedig a nemzeti forradalomról.”(121) A forradalom alatti eltévelyedést, a két „dicsérő cikkekét” is felejtetni kellett Nagy Istvánnak, és ezt szemenszedett hazugságok közvételével igyekezett megtenni.

Közben tovább folyt a munkástanácsok elleni támadások sorozata. A Szegedi Néplap 1957. március 21-i számában a Szegedi Szőrme és Bőrruhakészítő Üzemről esett szó, amelynek „munkástanácsában még mindig szép számmal egzisztálnak olyanok, akik az ellenforradalom idején nyíltan színt vallottak, mint a néphatalom ellenségei”.(120) A végén a kérdésként feltett követelés sem maradt el: „A munkások meddig tűrik még ezeket a gráciákat a vezetésben?”(120) Május 30-án a Délmagyarországon az Állatforgalmi Vállalat munkástanácsa és annak elnöke Negyedes István ellen jelent meg egy támadó cikk, befejezésként természetesen követeléssel: „Sürgősen véget kell vetni a tűrhetetlen állapotnak. ... Ki az ellenforradalmárokkal!”(125)

Általános támadásnak minősült a Délmagyarország 1957. május 31-i számában megjelent „Az átszivárgás ellen” című írás. Ebben olvasható, hogy „mindazoknak, akik az októberi események előkészítésében részt vettek, az események alatt vezető szerepet játszottak, vállalniuk kell a felelősséget mindazért, amit tettek. ... Az ellenforradalom megsemmisítése történelmi feladatunk. Ezt a feladatot az ellenforradalmárok felelőssége vonása nélkül nem lehet megoldani. Az ellenforradalom könyörtelen volt velünk szemben. Nekünk sem lehet lemondani velük szemben a törvényes keménységről.”(126)

Természetesen voltak nagyon helytálló megállapításai is elvétve a korabeli szegedi sajtónak. A Délmagyarország 1957. június 18-i számában megjelent írás szerint pl. az október „tizenhatodiki egyetemi nagygyűlés a MEFESZ megalakulásának kimondásával ütötte az első rést a népi demokratikus rend szervezeti épületén”.(127)

1957 nyarán egyre erőteljesebb hangvételű írások jelentek meg a Délmagyarországban. Ezek közül is kiemelést érdemel a minden valószínűség szerint Lődi Ferenc által jegyzett „Kesztyűs kézzel?” című július 17-i írás. Ebből bizony érdemes egy kicsit bővebben is idézni az eddigieknél: „Mostanában fába bújtt féreg gyanánt riognak, fészengnek az ellenforradalmárok. Sehogy sem tetszik nekik a munkásosztály határozottsága, kemény markának szorítása. ... Az ellenforradalmárok ... kesztyűs kezét áhítoznak a szorító marok helyett, simogatást a proletáriátus diktatúrája helyett, nagy-

lelkű megbocsátást a fehér terror áldozataiért, olyan humanizmust és demokráciát óhajtanak, ahol szép csendben ... ismét előkészíthetnék egy kegyetlen vérengzés ideológiai talaját, amikor már a kanócot kell csak meggyújtani, hogy végigperzseljen az országon a fehérterror vért és hullaszagot teregető lángja. ... Kár az ellenforradalmárok bármiféle simogatása, ők mindenképpen odakerülnek törvényeink szerint, ahova való, bújjanak meg még napjainkban is bárhol. ... Az ellenforradalmároknak lakolniuk kell, bárhol is szisszennek fel a törvényes intézkedésekre. ... Olyan demokrácia még soha sem volt és soha sem lesz ... amely megtűrné ... a testébe vágott kést. Olyan humanizmus nincs, amely a gyilkosok kezében hagyná az öldöklő fegyvert.”(130)

„N. I.” – bizonyára Nagy István – 1957. augusztus 6-án a szegedi munkásörsg zászlóavatása alkalmával írt cikket a Délmagyarországban, amelyben leírtak szerint „október végén volt itt gyilkoló szerszáma minden ellenforradalmár kalandornak, minden bűnözőnek és dologkerülőnek, csak éppen a szocializmus ügyéért aggódó emberek álltak pusztá kézzel. ... A hazugságok és rágalmak zsibvására olyan nyüzsgő volt Szegeden is, hogy soha nem tudhatták, mikor mered rájuk valamelyik úri suhanc, vagy horthysta tisztecske puskacsőve. ... Kommunista veteránok ki voltak szolgáltatva a bosszúért lihegő ellenforradalmároknak.”(131) A hasonló tömény mocskolódás közepette N. I. megfélemedett az október 24-i kendergyári és Gizella téri brutális tömegoszlatásokról, majd az ezeket követő későesti, éjszakai ávéhás rohamokról a szegedi egyetemi kollégiumok ellen, az október 26-i szegedi sortűzről stb.

Az egyik jelentős szegedi megtorló ügy bírósági tárgyalására került sor 1957 augusztusában. Az ítélethozatal előtti bírósági tudósítás kiemelten hangsúlyozta, hogy a Szegedi Városi Központi Munkástanács – Skultéti Medárd és társai – ügyében milyen leglényegesebb elemeket tartalmazott az ügyészi felszólalás: „A társadalom érdeke megkívánja, hogy szigorú, igazságos ítéletet hozzon a bíróság a szegedi államellenes szervezkedők ügyében.”(131)

1957. október 19-én Nagy Pál a Délmagyarországban írt cikkében megnyugvással állapította meg, hogy „kisebb hibáktól eltekintve ... az ellenség elleni harc jó irányba haladt, helyes volt s eredményre vezetett Szegeden is. ... A gyorsan és időben alkalmazott adminisztratív és politikai csapások az ellenforradalmárok elevenébe vágtak. ... Az osztályharc törvényei ... azt követelik, hogy az ellenforradalmárokkal, fegyveres provokátorokkal, az ellenforradalom szellemi előkészítőivel és irányítóival szemben keményen járjunk el.”(133) Néhány nap múlva – október 22-én – egy újabb cikkében Nagy Pál felteszi a kérdést: „Nevek kellene?” Majd válaszol is: „Van egész sor szegedi is. Kovács József, dr. Fábián Ferenc, Strasser Gyula és a többiek. Cselekedeteik listája ívekbe terjed, és bíróságunk mond majd ítéletet az ellenforradalmi napok szegedi lovagjai felett. ... Október nem hozott mást, csak zűrzavart, halált és könnyeket.”(134)

Amikor közeledett a legnagyobb szegedi megtorló büntetőperben – Perbíró József és társai ügyében – az elsőfokú bírósági ítélethozatal napja, Nagy István a

Délmagyarországban újból egymás után írta uszító cikkeit. 1958. február 5-i írásában kijelentette: „nem tűrjük el az ellenforradalmi uszítást és propagandát. Nem bizony, soha többé, ezt a bűnünket elismerjük. De a magyar nép soha nem szidalmazza pártját és kormányát. Ellenkezőleg: felhatalmazza az ellenforradalmárok elleni sokkal radikálisabb intézkedésekre. Mert Magyarországon – szeretnénk, ha nagyon messzire hangzana el a szó – proletárdiktatúra van, és ezentúl mindig az is lesz.”(135) Egy 1958. február 7-i Nagy István cikk szerint „amikor néhány szovjet tank ... a tanácsházát körülkapva ártalmatlanná tette a félelmet okozó és haláltvető ellenforradalmár vezércsoportot, fellélegeztek a békés életet és a szocializmust kívánó szegedi emberek tízezei.”(136) Végül említést érdemel a február 11-i írás is, amely szerint „ellenségeinknek véletlenül sem szabad elhinni egyetlen szavát sem. Az ellenforradalmárok megbüntetése erkölcsi kötelessége a magyar kormánynak, tehát megbüntettük és megbüntetjük valamennyit, akármeekkora lármát csap emiatt az imperialista sajtó.”(137)

A szegedi sajtóban megtörtént a megtorlás helyi hangulati előkészítése, de az egyes konkrét ügyekre is igyekeztek ráhangolni a lakosságot. A félrevezethető, befolyásolható emberek esetében ezek a propaganda módszerek hatottak is, akik pedig nem voltak vevők a sajtó hazugságaira, úgyis a megfélemlítés állapotában voltak.

Befejezésként még két befolyásolási és megfélemlítő tényezőről érdemes említést tenni. Az egyik az öt egymást követő kötetben megjelent „Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben” című kiadvány – közismertebb nevén Fehér könyv – amelyben a szegedi eseményekre is utalások történtek, természetesen nagy-nagy hazugságokkal fűszerezve. A szerzők Kováts Józsefet „a szegedi ellenforradalmi erők parancsnoka”(147)-ként emlegették, aki utasítást adott „az ávéhások és politikai személyiségek letartóztatására.”(147) A Fehér könyv egyik kötetében esik szó az úgynevezett szegedi halállistáról, sőt a hamisított parancsot is közzétették. A másik eseményre 1957 augusztusában került sor, amikor Szegedre érkezett a „Magyarországi ellenforradalom” című vándorkiállítás, amely néhány tablón, a szegedi eseményeket mutatta be. Kiss Károly, az MSZMP Központi Bizottság titkára nyitotta meg a kiállítást, aki beszédében emlékeztetett arra, hogy „éppen a horthysta szegedi gondolat megszállottjai voltak azok, akik az elsőként bontották meg a DISZ egységét és alakították meg a szegedi MEFESZ-t.”(132) Ebben a beszédben Kováts József már „volt SS katona”-(132)ként szerepelt, Baróti Dezső „a szegedi egyetem fasiszta ékessége”(132) lett. Kiss Károly bejelentette, hogy az „árulóktól megüszített pártunk erősebb, mint valaha, Forradalmi Munkás Paraszt Kormányunk erős kézzel rendet teremt.”(132) A rendteremtést a könyörtelen megtorlás jelentette.

A legenyhébb megtorlás

A megtorlás természetesen nem egyformán érintett minden forradalmi résztvevőt. A különbségtétel szempontjából jelentősége volt az elkövetett forradalmi cselekménynek, a különféle forradalmi intézményekben való szerepvállalás mértékének, az akkoriban is még nagyon fontosnak tekintett osztályhelyzetnek és politikai múltnak, valamint még más egyéb tényezőknek is. A legenyhébb megtorló intézkedések végrehajtására a különböző munkahelyeken került sor. A forradalom alatt leváltott vagy elbocsátott korábbi vállalati vezetők, párttitkárok, személyzeti vezetők saját hatáskörben, újból megszerzett hatalmukból következően alkalmaztak megtorló intézkedéseket. Ez enyhébb esetben – nagyon elvétve – alacsonyabb munkakörbe helyezést jelentett, míg súlyosabb esetekben, az esetek döntő többségében a munkahelyről való elbocsátás formájában valósult meg. Mind a két intézkedésre sor kerülhetett fegyelmi eljárás elrendelése és lefolytatása után, de akár annak mellőzésével is.

A leváltásokra, alacsonyabb beosztásokba helyezésekre akkor került sor, amikor nem ítélték túl súlyosnak a forradalmi szerepvállalást és az érintett szakmai hozzáértését és munkáját az adott területen nem tudták pótolni. Így váltották le Szemán Jánost, a Csongrád megyei Téglagyári Egyesülés munkástanácsának elnökét.

A súlyosabb esetekben a hatalom konszolidálódásának mértékétől függően amint lehetett megtörténtek az elbocsátások. Már 1957. január 9-én a Szegedi Néplapban megjelent egy írás, amely beszámolt arról, hogy Szegeden is megkezdődtek a létszámleépítések és egyben elhangzott a követelés, hogy „akik sztrájkra uszítottak ... legelsőők legyenek az elbocsátásoknál”. A lap példaként említette Ábrahám Istvánt, a jutagyári munkástanács elnökét, akit már el is bocsátottak állásából. Néhány héttel később a szegedi városi tanács végrehajtó bizottságának ülésén Vereska András – a forradalom előtt a szegedi városi MDP bizottság másodtitkára, a forradalom alatt Ladányi Benedek leváltása után a városi pártbizottság első embere – hozzászólásában kifejtette, hogy „az ellenforradalom bűnös tevékenysége, politikai és gazdasági romboló munkája folytán ... Szegeden is munkások, becsületes dolgozók maradtak – ha átmenetileg is – munka nélkül. Azokat kell most elbocsátani, akik okozói az ilyen gazdasági helyzetnek. Amit az ellenforradalom főzött, azt most egye is meg.”(110) A történet érdekessége, hogy rövidesen Vereska András is a megtorlás „áldozata” lett. Nem felejtették ugyanis a forradalom alatti megingását, azt, hogy részese volt Ladányi Benedek és rákosista társai 1956. október 26-i leváltásának és megbélyegzésének. Másnap pedig a városháza nagytermében az FNB választás alkalmával a zsúfolt tanácsteremben, zavarában és félelmében kijelentette, hogy Rákosinak és Gerőnek elsőként és legszívesebben ő rakná a nyakára a kötelet. Büntetésként minden pártbeli tisztségétől megfosztották és örülhetett, hogy egy szegedi kerületi tanácselnöki pozícióra méltónak találták.

A munkahelyi elbocsátások a legnagyobb arányban a munkástanács tisztviselőket, munkástanácsi elnököket, és néhány esetben munkástanács tagokat is érintett. A felmondásokra, elbocsátásokra akkor is sor került, ha a későbbiekben súlyosabb megtorló intézkedést is alkalmaztak a forradalom résztvevőjével szemben. Sőt a közbiztonsági őrizetbe, vagy büntetőeljárás alá vontakat előzetesen már szinte majdnem minden esetben elbocsátották a munkahelyükről.

Példaként említhető a Fémipari és Finomműchanikai Vállalat munkástanácsának elnökhelyettese, Jurai Imre, aki elbocsátása után a NIVÓ Ktsz-be került raktárosnak, Kőrmendi János, a Hangszerkészítő Vállalat munkástanácsának elnöke a Seprűgyárban lett fizikai munkás, Móczár János, a Tejipari Vállalat munkástanácsának elnöke a Pécsi Szénbányászati Trösztnél helyezkedett el fizikai munkásként, a szegedi XI. számú Autójavító Vállalattól a munkástanács elnök, Hajvjár István az Erdőgazdasági Gépjavító Vállalathoz került, Kedélyvári István munkástanács elnökhelyettes a Műszerész Ktsz-nél helyezkedett el, Vigh Ferenc munkástanács tag (volt horthysta hadnagy) pedig a Szegedi Konzervgyárba ment dolgozni. De említhető Dobó Mihály, a Szegedi Gázgyár munkástanácsának elnökhelyettese, aki a Szegedi Építőipari Vállalatnál helyezkedett el, Tóth István, az Újszegedi Kendergyár munkástanácsának tagja a Szegedi Kútfürő Ktsz dolgozója lett, Győri József a Hangszerkészítő Vállalat munkástanácsának tagja az Ecsetgyárba került, Báró Vilmos, a Fonalmentő Vállalat munkástanácsának tagja a DÉLROST Vállalatnál tudott elbocsátása után elhelyezkedni. A munkahelyről való elbocsátás lett a büntetése Tölgyesi Elemérnek a Szegedi Vágóhid munkástanácsa vezetőjének, Kamarás Lajos munkástanács tagnak (volt horthysta alezredesnek) a Fonalmentő Vállalatnál, Nacsay István munkástanács elnöknek a Csongrád megyei Pincegazdaságnál és Molnár Adorján munkástanács tagnak (volt horthysta ezredesnek) a Fonalmentő Vállalatnál. A DÁV-tól elbocsátották Tóth Alfrédot, mert a sztrájkot szervezte, valamint Lengyel Tibornét, és másokat. A Szegedi Tervező Vállalattól is többen az elbocsátás sorsára jutottak, mint pl. Markos Margit, aki röpcédulákat gépelt a forradalom alatt, Papp Ernő, aki a forradalom alatt segédtiszt volt a városi nemzetőr főparancsnokságon és technikus lett a Szegedi Kendergyárban. Szinte felsorolhatatlanok azok, akik a MÁV különböző szegedi intézményeitől kerültek elbocsátásra a munkástanácsokban viselt tisztségük, vagy tagságuk miatt. A felsorolás még hosszan folytatható lenne, ami azt jelenti, hogy olyan létszámú munkahelyek közötti vándorlás addig sem, és talán azóta sem volt Szegeden, mint a forradalmat követő megtorlás során.

Külön említést érdemelnek a szegedi egyetemeken és főiskolán lefolytatott fegyelmi eljárások és azok következményei. Ebben az esetben külön kell választani az oktatói karral és a hallgatókkal szembeni eljárásokat.

1957 áprilisában az Oktatásügyi Minisztérium levelet küldött a Szegedi Tudományegyetem rektorának, amelynek tárgya „hivatából vizsgálat elrendelése” volt.

A levél a következőket tartalmazta: „A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának jelenlegi ideológiai-politikai helyzetével kapcsolatban nyugtalanító hírek jutottak a tudomásunkra, különösen a magyar irodalomtörténeti intézet és a történeti intézet vonatkozásában. Ezért szükségesnek tartom e két intézet helyzetének e szempontból történő megvizsgálását. Felhívom a rektor elvtársat, hogy ennek érdekében a vizsgálat lefolytatására küldjön ki bizottságot, amelynek tagjai: 1. Az egyetemi tanács képviselője 2. Az MSZMP egyetemi intéző bizottság képviselője 3. A kari tanács képviselője. A vizsgálat megindításáról sürgős tájékoztatást kérek, hogy a ... minisztérium később kijelölendő munkatársai is részt vehessenek a bizottság munkájában.”(77)

A sürgős egyetemi vizsgálatot rövid időn belül lebonyolították, és a bizottság jelentése szerint a „két intézetben a politikai helyzet az ellenforradalom után rendkívül kedvezőtlenül alakult. Az intézetekben dolgozó munkatársak egy része hónapokon keresztül olyan nézeteket képviselt, amelyek szöges ellentétben álltak a szocializmus eszméivel és magatartásukkal gátolták az egyetemi politikai élet kibontakozását és a párt-szervezet munkájának megindítását. ... A két intézetben levő eszmei politikai zűrzavarnak mély osztálygyökerei vannak. ... Az elmúlt évek során a párt-szervezet határozott véleménye ellenére sem folytattak az intézetben osztályharcos káderpolitikát. ... Baróti Dezső – a magyar irodalomtörténeti intézetben – szándékosan kispolgári és osztályidegen származású embereket vitt az intézetbe, ... a munkás és parasztszármazású oktatókon igyekezett túladni. ... Baráti kiharcolta, hogy az osztályidegen származású Péter László és Osváth Béla aspiráns felvételt nyerjen, amellyel a pártbizottság annak idején nem értett egyet.”(77)

Az általános megállapítások után név szerint felsorolták azokat, akik az egyik illetve a másik intézetben különösen kiemelt érdemmeltek. Ezek között volt a történeti intézetben „Kulcsár Zsuzsanna megbízott tanszékvezető docens, aki ... az ellenforradalom időszakában teljesen elvesztette a talajt a lába alól, politikai nézetei ma is zavarosak. ... Disznóságnak minősítette a Magyarországon fennálló viszonyokat és kijelentette, hogy ez rosszabb, mint a fasiszmus, míg azok nyíltan hirdették nézeteiket, Kádárék a demokrácia és a szocializmus leple alatt teszik ugyanazt, mint a fasiszmus. Farkas Mihálynak, ha van bűne, az a legnagyobb, hogy Kádárékat, főleg Kádárt ízzéporrá nem törte.”(77) Egy másik dokumentum szerint Kulcsár Zsuzsanna kijelentette: „Sajnálja, hogy éveken át a szovjet imperializmus ötödik hadoszlopának, a pártnak tagja volt.”(77) Nem véletlen tehát, hogy a bizottság Kulcsár Zsuzsanna leváltását javasolta a tanév végeztével. „Szádeczki Kardos Samu az ellenforradalom alatt gyorsan aktivizálódott, kijelentette, hogy most, amikor az oroszok itt vannak és a szegedi hidat őrzik, nem bántja meg a hallgatóit azzal, hogy orosz mintájú tankönyv alapján tanítja a történelmet nekik.”(77) Szádeczki Kardos Samu esetében egyetemi tanári kinevezésének elhalasztását javasolta a bizottság. „Bánkuti Imre adjunktus forradalomnak tekintette az ellenforradalmat, a többpártrendszer híve volt. Az ország függetlenségét a

Szovjetuniótól való elszakadás által képzelte el. ... Elítélte a Kádár-kormányt, mondván, magyar ember hogyan tehet ilyet, minden becsületét elvesztette.”(77) A bizottság Bánkúti Imre könyvtárba vagy középiskolába helyezését javasolta a tanév végén. „Szekeresné Ormos Mária ... nézeteiben átcúsúzott a revizionizmus talajára. ... Az ellenforradalom utáni helyzettel kapcsolatban kijelentette, hogy ami Magyarországon van, az lényegében rosszabb a fasizmusnál.”(77) Szekeresné Ormos Mária a bizottság középiskolába helyezni javasolta. Az irodalomtörténeti intézetben Baróti Dezsőt „az intézet káderpolitikájáért súlyos felelősség terheli. ... Az ellenforradalom időszakában ... az események kibontakozásával az események élére állt. Komoly szerepe volt a városi pártbizottság akcióképességének a felbomlasztásában. Megkezdtek az egyetemen is a kommunisták üldözését.”(77) A bizottság Baróti Dezső leváltását és kutatóintézetbe helyezését javasolta, de ezzel szemben a megtorlás során az egyetemi rektor ellen internálása után büntetőeljárás is indult. „Pósa Péter docens kijelentette, hogy az elmúlt évek alatti tevékenységéért legszívesebben leköpné magát.”(77) Pósa Péter esetében a középiskolába helyezést javasolta a bizottság. „Kordé Imre nem értette meg a Szovjetunió beavatkozásának a szükségességét.”(77) A bizottság az ő esetében is a középiskolába helyezést javasolta. „Péter László tudományos munkatársat ... az ellenforradalmat követő időben tanúsított magatartása miatt a rendőrség letartóztatta. Az igazságszolgáltatási szervek ítéletétől függetlenül is, mint politikailag megbízhatatlant javasoljuk leváltani”(77) – áll a bizottság jelentésében, amelyet aláírt Wagner Richard egyetemi tanár a bizottság elnöke, Kalocsai Dezső docens, Krajkó Gyula tanársegéd és Sipos Aladár minisztériumi főelőadó. Krajkó Gyula párttitkár volt, Kalocsai Dezső a marxizmus-leninizmus tanszék vezetője. A történethez hozzátartozik, hogy Wagner Richard az előbbi jelentéshez egy különvéleményt csatolt, amelyben kifejtette, hogy összeférhetetlennek tartja egyetemi szakszervezeti bizottsági funkcióját bizottsági munkájának részét képező áthelyezési és elbocsátási javaslatokkal.

Figyelemre méltó a Szegedi Tudományegyetem 1956-57. évi munkájáról készült jelentés néhány részlete is. Az 1957. július 30-án készült jelentés aláírója Dr. Bólya Lajos rektor. „Az Állam- és Jogtudományi Karon az ellenforradalom hatásainak megszüntetése terén sok tennivaló volt”(77), ami nem véletlen, hiszen onnan indult ki a szegedi MEFESZ létrehozása és szervezése. Külső rásegítéssel „ezen a karon indult meg legkorábban a KISZ munkája 60 taggal és segítettek elő a politikai konszolidációt, míg a TTK-n a KISZ-tagok száma elenyészően csekély”.(77) A jelentés kitért arra is, hogy „az ellenforradalom idején tanúsított magatartása miatt hallgatóink közül 87 ellen indult fegyelmi eljárás. Az ország összes egyeteméről történt kizárásra javasoltunk 48 hallgatót. Két félévre eltiltva a tanulmányai folytatásától 6 fő. Szigorú megrovásban részesült 15 fő. Megrovásban részesült 4 fő. Megintésben részesült 2 fő. ... Ezen adminisztratív intézkedések azonban korántsem oldották meg az ellenforradalom hatásainak a felszámolását. ... A Bólyai János diákkotthonban az ellenforradalom idején

Szegeden levő hallgatók egy része nemzetőri szolgálatot teljesített. Ezek magatartását fegyelmi eljárások során vizsgáltuk.”(77) Az éves beszámoló jelentés az oktatói karra is kitért: „Perbíró József tanszékvezetőt a rendőrség februárban őrizetbe vette. ... Ellenforradalmi magatartásuk miatt Bónis György és Fodor Gábor tanszékvezető egyetemi tanárok az egyetemről elbocsájtottak. ... Dr. Baróti Dezső letartóztatásban. ... A professzori karból Pólay Elemér volt rektorhelyettes, a Római jogi Tanszék vezetője írásbeli megrovásban részesült. A tanszemélyzet tagjai közül az ellenforradalommal kapcsolatban 17 fő ellen indult fegyelmi eljárás. Közülük 2 főt elbocsátottak, 5 fő írásbeli megrovásban 1 fő feddésben részesült, 1 fő alacsonyabb munkakörbe került és 7 főnek az ügye még függőben van”.(77) Külön említést érdemel Fodor Gábor kétszeres Kosuth-díjas, az MTA levelező tagja és Szőkefalvi-Nagy Béla akadémikus, kétszeres Kosuth-díjas, a forradalom alatt a tudományegyetemi FB elnöke, akinek ügyével az MSZMP Központi Intéző Bizottsága 1957. június 14-i ülésén is foglalkoztak. Ezen az ülésen született határozat szerint az akkori legfelsőbb pártszerv az „ellenforradalmi cselekményekben részt vevő oktatóknak az egyetemekről, főiskolákról való eltávolítását helyesli annak tudatában, hogy az értelmiség közötti politikai munkában kedvező hatású lesz, növeli a párt tekintélyét”.(48) Az ülésen hangzott el az is, hogy az MSZMP szegedi intéző bizottsága azt látná jónak, ha eltávolítanák az egyetemről Fodor Gábort. Szigeti József álláspontja szerint Fodor Gábor „szakmailag jelentős ember, kíváncsatos véleményünk szerint az ottmaradása.”(48) Ezzel szemben Biszku Béla véleménye az volt, hogy „akik az ellenforradalmi szervezkedésben vezető szerepet vittek, azok felelősségét meg kell állapítani”.(48) Kapcsolódott hozzá Földes László, aki kijelentette: „Ne remegjen a kezünk, amikor az egyetemi oktatók 2%-át el akarjuk távolítani.”(48) Végül Fodor Gábort is elbocsátották az állásából, éppen úgy, mint Bónis Györgyöt az egyetemi FB volt tagját. Mindkettőjük eltávolítását a Délmagyarország is közhírré tette. Fodor Gábor büntetése még azzal is kiegészült, hogy akadémiai tagságát 2 évre felfüggesztették.

A Természettudományi Karon meghozott fegyelmi döntések sorában – egy 1957. július 12-i jegyzőkönyv szerint – Bartha Lajos adjunktus és Görög Sándor tanársegéd írásbeli megrovásban részesült, Kiss Árpád tanársegéd büntetése szóbeli feddés, míg Kovács Béla kari titkárt és Iván Imréné adminisztrátort büntetésből alacsonyabb beosztásba helyezték. A hallgatókat érintő kimutatás szerint az ország valamennyi egyeteméről kizárták Pusztai Éva II. éves vegyészt, Szalai Gyula II. éves matematika-fizika szakost, Szabó Pál II. éves matematika-fizika szakost, Mónus Áron III. éves matematika-fizika szakost, Nagy Rozália III. éves matematika-fizika szakost, T. Nagy Levente I. éves biológia-földrajz szakost, Schreiner Piroska I. éves biológia-földrajz szakost, Varga János I. éves biológia-földrajz szakost, Schröder Erzsébet II. éves vegyészt, Futó Kovács Irén III. éves vegyészt, Gombár Jenő IV. éves vegyészt, Székely László IV. éves matematika-fizika szakost. Az egyetemi tanulmányoktól 2 félévre eltiltották Csonti Ferenc IV. éves vegyészt. Szigorú megrovás végső figyelmeztetésben részesült Bakai

Gyula I. éves vegyész, Domokos László III. éves vegyész, Kovács Lajos III. éves matematika-fizika szakos és Horváth György III. éves vegyész, akik emellett még ösztöndíj-megvonásban is részesültek. Megrovásban részesült Jónás József I. éves biológia-földrajz szakos, Heteyi Gábor I. éves matematika-fizika szakos, Deák Tibor IV. éves biológia szakos hallgató. Megintést kapott Bőjthe Endre I. éves biológia-földrajz szakos hallgató.

Az oktatói karból fegyelmi eljárás indult Princz Gyula egyetemi tanár ellen is, aki a forradalom alatt állítólag kijelentette, hogy „most már nem lesz minden kovácsból egyetemi oktató”. (61) Az ő esetében fegyelmi büntetésként azt határozták meg, hogy „hajlott korára való tekintettel a tanév végén nyugdíjazásra kerül”. (61)

A forradalomnak kiinduló helye, a MEFESZ létrehozásával a Tudományegyetem Jogi Kara volt. A felelősségre vonások itt is jelentős szerepet kaptak. Amikor a politikai viszonyok 1957 tavaszán stabilizálódtak, a súlyosabb megtorló intézkedések mellett sor került a szélesebb körű fegyelmi felelősségre vonásokra is. Ennek végrehajtására létrehoztak egy vizsgáló bizottságot a jogáshallgatók forradalmi szerepvállalásának kivizsgálására. A bizottság elnöke Nagy Lajos tanszékvezető, a politikai gazdaságtan tanszékéről, tagjai Szentpéteri István adjunktus, Papp Ignác tanársegéd, Bérczi Imre kari titkár, Pásztor Imre IV. éves jogáshallgató. A fegyelmi vizsgálat során 16 jogáshallgató ellen indult eljárás, akik közül négyen már közben rendőrségi őrizetben voltak.

Az egyetemen történetekre évtizedek múltával Baróti Dezső egykori rektor így emlékezett: „Professzorok, docensek, tanársegédek és egyéb munkatársak seregét üzték el az egyetemről (arányszámukat tekintve alighanem jóval többet, mint bárhol másutt).” (143) A Szegedi Orvostudományi Egyetem oktatói karát is érintette a forradalmat követő megtorlás, ahol elsősorban dr. Láng Imre professzor, dr. Waltner Károly professzor, az orvosegyetemi FB elnöke és dr. Kelemen Endre adjunktus, a FB alelnöke voltak, akiket mindenképpen el akartak távolítani az oktatás területéről. Egy 1957. október 27-i feljegyzés szerint – amelynek készítője Dr. Marton György párttitkár – „a Láng professzor elleni fegyelmi vizsgálat során megállapodás történt arra vonatkozóan, hogy őt bizonyos idő múlva más egyetemi tanszékre helyezi át a minisztérium”. (74) Erre azért volt szükség, mert egy másik dokumentum szerint „Dr. Láng Imre professzor a tüntetéseken az egyetemisták élén haladt” (2), valamint bizonyára az is, hogy beszédet mondott a szegedi sortűz áldozatának, Schwartz Lajosnak a temetésén. Egy 1957. november 5-i feljegyzés szerint „a Szegedi Orvostudományi Egyetem I. számú belgyógyászati klinikáján dolgozó Dr. Kelemen Endre adjunktus ... az ellenforradalmi idők alatt tanúsított magatartása miatt fegyelmit kapott. A szegedi egyetem ragaszkodik és a mi (az Egészségügyi Minisztérium – sz.) véleményünk is az, hogy nem helyes, ha az egyetemen marad, ahol a fiatalok oktatása folyik. Ezért szükséges lenne számára egy megfelelő állást biztosítani.” (74) Egy későbbi dokumentum szerint Kelemen Endre a budapesti Orvostovábbképző Intézetbe került. Waltner professzor ügyé-

ról az MSZMP Központi Intéző Bizottság 1957. június 14-i ülésén Simonovits István kijelentette: „Waltnerrel is van probléma, az, hogy sokat jár templomba, és a forradalmi bizottság elnöke volt Szegeden”(48) az orvostudományi egyetemen.

Az orvostanhallgatók közül is többen részesültek fegyelmi büntetésben, akik közül említést érdemel Saáry Zoltán szigorló orvos esete. Egy dokumentum – és egyéb adatok szerint is – Saáry Zoltán „ellen az ellenforradalmi magatartása miatt büntetőeljárás volt folyamatban. Első fokon 10 hónap börtönre ítélte a bíróság, majd a Legfelsőbb Bíróság felmentette.”(74) A jogerős bírósági ítélet után, hogy a megtorlást mégse ússza meg „az egyetemi fegyelmi bizottság ... két félévre eltiltotta a tanulmányai folytatásától”.(74)

Á középiskolákban oktató pedagógusok helyzete sem volt jobb, mint az egyetemen tanítóké. Sőt, talán rosszabb volt, mert alig akadt közöttük nélkülözhetetlen. A legtöbb esetben megvárták a tanév végét, és ezt követően került sor az áthelyezésre. Szegeden akkoriban nagyon sok középiskola volt, a büntetésből történő áthelyezésekre tehát bőven volt lehetőség. Példaként Giday Kálmánt említsük, akinek fegyelmi ügyét egy bizottság vizsgálta. Ennek elnöke Turi Géza tanár volt, és a tagok között található Kedves András igazgató is. A vizsgálat megállapításai szerint a forradalom alatt a Petőfi Párt néven újjáalakult NPP-ben „szervező társaival, Gallé László tanárral és Kovács Antal tisztviselővel együtt a volt Parasztpárt névsorát korrigálta, onnan megbízhatatlanság miatt törölni kívánták azokat a volt parasztpárti tagokat, aki szerintük ... együttműködtek a kommunistákkal. ... Az elsők között kívánt ... helyiséget foglalni pártja számára a volt MDP városi PB épületében. ... Az iskolában történt forradalmi tanácsválasztáson ... követelte, hogy távolítsák el ... a szerinte ávos, sztálinista pedagógusokat. ... Mikor Maróti gépipari technikumi tanárt letartóztatták, társadalmi gyűjtést szervezett és indított meg a pedagógusok körében ... megsegítésére. ... Hatására az ellenforradalom alatt a kollégiumban lakó (az építőipari technikumban – sz.) tanulók vezettek a rendbontásban.”(76) A bizottság javaslata szerint Gidayt az „ellenforradalmi idők alatt tanúsított magatartása ... nem teszi alkalmassá arra, hogy továbbra is jelenlegi állomáshelyén működjék. ... Kívánatos más városba elhelyezése, vagy olyan munkakörben foglalkoztatása, ahol nincs közvetlen kapcsolata a tanulókkal.”(76)

Befejezésként lássunk egy olyan esetet, amely a mai szemléletmód szerint jószéri-vel már alig érthető. Ennek érintettje koránál fogva nem lehetett részese a forradalomnak, mégis a megtorlás áldozata lett. A következőkben idézésre kerülő dokumentumok szellemisége tökéletesen jellemző a forradalmat követő évekre, a megtorlás időszakára.

1958-ban Hámori Erzsébet I. éves növendék volt a Szegedi Állami Védőnőképző Iskolában. A lakóhelye szerinti nagyszénási MSZMP titkár Mórócz János levélben leírta, hogy „Hámori Erzsébet apja ... az ellenforradalom ideje alatt igen tevékenyen közreműködött az ellenforradalom elősegítésében. Tüntetések szervezett a gépállomás dolgozói között. Könyvek, drapériák ... elégetésében szintén vezető szerepet töltött be. Az öttagú ellenforradalmi tanácsnak aktív tagja volt.”(75) Egy 1958. október 20-i iga-

zolás szerint Hámori Erzsébet apját a Legfelsőbb Bíróság minden „ellene emelt vád alól bűncselekmény hiányában felmentette”.(75) A jogerős bírósági ítélet tehát kimondta, hogy Hámori Erzsébet apja semmiféle bűncselekményt nem követett el. Ennek ellenére egy 1958. október 21-i dokumentum szerint – aláíró a Szegedi Állami Védőnőképző Iskola igazgatója Boruzs Mihályné – „tudomásunkra jutott, hogy az apja az 1956-os ellenforradalom ideje alatt népidemokrácia-ellenes magatartást tanúsított. Hámori Erzsébetet az iskolából eltanácsoltuk.”(75) A jogi megítélés szerint ártatlan apa az Egészségügyi Minisztériumba fellebbezett és onnan 1958. december 28-i dátummal a következő választ kapta: „Lányát ... a szegedi Védőnőképző Iskola fegyelmi úton az iskolából kizárta, mivel elhallgatta, hogy édesapja az ellenforradalom alatt a fennálló társadalmi rendszer ellen tevékenységet fejtett ki. ... A fellebbezési ügyet kivizsgáltuk és közlöm, hogy az iskola döntését jóváhagyom. Egészségügyi pályára csak olyan személyek alkalmasak, akik mind az oktatás ideje alatt, mind a későbbi idők folyamán őszinték hivatali feletteseikhez. Ezért nem alkalmas lánya olyan egészségügyi pályára, ahol önállóan kell dolgozni szakmailag is, mert feltételezhető, hogy egy általa elkövetett szakmai hibát felettes orvosának nem mond el, vagy esetleg késve közli s olyan nemű hibát követ el, mely súlyos kihatással lehet a betegre. Fenti hibától függetlenül az állam költségén ingyenes oktatást csak az a hallgató élvezhet, aki sem ő maga, sem közvetlen hozzátartozója ellen politikai vagy egyéb okból bírói, illetőleg rendőri eljárás folyamatban nincs és nem is volt. A védőnő munkája során nem csak szakmai, hanem politikai tevékenységet is kifejt. ... Nincs biztosíték arra, hogy lánya demokratikus szellemet terjesztene maga körül, ha falun mint védőnő dolgozna. ... A Legfelsőbb Bíróság felmentő határozatát (helyesen: ítéletét – sz.) bizonyos mértékig figyelembe vesszük. Leányának megadjuk a lehetőséget, hogy egészségügyi pályán szakképesítést szerezzen, de természetesen nem az állam költségén.”(75)

¶ A Szegedi Nemzeti Színház művészeinek egy csoportja már október 23-án lelkesen a forradalom mellé állt, majd a későbbiekben is igen aktívan tevékenykedtek. A színház főrendezője Horváth Jenő a szegedi városi FNB elnökségének tagja lett, többen pedig közreműködtek a Széchenyi Rádió adásaiban, illetve a színházi FB-ben. Az elkövetett cselekmények miatt a megtorlás sem maradhatott el. Ennek értelmében Tari János osztályvezető aláírásával – az ügy előadója Korek József – a szegedi városi tanácsától 1957. június 27-én egy levelet küldtek a Művelődési Minisztérium színházi főosztályának, amelyben a „városi pártbizottsággal és a színház igazgatójával egyetértésben az ellenforradalom alatt tanúsított magatartás miatt az alábbi színészeket és színházi dolgozókat javasolják szilenciumra”.(20) Az első helyre került az akkor már előzetes letartóztatásban levő „Horváth Jenő főrendező, aki aktív tevékenységet vállalt mind a színházban, mind pedig az úgynevezett Nemzeti Bizottságban. ... Követelte a színház párt és állami irányításának a felszámolását. ... Az ellenforradalom szolgálatába állította a színházi műsortervet. ... Felelős az ellenforradalom megszervezésében, ... a sztrájk-

mozgalom szervezéséért. Tartósabb szilencium alkalmazását javasoljuk.”(20) Másodikként Horváth Jenő felesége következett, Szentirmai Éva színésznő, akinek azonban „konkrét tevékenysége nem bizonyosodott be”, de az is elég volt, hogy a „férje akkori magatartásával egyetértett. A szegedi színházból való eltávolítása mellett, a mellékkeresettől 6 hónapos eltiltásra javasoljuk.”(20) A javaslattétel idején már a kecskeméti Katona József Színház tagja volt Bicskey Károly színész, akinek egyik bűne volt, hogy október 23-án este az előadás szünetében a darab kosztümjében szította a tömeghangulatot azzal, hogy a színház erkélyéről elszavalta a Nemzeti Dal-t. ... Helyet követelt a munkástanács küldöttségében, sztrájkra szervező röpiratot készített október 25-én társaival. ... A kommunista üldözést a színházon belül aktívan támogatta. Részt vett az ellenforradalmi tömegtüntetéseken, a színházon belül nacionalista, szovjetellenes hangulatkeltésben. ... Tartós szilenciumra javasoljuk.”(20) Bicskey Károly felesége Fogarasi Mária színésznő „tevékenysége az első perctől a tudatos ellenforradalmáré volt. Részben férjének segédkezett, részben a városi tüntetéseken vett részt. ... A Széchenyi Rádió adásaiban közreműködött. ... 6 hónap szilenciumra javasoljuk.”(20) A sorban a következő Nagy György rendező volt, akit „felelősség terhelt a színházon belüli kommunista-üldözésért. ... Bicskeyvel és saját feleségével Bán Hedviggel közösen foglalmaztak sztrájkfelhívást. ... 6 hónap szilenciumra javasolt.”(20)

Ekkor már ugyancsak letartóztatásban volt Boros János színész, aki „a szovjet csapatokat éles, rágalmozó kijelentésekkel illette. ... 1 év szilenciumra javasolt.”(20) A javaslattevők ekkor még talán nem is tudták, hogy Boros János november 4-én éjjel több társával együtt felfegyverkezve lövöldözött a városon átvonuló szovjet páncélosokra. Bán Hedvig ügyelő „hangoskodó volt a szovjetellenes hangulatkeltésben ... 6 hónapos szilenciumra javasolt.”(20) A forradalom alatt nem Szegeden kompromittálódott színész után Kakuszi Imre segédrendező következett, aki „osztályidegen, ... az ellenforradalomban aktív szervező volt. ... 1 év szilenciumra javasolt.”(20) Kakuszi Imre felesége Springer Márta dramaturg „segítséget nyújtott Horváth Jenőnek a színházi műsorterv felforgatásában. Az általa javasolt darabok mindegyike alkalmas volt abban az időben hangulatkeltésre a párt, az államhatalom és a szovjet csapatok ellen. ... Ellenforradalmi beállítottságát mind a mai napig nem tartja szükségesnek leplezni. 6 hónapos szilenciumra javasolt.”(20) Utolsóként következett a Szegedi Nemzeti Színház MDP alapszervezetének titkára, Csapó János színész, „aki a színházban dolgozó kommunisták ellen lefolytatott pogrom (szó sem volt semmiféle pogromról! – sz.) ülésén elnökölt. ... Rövid szilenciumra vagy mellékkeresettől való eltiltásra javasoljuk.”(20)

1957. július 18-án pártaktíva értekezetletet tartott az MSZMP városi bizottsága, ahol szintén szóba kerültek mint aktuális problémák a forradalom utáni fegyelmi eljárások és elbocsátások. Az egyes beszámolókból, hozzászólásokból az derül ki, hogy a helyi politikai tényezők sokkal drasztikusabb megoldásokat szorgalmaztak, mint amilyenekhez a főhatóságok – pl. minisztériumok, az MTA stb. – a hozzájárulását adná. Ide

illik Baróti Dezső már idézett véleményének a folytatása: „Nekem úgy tűnik, azt kompenzálták, hogy valójában semmit sem mertek tenni annak az akadályozására, amit később ők ellenforradalomnak minősítettek. S, hogy mégis harcos kommunistáknak tekintsék őket, hirtelen buzgólkodni kezdtek és tankok árnyékában még az ártatlanokra is lövöldözni kezdtek. Igaz, hogy csak a fegyelmi végzések papírgaluskáival.”(143) Keserű Bálint az MSZMP tudományegyetemi bizottságának vezető funkcionáriusa követelte, hogy „ne a kicsiken verjük el a port, hanem azokon, akik tényleg megérdemlik azt, akik vezetői voltak az ellenforradalomnak. ... Pl. Pólay Elemér, aki rektorhelyettes volt, ... megmutatta a maga igazi arcát, ... írásbeli megrovással jelenleg is a helyén van. ... Mi a magunk részéről következetesen az egyetemről való eltávolítás mellett foglaltunk állást.”(60) Szilárd János, az MSZMP orvosegyetemi bizottságának titkára a következő véleményen volt: „Nem engedhetjük meg azt a luxust, ... hogy akik többet ártottak Szegeden a rendnek, a kedélyek és a fejek megzavarásának, mint akárki más, hogy ezek továbbra is büntetlenül és egyszerű miniszteri figyelmeztetésben, vagy hasonló büntetésben részesüljenek.”(60) Szekszárdi János, a szegedi DÁV MSZMP titkára azon a véleményen volt, hogy „ha nem hozunk áldozatot, nem cseréljük ki a professzorokat, technikumokban az igazgatókat, pedagógusokat, akkor ebben a kérdésben soha nem jutunk tovább, ezek fogják a mi gyerekeinket nevelni.”(60) Somogyi Aladár a MEZŐÉK pártszervezetének aktivistája kifejtette, hogy az „ellenforradalmi idők hőzöngőit felszámoltuk, alacsonyabb munkakörbe helyeztük, vagy leváltottuk őket. ... Éreztetni kell, hogy proletárdiktatúra van és diktáljunk is. Én ezzel a politikával értek egyet.”(60) A sok hozzászóló után a végső értékelést ifj. Komócsin Mihály az MSZMP szegedi városi bizottság első titkára adta meg „Szektásoknak neveznek bennünket, de amint a Fodor, Baróti stb ügyet konkrétan elmondjuk, egyetértenek velünk a felsőbb pártszervek is. ... Az ellenforradalmi bűnökért Fodort és Barót is felelősségre kell vonni. Nem lehetünk elnézőek velük szemben sem, nem lehetünk elvtelenek.”(60)

Külön említést érdemelnek az elbocsátások kapcsán a forradalom után a politikai okokból leszerelt honvéd tisztek és rendőr tisztek. Ezek esetében még szigorúbb elvárásokat fogalmaztak meg és alkalmaztak, mint a polgári személyeknél. A büntetőeljárás keretében történt elítélések mellett előfordult ugyan néhány közbiztonsági őrizetbe helyezés, de mégis a legtöbb esetben a fegyelmi úton történt leszerelés volt a büntetés. Voltak rendőr tisztek és katona tisztek, akik bizonyíthatóan mindent megtettek a forradalmi folyamat akadályozásában, a forradalom győzelme után mégis vállaltak valami szerepet, vagy csupán a helyzetüknél, beosztásuknál fogva keveredtek bele a forradalomba és a szovjet megszállás után ezek közül többen minden igyekezettel azon fáradoztak, hogy eltévelyedésüket a megtorlás szolgálatával feledtessék és végül maguk is a megtorlás áldozataivá váltak.

Moll János alezredes a szegedi egyetemi katonai tanszék vezetőjeként a tanszéki FKT és a városi FKT tagja lett, majd egy küldöttség tagjaként – lényegében másodma-

gával – Maléter Pálhoz utazott különböző kérdésekben tájékozódni. Mivel az említett funkcióin és a fővárosi utazásán kívül semmiféle forradalmi cselekedetnek tevőlegesen részese nem volt, megtorlasként csupán leszereléssel sújtották. Andó József alezredes a szegedi városi honvéd kiegészítő parancsnokság vezetője volt és egyes adatok szerint közel állt az MDP szegedi városi bizottságához. A forradalom első napjaiban több beosztottjával megfigyelő járőrszolgálatot teljesített a városban és a városi pártbizottságnak jelentette a tüntetésre gyülekezésekkel kapcsolatos tapasztalatait, néhány esetben tömegosztatásban is részt vett, majd a forradalom győzelme után ő is a városi FKT tagja lett. Egy dokumentum szerint „az FKT-ban viselt funkciója és tevékenysége miatt leszerelték és századosná visszaminősítették”.⁽³⁴⁾ Vigh Illés őrnagy a szegedi 17. lövészezred parancsnoka volt a forradalom előtti időben – Halász Gyula főhadnagy előtt – a szegedi helyőrség parancsnoka. A forradalom győzelme után rövid időre bekerült a szegedi városi FKT-ba, majd annak hadművelleti osztályát vezette és így felelős volt a védelmi terv elkészítéséért, amely a szovjet támadás elleni védelmet szolgálta volna. A forradalom után az elsők között lépett be a megtorlást szolgáló szegedi honvéd tiszti karhatalomba, majd annak első parancsnoka is lett. Rövidesen azonban „ellenforradalmi tevékenység” miatt a karhatalomból eltávolították, büntetőeljárás indult ellene, 7 hónapig előzetes letartóztatásban volt, majd az eljárást ellene megszüntették és végül büntetesként a hadseregből eltávolították. Nádházi András százados a szegedi 17. lövészezred parancsnokának – Vigh Illés őrnagynak – volt a politikai helyettese a forradalom előtt. Semmiféle forradalmi funkcióhoz nem sikerült hozzájutnia, mégis állandóan a szegedi városi FKT körül fontoskodott és talán legnagyobb bűne az volt, hogy október 29-én szorgalmazta a szökésben levő szegedi államvédelmi tisztek üldözését, illetve elfogásuk megkísérlését. Nádházi is érezte a veszélyt a szovjet beavatkozáskor, mert a forradalom leverése után, amint csak lehetett, jelentkezett a honvéd tiszti karhatalomba, ahonnan Vigh Illés őrnaggal együtt „ellenforradalmi tevékenység” miatt hamarosan eltávolították és leszerelték a hadseregből.

A legfelsőbb hadvezetés úgy ítélte meg, hogy a szegedi katonai alakulatok közül a forradalom oldalán leginkább az 1. számú honvéd gépkocsizó iskola állománya kötelezte el magát. Ez abban nyilvánult meg, hogy az alakulat állományába tartozó három tiszt – Vasvári Vilmos hadnagy, Surányi János főhadnagy és Forrási László százados – voltak a vezetői a szegedi városi FKT úgynevezett operatív csoportjának. Ennek feladata volt a szegedi államvédelmi operatív tisztek és államvédelmi belső karhatalmi tisztek biztonsági őrizetbe helyezése. Az alakulat parancsnoka Halász Gyula főhadnagy különös karriert futott be 1956 októberében és azt követően: Vigh Illés után váratlanul őt nevezték ki a szegedi honvéd helyőrség parancsnokául, holott nála, sokkal tehetségesebb és rátermettebb katonai parancsnokok is voltak akkor a városban. Halász Gyula esetében politikai döntés született, hiszen javára írták egyéb tényezők mellett, hogy önkéntes tiszthelyettesként részt vett a koreai háborúban. Október 23-át kö-

vetően a forradalomellenes erők oldalán állt, majd ő lett a városban bevezetett katonai közigazgatás vezetője. Ebben a beosztásában kiváló kapcsolatot tartott fenn a megyei államvédelmi főnökkel és a város politikai vezetésével. Elévülhetetlen érdemeket szerzett többek közt az október 26-i sortűz elrendelésében is. A forradalom győzelme után az először, majd a másodszor megválasztott szegedi városi FKT-nek vezetője, ami egyik példája a kommunistáknak a forradalmi szervezetekbe való beépülési törekvésnek. A mögötte álló államvédelmi főnök – M. Szabó István államvédelmi őrnagy – biztonsági őrizetbe vonulása után a támasz nélkül maradt Halász Gyula főhadnagy nagyon rövid időn belül lemondott a szegedi városi FKT elnöki tisztéről és mondvacsinált indokok alapján megfutamodott, elhagyta Szegedet. A forradalom után a hadseregből leszerelt, bizonyára ezt tanácsolták neki s így a megtorlást sikeresen elkerülte. Tanúként azonban több fontos ügyben a megtorlást szolgálta. Minden felmerült körülményt értékelve a legfelsőbb magyar katonai vezetés úgy döntött, hogy – a parancsnok Halász Gyula főhadnagy érdemei ellenére – a szegedi 1. számú honvéd gépkocsizó iskolát a forradalom oldalára állt alakulatnak tekinti és ezért feloszlatta, a tisztek közül többet leszereltek. De így jártak többen is más szegedi alakulatok tisztjei közül. Fegyelmivel szerelték le pl. Kádár György honvéd főhadnagyot a szegedi 17-lövészezred FKT tagját, Puskás Lajos hadnagyot a szegedi 2. rádiótechnikai század parancsnokát és még másokat. Voltak persze enyhébb elbírálású esetek is, amikor egy-egy tiszt megúszta azaz, hogy más alakulathoz helyezték. Az áthelyezések történhetek Szegedhez közelebbi vagy távolabbi alakulathoz. Áthelyezés sújtotta pl. Sebestyén László őrnagyot is, a szegedi 14. műszaki zászlóalj parancsnokát, aki az először megválasztott szegedi városi FKT tagja lett, bár a második választásnál már nem került be ebbe a forradalmi szervezetbe és szinte végig érezhetően forradalomellenes tevékenységet fejtett ki, mégis áthelyezték.

A forradalomban részt vett honvéd tisztek közül a forradalom leverése után többen bemenekültek a honvéd tiszti karhatalomba, ahonnan azonban „ellenforradalmi tevékenység miatt” rendre eltávolították, sőt a hadseregből is leszerelték őket, mint pl. Törzsi László főhadnagyot, Szalai Imre hadnagyot, Dióskáli László hadnagyot és Vigh István főhadnagyot.

A rendőrségnél is hasonló helyzet alakult ki, mint a hadseregben. A forradalom után a szegedi rendőri állományból is több elbocsátásra került sor. Fegyelmivel leszerelték... Aradi László rendőr hadnagyot, aki a forradalom alatt a szegedi városi rendőrkapitányságon volt az FB elnöke. Sáfrány Mihály rendőr százados leszerelésére is FB tagsága miatt került sor. Balogh Pál rendőr hadnagyot azért távolították el a rendőrségtől, mert a szegedi városi rendőrkapitányság tisztjeként nemzetőrökkel együtt a forradalom alatt részt vett a szegedi városi MDP bizottság lefegyverzésében. Monostori Sándor rendőr főhadnagynak az volt a bűne, hogy az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétele során aktív szerepet vállalt, őrizetbe vételeket hajtott végre, amiért fe-

gyelmivel elbocsátották. Palócz Lajos rendőr hadnagy is a szegedi városi rendőrkapitányság állományába tartozott, ahonnan a forradalom után elbocsátották, mert november 5-én a biztonsági őrizetből szabadult államvédelmi tiszteknek, azok követelésére, nem adott fegyvert. A legjellemzőbb Zácói Tivadar rendőr törzsőrmester esete. A háború vége felé szovjet partizánként harcolt, majd rendőr tiszthelyettes lett Szegeden, és a Partizánszövetség helyi titkára volt. A forradalom alatt Kiss Károllyal a Partizánszövetség szegedi elnökével megkíséreltek befurakodni az alakuló szegedi városi FNB-be, ám ez a próbálkozás kudarccal végződött, kikergették a városháza díszterméből. Néhány nap múlva, amikor alakult a szegedi városi nemzetőrség, Zácói a szervezőmunkában fontoskodott, a „kommunisták be a nemzetőrségbe” felhívás kiadása után. A forradalmat követően az elsők között lépett be a szegedi rendőri karhatalomba, ám Vörös Balogh István rendőr alezredes, aki a forradalom után a Csongrád megyei RFK vezetője lett és nem kellően ismerte az események hátterét, Zácóit elbocsátotta a rendőrségtől. Történt mindez annak ellenére, hogy a szovjet beavatkozáskor Zácói tolmácsként és „munkavezetőként” is jeleskedett. Végül nagy nehezen, MSZMP-beli pártfogók közreműködésének köszönhetően sikerült tisztáznia magát a „nemzetőrség szervezője” vád alól, vissza is vették a rendőri állományba, de elhelyezték Szegedről, és karhatalmistaként a kistarcsai internáló táborba, őrszolgálati feladatokra osztották be.

Még néhány más példa is bizonyítja, hogy a megtorlásnak olyanok is áldozatul estek ideig-óráig, vagy véglegesen, akiknek valójában semmi közük nem volt a forradalomhoz, a rákosista diktatúrának feltétlen hívei voltak, de kommunista megbízatást, feladatot teljesítve vállalkoztak valamilyen forradalmi szerepjátására. Közülük többen magukra maradtak és „ellenforradalmárok”-ká váltak. Különösen a munkástanácsokba beküldött emberek között voltak, akik mellett végül senki nem állt ki. Nem véletlenül panaszkodott Somogyi Miklós az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. október 22-i ülésén: „A munkástanácsokba beküldtünk olyan embereket is, akik nem akartak annak a munkájában részt venni. Mi erőltettük, hogy maradjanak ott, később pedig éppen ezért letartóztatták őket, és közülük egy pár még most is bent van.”(52) A felvesztésnek meg is lett a foganatja, mert az MSZMP Politikai Bizottság 1957. október 29-i határozatában a következők olvashatók: „A Politikai Bizottság külön kihangsúlyozza, hogy nem lehet nyilvántartásba venni azokat az elvtársakat, akik valamilyen meggon-dolásból a párt utasítására vettek részt a bizottságok munkájában.”(53)

A megtorlás legenyhébb formáinak tárgyalása során a gépjárművezetői engedélyek bevonásáról is szólni kell. Erre az intézkedésre általában akkor került sor, ha valaki akár bűncselekményt, akár közlekedési szabálysértést követett el és ez összefüggésben volt a gépjárművezetői tevékenységgel. A megtorlás során ezen a területen is rendhagyó intézkedések történtek. Ezek száma nem volt jelentős, mert a gépjárművezetői engedéllyel rendelkezők száma is jelentősen alacsonyabb volt, mint akár csak két évtizeddel később. Siroki Szilveszter, a szegedi 42. számú AKÖV gépkocsivezetője a forra-

dalom alatt fegyvereket szállított gépkocsival az öthalmi államvédelmi belső karhatalmi laktanyából a szegedi nemzetőr főparancsnokságra a Juhász Gyula egyetemi kollégiumba. Ezért 1957-ben a gépjárművezetői engedélyét bevonták és segédmunkásként volt kénytelen dolgozni.

Lakky József színész a forradalom alatt helyeselte a sztrájk szervezését, a színházi igazgatónő eltávolítását és volt egy szovjetellenes kirohanása is. Amikor Vologyin szovjet ezredes 1956 decemberében meglátogatta a Szegedi Nemzeti Színházat, Lakky József nekirentett azzal, hogy vonják ki a szovjet csapatokat Magyarországról, nem kell a Kádár-kormány, ha a népnek volna ereje, úgylis kiverné a szovjeteket stb. A szovjet ezredes erre azt válaszolta, hogy „az ilyen nézetű fiatalember a magyar népet a Szovjetunió ellen ismét háborúba sodorná, és akkor nem ilyen körülmények között beszélgetnének, hanem a lövészárkokban találkoznának, és kénytelen lenne lőni rá, amit nagyon sajnálna.”(20) Lakky erre azt a válaszolta: „ő ezt egyáltalán nem sajnálná, és az lenne a jó, ha lőhetné az ezredes urat”.(20) Egy 1959. június 10-i dokumentum – aláírói Gazda István rendőr százados és Czene Mihály rendőr alezredes osztályvezető-helyettes – szerint „Lakky József ellen azért nem indítottunk bírói eljárást, mert 1959-ben nyert bizonyítást nevezett ellenforradalmi tevékenysége, amikor már a kül- és belpolitikai események nem tették időszerűvé az ellene folyó büntetőjogi felelősségre vonást. Azonban az a jog nem illeti meg Lakky Józsefet, hogy gépjárművezetői jogosítvánnyal rendelkezék.”(20) A PNYO az általa leírtak alapján intézkedett is a „gépjárművezetői jogosítvány visszavonásának ügyében”.(20)

Hasonlóképpen járt Nacsay István a Csongrád megyei Borforgalmi Vállalat munkástanácsának elnöke is. Az ő gépjárművezetői engedélyét 1959 januárjában vonták be. Az indokolás az volt, hogy a „közrendre és közbiztonságra adott esetben veszélyes lehet, ha gépjárművezetői igazolványának birtokában népköztársaságunk ellen bűntetteket követhet el, amelynek megelőzése céljából gépjárművezetői igazolványának megvonását javaslom.”(1)

Preventív őrizet és internálás

A megtorlás során alkalmaztak olyan szabadságmegvonó intézkedéseket is, amelyek nem kötődtek büntetőeljáráshoz. Ezek végrehajtására nem bírósági ítélet alapján került sor, ami az elrendelést is és a végrehajtást is rendkívüli módon leegyszerűsítette. Ebbe a kategóriába tartoztak az őrizetbe vételek és letartóztatások, ha azokat utóbb nem követte semmiféle már büntető intézkedés. A köznyelvben ezeket vizsgálati fogságnak is nevezték. Ide tartozott még a forradalom utáni évekre kitalált preventív őrizet, valamint a háború utáni években, de még az 1950-es évek elején is egészen 1953-ig alkalmazott internálás, amit a hivatalos szóhasználatban 1957 után közbiztonsági őrizetként emlegettek.

A vizsgálati fogság

A megtorlás általában azzal kezdődött, hogy a gyanúsítottnál házkutatást tartottak, majd az előállítás után az illetőt őrizetbe vették. (Az érvényben levő törvényi szabályozás szerint a rendőrség 72 óráig tarthatott valakit saját hatáskörben őrizetben, utána 30 napra ügyési jóváhagyással letartóztatásba kerülhetett az illető, és ez többször meghosszabbítható volt. Így kellett volna lenni, de jószerivel soha nem történt így. A házkutatás után a gyanúsítottat egyszerűen elhurcolták, aztán napok, vagy esetleg hetek múlva, akár nem is törődve a visszatartozással, megtörtént a határozatok meghozatala. Ezután napokig vagy akár hetekig tartottak embereket fogva törvénytelenül, még a formalitásokat is mellőzve, ami senkinek nem tűnt fel, amire senki nem figyelt oda, ami teljesen elfogadottnak tűnt azokban a bosszútól áthatott időkben. Különösen így volt 1956 novemberében és decemberében, de a későbbiekben is.

Az őrizetben tartásoknak elsődlegesen célja volt, hogy a felmerült gyanút megerősítsék. Ha ez bármilyen okból nem sikerült – amire csak elvétve volt példa – az őrizettest szabadlábra helyezték. Előtte azonban gondosan vizsgálták, hogy mások ügyében az addigra már kellőképpen megfélemlített embert mint tanút felhasználhatják-e, vagy netán az operatív célra történő felhasználás – azaz az ügynöki beszerzés – lehetőségei fennállnak-e. A megtorlás során az ügynöki beszerzések egy része ilyen viszonylag nem túl hosszú őrizetben tartások alatt valósult meg, ami természetesen nem azt jelenti, hogy valamennyi rövid őrizetben tartás vagy letartóztatás mögött ügynöki beszerzést kell gyanítani.

A most vizsgálati fogság megjelöléssel tárgyalt eseteknek volt egy alapvető sajátossága, ami nagyon fontos volt az őrizetben tartást, vagy előzetes letartóztatást elszenvedő szempontjából. Ezt az intézkedést a területi politikai nyomozószervek hajtották végre a megtorlás során. Az intézkedésnek a továbbiakban a helyi szerveken kívül más-

hol nyoma nem maradt, gyakran még ott sem. Így semmiféle további hátrányos következményt nem jelentett, mert az illető nem került be központi nyilvántartásba.

A már említett Marosi Károly színész, aki a Szabad Európa Rádió munkatársa is volt, a megtorlás során az elsők között került őrizetbe, majd ügyét tisztázva szabadlábra helyezték. Rövid időn belül megjelent a Szegedi Néplapban a már ismertetett különös nyilatkozata. A kettő között akár összefüggést lehet is keresni.

Preventív őrizetbe vétel

1957 tavaszán a MUK – Márciusban Újra Kezdjük – jelszó elterjedése után az egyre inkább erősödő diktatúra mégis megrettent és komolyan kezdték hinni, hogy az elfojtott forradalom tüze ismét fellángolhat. Ha nem is minden esetben és mindenhol nyílt utcai fellépésre, tüntetésre, fegyveres akciókra gondoltak, de röpcédulázásokat, sztrájkokat számításba vettek és elképzelhetőnek tartottak. Ennek a megelőzésére alkalmazták először a preventív őrizetbe vételeket. Március közepén – még március 15-e előtt – a szabadlábon levő volt forradalmárok közül őrizetbe vették azokat, akik a MUK-ot nagyon emlegették, vagy akikről feltételezték, hogy bármiféle újabb forradalmi cselekedetre képesek.

A preventív őrizetbe vétel is rendszerint házkutatással párosult, ami azt a célt szolgálta, hogy felszínre hozzon esetleg olyan tárgyi bizonyítékokat, amelyek alapján további intézkedésre, vagy akár büntetőeljárás kezdeményezésére sor kerülhet. Ha a házkutatás eredménytelen volt – mert általában az volt – végrehajtottak egy-két felületes kihallgatást, majd következett a fogva tartás és gyakorlatilag semmi más. Hiszen ez is volt az elsődleges cél. Távol kellett tartani a preventív őrizettest annak a lehetőségétől, hogy bármilyen rendszerellenes cselekedetet végrehajthasson. Néhány nap, esetleg egy hét, vagy legfeljebb tíz nap eltelte után ezeket a preventív őrizeteket minden különösebb formalitás mellőzésével szabadon engedték.

Az elkövetkező időben ilyen preventív őrizetbevételekre más alkalmakkor is sor került, például október 6-a környékén és október 23-át megelőzően. Az intézkedésekre mindig azonos céllal, részben ugyanazokat az embereket érintően, került sor esetleg másokat is bevonva ebbe a körbe.

A preventív őrizetet elszenvedőket már veszedelmes ellenforradalmároknak tekintették, és valamennyien bekerültek az úgynevezett antidemokratikus elemek kutató nyilvántartásába, és ott is maradtak 1989 végéig. Ezek az emberek megbélyegzett ellenforradalmároknak minősültek, és viselniük kellett a nyilvántartásnak következményét. A nyilvántartás központi rendszerű volt, tehát bármelyik politikai nyomozó szerv, később állambiztonsági szerv az úgynevezett prioritást – nyilvántartásban ellenőrzést, nyilvántartási adatok lekérését – végrehajthatta, ezekhez az adatokhoz

hozzájuthatott, így az országhatáron belül nem lehetett menekülni az egykori prevenatív őrizet nyilvántartási utóhatásaitól.

A prevenatív őrizetbe vételekre nagyobb számban elsősorban ott került sor, ahol 1957-ben a megtorlás még teljes intenzitással nem bontakozott ki és viszonylag sok forradalmár volt szabadlábon. Szegeden 1957 márciusában már javában folytak a letartóztatások, internálások és büntetőeljárások, aminek következtében a prevenatív őrizetbe vételek száma nem volt túl jelentős.

A közbiztonsági őrizetbe helyezés

A háború után – 1945 és 1953 között – gyakran alkalmazott büntetési módszer volt az internálás. A diktatúra tobzódása idején előfordult néhány évig, hogy az arra illetékes államvédelmi szerv vezetőjének engedélyezésével minden törvényességi felügyelet nélkül internálni lehetett, aki a hatalomnak valamilyen ok miatt útjában volt. Közvetlenül a háború után a nyilasok egy része internáló táborba került, de oda zárták a nyilasnak vélt, vagy a nyilas uralom kiszolgálásával vádolt katonatisztek, rendőrtisztek és csendőrök egy csoportját is. Id. Kováts József mint egykori rendőr őrnagy hosszabb időre internáló táborba került annak ellenére, hogy semmiféle háborús vagy népellenes bűncselekménnyel nem gyanúsították.

Néhány év múlva a büntetőeljárások – közöttük a koncepciós perek – váltak fő módszerré a hatalom megszerzéséért folytatott harc során. Amikor pedig a kiszabott kényszermunkát, fegyházbüntetést, börtönéveket az elítélt kitöltötte, a szabadulása helyett azonnal internálták és ennek az újabb fogvatartásnak nem volt előre meghatározott végső határideje. A később kivégzett forradalmár Kováts Józsefet 1947-ben négy év börtönre ítélték a rendszer elleni izgatásért és a rendelkezésre álló dokumentumok szerint nem az akkori szegedi államvédelmi vezetésen múltott, hogy azonnal nem internálták. 1951-ben, kiszabadulása után megúsza az internálást, esetében megelégedtek a rendőrhatósági felügyelettel – az úgynevezett „ref”-fel – miközben apja, id. Kováts József, első internálását követő börtönbüntetése utáni újbóli internálását töltötte. A Rákosi-rendszerben kellően hatékony büntetésnek ítélték, és előszeretettel alkalmazták is az internálást mint szabadságmegvonást, így érthető, hogy a Kádár-rendszernek is az egyik kedvelt megtorló intézkedésévé vált közbiztonsági őrizet elnevezéssel.

Az MSZMP központi Intéző Bizottsága 1957. január 14-i ülésén Tömpe István bejelentette: „Az internálásra vonatkozó rendelet megjelent és az internálások holnap megkezdődnek. A kistarcsai internáló tábor fogjuk erre a célra felhasználni.”(43) A forradalom utáni megtorlás során a közbiztonsági őrizetbe helyezések tehát 1957. január 15-én vették kezdetüket. A közbiztonsági őrizetbe vételi határozatokat a politikai

nyomozószervek helyi vezetője és a felügyeletét ellátó helyi ügyész írta alá, azaz rendelkezte el 6 hónap időtartamra. Ez az idő azonban elég hamar eltelt és ezért az MSZMP Politikai Bizottsága újból foglalkozott az ügygel és határozatában „egyetértett azzal, hogy az internálás jelenlegi rendszerének módosítására szükség van. A belügyminisztérium az ügyészséggel és a bírósággal egyetértésben tegyen arra javaslatot a Minisztertanácshoz olyan értelemben, hogy a hathónapos internálást szükség szerint további kétszer hat hónapra lehessen meghosszabbítani.”(49) A körülményekből következően a bíróságok bevonására azért volt szükség, hogy a kialakult gyakorlatot figyelembe véve a közbiztonsági őrizetbe vételeket követő bírósági ítéletek rendelkezzenek a már szabadságvesztéssel eltöltött időnek a börtönbüntetésbe történő beszámításáról.

A kialakult gyakorlat pedig az volt, hogy a megtorlásra kiszemeltek őrizetbe vették a politikai nyomozó szervek, majd rövid időn belül internálták őket. Erre a sorsra jutottak azok is, akikkel szemben nem az egyszeri vagy meghosszabbított közbiztonsági őrizetbe vételt tartották elegendőnek, hanem bírói ítélettel, börtönbüntetéssel, vagy akár halálra ítélelssel és kivégzéssel akarták forradalmi tetteiket megtorolni. Azért volt erre szükség, mert a politikai nyomozószervek sem, de az ügyészségek és bíróságok sem győzték feldolgozni a megtorló ügyeket. Az internáló táborban hónapokat, akár egy vagy másfél évet is eltöltettek a kiszemelt áldozattal, és amikor volt idejük, visszaszállították az illetékes területi politikai nyomozó szervekhez, ahol akkor rendelték el vele szemben a nyílt nyomozást, azaz a büntetőeljárást és egyben az előzetes letartóztatást is.

A közbiztonsági őrizetben a bánásmód gyakran még kegyetlenebb volt, mint ami a szokásos büntetés-végrehajtási intézetekben akkoriban előfordult. A verések, a fizikai és pszichikai sanyargatások napirenden voltak, de a legrosszabb mégis a bizonytalanság volt. Akit közbiztonsági őrizetbe helyeztek, egyrészt nem tudhatta, hogy mikor engedik szabadon, volt akit néhány nap után elengedtek, a többség kitöltötte a hat hónapot, vagy annak meghosszabbítása egy részét, de voltak akik a másodszori hosszabbításba is jócskán belekóstoltak. A legfőbb bizonytalanság mégis abból adódott, hogy a közbiztonsági őrizetbe vett nem tudhatta, hogy az internálással megússza-e a megtorlást, vagy egy napon büntetőeljárást indítanak ellene, esetleg még hosszú évekre börtönbe zárják.

Az MSZMP Politikai Bizottsága ülésén a határozattervezet megvitatásakor Biszku Béla belügyminiszter kifejtette, hogy „az őrizetbe vettek száma (országosan – sz.) kb. 40 ezer összesen. Most van folyamatban a közbiztonsági őrizetbe helyezett átvizsgálása. Eddig több mint 2 ezer embert néztünk meg és kiderült, hogy az őrizetbe vettek jelentős részét bíróság elé kell állítani.”(49) Biszku Béla javasolta „a kormányrendeletet úgy módosítani, hogy az internálást háromszor hat hónapra lehessen meghosszabbítani.”(49) A belügyminiszter bejelentette, hogy „megyei szinten a szervezkedés vezetőinek felelősségre vonása elő van készítve. ... Eddig kb. 300 forradalmi bizottságot

vizsgáltunk meg, ami alapján megállapítható, hogy az ebben résztvevők jelentős száma dokumentációk alapján bizonyíthatóan bűnös”.(49)

A közbiztonsági őrizetbe helyezés a megtorlás szempontjából beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. december 10-i ülésén Kádár János kijelentette: „Nekünk az internáló táborokra még egy ideig szükségünk van.”(50) Szegeden is 1957 tavaszán kezdődtek meg a közbiztonsági őrizetbe helyezések, amelyekre vonatkozó határozatot mind a BM Csongrád Megyei RFK PNYO akkori vezetője, Tihanyi József rendőr nyomozó őrnagy és Dobos Ferenc megyei ügyész írta alá, azaz hagyta jóvá. Most azoknak a közbiztonsági őrizetbe vettek közül néhánynak a határozatából idézzünk, akiknek ez az intézkedés végül a főbüntetéséül szolgált.

Csapkai Géza a Szegedi Jutaárugyár munkástanácsának tagja, az üzemi nemzetőrség parancsnoka: „Nemzetőr parancsnok volt, szervezte a sztrájkot a munkahelyén, követelte a kommunisták eltávolítását az üzemből.”(4)

Csányi József a Szegedi Közlekedési Vállalat munkástanácsának elnöke: „Munkástanács-elnök volt, helyeselte az ÁVH megszüntetését és a kommunista rendszer megszüntetését. Kijelentette, hogy nem ismeri el a kommunista uralmat.”(4)

Fejér Dénes a Szegedi Nyomda munkástanácsának és a Szeged Városi FNB-nek tagja: „A vállalaton belül megszervezte a fegyvereket ... ugyanazt a politikát folytatta, mint Nagy Imre országosan, ... a vezetőkre sztálinista, rákosista jelzőket használt ... elbeszélgetett a vállalat dolgozóival és agitálta őket, hogy ne lépjenek be a pártba.”(4)

Forgács Ervin a Szegedi Textilművek munkástanácsának titkára „Munkástanács-titkár volt az üzemben. Nem ismerte el a Munkás-Paraszti Kormányt, rágalmazta, szídalmazta azt. A párt szervezését nyíltan akadályozta.”(4)

Gitai Antal a Szegedi Cipőgyár munkástanácsának tagja: „Az üzemben fő szervezője volt a sztrájkoknak, szervezte a tüntetést. Mint nemzetőr a szovjet páncélosokat meg akarta támadni. Becsmérelte a kommunista pártot és kijelentette, hogy nincs szükség a pártra.”(4)

Hámori György a Szegedi Falemezgyár munkástanácsának tagja: „Munkahelyén követelte a káderanyagok kiadását és a kommunisták leváltását.”(4)

Heimann Pál a Szegedi Villamosvasút Vállalat főmérnöke: „Munkahelyén a sztrájkot szervezte, ... része volt a vállalat igazgatójának az eltávolításában. Kisgazdapártot követelt. Gátolta az MSZMP szervezését.”(4)

Kátai Károly a Szegedi Vendéglátóipari Vállalat munkástanácsának elnöke: „Kijelentette, hogy a piszkos kommunisták és az ávosok ideje lejárt. Követelte a forradalmi tanácsból a kommunisták eltávolítását.”(4)

Novodonszky György a Csongrád megyei Állami Építőipari Vállalat munkástanácsának tagja: „Az ellenforradalom idején igazgatóvá választották. Részt vett a tüntetéseken, ... sztrájkra uszított, akadályozta a vállalaton belül az MSZMP megalakítását.”(4)

Pádi László a Csongrád megyei Borforgalmi Vállalat munkástanácsának tagja: „A városi és a Borforgalmi vállalat forradalmi bizottsága között volt összekötő. Részt vett több kommunista őrizetbe vételében.”(4)

Patai József az Újszegedi Kendergyár munkástanácsának tagja „Szervezte a tüntetést, sztrájkra uszított, összekötő volt a többi üzemek irányába. Kijelentette, hogy sem a kormányt, sem a pártot nem ismeri el.”(4)

Pintér József a Szegedi Közlekedési Vállalat munkástanácsának tagja: „Tüntetést szervezett, leváltotta a vállalat igazgatóját. Kezdeményezte a munkástanács alakítást.”(4)

Rác András a Szegedi Közlekedési Vállalat munkástanácsának tagja: „Szervezte a sztrájkot. ... A rendőrséget feketekezűeknek nevezte, mivel azok becsületes embereket hurcolnak el.”(4)

Rózsahegy István a Szegedi Cipőgyár munkástanácsának elnöke: „Az üzem él-üzem jelvényét és a vörös csillagot a szemétdombra dobta, hogy erre a szemétre nincs szükség. ... Sztrájkokat szervezett, üldözte a kommunistákat. A szovjet csapatok megérkezése után kijelentette, hogy vége a szabadságnak, nincs többé igazság.”(4)

Sárközi Kálmán szegedi nemzetőr: „Szervezte a tüntetést és a sztrájkot, nemzetőr volt.”(4)

Sisák Gusztáv a Szegedi Kendergyár munkástanácsának tagja: „Részt vett az üzemi párt és egyéb iratok elégetésében. ... A szovjet csapatokat gyilkos hordáknak nevezte. Követelte ... a kommunista vezetők leváltását, uszított a Kádár-kormány ellen.”

Solymosi János a Szegedi Ládagyár munkástanácsának elnöke: „Szónokolt ellenforradalmi gyűléseken, miközben gyalázta a népi demokráciát.”

Szarka János a MÁV Szeged-állomás munkástanácsának tagja: „Az ÁVH laktanyából fegyvereket hozott el. Akadályozta az MSZMP megalakítását. Irodájának faláról letépte a vörös drapériát. Az ő javaslatára fegyvert rejtettek el a szovjet csapatok megtámadása céljából a padláson.”(4)

Tápai Szilveszter az Újszegedi Kendergyár munkástanácsának tagja: „Részt vett a 12 pontból álló követelés megszerkesztésében, követelte a szovjet csapatok kivonását és a független szakszervezeteket.”(4)

Tóth Sándor a Szegedi Cipőgyár munkástanácsának tagja: „Sztrájkra buzdított. Az ENSZ csapatok bejövetelét várta.”(4)

Török Pál gyógyszerész Somogyi-telepen: „Követelte a szegedi pártbizottság tagjainak a lemondását.”(4)

Török Zoltán a Csongrád Megyei Állami Építőipari Vállalat munkástanácsának titkára: „A nemzetőrséget szervezte és irányította.” Az üzemben belüli nemzetőrségre értendő.(4)

Vitusz Gyula a DÉLROST Vállalat munkástanácsának elnöke: „Sztrájkot rendelt el. Még kihallgatásakor is kijelentette, hogy nem ismeri el a Munkás-Paraszt Kormányt. ... Követeléseket állított össze. Betiltotta az üzemben belül az MDP működését.”(4)

Zombori István kereskedő: „A szovjet csapatokat piszkos banditáknak nevezte. Sztrájkra uszított.”(4)

Kihangsúlyozandó, hogy a kiragadott példák azok közül a közbiztonsági őrizetbe helyezések közül valók – a teljesség igénye nélkül, – amelyeknek érintettjei további megtorló intézkedésben nem részesültek. A későbbi fejezetekből, főként a megtorló büntetéseket tartalmazó kimutatásból látni lehet majd, hogy ezek az előbbiek voltak jelentős kisebbségben.

A közbiztonsági őrizetben tartás időtartama tehát amint az az előbbiekből is kitélt, igencsak változó volt. A szegedi kommunista vezetés azonban nem minden esetben volt elégedett a közbiztonsági őrizet időtartamával. Egy 1957 októberi telefonon leadott hangulati elemeket is tartalmazó információs jelentés szerint „többen azt mondják, hogy nem vagyunk elég következetesek az ellenforradalmárokkal szemben. Sok olyan egyént engednek ki az internáló táborból, akiket még ott kellene tartani.”(59)

A karhatalmi és rendőri vizsgálat

A legsúlyosabbnak ítélt forradalmi cselekedeteket és szerepvállalásokat minden körülmények között büntetőeljárás keretében torolták meg. Néhány kivételes esetben a büntetőeljárás közvetlenül a rendőrségi – értsd politikai nyomozói – őrizetbe vétellel, majd előzetes letartóztatással indult, az esetek többségében azonban az őrizetbe vétel és a büntetőeljárás kezdetét jelentő nyomozás elrendelése közé beiktatódott rövidebb-hosszabb közbiztonsági őrizet.

A büntetőeljárást tehát a nyomozást elrendelő határozat jóváhagyásának a dátumától számítjuk, amely egyben mint az első eljárási fázisnak, a nyílt rendőri nyomozásnak kezdetét is jelentette.

A megtorlás kezdeti időszakában országosan és így Szegeden is éppen átszervezés alatt állt a rendőrség. A volt BM Csongrád megyei főosztály helyébe a BM Csongrád megyei RFK lépett. A korábbi államvédelmi szolgálat szerepét a megyei PNYO vette át, amely elsődlegesen illetékes volt a megtorló ügyekben. Az átszervezés-átalakulás hátráltatta a megtorló ügyekben folytatott nyomozati munkát főleg a kezdeti időben és ennek tulajdonítható, hogy ezekben a hónapokban a belügyi karhatalom is bekapcsolódott egyes ügyekbe, mint pl. a szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanácsának – a szovjetekre fegyverrel rátámadó Szurmai Sándornak és társainak – ügyébe is. Ezt a helyzetet indokolta, hogy akkoriban a belügyi karhatalom soraiban több volt államvédelmi operatív tiszt és egykori államvédelmi vizsgáló tiszt teljesített szolgálatot Szegeden is.

A tárgyi bizonyítékok beszerzése

A büntetőeljárás első intézkedése az esetek döntő többségében a házkutatás volt. Ezt minden esetben végrehajtották a gyanúsított volt forradalmár lakásában, néha a munkahelyén is. A lakóhelyi házkutatást még akkor is végrehajtották, ha eleve tudták, hogy ott semmiféle felhasználható bizonyítékot nem fognak találni. A lakás vagy a ház alapos földúlásával már indulásként alapos félelmet keltettek úgy a gyanúsítottban, mint a családi és egyéb közelebbi környezetében. A tárgyi bizonyítékok összegyűjtésének azonban voltak más módszerei is. Ebben a körben említhetők a lakosság által beszolgáltatott röpcédulák, a bejelentések alapján megtalált fegyverek, a forradalom alatt megjelent sajtótermékek gondos összegyűjtése és tanulmányozása stb.

A tárgyi bizonyítékok elsőbbséget élveztek a többi bizonyítási eszközzel szemben. Ezért is fordítottak a megtorló ügyekben kiemelten gondot a tárgyi bizonyítékok felkutatására és biztosítására. A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy ebben a tekintetben volt mégis a legnehezebb helyzetben az eljáró hatóság, mivel nagyon sok helyen, – pl.

a városi nemzetőr főparancsnokságon, a városi FKT-n stb. – szinte az utolsó órákban november 4-én a forradalom alatt keletkezett dokumentumokat részben vagy teljes mértékben megsemmisítették. Mégis elegendő számú tárgyi bizonyíték maradt fenn, amelyek egy részét sikerült is összegyűjteni. Így aztán a megtorló ügyek nagy részében a bizonyítási eljárásban felhasználásra kerültek ezek a fontos bizonyítékok.

A legjelentősebb szegedi megtorló ügyben, amely a Perbíró József és társai néven vált ismertté és a szegedi városi FNB elnökségének tagjait foglalta magában, tárgyi bizonyítéknak számított az az eredetben fennmaradt Memorandum, amelyet az FNB október 29-én – akkor még Néptanács néven – fogalmazott meg mint a szegedi lakosság követeléseit, és juttatott el egy küldöttség útján a Nagy Imre vezette kormányhoz. Ugyancsak tárgyi bizonyítéknak számított Perbíró Józsefnek az FNB elnökének a Szeged Népe újságban is közölt november 3-i rádiónyilatkozata.

A városi FKT vezetőinek Gosztonyi István és társai elnevezésű ügyében tárgyi bizonyítékként használták az eredetben megtalált I. számú parancsot, a november hónapra szóló szolgálati vezénylést, különféle ügyeleti feljegyzéseket és több olyan jegyzőkönyvet, amelyet a biztonsági őrizetbe helyezett államvédelmi tisztek kihallgatásakor készített az FKT operatív csoportja. A várható megtorló intézkedések miatt, a hatóság legnagyobb sajnálatára egyetlen példány sem maradt fenn abból az úgynevezett védelmi tervből, amelyet a városi FKT hadművelleti osztálya készített november 3-án a szovjet támadás kivédésére s amelyet november 4-én a hajnali órákban megsemmisítettek.

A MEFESZ-szel kapcsolatos megtorló ügyekben – ilyen nem csak egy volt – talán a legtöbb tárgyi bizonyítékot sikerült beszerezniük a politikai nyomozóknak. Ezek két csoportba voltak oszthatók. Az egyik csoportba tartoztak a szegedi MEFESZ létrejöttével kapcsolatos dokumentumok. Ezek közül jelentős a szegedi MEFESZ október 16-i megalakítása után készített programtervezet, vagy a szegedi MEFESZ felhívása október 17-én a MEFESZ országos szervezetének a létrehozására, a diákság csatlakozására. A második csoportba azok a tárgyi bizonyítékok tartoztak, amelyek a MEFESZ vezetők és tagok forradalom utáni illegális ellenálló tevékenységét bizonyították. Ezek döntő többségben a MEFESZ vezetők és aktivisták röpcédulázó tevékenységére vonatkoztak, amelyek azonban nem MEFESZ szervezésben, nem a MEFESZ neve alatt történtek. Nagyszámú röpcédula került a politikai nyomozók kezébe tárgyi bizonyítékként Kiss Tamás és társai ügyében, de Grynaeus Tamás és társai ügyében is.

Jelentős megtorló ügynek számított Skultéti Medárd és társai ügye, amelyben a Szegedi Városi Központi Munkástanács vezetőségi tagjait vonták felelősségre. Ennek tagja volt Kecskés Zsuzsanna, mint a Szegedi Cipőgyár munkástanácsának delegáltja, akinek munkástanácsai megbízólevele számított többek között tárgyi bizonyítéknak. Ebben az ügyben azonban sikerült néhány röpcédulát is és a SZVKM által elkészített iparkamarai tervezetet terhelő tárgyi bizonyítékként az eljárás során felhasználni.

A városi nemzetőr főparancsnokság ügyében – amely Lazur Barna és társai néven vált ismertté – alig került felhasználásra tárgyi bizonyíték. A nemzetőrök ügyében leggyakrabban a házkutatáskor megtalált nemzetőr igazolványok megdönthetetlen bizonyító erővel bírtak, mint pl. a konzervgyári nemzetőr-csoport vezetőjével, Dudás Istvánnal kapcsolatban.

A vállalati munkástanácsok esetében a különböző értekezletekről szóló jegyzőkönyvek, összeállított követelések, funkcionáriusok elbocsátására vonatkozó javaslatok, stb. képezték a bizonyítékokat. A szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanácsa ügyében egy terjedelmes jegyzőkönyvet sikerült találniuk a politikai nyomozóknak, amelyet tárgyi bizonyítékként fel is használtak.

Farkas József Tibornál a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat munkástanácsának írásba foglalt követeléseit és egyéb, a munkástanács működésével kapcsolatos feljegyzéseket foglaltak le. Kertes Endrének ügyében a ruhagyári munkástanács több eredeti dokumentuma került tárgyi bizonyítékként felhasználásra, közöttük több olyan is, amely a forradalom alatti leváltásokat, elbocsátásokat bizonyította.

Földesi Tibor ügyében egy használhatatlan – szakértői vélemény szerint is legfeljebb szétbontva és alkatrészként hasznosítható, ilyen állapotban legfeljebb 100 Ft értéket képviselő – ócska rádió adó-vevőt foglaltak le, amelyet a forradalom alatt hozott el az őshalmi államvédelmi laktanyából. Az ugyanebben az ügyben felelősségre vont Hegedűs Istvánnál, a DÁV munkástanácsa elnökénél megtartott házkutatás során a forradalom alatt terjesztett felhívások, röpcédula és a megtorlás során már „ellenforradalmi”-nak minősített gépelt vers került a politikai nyomozók birtokába, amelyek az eljárás során tárgyi bizonyítéknak számítottak.

Külön említést érdemelnek azok az ügyek, amelyekben az elrejtett fegyverek megtalálásuk után kerültek tárgyi bizonyítékként felhasználásra. Ilyen volt pl. Szurmai Sándor és társai ügye, amelyben a szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalatnál elrejtett fegyverek és benzines palackok kerültek elő. Bátky Zoltán és társai ügyében a Szegedi Nemzeti Színházban olyan elrejtett fegyvereket találtak, amelyeket részben a színházi fegyveres őrség, részben a színházi ellenálló csoport Boros János színésszel az élen november 4-én éjjel használt a szovjetek elleni támadásban. A szovjet bevonuló-átvonuló csapatok elleni fegyveres fellépésre készülődött november 4-én egy nemzetőr csoport a Szegedi Konzervgyárban, de végül elképzeléseiket nem valósították meg. A fegyvereik egy részét a gyár területén egy padláson elrejtették, a megtorlás során megtalálták és tárgyi bizonyítékként használtak. Az előbbieket jelentősége mellett viszonylag eltörpül a szalámigyári eset, ahol Szónyi József munkástanács tag, az üzemi nemzetőrség tagja ügyében találtak meg a gyárban elrejtve egy géppisztolyt és használták ezt fel tárgyi bizonyítékként.

A példák felsorolását még tovább lehetne folytatni. Jelen esetben azonban a cél annak a bemutatása, hogy a forradalmat követő megtorlás során mekkora jelentőséget tu-

lajdonítottak a tárgyi bizonyítékoknak, azok összegyűjtésének és felhasználásának. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy egyes tárgyi bizonyítékok – pl. tanácskozási jegyzőkönyvek, követelések felsorolása stb – megkötötték az eljáró megtorló hatóságok kezét abban a tekintetben, hogy ezekkel a koncepcionált elemeknek bevitelle a büntetőeljárásba nehezebb volt, mint például a másik fontos bizonyítási eszköz, a tanúkihallgatások által. Az viszont kétségtelen tény, hogy a tárgyi bizonyítékokkal szemben az eljárás alá vont személy védekezésére is lényegesen nehezebb volt, mint bármely más bizonyítási eljárás esetén.

Tanúvallomások

A tanúvallomásokkal kapcsolatos elemző-értékelő munka során a bizonyítási eszközöket vizsgálva világosodik meg leginkább, hogy az 1956-os forradalmat követő büntetőeljárások nem igazságszolgáltatási célt, hanem kifejezetten politikai indítékú megtorlást szolgáltak. A megtorló ügyekben és perekben ugyanis nyilvánvalóan irányított tanú kiválasztás és tanúkihallgatás folyt. Ez elkezdődött a politikai nyomozó szervek tanú kiválasztásával és tanúkihallgatásával, majd befejeződött a bírósági eljárás során folyó tanúkihallgatásokkal. Az irányítottság abban mutatkozott meg, hogy az igazság feltárása és bizonyítása célkitűzés helyett a mindenáron való megtorlást szolgáló és elősegítő, tehát a gyanúsítottakra vagy vádlottakra vonatkozóan mindenképpen terhelő vallomást tevő tanúkat választottak, majd hallgattak ki. Ezzel szemben teljesen mellőzötté vált az úgynevezett mentő tanúk figyelembe vétele, ilyeneket ki sem választottak, ki sem hallgattak, mert ezek csak belezavartak volna az ügyek gördülékeny végigvitelébe.

A büntetőeljárások során a megtorlás folyamatában kétfajta tanú igénybevitelére került sor. Az egyik csoportba azok a szocializmus ügyéhez feltétlenül hűséget mutató tanúk tartoztak, akik értették, vagy akikkel megértették a megtorlás szükségességét és ezért tőlük olyan tanúvallomás volt elvárható, akár a hamis tanúzás megvalósítása árán is, amely elvezetett a gyanúsított vagy gyanúsítottak bűnösségének kimondásához, és lehetőleg minél szigorúbb megbüntetéséhez. Ezek sorában voltak az MDP, majd az MSZMP helyi funkcionáriusai, a tanácsi vezetők, vállalati igazgatók, párttitkárok, személyzeti osztályvezetők, elvhűséget mutató katonai parancsnokok, az államvédelmi szolgálat volt tisztjei, rendőrtisztek és más ezekhez hasonlóak. Feltétlenül említést kell tenni egy sajátos jelenségről, amely a volt államvédelmi tisztekhez kötődik. Jelentős részük a forradalom leverése után operatív tisztként vagy vizsgálóként átkerült a rövidesen megalakult helyi PNYO állományába és feladatát képezte a megtorlással kapcsolatos felderítő, majd rendőri nyomozati-vizsgálati munka végzése. Ugyanakkor a forradalmi eseményekkel kapcsolatban nagyré-

szület tanúként is kihallgatták úgy a rendőri vizsgálati, mint a bírói szakban. Mondani sem kell, hogy az előbbi esetben egymást hallgatták ki – néha oda-vissza alapon – tanúként egy-egy ügyben. A legérdekesebb eset mégis akkor következett be, ha a – hol tanúként, hol kihallgató tisztként szereplők – között olyan is előfordult, aki a forradalom alatt biztonsági őrizetben volt. A megtorlás időszakára ugyanis a biztonság őrizetbe vételek álságos módon a meghurcoltatás kategóriájába kerültek és így az azt elszenvedők az egyes ügyekben sértettként is szerepeltek. E jelenségnek egyértelműen koncepció-s jellegét mi sem mutatja jobban, mint hogy a szegedi államvédelmi tisztek parancsnoka, M. Szabó István államvédelmi őrnagy megbízott főosztályvezető önként vonult be a Csillag börtönbe biztonsági őrizetbe. Nem is egy olyan ügy fordult elő, amelyben egyazon volt államvédelmi tiszt kihallgató politikai nyomozóként, majd tanúként s végül sértettként is szerepelt. De arra is volt példa, hogy a vád képviselőjében olyan ügyészek jártak el, akik a forradalom alatt szintén biztonsági őrizetben voltak. E jelenségek azonban a megtorló ügyekben senkiben sem keltettek feltűnést, szinte teljesen elfogadottnak tűnt és fel sem merülhetett a gyanúsítottakkal illetve vádlottakkal szembeni ellenérdekeltségük, elfogultságuk, az összeférhetetlenség ténye.

A tanúk másik csoportjába tartoztak, akik megfélemlítettek vagy megfélemlíthetők voltak. Ezáltal elvárható volt, hogy a megtorlás céljait szolgáló tanúvallomást tessenek. Nagyrésztük egy másik büntetőügy gyanúsítottja, vádlottja vagy már elítélte volt. Olyanok is voltak ezek között, akiket az internáló táborból állítottak elő tanúvallomásuk megtételére, őrizetben tartottaktól kényszerítettek ki tanúvallomást. Mert arra is akadt példa – miként a későbbiekben látni fogjuk – hogy a beismert gyanúsítottai vallomások mellett sor került tanúvallomások kikényszerítésére is.

Az említett törekvés ellenére a megtorlás során voltak – ha nem is nagy számban – olyan tanúvallomást tevők, akik a velük szemben támasztott hatósági elvárással szemben a gyanúsított vagy a vádlott érdekének megfelelő, az igazságot tükröző vallomással lepték meg a kihallgatókat.

A tanúvallomások sajátossága az, hogy bár egy alkalommal elhangzottak zárt körben a politikai nyomozó szervek eljárása során, de utána ezek megismétlődtek az esetek többségében nyilvánosan, tehát az érdeklődő közönség, a sajtó képviselőinek jelenlétében megtartott bírósági tárgyaláson. Így nincs már szükség arra, hogy az akkor nyilvánosan vállalt vallomásaikból következően a tanúvallomást tevők kilétét homály takarja. Más a helyzet azokban az esetekben, ahol nem volt nyilvános tárgyalás, a tanúk a nyilvános tárgyalás után zárt tárgyaláson tették meg, többnyire ismételték meg a korábbi vallomásaikat. Ezekben az esetekben természetesen a vallomástevő neve nem szerepel – az eljárás alá vontak kivételével –, de pozíciójuk, foglalkozásuk, politikai szerepvállalásuk igen, hogy valamiképpen érzékelhető legyen vallomásuk motívációja.

A szegedi városi FNB elnöksége ügyében elhangzott tanúvallomások közül néhány:

Tombácz Imre a forradalom előtt a szegedi városi tanács végrehajtó bizottságának elnökhelyettese, a forradalom után a szegedi városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke. Az MDP Központi Vezetősége Csongrád megyei instruktorának Bajnok Józsefnek a véleménye szerint „Tombácz elvtárs nem képes arra, hogy irányítson”.(44) A megtorlás során tett vallomásaiban tanúbizonyságot tett arról, miként vélekedik Perbíró Józsefről: „Dénessel (Dénes Leóval – sz.) úgy találtuk, hogy Perbíró beválasztása a végrehajtó bizottságba (1956. november 6-án) az ellenforradalom után szükséges. Én akkor is mondtam, a pártban is nem egyszer hangoztattam, hogy Perbíró minden hájjal megkent kiismerhetetlen ember, de abban az időben úgy találtuk, hogy szükségünk van rá.”(25) Perbíró Józsefről sok-sok mindent el lehetett mondani, csak azt nem, hogy „minden hájjal megkent” lett volna. Tombácz Imre vallomásrészlete ugyanakkor kellőképpen minősíti a forradalom utáni szegedi városi és MSZMP-s vezetést, akik amíg nem voltak biztosak a hatalomban, addig fölhasználták Perbíró Józsefet, utána pedig börtönbe zárátták.

1956. október 26-tól az MDP szegedi városi bizottsága első embere az akkor leváltott Ladányi Benedek első titkár helyett az addigi másodtitkár, Vereska András lett. A korabeli jegyzőkönyv adatai szerint Vereska András eredeti foglalkozása „cipészesség”. A jegyzőkönyvek akkoriban tartalmazták a tanúnak a gyanúsítotthoz, bírósági szakban a vádlottakhoz való viszonyát. A legtöbb esetben a tanúk „érdektelennek” vallották magukat, még olyan esetekben is, amikor ez az „érdektelenség” nyilvánvalóan megkérdőjelezhető volt. Nem így tett a forradalom alatt elhűsésből alaposan leszerepelt Vereska András, öntudatosan vállalta, hogy „elveinél fogva a vádlottakat gyűlöli”. A tanúvallomása is ennek megfelelő volt: „A Néptanács zöme gazember társaság volt, és ezek nem képviselték a munkásosztályt ... Perbíró volt az egész ellenforradalom alatt a legrafináltabb, mert még minket is megtévesztett. ... Rafináltabb politikus, mint Kádár elvtárs. Perbíróról az a véleményem, hogy egy lacibetyár, egy csirkefogó, és még nem is tudom, hogy minek nevezzem.”(25)

Törköly Ferenc az MDP szegedi városi bizottság tagja, a forradalom után az MSZMP szegedi városi Intéző Bizottság tagja, vallomásában meghökkentő bejelentést tett: „Tudom, hogy a nemzetőrök vezetője Kovács.”(25) Ez egy hazugság volt, hiszen a nemzetőrséghez Kovács Józsefnek nem volt semmi köze. Annyira így volt ez, hogy a megtorlás során soha fel sem merült, hogy Kovácsot összefüggésbe hozzák a nemzetőrséggel. De nemcsak ez az egy hamis állítása volt Törköly Ferencnek. Íme Perbíró József reagálása Törköly Ferenc vallomására: „Én a tanút azért idéztettem meg, mert meg voltam győződve, hogy az igazat fogja vallani, mert ő tudott volna igazat mondani.”(25) A megtorlás érdekei azonban nem azt diktálták, hogy akár Törköly Ferenc, akár más hozzá hasonló tanúk igazat mondjanak.

Suki Béla az MDP szegedi városi bizottság munkatársa: „Kováts József már október 25-én arra törekedett, hogy Forradalmi Bizottság név alatt átvegyék a hatalmat. Ebből a célból igyekezett MDP tagokat is bevásztatni, hogy ne legyen feltűnő a hatalomátvételnek a kérdése. Amikor már biztos kézben lett volna a hatalom, akkor a bekerült MDP tagokat igyekeztek volna rákosista név alatt eltávolítani és a hatalmat teljesen megszerezni olyan célból, hogy a Magyar Népköztársaságot megsemmisítsék.”(23) Suki Béla vallomása szerint „Kovátsnak az volt a célja, hogy tömegesen keresztül kényszerítse a pártbizottságot arra, hogy megalakítsák a Forradalmi Bizottságot és így a kezükbe vegyék a hatalmat. ... Kováts ekkor már teljesen jobbra akarta tolni a vezetést Szegeden.”(23) Részben Suki Béla vallomásához kapcsolódik Tóth Bélának a Juhász Gyula egyetemi kollégium igazgatójának tanúként tett kijelentése: „Október 25-én felhívott Suki Béla és azt mondta, hogy valamit tenni kellene a csöcselék ellen.”(25) Ezt követően került sor a forradalmárok egy csoportjának és az MDP funkcionáriusainak a városházi megbeszélésére a hatalom átadás-átvétel eshetőségéről.

Vincze Antal a forradalom előtt a szegedi városi tanács (második) elnökhelyettese, Balogh István a forradalom előtt az MDP szegedi városi bizottság harmadtitkára, Mison Gusztáv korábban a szegedi városi tanács titkára, majd a szegedi I. kerületi tanács elnöke, Szabados Istvánné a szegedi I. kerületi tanács forradalom alatt leváltott titkára, Krizsán Ferenc a Szegedi Jutáárugyár forradalom alatt elbocsátott igazgatója és még mások is hasonló vallomásokat tettek. Ebben a körben kiemelés érdemel Sarnyai Vencel a szegedi XI. számú Autójavító Vállalat igazgatója, akit tanúként két beosztottjára, a szegedi városi FNB elnökségének két tagjára, Szegedi Istvánra és Krüger Ferencre hallgatták ki, és a megtorlás érdekeivel ellentétben volt beosztottainak védelmére kelt. Többek közt kijelentette, hogy mint a vállalati munkástanács tagja, „Szegedi igyekezett megakadályozni az én eltávolításomat a vállalattól”.(25)

Külön figyelemre méltók a volt államvédelmi és rendőr tisztek vallomásai. Kevés kivételtől eltekintve tanúként hallgatták ki azokat az államvédelmi operatív és belső karhatalmi tiszteket, akik a forradalom alatt biztonsági őrizetbe kerültek. Szabó Gábor szegedi államvédelmi operatív tisztt, Somogyi János államvédelmi katonai elhárító volt a szegedi államvédelmi belső karhatalmi ezrednél, Koncz Géza, Aszriev István, Tenkes Ferenc, Sarus Sándor, Ács Sándor és még több volt államvédelmi operatív tisztt, valamennyien „érdektelen” tanúk. A megtorlás időszakára a biztonsági őrizetbe vétel ténye már elfogadhatatlanná vált. Különbőféle koncepciók próbálkozásai történtek annak érdekében, hogy véres leszámolási tervekről szóló történettel lehessen az akkori sajátos igazságszolgáltatás és a közvélemény elé állni. Ennek az elképzelésnek alárendelt tanúvallomásokkal is találkozhattunk, de érdekes módon az egykori államvédelmi tisztek közül többen is tettek ellentétes vallomásokat. A bírósági tárgyaláson jelentette ki Aszriev István, hogy „saját érdekünkben biztonságba helyeztek”.(25) Sarus Sándor szerint „Halász közölte, hogy a városi Forradalmi Bizottság utasítására

biztonsági őrizetbe helyeznek, hogy a tömegek esetleges bosszújától megvédjenek. ... Sehol nem bántottak”.(25) Farkas János azt vallotta, hogy „letartóztatásom alatt nem bántottak, kivégzésünkről nem volt szó”.(25) Szűcs Mihály szerint „Mogyorósi utasítására tartóztattak le, ... a Csillagba cigarettát, könyveket is kaptunk, az ottani bánásmód nem volt sanyargató”.(23) Ezzel szemben Bartha József vallomása szerint „Salamonék mondták, ha elkapják az ávosokat, lelövik őket és bedobják a Tiszába”.(24) Hasonlóképpen vallott Zakó István korábbi államvédelmi tiszt is, aki szerint „a szegedi országos börtönben azt mondták, hogy a nemzetőrök kivégeznek bennünket, ... arra határozottan emlékszem, hogy Kováts aláírásával volt ellátva a letartóztatási parancsom”.(24) Kováts József vádlottként a következőképpen reagált: „Én nem írtam alá a tanú letartóztatási parancsát”.(24) Ez azért is megfelel a valóságnak, mert Kováts József a forradalom alatt egyetlen letartóztatási parancsot sem írt alá. Báló Mihály korábbi államvédelmi tiszt, a forradalom előtt már a Szegedi Üvegértékesítő Vállalat személyzeti osztályának biztonsági őrizetbe vett vezetője még az előbbinél is tovább ment. Ő azt állította, hogy a forradalom alatt telefonon felhívta az FKT-t – a volt BM Csongrád megyei főosztály épületét –, ahol „Kováts nevű személy jelentkezett”(24), aki rövidesen jelen volt azon a szembesítésen is, ahol az operatív csoportnál megállapították, hogy Báló ávéhás volt. Báló kijelentette: „II. rendű vádlottat (Kováts Józsefet – sz.) felismerem.”(24) Erre a képtelenségre Kováts József válasza: „Én telefonon nem beszéltem a tanúval és soha nem is voltam ott.”(24) Megint Kováts Józsefnek van igaza, mert a forradalom alatt valóban egyetlen alkalommal sem járt a BM Csongrád megyei főosztály, akkor az FKT épületében.

A rendőrség kötelékébe tartozók vallomásai közül kiemelést érdemel Zácói Tivadar rendőr törzsőrmesteré, akiről már többször esett szó. Zácói a hazugságok sokaságát állította vallomásában és írásos jelentéseiben is. Az egyik tanúkihallgatására Kistarcsán került sor, ahol mint rendőr törzsőrmester karhatalmista az internáló tábor őrszemélyzetének tagjaként szolgált. Ekkor kijelentette: „Én Kováts Józsefet ellenforradalmi személynek ismertem meg. ... A forradalmi bizottság egy alkalommal arról tárgyalt, hogy az ÁVH tiszteket és alkalmazottakat őrizetbe kell venni, ... jelen volt Kováts József is.”(23) A kihallgató Elek Imre rendőr hadnagynak – néhány hónappal korábban még karhatalmistának – eszébe sem jutott megkérdezni Zácóitól, honnan tudja, vajon miről tárgyalt az FNB, ha egyszer ott sem volt, mert bizony nem volt ott.

Kovács István makói rendőr főtörzsőrmester saját magáról a következő hiteles vallomást tette: „Mivel a tömeg fel akart koncolni, az ÁVH behozott Szegedre, hogy megvédjenek. ... Azt mondták, hogy véreskező rákosista vagyok, szétvertem a tüntetőket Makón.”(25) Kovács István a forradalom alatt beosztottaival valóban brutálisan szétveretett egy tüntetést Makón. Ám Szegeden felismerték és, hogy baj ne érje, november 2-án biztonsági őrizetbe került. A saját állítása szerint „népellenes cselekedet miatt vették őrizetbe”.(23) A brutális makói tömegoszlató is csatlakozott a hamisan tanúskodók táborához: „A Csillagban ... egy alacsony fegyőr figyelmeztetett, hogy ha egyen-

ként hívnak ki, akkor ne menjünk, mert meg akarnak ölni. Mondta azt is ... , hogy hajnalban elengednek bennünket, és amikor az alagsoron megyünk, lelőnek bennünket, mintha szökni akarnánk.”(25) Mindebből természetesen egy szó sem volt igaz, miként az sem, amit a november 2-i rendőrgyűléssel kapcsolatban Kovács állított. Szerinte ezt „a gyűlést Kovács tartotta, ... azt mondta, hogy harcolni kell, felül kell vizsgálni, hogy kik voltak rendőrök, van még itt lámpavasra való”.(25) Az említett gyűlést Kovács József már azért sem tarthatta, mert azon a délelőttön Hódmezővásárhelyen járt és a rendőrgyűlésre csak megkésve érkezett, hozzászólásában pedig szó sem volt „lámpavas”-ról.

Néhány tanú a megtorlás szorításában volt, vagy legalább a fenyegetettség állapota jellemző volt rájuk. Halász Gyula főhadnagy a forradalom előtti és alatti pályafutásáról már volt szó. A forradalmi szerepvállalás miatt az általa vezetett szegedi 1. számú honvéd gépkocsizó iskolát feloszlatták, tisztjeinek egy részét fegyelmivel leszerelték, mások ellen megtorló ügyben illetve perben súlyos ítéletek születtek. Halászt a forradalom után leszerelték, helyzete azonban még nem volt egyértelműen tisztázott, ezért most is azt tette, amit elvártak tőle, miként a forradalom alatt, amikor ha kellett brutálisan tömeget oszlatott, sortüzet lövetett, de akár az FKT elnökséget is elvállalta. A megtorlás során tanúskodnia kellett, hát tanúskodott. Halász Gyula teljesítette a vele szemben támasztott elvárásokat, ugyanakkor igyekezett saját szerepét bagatellizálni. Mint állította „az FKT elnöke lettem, ... azonban még aznap leváltottak ebből a funkcióból engemet, mint nem megbízható személyt”.(23) Az igazság ezzel szemben az, hogy október 29-én lett az FKT elnöke, október 30-án egy új választás során is ő lett az elnök és október 31-én délután vált meg ettől a tisztségétől, teljesen önként, egészségi állapotára hivatkozva lemondott. Az egyik vallomásában azt állította, hogy október 27-én Perbír József kereste meg és hívta a városházára, azt sem tudta, miért kell odamennie. A valóság ezzel szemben az, hogy mint a katonai közigazgatás vezetője, a városi tanács és az MDP városi bizottság vezetésével egyeztetve ő hívta össze október 27-én délre a városházára a munkástanácsok küldötteit. S íme Halász ... valótlan állításainak egyik legjelentősebbike: „Maga a Forradalmi Bizottság adott utasítást az ÁVH tisztek őrizetbe vételére, ... így kerültek őrizetbe az elvtársak.”(23) ezzel szemben más alkalommal. a következőket állította: „Mi (Halász és M. Szabó István államvédelmi őrnagy – sz.) úgy értékeltük a helyzetet, hogy a belügyi tiszteket biztonságba kell helyezni. Az ő álláspontjuk az volt, hogy Jugoszláviába mennek át. Ez meg is történt, de páran visszamaradtak és jelentkeztek a Főosztályon. ... Az itt megjelent ávéhásoknak azt mondtam, hogy menjenek a Csillagba, ott jó helyük lesz, ismerem a börtön parancsnokát.”(25) Halász Gyula vallomása több ponton tökéletesen szolgálta a megtorlást, aminek következtében ő maga elkerült mindenféle komolyabb büntetést, megúszta a forradalom alatti néhány ballépését azzal, hogy leszerelték a hadseregből.

Ebbe a presszió alatt álló körbe tartozott Mogyorósi István rendőr őrnagy, a szegedi városi rendőrkapitányság vezetője és helyettese Nyéki Lajos rendőr százados bün-

Külön említést érdemel Futó István, a Szegedi Szalámigyár munkástanácsának elnöke és Takács István a Szegedi Élelmiszerkereskedelmi Vállalat munkástanácsának tagja, akik mindketten küldöttek voltak a városi FNB-be, sőt az elnökség tagjai is lettek. Futó István egy külön eljárásban – elkülönített ügyben – a megtorlás által fenyegetett állapotban volt, aminek következtében valótlan állításokat is tartalmaztak vallomásai és jegyzőkönyvei. Mindezek hallatán Kovács József így fakadt ki: „A tanú az elnökség rendes tagja volt, ha a történetekért az elnökséget felelősség terheli, akkor a tanú is felelős a történetekért.”⁽²⁵⁾ A szóban forgó vallomásra Horváth Jenő mint

ötödrendű vádlott is elutasító megjegyzést tett: „Én a rendőrségen is mondtam, hogy amit a tanú vall, az hazugság.”(25) A mindig higgadt Perbíró József sem hagyhatta az elhangzottakat szó nélkül.: „Nem felel meg a tanúnak az az állítása, hogy őt nem a plénum választotta meg. ... A tanú soha nem kifogásolta az elnökség munkáját, sőt mi több, ezekben a munkákban tevékenyen részt vett. A védelmi tervről és a körkörös védelemről semmi nem igaz a tanú vallomásából.”(25) Ekkorára a szóban forgó tanúnak – Futó Istvánnak – már az volt a véleménye az FNB-ről, hogy „ezeket az embereket nem a munkások bízták meg”.(25) A későbbiekben Tóth Ágoston XI. rendű vádlott is így nyilatkozott: „Bűnösnek csak akkor érzem magam, ha az elnökségben való pusztá részvétel bűncselekmény lenne. Ez pedig nem így van, mert akkor a Forradalmi Bizottság (elnökségnek – sz.) mind a 17 tagja vádlott lenne.”(25) De az elnökség valamennyi tagja nem ült sem a Perbíró József és társai elnevezésű, sem más elnevezésű perben és vádlottak padján. A kivételek közé tartozott a már említett Takács István is. Ha hinni lehet Takács István egyik vallomásának, őt a vállalati MDP titkár küldte az FNB-be, hogy tájékoztassa a pártot az ott történekről. Egyik vallomásából kiderül: Azért küldték az FNB-be, hogy „végrehajtsam azokat az utasításokat, amit nekem az MDP szervezet fog adni. Én ezt a feladatot vállaltam.”(23) A bírósági tárgyaláson azt is állította, hogy tőle Kovács József bevonta az elnökségi igazolványt, mert együttműködött (valamelyik – sz.) Komócsinnal. Mindezt Kovács József cáfolta: „A tanúnak volt igazolványa és rendszeresen bejárt az elnökségbe.”(23) Egy másik vallomásában azt állította, hogy „Kovács le akarta tartóztatni Komócsin elvtársat. ... Határozottan állítom, hogy Dr. Perbíróéknak nem a Magyar Népköztársaság megvédése volt a céljuk, hanem a Magyar Népköztársaság megdöntése. Ezt azzal kívánom alátámasztani, hogy magában az elnökségben helyet foglaló Kovács József egy horthysta rendőrtisztnek a fia.”(23) Azon persze lehet vitatkozni, hogy ez az utóbbi vallomásrészlet mennyire volt a sajátja a tanúnak, illetve mennyire lehetett a fogalmazása a kihallgató tisztnek, Elek Imre rendőr hadnagynak, az viszont tény, hogy Takács István a jegyzőkönyvet aláírta, ami egyben a megtorlás alóli mentességet is jelentette számára.

Hasonló helyzetük miatt együtt kell említeni Domonkos Mihály és Gilicze Antal tanúkat. Domonkos Mihály a szegedi ügyvédi kamara Forradalmi Bizottságának a tagja volt és annak küldöttként került a városi FNB-be, ahol a mandátumvizsgáló bizottság elnöke lett. Gilicze pedig összekötő szerepet töltött be a városi FNB tagjaként az FNB és a városi FKT között. Mind a ketten tevékeny résztvevői voltak a szegedi forradalmi eseményeknek. Domonkos Mihály pl. tolmácsként kísérte Kovács Józsefet november 4-én Rőszkére a jugoszláv határra, akinek az lett volna a feladata, hogy a jugoszláv hatóságokkal megkíséreljen tárgyalni és tájékoztatást adni a magyarországi forradalmi eseményekről, azok jellegéről, mivel a hírek szerint a jugoszlávok fasiszta puccsnak tekintették az itteni eseményeket. Nem zárható ki, hogy az odamenekült államvédelmi tiszték információi alapján. A rőszkei útnál jelen volt Szilágyi Sándor

rendőr törzssörmester gépkocsivezető is. A Legfelsőbb Bíróság jogerős ítéletében a következők is olvashatók: Azt, hogy „Kováts József II. rendű vádlott november 4-én a jugoszlávokkal a kapcsolatot segítségnyújtás, illetve fegyverek kérése céljából kívánta felvenni, igazolja Dr. Domonkos Mihály nyomozati és részben tárgyalási vallomása, valamint Szilágyi Sándor és Gilicze Antal tárgyalási vallomása. E tanúk határozottan vallották, hogy fegyverek szerzése volt a cél, hogy ezáltal az ellenálláshoz segítséget kapjanak.”(26) Természetesen a szovjetek ellen tervezett fegyveres akciót sugalmazta a tanúk által sikeresen érvényre juttatott egyik koncepció elem Kováts Józseffel és lényegében az FNB-vel, annak elnökségével kapcsolatban.

A valótlanságok bizonyításához természetesen mindenkor szükségesek voltak a hamisan valló tanúk és így volt ez ebben az esetben is. Domonkos Mihály teljes egészében, Szilágyi Sándor részben jelen volt a sikertelen – létre sem jött – röszkei próbálkozásnál, tehát akár hiteles tanúknak is feltüntethetők voltak. Az igazi érdekesség ebben, hogy Gilicze Antal még csak jelen sem volt a történetknél. Mellesleg Domonkos Mihály egyik korábbi vallomásában arról is említést tett, hogy a jugoszlávokkal tárgyalni akartak annak a lehetőségéről is, ha az FNB-nek menekülnie kell, befogadják-e annak tagjait. Ez szintén valótlán állítás volt. Valami egészen érdekes módon Gilicze Antal is az egyik vallomásában említést tett arról, hogy az FNB szűk körű elnökségének tagjai – ahol jelen volt Dr. Perbíró is – „utasítást adtak az ávéhások őrizetbe vételére”.(23) Ismét felvetődik a kérdés, hogyan tudhatta ezt Gilicze Antal, hogyan tanúsíthatta, ha ott sem volt, ott sem lehetett a történetknél, elhangzottaknál. Mellesleg egy dokumentumból kiderül, hogy a forradalom leverése után Gilicze Antal őrizetbe került, de mivel „bűncselekményt nem követett el”(29) 1956. december 1-jén reggel szabadon bocsátották. Egy másik dokumentum szerint később mégiscsak eljárás alá vonták Gilicze Antalt, majd nehezen magyarázható módon „a szegedi nemzetőr ügyben” szerepeltették, végül „ügyét elkülönítették, mert ügyében külön vizsgálatot folytatunk.”(84) E külön vizsgálatnak eredményéről semmiféle hozzáférhető dokumentum nem maradt fenn. Az sem véletlen mindezek után, hogy Gilicze Antal a megtorlás egyik fő szegedi célpontja Kováts József vonatkozásában is igyekezett kitenni magát. Egyik vallomásában kijelentette, hogy „Kováts és még egy előttem ismeretlen személy felkereste Halász főhadnagyot és azt mondta, hogy ... „a nemzetőrség tagjait el kell látni gyorstüzelő fegyverekkel is, úgymint golyószóróval és géppisztollyal”.(23) Ilyen és hasonló valótlanságokat olvasva és hallva jelentette ki Kováts József, hogy a „tanú vallomásának rám vonatkozó része merő kitalálás”(23), hiszen Kováts soha nem tárgyalt Halász Gyula főhadnaggal.

A november 4-i eseményekkel kapcsolatban megemlíthető még egy érdekes tanúvallomás. Vizi Imre határőr volt Röszkén a határátkelőhelyen, amikor szerinte Kováts és Domonkos a jugoszlávokkal tárgyaltak a sorompók között. Miként állítja, végig jelen volt a megbeszélésen, amikor szó volt a szovjetek ellen tervezett harcról és ennek során használható fegyverek kéréséről a jugoszlávoktól, amely kérést végül a jugoszlá-

vok elutasítottak. Ez a tanú is részletes és teljes valótlanságokat tartalmazó vallomást tett a szerb nyelven lefolytatott állítólagos tárgyalásról, ám végül elszólta magát, miszerint „én csak egyes szavakat értettem”.(24) Akkoriban ez a merő képtelenség sem tűnt föl senkinek.

Az FNB elnöksége ügyében kihallgatott néhány érdekesebb tanúk között volt Peták József, aki szerint Joszt István a szegedi városi FNB elnökének első elnökhelyettese „aktívan kivette a részét az ellenforradalomból, ... becsmérő szavakkal illette az ÁVH-t és Gerő elvtársat”.(23) Juhász Péter szerint Strasszer Gyulát a Szegedi Kendergyár munkástanácsának elnökét, a városi FNB elnöksége tagját „olyan embernek ismerte meg, mint aki az egész munkásosztályt katasztrófába akarta sodorni”.(23) Kertész Gyula színházi dolgozó Horváth Jenővel a Szegedi Nemzeti Színház főrendezőjével, a városi FNB elnöksége tagjával kapcsolatban bátran kijelentette: „országos viszonylatban a legjobb rendezők közé tartozik, őszinte, egyenes jellemű ember. ... A színházban senkinek bántódása a vádlotton keresztül nem történt, sőt a vádlott védte”(25) azokat, akiket el akartak onnan távolítani. Domján Edit színésznő is bátran kiállt vallomásában Horváth Jenő mellett: „Mint művész egészen kiváló. ... Munkatársával szemben nagyon szigorú volt, mindenkitől megkövetelte a rendes jó munkát. Nagyon sokan szerették. Én azok közé tartozom, akik szerették.”(25) A Kováts Józseffel szemben konstruált társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett sikkasztás gyanúja ügyében is több tanút kihallgattak. Ezzel kapcsolatban a legilletékesebb Nagy Mihály a városi tanács pénzügyi osztályának vezetője volt, aki elmondta tanúként, hogy ő és Sallai Imre költségvetési csoportvezető mentek el a bankba a szóban forgó 100. 000.- Ft.-ért és ő személyesen vitte vissza a bankba a teljes összeget, ugyanazokat a bankjegyeket, amelyeket elhoztak onnan. Ez a teljesen hiteles tanúvallomás tökéletes cáfolata volt bármiféle sikkasztásnak, mégis az elsőfokú ítélet és a jogerős ítélet Kováts József bűnösségét megállapította ebben a bűncselekményben is.

Dr. Komócsin Mihály letartóztatásban volt mint a MÁV szegedi igazgatóság munkástanácsának elnöke. Bátran vallotta, hogy „Szeged városa nagyon sokat köszönhet Dr. Perbír Józsefnek, mert józanságával és higgadságával megakadályozta azt, hogy ezekben az időkben karrieristák és hóbörgők vegyék kezükbe a hatalmat”.(24)

A szegedi városi FKT ügyében elhangzott illetve jegyzőkönyvezett néhány érdekesebb tanúvallomás:

Sebestyén László őrnagy a szegedi 14. műszaki zászlóalj parancsnoka volt a forradalom alatt, és egy ideig a városi FKT tagja lett. Vallomásban arról is szólt, hogy a városi FNB-ben döntöttek, hogy a szovjet megszálló csapatok megérkezése előtt a Tisza-hídat fel kell robbantani. Ez a hídrobbantásos ügy is részét képezte a városi FNB a városi FKT elleni megtorlás koncepciójához. A híd felrobbantása ugyanis soha egyetlen felelős forradalmi intézménynél sem merült fel, ugyanakkor hatásosnak mutatkozott a kártékonyság, az elvetemültség igazolására a forradalom-

mal kapcsolatban. Sebestyén őrnagy rásegített erre, hiszenn az FKT tagságát neki is feledtetni kellett.

Vígh Illés őrnagy a szegedi 17. lövészezred parancsnoka, egy ideig a városi FKT tagja, majd a városi FKT hadműveleti osztályának a vezetője is kompromittálódott a forradalom alatt, különösen azzal, hogy az ő irányításával készült el egy védelmi terv a várható szovjet támadás esetére. Így neki is volt törleszteni valója, arról nem is beszélve, hogy hosszú ideig előzetes letartóztatásban volt. Többek közt ezt vallotta: „A rádió jelentette, hogy megalakult a Kádár-kormány. Ennek öröme megittunk egy fél liter pálinkát.”(26) Másnap – mint mondta – elmentek megkeresni a szovjet csapatokat, amelynek parancsnokságát Öthalmon találták meg. A szovjeteket „hívtuk, hogy jöjjenek be a városba, de ők azt mondták, majd később jönnek”.(26) Ugyanezen a napon – november 5-én – „a tiszti klubban jöttünk össze, ahol engem választottak meg helyőrség parancsnoknak”(26), majd megalakították – persze később – a tiszti karhatalmat, amelynek szintén első vezetője lett. Végül Vígh Illést „ellenforradalmi tevékenység miatt” leváltották a karhatalmi pozíciójáról.

A tanúk sorában szerepelt még Mihályi Gyula alezredes a szegedi 4. vasúti katonai szállítási vezetőség parancsnoka, aki szintén egy ideig a városi FKT tagja volt. Tanúkihallgatási jegyzőkönyvéken a következő olvasható: Moll János alezredes, Andó József őrnagy és tanú állítólag kijelentette, hogy „csak addig vagyunk hajlandók a tanácsban maradni, amíg a szocializmus építéséről van szó”.(26) Ehhez képest Moll János alezredes az egyetemi katonai tanszék vezetője Perbír Józsefnél nemzetőr parancsnoknak is jelentkezett eredménytelenül, sőt ő volt november elején a Maléter Pál hadügyminiszterhez küldött szegedi katonai delegáció vezetője is. Az FNB ügyében történt tanúkénti kihallgatásakor Moll János alezredes kijelentette: „Véleményem szerint a Forradalmi Bizottság a Népköztársaság törvényeit nem tartotta be.”(25)

Andó József őrnagy a szegedi városi honvéd kiegészítő parancsnokság vezetője volt és tanúvallomásában magabiztosan kijelentette „Szegeden volt olyan katonai erő, hogy a hőzöngőket szét tudtuk volna verni, ha az elnökség tagjai ezt akarják.”(25)

A volt katonatisztek tanúként való kihallgatása során Szegedre szállították az akkor már előzetes letartóztatásban levő Szabadella József őrnagyot a kiskunfélegyházi 27. lövészadosztály tüzérfőnökét, aki ellen akkor már a BM Bács-Kiskun megyei RFK PNyO-on folyt megtorló ügyben eljárás.

A szegedi nemzetőr főparancsnoksággal kapcsolatos megtorló ügyben kihallgatott jelentősebb tanúk:

A Lazur Barna és társai ügyében is kihallgatták Mogyorósi István rendőr őrnagyot, aki ekkor már letartóztatásban volt. Tanúvallomásában büszkén állította, hogy a szegedi nemzetőrség felfegyverzése során a használhatatlan, selejtes fegyverekkel való ellátás részben Halász Gyula főhadnagy, részben az ő nevéhez fűződik. Magának tulajdonította a volt rendőrkapitány azt az ötletet is, hogy a Partizánszövetség és a

MÖHOSZ tagjait be akarták építeni a nemzetőrségbe. Az államvédelmi tiszteknek a nemzetőrök ügyében is szóba került biztonsági őrizetbe vételével kapcsolatban pedig hazug módon kijelentette: „Én a saját magam elhatározásából nem vettem őrizetbe ávéhásokat, Kováts utasítására vettem őrizetbe 9-10 fő ÁVH tisztet.”(85)

A biztonsági őrizetbe vett államvédelmi tisztek közül kihallgatták Kelemen Sándor volt államvédelmi századost, belső karhatalmi tisztet, később a munkásőrség első szegedi parancsnokát, Csáki János volt államvédelmi főhadnagyot, szintén belső karhatalmi tisztet, Elek Imre volt államvédelmi tisztet, és még másokat. Külön magyarázatra nem szorul, hogy ezek mennyire voltak „érdektelen” tanúk. De kihallgatásra került az a három makói pártfunkcionárius – Glemba Pál, Gervai Miklós és Bónus Pál –, akiket november 2-án Kendi József szegedi nemzetőr alparancsnok az „egyetemi tizenhármak” nevet viselő alegységével rövid időre őrizetbe vett.

Nem maradhat ki a sorból a Földesi Tibor és társai ügye sem, hiszen ebben az ügyben és perben az első számú gyanúsítottat majd vádlottat halálra ítélték, és kivégezték.

Ebben az ügyben Bélteki Ferenc tanú a következőkről számolt be vallomásában: „Együtt voltunk a Takaréktár utcai tüntetésnél Földesivel. ... Tudta, hogy én az ÁVH-nál szolgáltam, ami miatt semmi sérelem nem ért. Sőt egy régi mozgalmi embert bűjtatott, mert az ellenforradalmárok keresték, ki akarták nyírni. A tüntetésnél a kordonban álló katonákhoz tett néhány megjegyzést Földesi Tibor, de habzó szájával nem beszélt, ez nem igaz. Ezt a kifejezést valószínűleg a nyomozók vagy a nyomozó állapította meg.”(83) Tanú volt ebben az ügyben az előbb „keresett” régi mozgalmi ember Gladics Gyula is, aki elmondta, hogy „a felszabadulás után ... a Béke utcai börtönnek voltam a parancsnoka. ... A lakáson többször voltak (a forradalom alatt), úgy kerestek mint hóhért. ... Földesi azt mondta, hogy ... ne féljek, nem lesz semmi bántódásom, ő meg fog védeni. ... A vége felé már nagyon zűrös volt a helyzet. ... Földesi egyik este átkísért a lakására és ott egy éjszakát elbűjtatott. Másnap jöttek a szovjet elvtársak és akkor kérésemre visszakísért a családomhoz. ... Földesi tudta, hogy én ki vagyok, hogy régi kommunista vagyok, személyemet védte.”(83) Földesi Tibor ügyében folyt az eljárás Hegedűs István a DÁV munkástanácsának elnöke ellen is. Vele kapcsolatban Gárgyán József tanú a következőket is vallotta: „Hegedűs kartársnak köszönhető, hogy a vezető funkcionáriusokat, így engem is nem küldtek el. Én munkaügyi osztályvezető voltam, ellenem is emeltek sok kifogást”.²¹⁸ (83)

Baróti Dezső egyetemi rektor sem kerülhette el a megtorlást, őrizetbe került, büntetőeljárás indult ellene, amelynek keretében börtönbüntetésre ítélték. A Baróti Dezső rektor ügyében végrehajtott rendőrségi vizsgálat során több tanút hallgattak ki, közöttük Karácsonyi Béla egyetemi docens országgyűlési képviselőt, az MDP szegedi városi bizottság volt tagját, akit a forradalom alatt Baróti Dezső elmozdított az állásából. Tanú volt Krajkó Gyula tanársegéd is, az egyetemi politikai gazdaságtan tanszék munkatársa, az egyetemen a forradalmi tevékenységet vizsgáló fegyelmi bizottság tagja, aki

nehezményezte, hogy Baróti Dezső „felfüggesztette a marxista tanszék működését, ami az ott dolgozó elvtársakból nagy elkeseredést váltott ki”.⁽¹⁰⁾ Székely Lajos egyetemi tanár, volt MDP titkár tanúvallomása szerint Baróti Dezső „káderkérdésekben kijátszotta az egyetemi pártszervezetet. Így például aspiránsnak vette fel a pártszervezet megkerülésével Dr. Péter Lászlót, aki csendőrnek a fia és egész pályafutása alatt jobboldali magatartást tanúsított”.⁽¹⁰⁾ Görög József egyetemi hallgató, volt DISZ funkcionárius, majd KISZ szervező bizottsági tag az egyetemen kijelentette vallomásaiban, hogy Baróti „mint egyetemi rektor már az ellenforradalmi mozgalom kirobbanása előtt teret engedett egyes egyetemi hallgatókból álló csoport tevékenységének, akik dezorganizálták a DISZ szervezetet”.⁽¹⁰⁾

Péter László a Petőfi Párt szegedi újjászervezőinek és funkcionáriusainak egyike volt, aki természetesen szintén nem kerülhette el a megtorlást. Vele kapcsolatban Kiss Lajos egyetemi tanársegéd kijelentette: „Nem kommunista, ... polgári demokratikus nézeteket vall. ... Vele kapcsolatban nem fasiszta nézetekkel állunk szemben, hanem demokratikus politikai illúziókkal, amelyek végső soron mégis támogatták a fehér terort és végső értelmük a politikai restauráció volt.”⁽³²⁾

Grynaeus Tamás és társai ügyében több orvostanhallgató társukat is kihallgatták tanúként, akik meg is magyarázták, hogy miért tesznek terhelő vallomást a gyanúsítottakra. Az egyik tanú, a talán leginkább megfélemlített, már-már könyörgésre fogta a dolgot: „Az a kérésem, hogy ne büntessenek meg, mert én nem vettem részt semmiben sem. Az én apám munkás ember a téglagyárban és az anyám beteges. Éppen ezért én szeretném a pályámat folytatni tovább.”⁽¹⁵⁾ Grynaeus társáról, Kovács Istvánról tanúsította egy másik orvostanhallgató, hogy „sem a demokráciát, sem a szocializmust nem akarja, ... igen csúnyán és drasztikusan szidalmazta a rendszert és a kormány tagjait.”⁽¹⁵⁾ A harmadik tanú, egy szigorló orvos is mentegetőzött: „Én nem avatkoztam bele semmibe, hiába kértek nemzetőrnek, vagy Grynaeus hiába kért, hogy a klinikán egy párttitkárt meg kellene figyelni, én nem vállaltam semmit, mert én munkás emberek gyereke vagyok és én tudom, hogy mit köszönhetek ennek a rendszernek.”⁽¹⁵⁾

A továbbiakban már csak néhány olyan tanúvallomásról essék szó, amelyek példaeértékűek valamilyen szempontból. Bráth Klára az MDP gyufagyári szervezetének volt titkárának tanúvallomása szerint Lázár Kálmán a helyi munkástanács elnöke közölte vele, hogy „nem bocsátják el, hanem gépre teszik dolgozni”.⁽⁶⁾ Boros Gyulával a gyufagyári munkástanács tagjával kapcsolatban Fenyvesi Tibor telepvezető tett tanúvallomást, amely szerint Boros „akadályozta az MSZMP szervezését, amely szerinte kommunista párt, csupán fedőnevet adtak neki, és majd ha a párt megerősödik, akkor szedik össze az igaz hazafiakat és akasztják fel őket”.⁽⁶⁾ A szegedi Szörme és Bőrruhakészítő Üzem munkástanácsa ügyében Kún Lajosné tanú vallomásának egy részlete: „Nem emlékszem, hogy kitől hallottam azt, hogy Farkas István Kaczur Péterrel közösen fogalmazták meg és írták meg az ellenforradalmi határozatot, állítólag

Szenesi lakásán készítették volna el. Ezt Romhányi rendőr elvtárstól hallottam.”(11) Schwartz Imréné tanúvallomásának egy részlete: „Állítólag Szenesi lakásán készítették el a határozatot, amelyet Farkas István adott át Kaczur Péternek azzal, hogy azt a tömeg előtt ismertesse. Nekem ezt Romhányi rendőr elvtárs mondta el.”(11) A két tanú tehát olyasmiről tett vallomást, amit nem látott, amit eredendően nem is tudott, az elmondottokról „Romhányi rendőr elvtárstól” értesültek. Romhányi András államvédelmi operatív tiszt volt a forradalom előtt Szegeden, a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került, a forradalom után mint a helyi PNyO tisztje a megtorlás szolgálatában állt. Ő informálta tehát az előbbieken említettekről a tanúkat.

A Szegedi Közlekedési Vállalat munkástanácsának egyik tagja ügyében is folyt megtorló vizsgálat. Ennek során Kispéter Ferenc az MSZMP vállalati intéző bizottságának tagja tett részletes tanúvallomást, majd a jegyzőkönyve végén a következő olvasható: „Mást az ügyvel kapcsolatban elmondani nem kívánok, azonban megkérem a rendőrség szerveit, hogy a fenti személyek (Pintér József és társai – sz.) ügyét alaposan és igen óvatosan vizsgálják, mert a dolgozók között is igen jó kapcsolatokkal rendelkeznek. Én minden segítséget adok ehhez a rendőrség szervei részére.”(8)

Csonka István volt nemzetőr ügyében Gazda István rendőr százados tett tanúvallomást biztonsági őrizetbe vételének körülményeiről. Gombos Péter ügyében pedig Krekuska Istvánné – egy volt államvédelmi operatív tiszt felesége – tanúsította, hogy „az események alatt egy társával kereste a férjemet, aki abban az időben ávéház százados volt”.(14) Az úgynevezett színházi ügyben – Boros János és társai – a színház volt igazgatónőjét, Duka Antalnét is kihallgatták, aki beszámolt arról, hogy Kovács Gyula színész az egyik társulati ülésen a forradalom alatt „odavágta az asztalra a tagkönyvét és kijelentette: szégyenli, hogy párttag volt.”(28)

A Szurmai Sándor és társai ügyben Bodor Sándort hol gyanúsítottként, hol tanúként hallgatták ki. Egyik tanúvallomásában ezt állította „Szurmai Sándor felső kapcsolata Kovács József Szeged nemzetőr parancsnok volt.”(28) Szurmai és csoportja november 4-én éjjel a Kossuth Lajos sugárúton fegyveres támadást intézett a városon átvonuló szovjet páncélosok ellen. Ám ehhez Kovács Józsefnek nem volt semmi köze. Nem is állt Kovács Szurmaival kapcsolatban. Szeged nemzetőr főparancsnoka nem Kovács József volt, hanem Lazúr Barna főhadnagy. Ezt a hazug tanúvallomást talán megmagyarázza Józó Ferencnek, a Fémipari és Finommechanikai Vállalat párttitkárának tanúvallomása: „Amikor Bodort beválasztották a munkástanácsba az üzemben, felkeresett engem és kijelentette, hogy ő nem akar résztvenni ebben a munkástanácsban. ... Azt mondtam Bodornak, hogy neked részt kell venni, mivel tudni akarom, hogy a munkástanácsban milyen ellenséges tevékenységet akarnak kifejtetni. Így vállalkozott arra, hogy a munkástanácsban továbbra is bentmarad. Bodor állandóan mint MDP vezetővel velem kapcsolatot tartott. ... Többször közölte Szurmai durva, arrogáns magatartását.”(28)

A példák még tovább sorolhatók. A megtorlás során a legtöbb ügyben az eljáró hatóság minden különösebb nehézség nélkül talált olyan tanúkat, akik a megtörtént eseményekről készségesen beszámoltak. Közülük többen a forradalom kárvallottai voltak és így objektivitásuk erősen megkérdőjelezhető, sőt közülük arra is voltak önként vállalkozók, hogy egy-egy koncepciók elemét az adott megtorló ügyben érvényre juttassanak. Másokkal ugyanezt már csak presszióval tudták elérni, de mint több példa bizonyítja ez az út sem volt járhatatlan a megtorló hatóság számára.

Az erőszak és a beismerő vallomás

Ha bárhol szóba kerül napjainkban a megtorlás brutalitása, mindenki a verésekre, kínzásokra gondol és nem is véletlenül. Miként országszerte, így Szegeden is a szovjet megszállást követően azonnal megkezdődtek azok a megtorló akciók, amelyek nem kevés esetben személyes bosszúra voltak visszavezethetők. A brutalitásoknak kezdetben a szovjet katonai alakulatok is részesei voltak, hiszen a város november 6-i megszállásakor az ő erejükkel volt csak megvalósítható a középületek birtokbavétele, de az első elhurcolások is. Az irányítók – későbbi közkeletű kifejezéssel a „muszkavezetők” – elsősorban a Szegeden már november 5-én megalakult belügyi karhatalom tagjai voltak. Ezek között vezető szerepet töltöttek be a volt államvédelmi tisztek, az MDP egyes helyi funkcionáriusai és sokan azok, akiket alapos okkal a forradalom alatt elbocsátottak a munkahelyükről. Szinte valamennyiüket fűtötte a bosszúvágy és általában ez motiválta tetteiket. A helyi rendőrség Mogyorósi István rendőr őrnagy vezetésével szintén bekapcsolódott a kegyetlenkedésbe. Nekik viszont volt mit feledtetni, hiszen a forradalom győzelme után átálltak a szegedi forradalmi nép oldalára. Ez az átállás azonban nyilvánvalóan maguk és pozícióik átmentését szolgálta és amint a visszarendeződés kezdetét vette, máris teljes erővel bizonygatniuk kellett megbízhatóságukat. A nagy rendőrségi ügybuzgalom még a Szegedi Néplap 1957. január 11-i számában is olvasható volt a „Mindenféle brutalitás ellen” című írásban. Történt, hogy két nappal korábban „este 8 óra körül általunk ismeretlen okok miatt a rendőrség 8-10 tagja – nem karhatalmisták – brutális módon vett őrizetbe 3 személyt. Az őrizetbe vétel jogosságát nem vitatjuk, annak okát nem is ismerjük. Viszont erélyesen tiltakozunk a módszerek ellen a munkáshatalom törvényei és az emberiség nevében! Egy magas barna fiatalembert két rendőr fogott kétoldalt s vezette a rendőrség épületébe a városháza irányából a Széchenyi téren keresztül. Egy rendőr úgy segédkezett a társainak, hogy hátulról ököllal ütlegelte az illetőt, kettő gumibottal támogatta, egy pedig a géppisztoly tárjával. Még másik két embert is kísértek a rendőrség felé gumibottal ütlegelve. ... Furcsáljuk ezt a nagy ügybuzgalmat, különösen a rendőrség egyes tagjainak, tiszteltyetteseinek korábbi magatartása után. Tudomásunk van arról, hogy egyes rendőrségi

személyek több hasznos szolgálatot tettek a szegedi ellenforradalomnak.”(99) A párját ritkító írás megjelentetése 1957 januárjában bizonyára csupán a véletlen műve, hiszen ekkor már kezdetét vette a megtorlás. Sejthette ezt a szerző is, mert az ellenforradalmárok módszereinek minősítette a leírtakat, ami teljes képtelenség, hiszen a forradalom alatt Szegeden ilyen eset nem fordult elő.

A brutalitás országosan jellemző volt a megtorlás során, egyes dokumentumok azonban azt érzékeltetik, mintha ennek intenzitása vidéken fokozottabb lett volna. A BM vizsgálati szervek helyzetéről 1957. november 11-én készült feljegyzés szerint „a megyei vizsgálati alosztályokon az ellenforradalom utáni időszakban igen sok törvénytörés fordult elő. Ez megnyilvánult a letartóztatott fizikai bántalmazásában, esetenként a törvénytelen letartóztatásban.”(68) Elképzelhető, hogy milyen súlyos esetekről lehetett szó, ha a politikai nyomozószervek központi vizsgálati osztályának vezetője által aláírt dokumentumban ezek szóba kerültek. Mindez azonban aligha volt véletlen és azon sincs mit csodálkozni, hogy 1956 novembere után visszatértek az 1953 előtt alkalmazott államvédelmi módszerek. A Péter Gábor által vezetett ÁVO-ÁVH gyakorlatában volt mindennapos, hogy a tehetségtelen államvédelmi tiszt ha képtelen volt a gyanúsítottakat beismerésre rábírní, addig verte-kínozta, amíg az megadta magát és bármilyen tartalmú jegyzőkönyvet hajlandó volt aláírni. Ez az idő köszönt vissza egy 1957. október 21-én készült feljegyzésben, amelyet az MSZMP Központi Bizottsága adminisztratív osztálya készített Marosán György számára. Ennek értékelése szerint „a gyenge szakmai színvonalból következik az is főleg vidéken, hogy a körültekintő nyomozati munka helyett – amit egyes nyomozók nem képesek elvégezni – néhányan veréssel próbálnak a gyanúsítottból kiszedni beismerő vallomást”.(68) A „főleg vidéken” kitétel alatt minden bizonnyal a szegedi politikai nyomozói munka is értendő volt, hiszen itt is nagy részben volt államvédelmi tisztok álltak a megtorlás szolgálatában, akik a korábbi években már tanúbizonyságot tettek brutális hajlamaikról és képességeikről, valamint meglehetősen hiányos és kritizálható szakmai színvonalukról. Jól mutatja az általános helyzetet az az 1958. február 8-án készített jelentés, amely a BM 1957. évi panaszügyi munkájáról szól. A jelentésben olvasható: „legszámtovábbak a bántalmazásokkal kapcsolatos panaszok voltak. Ilyen panasz az elmúlt évben 167 érkezett irodánkhoz, amelyek kivizsgálása után megállapítást nyert, hogy azokból 74 esetben minden indok nélkül folyamodtak tetteleges erőszakhoz a rendőrség és a karhatalom tagjai.”(64) Ebben a dokumentumban nem a leírt tényeket, hanem a mögöttük felbukkanó jelenséget kell elsősorban tekintetbe venni. A 167-es szám ugyanis csak a beérkezett panaszokat jelzi és közel sem a bántalmazások 1957. évi valódi számát. A legtöbb esetben a bántalmazást elszenvédőnek sem bátorsága, sem lehetősége nem volt arra, hogy az őt ért sérelem miatt panasszal éljen. Ez így volt Szegeden is. Ami leginkább figyelmet érdemel, nem más, mint a jelentésből kivilágló általánosan elfogadott álláspont, hogy voltak a rendőrség és a karhatalom részéről indokoltan el-

követett bántalmazások is. A 167 esetből csupán 74 volt indokolatlannak minősített, többi 93 megengedhető, elfogadható és semmiféle kifogás alá nem eső volt a hivatalos álláspont szerint. Mindez azt bizonyítja, hogy a kádári megtorló diktatúrában a bántalmazások, a verések és kínzások ismét létjogosultságot kaptak.

Perbíró József az 1989-ben megjelent *Ötvenhat Szegeden – emlékeimben* című könyvében beszámol arról, hogy 1957 elején „a forradalmi felkelés miatt napról napra szaporodtak a letartóztatások és gumibotozások.”(144) Könyvében beszámolt arról is, hogy amikor többedmagával teherautóval Szegedről az internáló táborba szállították, útközben kommunista dalok éneklésére kényszerítették őket, „akinek nem hallották a hangját, azt géppisztollyal fejbe verték”(144)

Egyes visszaemlékezések arra utalnak, hogy a Perbíró József és társai, valamint a Lazur Barna és társai ügyben történtek a legsúlyosabb bántalmazások.

Perbíró Józsefet saját visszaemlékezése szerint nem bántalmazták, de „cudarul bántak velem a vizsgálati fogság alatt. Elárasztották az egyik helyiséget vízzel, kis rongyot adtak a kezembe és megparancsolták az örök, hogy azzal itassam fel a vizet”.(144) A kihallgatását naponta azzal kezdték: „vegye tudomásul felakasztjuk”(144) és azt is mondták, hogy „jön majd a hóhér és mintát vesz a nyakáról”.(144) Végül a fenyegetéseket tettek is követték, és Perbíró Józsefet sötétzárkába helyezték. Miként könyvében leírta, ezt egy nap után már nem bírta és kihallgatást kért azzal az eltökélt szándékkal, hogy bármit elismer, „még azt is, hogy ő ölte meg Sztálint, vagy 16 évvel korábban a saját apját is”. (144)

Kovács József, a szegedi kommunista hatalmasságok legveszedelmesebb ellenfele soha nem panaszkodott, pedig a jelek szerint a bántalmazásokból, kínzásokból ő kapta a legtöbbet. Ám ő már 1947 és 1951 között kijárta az ÁVO-ÁVH iskoláját és börtönévekben mérhető tanfolyamát. Olyan tapasztalatai voltak, amilyenekkel a gyanúsított-vádolt társai közül egy sem rendelkezett. Józserivel szó nélkül tűrte, amit vele műveltek és a letartóztatása szinte első percétől készült a legsúlyosabb ítéletre. Ez felszabadulttá is tette, aminek következtében soha semmiféle valótlanságot sem saját magával, sem másokkal kapcsolatban nem tudtak elismertetni vele. Mindent elismert, mindenért felelősséget vállalt, amit elkövetett, de semmi többet. Amit ezen túl képesek voltak a terhére megállapítani, azt csak hamis tanúkkal, koncepció-s módszerekkel sikerült.

Az általános gyakorlat az volt, hogy a gyanúsítottak a rendőri vizsgálat során hallgattak az őket ért bántalmazásokról, de közülük néhányan a nyilvános bírósági tárgyaláson szót ejtettek a sérelmükre elkövetett cselekményekről. Mindennek ugyan nem sok jelentősége volt, nem befolyásolta sem a bíróságot, sem a gondosan kiválogatott hallgatóságot, a tömegtájékoztató pedig ezekről a felvetésekről gondosan hallgatott. Joszt István a vizsgálat során nem akart aláírni egy valótlanságokat tartalmazó jegyzőkönyvet az államvédelmi tisztek letartóztatásáról. „Azt mondták, hogy elvonják a beszélőt, a levélírási engedélyt és a tisztaruha beadási engedélyt tőlem.”(25) Azt is

mondták Josztnak, hogy társai már mind aláírták az ebben a témában készült jegyzőkönyveket. Eerre Kováts József megjegyezte: „Én a rendőrségen az ÁVH-sok letartóztatásával kapcsolatban vallomást nem tettem, így azt Joszt előtt nem is ismertethették.”(25) Az aláírást végül Joszt István így magyarázta: „Másfél hónapja voltam már bent és számomra sem csomag-engedélyt, sem látogatási engedélyt nem adtak. Ilyen formán a kényszer egy fajtáját alkalmazták velem szemben.”(25) Jóval később ezekre az időkre Joszt István így emlékezett: „A letartóztatás után a Kossuth Lajos sugárútra vittek a negyedik emeletre magánzárkába. ... Az volt a legkellemetlenebb élmény, amikor betuszkoltak megbilincselve a folyosó végén egy széntárolóba, majd szalmiákszeszt öntöttek alám. A mosdó padlóján fekvé tértem magamhoz, miközben vízzel locsoltak. Megvertek, ököllel ütöttek, rugdaltak. ... Eerre külön verőlegények voltak. ... Körbe álltak, aztán az egyik lökött a másikhoz, labdáztak velem. Néha el is engedtek, akkor lezuhantam a padlóra. Amikor abbahagyták, levették a bilincset, fekete volt a kezem is, meg a lábam is a véraláfutástól. Lábraállni nem is tudtam, könyökömön, térdem csúsztam, vánszorogtam.”(146)

A megtorló eljárás gyakran már a bántalmazásokkal kezdődött. Erről számolt be Németh Ferenc újságíró, a városi FNB elnökségének tagja a bírósági tárgyaláson: „1957. március 16-án a főosztály pincéjében kb. 6 ismeretlen személy megvert, de azt nem tudom név szerint, hogy kik, csak annyit tudok, hogy az őrség tagjai közül valók voltak. Amikor a rendőrségen kihallgattak fizikailag nem bántottak, de elég drasztikus hangon beszéltek velem.”(25)

Derzsi Endre, aki összekötő volt a városi FNB és a városi FKT között, szintén hasonló esetről számolt be: „1957. augusztus 11-én vagy 12-én vert meg több ismeretlen személy a BM Csongrád megyei főosztály II. emeletén, a szobának a számát, ahol lezajlott nem tudom.”(25) Derzsit is az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétele ügyében akarták valótlanságok elismerésére kényszeríteni. Mint a bírósági tárgyaláson elmondta, „nyomozati vallomásom ezen része nem felel meg a valóságnak, mert a rendőrségen nem úgy adtam elő, ahogy fel van véve a jegyzőkönyv. ... A rendőrségen a jegyzőkönyvet fizikai és lelki kényszer alatt írtam alá. Meg is vertek, de ezek nevét nem tudom. Előzőleg már kihallgattak és akkor is megvertek.”(25)

Szegedi Istvánnak, a szegedi városi FNB elnöksége tagjának bírósági észrevételezése is figyelmet érdemlő: „Rendőrségi vallomásom nem felel meg a valóságnak, én azokat a dolgokat a rendőrségen nem vallottam, a jegyzőkönyv aláírására kényszerítettek, sötétzárkába helyeztek és megvertek. Többen vertek meg és ennek hatására írtam alá ezeket a dolgokat, ... hogy minél előbb meneküljek attól, amit ott átéltem, a sötétzárkában. ... A kihallgató egyéneket megnevezni nem tudom. Többen voltak ezek és közülük nem tudom, hogy melyik volt az, aki sötétzárkába záratott és megveretett.”(25)

A bírósági tárgyaláson Arday Lajos, az FNB elnökének katonai tanácsadója is visszavonta korábbi vallomását. Mint mondta „a rendőrségi vallomásomat azért vonom

vissza, mert egyes dolgok nem olyan értelemben kerültek a jegyzőkönyvbe, mint ahogyan én azt mondtam. ... Én ezeket a jegyzőkönyveket már csak egyheti sötétzárka után írtam alá.”(25)

Lazur Barna főhadnagy a szegedi nemzetőrség volt főparancsnoka 1957 novemberében készült önvallomásában arról számolt be, hogy amikor őt és Kendi Józsefet visszahozták Jugoszláviából, ahova 1956. november 4-én kiszöktek, az öthalmi laktanyába kerültek a szovjet katonai parancsnokság őrizetébe, ahol megverték őket. A bántalmazások rangsorában Kendi József nemzetőr alparancsnok tehető a második helyre Kovács József mögé. Egy eredetben fennmaradt 1957. május 6-i szegedi rendőrorvosi vélemény szerint „a mai napon megvizsgáltam Kendi Józsefet”⁶ ... aki elmondja, hogy 1957. április 24-én Makón a nyomozók gumibottal és kézzel megverték. Lelet: 1. A bal alsó végtagon több kb. gyermekenyérnyi kékes sárga színű duzzadt terület. Nyomásra fájdalmas, vizenyős. 2. A jobb alsó végtagon is több kisebb-nagyobb duzzadt terület, zsibbad. 3. A gerincoszlop alsó szakasza, valamint a keresztcsont nyomásra fájdalmas. Vélemény: az előadott és általam észlelt elváltozások gumibotütésektől származhatnak. Gyógytartalom szövödmény nélküli esetben 21 napon belüli.”(84) Aláíró Dr. Fodor Ferenc a BM orvosa. Az orvosi véleményben leírtak arra utalnak, hogy a politikai nyomozati vizsgálat során Kendi Józsefet elvitték Makóra. Az ok az lehetett, hogy 1956. november 2-án Kendi József és néhány nemzetőr társa egy bejelentésre kiszálltak Makóra és ott néhány MDP funkcionáriust rövid időre őrizetbe vettek, az egyik pártbizottsági épületet átkutatták és Szegedre visszajövetelükkor magukkal hozták az ott már biztonsági őrizetbe helyezett néhány helybeli államvédelmi operatív tisztet. Csak feltételezni lehet, hogy valamiféle bizonyítási kísérlet a Makóra szállítás célja, mely alkalmat az ottani volt államvédelmi tisztek felhasználtak a bosszújuk tettleges kiélésére.

Nozdroviczky György szintén nemzetőr alparancsnok volt Szegeden és néhány államvédelmi tiszt biztonsági őrizetbe vételét ő is végrehajtotta beosztottaival. Néhány mondatot érdemes idézni az ő bírósági vallomásából is: „Engem először 1957. február 8-án vettek őrizetbe. Ezt az őrizetbe vételemet Elek Imre eszközölte, aki akkor a belső karhatalom tisztje volt. 1957. március 8-án szabadlábra helyeztek, közben kihallgattak és vallomásom felvételénél nem az előírt módszereket alkalmazták, így a vallomáson a nevem alá oda is írtam, hogy vice aela (erőszak). A jegyzőkönyv megfogalmazásába nem szólhattam bele, mert akkor drasztikus szavak kíséretében lettem rendreutasítva. ... Másodszor 1957. március 15-én vettek ismét őrizetbe, akkor újabb erőszakos kihallgatások következtek és Elek Imre, aki a kihallgatásoknál jelen volt gúnyosan kérdezte: mi az, azt hitte, hogy megszabadul?”(84)

Palotás József a szegedi városi FNB elnökségének a tagja, egyben a városi nemzetőrség parancsnoka, majd főparancsnok helyettese volt. Az ő vallomásainak egyikeben az alábbiak olvashatók: „A rendőrségi jegyzőkönyvben sok olyan szerepel,

amit nem úgy mondtam. Az aláírásra kényszerítettek. Nem vertek meg, de olyan lelki depresszió alatt álltam, ami miatt a jegyzőkönyvet aláírtam. Gazda főhadnagy figyelmeztetett például egyszer arra, hogy ha nem írom alá a jegyzőkönyvet, akkor nagyon megvernek.”(84)

A Kendi-csoport tagja volt Borbély István nemzetőr, aki azok közé tartozott, akik november 4-én Lazur Barna főhadnagy vezetésével Jugoszláviába szöktek. Meghurcoltatására később így emlékezett: Amikor a jugoszlávok visszaadták őket a magyar hatóságoknak, a vonatot Szegeden már a karhatalmisták várták és „másnap kihallgattak, elcsattant egy-két pofon”.(143) Amikor aztán később letartóztatták „elkezdődtek a kemény kihallgatások. ... Kiverték a fogaimat, lerugdosták a vesémet, közben azt üvöltözték, hogy ne számítsunk könyörületre”.(143)

Földesi Tibor ügyének vizsgálata során sem maradhatott el az erőszak. Saját ügyének bírósági tárgyalásán egy alkalommal kijelentette: „Ezt a jegyzőkönyvet erőszakkal írárták alá velem, az abban foglaltak nem felelnek meg a valóságnak.”(25) A Perbíró József és társai ügyben Földesi Tibort tanúként hallgatták ki, akit ekkor a budapesti katonai bíróság szervezkedés, hűtlenség, többrendbeli tiltott határátlépés miatt nem jogerősen 15 év börtönre ítélt. A bíróságon a tanúkénti kihallgatása alkalmával kijelentette, hogy „a rendőrségen mindig bizonyos presszió alatt voltam”.(83) A szegedi városi FNB elnökségével kapcsolatban – amelynek Földesi Tibor is tagja volt – a PNYO a peranyaghoz csatolt egy önvallomást, amely nagyon sok terhelő és valótlan információt tartalmazott különösen Perbíró Józseffel kapcsolatban. Ebben sok egyéb mellett az is olvasható, hogy az FNB-ben „Perbíró nélkül ... semmi sem történt, illetve minden az ő akarata szerint történt. ... Céltudatosan az ellenforradalmat szolgálta és ezt ügyesen mindenkivel szolgáltatta, erős kézzel és jó pedagógiával”.(83) Az önvallomást Földesi Tibor az aláírásával hitelesítette. A bírósági tárgyaláson Kovács József vette a bátorságot és kijelentette: „1958. január 24-én pénteken egy zárkába kerültem Földesivel. Földesi ekkor megkért, hogy egy-két dolgot közöljek Perbíró Józseffel, ezeket itt most el akarom mondani. A hármas zárkában voltunk együtt Földesivel, aki arra kért, hogy közöljem Perbíró Józseffel, hogy a vele kapcsolatos vallomást kényszer alatt tette, mivel az ő ügye most került másodfokra és ő is az életéért fut. Azért tette azt a vallomást, és az önvallomását sem ő írta, a rendőrség megverték.”(25) Más adatok azt bizonyítják, hogy Földesi Tibor megtörése érdekében sötétzárkát is alkalmaztak. Az „életéért fut” kijelentésen azt kell érteni, hogy Földesit elsőfokon nem jogerősen 15 év börtönre ítélték a Budapesti Katonai Bíróságon, de a katonai ügyész súlyosbításért, azaz halálbüntetés kiszabásáért fellebbezett. Földesi Tibor felett, amikor a Perbíró József és társai perében a tanúvallomását tette, ott lebegett a halálráítélésének a veszélye. A vallomástétel után talán 10 nap telt el, amikor Földesi Tibort jogerősen halálra ítélték, és másnap, 1958. január 31-én kivégezték.

A városi FKT operatív csoportjában tevékenykedő Csonka István szerint „Szegeden a ... főkapitányságon a pufajkások össze-vissza rugdostak, gumibottal ütöttek”.(146) Az egykori szegedi MEFESZ-vezető Kiss Tamás visszaemlékezése szerint „a letartóztatás után hat hónapig gyötörték a rendőrségen”.(141) A forradalom szegedi eseményeiben igen tevékeny szerepet vállaló Fejér Dénes is arra emlékezett, hogy akit az ÁVH egykori épületébe a Kossuth Lajos sugárútra vittek, azt ott „a pufajkások kegyetlenül összeverték. Oláh István és Papós Péter sorstársaimnak szinte az egész teste olyan fekete volt a veréstől, mint a szurok.”(146)

Szurmai Sándor sem kerülhette el a bántalmazást. Mint arról már esett szó, a kommunisták segítségére érkező szovjet csapatokra támadt. A Fémipari és Finommechanikai Vállalat szakszervezeti elnökének vallomása: Szurmait „1956 utólfélé felé fegyverrejtegetés miatt őrizetbe vették, és kiszabadulása után egy gyűlést hívott össze az üzemben, és ez alkalommal olyan kijelentést tett, hogy bentléte alatt a rendőrségen a vállalatoknál kéztördeléseket is használtak. Itt megemlítette Mogyorósi őrnagy és Nyéki százados személyét.”(28)

A ruhagyári munkástanács elnöke, Kertes Endre bírósági tárgyaláson jelentette ki: „Márciusban a karhatalmisták megverték és félttem, ezért írtam alá a jegyzőkönyvet”,(25) amiben valótlan adatok is szerepeltek. A Szegedi Városi Központi Munkástanács tagja Bálint Ferenc ugyancsak a bíróság előtt merete csak szóbahozni, hogy „nekem teljesen mindegy volt, hogy a rendőrségen mit írtak, én aláírtam mert olyan lelki és egészségi állapotban voltam”.(25) Lázár Kálmán a gyufagyári munkástanács elnöke visszaemlékezésében leírta, hogy „április 2-án tartóztattak le, ... kedvességből bevették fejünket a falba”.(141) Ez a fejnek a falba verése az egyik kedvenc verési módszer lehetett, mert Török Pál, a szegedi forradalmi események egyik aktív résztvevője is említést tett a későbbiekben róla: „Letartóztatásom idején, mikor levittek a pincebörtönbe, a falhoz állítottak, bevették a fejemet a falba, és a hátam mögött géppisztolyt csattogtattak”.(141) A Szegedi Szikvízüzemi Vállalat munkástanácsának elnöke Bakos János arra emlékezett, hogy „kihallgattak, de előtte jól összeverték”.(141) Kátai Károlynak a szegedi Vendéglátóipari Vállalat munkástanács elnökének visszaemlékezése szerint „a legborzalmasabb sötét inkvizitori módszerekkel kínoztak bennünket”.(141) Fejes Nagy László is azt tanúsította a későbbiekben, hogy „tettleg bántalmaztak a kihallgatás után, amikor a jegyzőkönyvet, ami valótlan volt nem akartam aláírni”.(141) A bosszúálláson kívül a verés és kínzás egyik oka a valótlanosságok elismertetése, amit Karácsonyi Mihály a Szegedi Villamosvasút Vállalat munkástanácsának tagja is megerősített: „A kihallgatások nagyon kemények voltak és olyan dolgokat akartak ránk bizonyítani amely ha egy is igaz lett volna, az is halálos ítélethez vezethetett.”(141)

A példák még tovább sorolhatók, és bizony nagyon sok olyan eset is előfordult, amelynek dokumentált formában nem maradtak nyomai az utókor számára.

Vizsgálói magatartások

Az erőszak a megtorló ügyekben általános és mindennapos volt. Előfordultak azonban a nyílt brutalitásnál árnyaltabb politikai nyomozói módszerek is.

Az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. június 5-i ülésén Kádár János kijelentette: „Hallgatnak, lapulnak, mert vereséget szenvedett az ellenforradalom, de nagyon keményen kell eljárunk velük szemben.”⁽⁴⁷⁾ A kádári intelmeket és felhívást a szegedi politikai nyomozók is igyekeztek magukévá tenni, ennek szellemében eljárni a forradalmárokkal szemben. Tették a dolgukat, ahogyan a régi ávéhás időkben megszokták. Egy 1961-ben készített jelentésben a BM II/8 osztály értékelte a BM Csongrád megyei RFK PNyO vizsgálati munkáját. Ebben a jelentésben azokról a politikai nyomozókról és vizsgálókról volt szó, akik az úgynevezett „ellenforradalmi” ügyekben is eljártak. Ami tehát a szegedi politikai nyomozók és vizsgálók munkájára jellemző volt 1961-ben, az ugyanazokra az emberekre hatványozottan jellemző volt a forradalom utáni években a megtorlás során. A jelentés egyik megállapítása szerint a szegedi politikai vizsgálók „egyes kihallgatásokat ... kulturálatlanul, durva hangnemben vezetnek le, egyes terhelteket (és gyanúsítottakat – sz.) emberi méltóságukban, önértékükben megsértének. Ebben az alosztályon dolgozó elvtársak közül az alosztályvezető jár az élen. ... Benkovics Sándor rendőr százados és Vass Antal rendőr főhadnagy elvtárs ... gorombán beszél a terheltekkel. ... A vizsgálati alosztályvezető az egyik terheltet igen sok esetben gorombán, ordítózva hallgatta ki, ami több esetben a szomszédos szobákba is áthallatszott.”⁽¹⁾ A jelentés bonyolult ügyekben vizsgálati munkára alkalmatlannak minősítette a BM Csongrád megyei RFK PNyO vizsgálati alosztályát. Egy konkrét ügyben a „kérdéses időszakban a vizsgálati alosztály vezetője súlyosan megsértette a szocialista törvényességet”.⁽¹⁾ Benkovics Sándor rendőr százados alosztályvezetőről a végső összegező megállapítás az, hogy „munkáját a tervszerűtlenség, a kapkodás jellemzi. Ennek oka ... a szakmai és politikai képzettségének alacsony színvonala”.⁽¹⁾ Ez a jelentés a már említetteken kívül elmarasztalólag ír Gazda István rendőr százados vizsgálóról is. Ha ezt a központi véleményt elfogadjuk – márpedig el kell fogadnunk! – máris jobban megértjük, hogy a szegedi politikai nyomozók és vizsgálók miért folyamodtak talán az országos átlagot is kissé meghaladó mértékben az erőszakhoz, a brutalitáshoz. A szakmai alkalmatlanságot, a képzettségbeli hiányosságokat pótolni kellett valamivel. Az egyik az erőszak volt, amivel az eredményeket biztosítani akarták, és gyakorta biztosították is. A másik pedig a politikai demagógia, a tisztesség fogalmától igencsak távol álló módszerek és gyakran alantas vizsgálói magatartások.

A fontosabb ügyekben és főleg akkor, ha volt rá idő, készültek részletesebb, nétnán felületesebb vizsgálati tervek. Ezeknek különösebb jelentősége nem volt, mert úgy is lefolytattak a megtorlás szempontjából eredményesen vizsgálatokat – nyomozati és bizonyítási eljárásokat, hogy nem is készültek vizsgálati tervek. Mindez talán túlbuzgó-

ságnak, fölfelé, a vezetők felé irányuló önmutogatásnak volt tulajdonítható. A néhány fennmaradt vizsgálati terv azonban mégis több érdekes körülményről árulkodik. Földesi Tibor ügyében 1957. május 29-én készült egy ilyen dokumentum, amely olyan adatok felszínre hozását és bizonyítását is célul tűzte ki, amelyek akkor már ismertek, Földesi Tibor által beismertek és kellően bizonyítottak is voltak. A kihallgatási terv magában foglalta a vizsgálói magatartást is: „A kihallgatást ... kemény hangnemben folytatom.”(33)

A Bátky Zoltánról készített környezettanulmány azt is tartalmazta, hogy „anyja 200 Ft nyugdíjat kap. ... havi keresete 1700 Ft, amelyből rendezett körülmények között él özvegy anyjával közös háztartásban”.(20) Ez azt jelentette, hogy Bátky Zoltán édesanyja bizony erősen rászorult a fia anyagi támogatására. „Bátky Zoltán őrizetes kihallgatásához” 1959. január 8-án készített kihallgatási tervet Gazda István rendőr százados. Gazda korábban államvédelmi tiszt volt Szegeden, felesége pedig az MDP függetlenített titkára Szőregen. A forradalom alatt mindkettőjüket eltanácsolták a községből. Bakson, rokonoknál húzták meg magukat, és Gazdát ott vették biztonsági őrizetbe. Gazda a kihallgatási tervben meghatározta önmaga számára a vizsgálói magatartást is a következők szerint: „Próbálok az őrizetesre hatást gyakorolni édesanyjának az eltartása problémáján és az őszinte beismerő vallomás figyelembevételének hangoztatásán keresztül.”(20) Ez a pszichikai ráhatás, ha úgy tetszik, a zsarolás tipikus esete volt. A kihallgatási tervet és benne az eltervezett vizsgálói magatartást engedélyezte egyetértően Benkovics Sándor alosztályvezető.

Gazda az egyik legbuzgóbb szegedi vizsgáló volt akkoriban a PNYO-on, aki néha túllőtt célon. Amikor ez a fontoskodó vizsgáló Perbíró Józsefet hallgatta ki, feltette neki a kérdést: „Tombác Imre mit csinált? Milyen magatartást tanúsított az FNB-ben?”(24) Történt mindez 1957. július 12-én, amikor Tombác Imre a szegedi városi tanács – ahogy kezdetben a kormányt utánozva emlegették, a forradalmi munkásparasztnak tanács – végrehajtó bizottságának az elnöke volt. Gazda többé nem hozta szóba Tombác Imre nevét.

Érdemes szólni néhány olyan jegyzőkönyvezett vizsgálói kijelentésről, szóhasználatról, amelyek árulkodóak voltak az alkalmazott módszerekkel kapcsolatban.

A gyanúsított és tanúkihallgatási jegyzőkönyvek készítéséről hasznos és alapos elemzést lehetne készíteni nyelvész szakértő közreműködésével. Az esetek többségében a kihallgató tiszt diktálta a jegyzőkönyveket, és úgy, illetve oly mértékben torzított, hamisított, amilyen mértékben a célkitűzései megkívánták. Ha valaki kezdi olvasni a teljesen különböző, egymáshoz nem is kapcsolódó ügyek kihallgatási jegyzőkönyveit és azt tapasztalja, hogy azokban a vizsgálói kérdésre adott feleletek többször és gyakran egymás után visszatérően úgy kezdődnek, hogy „Határozottan állítom, hogy ...”, akkor egészen biztos lehet abban, hogy ezt a jegyzőkönyvet kihallgatóként a végén Elek Imre rendőr hadnagy írta alá, és a valóságban ő maga is fogalmazta.

A Szegedi Városi Központi Munkástanács ügyében pl. Elek Imre rendőr hadnagy tanúként hallgatta ki a „főkapitánysági őrizetben levő” Fehér Tibort, aki visszatérően így kezdte válaszait: „Határozottan állítom, hogy ...”. De ez vonatkozik az Elek által kihallgatott Lele Istvánra, Gubi Józsefre vagy Bakó Bálintra, akik szintén a Skultéti Medárd és társai ügyben lettek tanúként kihallgatva. Elmondható azonban ez Lele István és Gubi József saját ügyében a gyanúsított kihallgatásokról is, ahol a kihallgatást végző szintén Elek Imre volt.

Ezért aztán a jegyzőkönyvkészítéssel kapcsolatban a későbbiekben voltak is észrevételezések. Horváth Jenő a bírósági tárgyaláson kijelentette: „ilyen formában a rendőrségi vallomásomat nem tartom fenn, mert a fogalmazás nem helyes”.⁽²⁵⁾ Fábíán Ferenc, a szegedi városi FNB elnökségének tagja, a helyi sajtó felelőse még tovább ment, a bírósági tárgyaláson kijelentette: „A rendőrségi vallomásomat nem én fogalmaztam. Kihallgatóimnak az én fogalmazásom nem tetszett, az egészet újrafogalmazták azzal, hogy újságíró létemre még fogalmazni sem tudok.”⁽²⁵⁾ Fábíán Ferencre mindenképpen rá akarták bizonyítani, hogy részt vett egy, a városházán lezajlott katonai tanácskozáson a forradalom alatt. A jegyzőkönyvében ezt sikerült elismertetni vele, de a bírósági tárgyaláson kijelentette: „Én ezt nem mondtam a rendőrségen, a sokat forszírozott kérdésre sokszor nem is válaszoltam.”⁽²⁵⁾ Majd később így folytatta: „Ezek megint nem az én szavaim, teljesen ellentétesek a korábbi kézirással felvett jegyzőkönyvvel.”⁽²⁵⁾ Kováts József is megjegyezte az egyik gyanúsított jegyzőkönyvével kapcsolatban: „A katonai tanácskozásról felvett rendőrségi vallomásom szövege nem fedi a lényegét pontosan.”⁽²⁵⁾ De ugyanezt tükrözi Joszt Istvánnak egy mondata is: „A rendőrségi vallomásomban vannak eltérések, pl. ha én azt mondtam, hogy nem tudom, akkor az lett belőle, hogy tudom.”⁽²⁵⁾ Végül megemlíthetjük ebben a sorban Forrási László századost, aki a bírósági tárgyaláson tanúvallomása során kijelentette: „A rendőrségi vallomásomat azért vonom vissza, mert az emlékezetből felidézett eseményeket felületesen adtam elő, és utána korrigálásra nem adtak lehetőséget.”⁽²⁵⁾

A hódmezővásárhelyi Eck Ferenc, akit a szegedi városi FNB elnöksége ügyében hallgattak ki tanúként korábbi vallomásának egy részletével kapcsolatban a bírósági tárgyaláson az alábbi kijelentést tette: „A rendőrségen kihallgatásom alkalmával a nyomozó mondott olyan dolgokat, amelyekre én azt mondtam, hogy nem tudom, és gondolom ezek kerülhettek bele a jegyzőkönyvbe... Kováts tett olyan kijelentést (amikor Hódmezővásárhelyen járt 1956. november 2-án – sz.), hogy az MDP vezetőit nem bántják és nem is fogják bántani.”⁽²⁵⁾ Ennek az utóbbi vallomásrészletnek azért van jelentősége, mert egy idő után egyre inkább szeretnék volna a különböző megtorló ügyekben bizonyítani, hogy Szegeden a forradalmi erők kommunistaellenes atrocitásokra készültek és ennek a tervnek a megvalósítása érdekében valamiféle halállistát készítettek. Gyakran hangzott el vizsgálói kérdés arra vonatkozóan, hogy a kihallgatott mit tud erről a nem is létezett halállistáról. Gazda István rendőr százados kérdezte

Joszt Istvántól mint gyanúsítottól: „Mit tud a halállistáról? Kik állították össze?” (24) Figyelmet érdemel Jost Istvánnak erre a kérdésre adott válasza is: „Kivégzendők listájáról nem tudok, hogy ilyen állítólag volt, arról csak az internáló táborban értesültem.” (24) Ami viszont egyáltalán nem véletlen, hiszen akkor már elkezdték terjeszteni az erre vonatkozó valótlan híreket. Ugyanezt a kérdést feltették Strasszer Gyulának: „Tegyen vallomást a halállista elkészítéséről! Kik végezték ezt a feladatot?” (24)

Bakó Bálint tanúkénti kihallgatása, illetve az Elek Imre rendőr hadnagy által erről készített jegyzőkönyv egyéb szempontból is igen tanulságos. A Szegedi Városi Központi Munkástanács alakuló ülése a Szegedi Gyufagyárban volt, ahol Bakó Bálint tanú vallomása szerint „egy előttem ismeretlen személy felvetette a jelszó és a konspiráció kérdését is”. (29) Ez a jegyzőkönyv eljutott az ügyészségre, majd a bíróságra is, alátámasztandó a Skultéti Medárd által vezetett szervezet illegális jellegét. Csakhogy ennek a tanúvallomásnak a bizonyító erején némi kis csorba esett. A jegyzőkönyvön ugyanis Dr. Balogh János ügyész kézírásával és aláírásával a következő megjegyzés olvasható: „Az 1957. augusztus 12-i bírósági kihallgatáson megállapítást nyert, hogy (a tanú – sz.) azt sem tudja, mi a konspiráció szó.” (29) S ez is egy tanúvallomás volt a sok közül.

Grynaeus Tamás orvostanhallgató gyanúsított ki hallgatása alkalmával 1957. augusztus 2-án Szabó Gábor rendőr főhadnagy részéről elhangzott egy kérdés, ami lényegében nem is volt kérdés: „Ön az októberi és novemberi eseményeket demokratikus forradalomnak minősíti. Ezt visszaütöm! Az esemény ellenforradalom volt. Gyilkolták a haladó eszméjű embereket, gyilkolták a nép legjobb fiait. Gyilkolták a Szovjetunió hadseregének hős katonáit, gyalázták a Szovjetuniót, azt a Szovjetuniót, amely felszabadította hazánkat az elnyomás alól.” (15) Majd később egy hasonló, szintén Szabó Gábortól: „Az ellenforradalom kirobbantásában nagy szerepet játszottak az imperialisták Nyugatról illegálisan beküldött ügynökei és az imperialisták gyalázó ellenes propagandája.” (15)

Különös tanúvallomást tett a megtorlás során Kocsis Vilmos, aki a rendőrségi jegyzőkönyve szerint kifejtette, hogy Földesi Tibor a KISZÖV munkástanács küldöttként a szegedi városi FNB elnökségének tagja egyik „beszédével teljesen fellázította a szegedi kisiparosokat, akik több mint hét olyan kommunista vezetőt távolítottak el a KISZÖV éléről, akik fegyverrel a kézben harcoltak a későbbiek folyamán az ellenforradalom ellen”. (33) A tanú kihallgatását Elek Imre rendőr hadnagy végezte. A baj akkor történt, amikor Kocsis Vilmos a bírósági tárgyaláson kijelentette: „Nem mondtam soha, hogy Földesinek a gyűlésen tartott beszéde következményeként hét kommunista vezetőt leváltottak. Ezt a nyomozást végző találta ki, én nem mondtam.” (83)

Ugyancsak Földesi Tibor ügyénél egy, a gyanúsított által a forradalom alatt az őthalmi államvédelmi belső karhatalmi laktanyából elhozott teljesen hasznavehetetlen, a szakértői vélemény szerint is legfeljebb alkatrészként felhasználható rádió adó-vevő készülékről a vizsgáló így faggatta: „A rádió adó-vevőt abból a célból tartotta meg,

hogy az ellenforradalom leverése után több társával szervezkedéseket hozzanak létre és akciókat, partizán tevékenységet folytassanak a szovjet csapatok ellen?”(33) A hasznavehetetlen rádió a partizán tevékenységhez kellett volna. Ezt a rádiót Földesi Tibor külföldre szökése után Báló Mihály rejtette el, aki ezzel kapcsolatban így vallott: „Később a rendőrség kereste a rádiót, és én rögtön átadtam. Korábbi vallomásomban azért nem így van rögzítve, mint ahogyan most (a bírósági tárgyaláson - sz.) előadtam, mert azokat a jegyzőkönyveket erőszakkal írták alá velem, miután megverték és le-tartóztattak.”(83)

Gyakran fordult elő, hogy egy-egy politikai nyomozó vagy vizsgáló olyan ügyben, amelyben kihallgató tisztként is szerepelt, valamelyik társa által kihallgatva a tanú szerepét is eljátszotta. Például Elek Imre rendőr hadnagy, aki közreműködött a szegedi nemzetőr főparancsnoksággal kapcsolatos nyomozásban, később ugyanebben az ügyben tanúként is szerepelt. A szegedi nemzetőr főparancsnoksággal kapcsolatos megtorló ügyben Nyári Zoltán rendőr karhatalmista 1957 februárjában bejelentést tett a Szegedi Karhatalmi Zászlóalj-parancsnokságon. Nyári 1953-ig az ÁVH szegedi osztályán teljesített szolgálatot, majd elbocsátása után a Szegedi Orvosiműszer Ktsz-hez került, ahol akkor Elek Imre – mint ugyan csak elcsapott ávéhás – volt az igazgató. 1956 végén Nyári Elekkel együtt belépett a szegedi belügyi karhatalomba és ilyen minőségében tette a bejelentést egy „volt horthysta repülő századosra, aki ... a szegedi ellenforradalmi nemzetőrségnél az I. század parancsnoka volt”.(16) A bejelentést felvette és jegyzőkönyvezte Bencze Sándor rendőr főhadnagy és Elek Imre rendőr hadnagy. Ezt követően ugyanebben a témában Elek Imrét is kihallgatták tanúként. Mint a Szegedi Orvosiműszer Ktsz volt vezetője Bencze Sándor főhadnagy előtt vallomást tett.

Ugyanebben a témában ezt követően kihallgatásra került Rác László karhatalmista – korábban szintén államvédelmi tiszt, az ő esetében a kihallgató tiszt Elek Imre rendőr hadnagy volt. Ezek az 1957-ben már karhatalmista egykori államvédelmi tisztek egymást hallgatták ki és bizonygatták kölcsönösen egymás állításait. A forradalmárok egy részét őrizetbe vették, kihallgatták, aztán mint akinek az ügyét kellőképpen kivizsgálták és lezárták, az addigi gyanúsítottat szabadlábba helyezték. Ezt követően általában operatív eszközökkel – leggyakrabban hálózati úton – megfigyelés alatt tartották, amiből az érintett általában semmit nem vett észre, egyre inkább kezdte elhinni, hogy megúsza a megtorlást forradalmi szerepvállalásért, majd nemsokára váratlanul ismét lecsaptak rá.

A sok ilyen eset közül jellemző Arдай Lajos sorsának alakulása, aki ellen 1957. február 26-án nyomozás indult, amit március 19-én megszüntettek, mert „ügyét bizonyítani nem lehet”. Ezt követően került sor Arдай Lajos közbiztonsági őrizetbe helyezésére, majd 1957. június 13-án szabadították Tökölről azzal, hogy a Csongrád megyei RFK Igazgatásrendészet Osztályon jelentkeznie kell. Ez a kötelezettség a rendőrhatósági felügyelet alá helyezést vetítette előre, semmi mást, illetve annak a reményét, hogy az internálással a megtorlás elintéztnek tekinthető. Másnap – június 14-én – azon-

ban már el is készült a határozat a PNYO-on Arday Lajos letartóztatására és lakásában házkutatás megtartására. Minden jól begyakorlott ávézés recept szerint történt.

De ugyanígy járt Kertes Endre a Szegedi Ruhagyár munkástanács elnöke is, akit 1957. március 12-én tartóztattak le, majd március 20-án szabadlábra helyezték, mivel „a nyomozás során kihallgattak több tanút, akik Kertes Endrére vonatkozóan terhelő vallomást nem tettek s megállapítható, hogy ... bűnössége nem áll fenn”.⁽³⁰⁾ Ez a megállapítás elsősorban abban nem felel meg a valóságnak, hogy a tanúk egy része bizony terhelő vallomást tett Kertes Endre forradalmi tevékenységére. Végül 1957. szeptember 5-én újabb döntés született, melynek értelmében Kertes Endre felelősségre vonására hoztak határozatot. Ugyanígy járt Surányi János főhadnagy, a szegedi városi FKT operatív csoportjának a tagja is, akit 1956. november 26-án letartóztattak, majd december 3-án szabadlábra helyeztek, hogy 1957. február 6-án újból letartóztassák, és eljárást indítsanak ellene.

Ugyanebben a sorban említhető Lazur Barna főhadnagy nemzetőr főparancsnok, Kendi József a nemzetőr „egyetemi tizenhármak” parancsnoka és még többen mások is. A büntetőeljárások rendőrségi vizsgálati szakaszában kisebb részben fenytésként, fegyelmező eszközként, de sokkal inkább a gyanúsított beismerésre, vagy hamis tanúzásra rábírásra használatos módszer volt a sötétzárkába helyezés. Ezt általában a vizsgáló tiszt rendelte el meghatározott időre, de az érintett magatartásának a megtorlás célkitűzéseinek megfelelő alakulása esetén ez lerövidíthető volt, ám meg is lehetett hosszabbítani.

Tiszai József színész esetével kapcsolatban Vass Antal rendőr főhadnagy vizsgáló Benkovics Sándor főhadnagy alosztályvezető egyetértésével és engedélyével 1959. január 13-án a következő előterjesztést készítette: „Javaslom Tiszai József őrizetést 72 órai sötétzárkával megfenyíteni, mert összefirkálta a zárka falát és a WC falát, valamint üzent haza a szabaduló zárkatársától.”⁽²⁰⁾ A történet előzménye, hogy Tiszai József valóban összefirkálta a zárka falát, elismerte írásban, hogy „a 9-es cellából miután áttettek a 6-os cellába a körmömmel négy verset írtam a falra”.⁽²⁰⁾ E beismerés után jegyzőkönyvileg közölték vele, hogy „a cella falára nem szabad firkálni, ... a fenti tevékenysége miatt meg lesz fenytve”.⁽²⁰⁾ Ebben az esetben azonban okkal feltételezhetjük, hogy a 6-os cellába való áthelyezés sem volt teljesen véletlen. Ott ugyanis egy tápéi ember tartózkodott, aki nem forradalmi cselekmény miatt volt őrizetben, s akinek a szabadulása rövidesen várható volt. Tiszainak mintegy felkínálták a hazaüzenés lehetőségét. Tiszaival kellett valamit csinálni, bár 1958 decemberében egyszer már sikerült rábírní részletes beismerésre, még mindig elég makacs gyanúsítottnak számított. Egy 1959. január 13-i kihallgatási jegyzőkönyvben arról az esetről volt szó, amikor 1957 decemberében a szegedi szovjet katonai városparancsnok meglátogatta a Szegedi Nemzeti Színházat. Ekkor a vallomása szerint Tiszai közölte a szovjet városparancsnokkal: „1945-ben, amikor az első szovjet katonát megláttam, megcsókoltam, mert éreztem, hogy a felszabadulást hozta számomra.”⁽²⁰⁾ A városparancsnok rákérdezett: „És most megcsókolná-e?”⁽²⁰⁾ Tiszai válasza rövid volt és határozott:

„Nem!”(20) Még az említett napon elkészült az idézett javaslat a sötétzárkába helyezésre. A fennmaradt dokumentumok nem árulkodnak arról, hogy Tiszai József végül mennyi időt töltött el a sötétzárkában, de van egy 1959. január 23-i kihallgatási jegyzőkönyv, amely így kezdődik: „Ön kérte a kihallgatást ügyével kapcsolatban. Kérem ismertesse, mit kíván elmondani.”(20) Aki kellő jártassággal rendelkezik a különféle egykori államvédelmi-politikai nyomozói-állambiztonsági dokumentumok világában, az nagyon jól tudja, hogy ha egy kihallgatási jegyzőkönyv az előbbiekből idézettek szerint, vagy ahhoz nagyon hasonlóan kezdődik, akkor azt megelőzően veréssel, lelki kényszerrel vagy más egyéb módon – pl. sötétzárkával, élelmiszeradag-csökkentéssel stb. – alaposan és sikeresen megdolgozták a gyanúsítottat, ezt követően tőle a kihallgatói kedvére való vallomás volt elvárható. Ez Tiszai József esetében is bekövetkezett, aki ezután ismét több egymásutáni kihallgatáson tett önmagára és a társaira nézve beismertető vallomásokat és ami még ennél is fontosabb, a társaival – hét fővel – való szembesítései során is a vizsgálói elvárásoknak megfelelően viselkedett. A folytatás az 1959-ben készült Monográfiából olvasható ki, amely szerint „Tiszainak a vizsgálat során tanúsított magatartása jó volt és ügyét a BM. Csongrád megyei RFK PNYO vádemelésre az ügyészségnek nem adta át, hanem szabadlábra helyezte.”(34) A tápéi ember elismerte egy jegyzőkönyvben, hogy „1958. december 23-án kerültem egy cellába Tiszai Józseffel. ... 1958. december 31-én bent voltam a városban, délelőtt felmentem Tiszai József lakására”.(20) Tiszai József üzenete tehát megérkezett a feleségéhez, amiről a politikai nyomozók természetesen értesültek. A tápéi ember teljesítette a küldetését-kötelességét és bizonyára részben jutalmul 1959. február 11-én készült határozattal a letartóztatását megszüntették. Mielőtt azonban elengedték volna egy titoktartási nyilatkozatot írtak vele, amelyben vállalta, hogy „amit a BM Csongrád megyei Rendőrfőkapitányságon való tartózkodásom ideje alatt láttam, hallottam, tapasztaltam, arról senkinek, semmilyen körülmények között nem beszélek”.(20) Ezt követően a tápéi ember szabadlábra került. De ha 1959. február 14-ig letartóztatásban volt, miként járhatott 1958. december 31-én az üzenettel Tiszai József lakásán? Csak egyetlen módon: a politikai nyomozók elvitték a helyszínre, végrehajtotta a feladatot, majd visszavitték a fogdába, minden bizonnyal nem Tiszaival egy cellába.

A titoktartási nyilatkozat-íratást vagy -aláíratást meglehetősen széles körben alkalmazták a megtorlás időszakában. Olyan gyanúsítottak esetében, akiknek megbüntetését, főleg hosszabb szabadságvesztését nem tervezték és olyan tanúknál, akik a kihallgatások vagy egyéb alkalmakkor ismereteket szereztek a megtorló hatóság, jelen esetben a PNYO munkájának intimitásairól, törvénytelenégeiről és alantas módszereiről. Az előbb említett színházi ügyben titoktartási nyilatkozatot írtak alá a tanúként kihallgatott Csapó János színésszel, aki a forradalom előtt az MDP színházi alapszervezet titkára volt, valamint Roxin Demeter színházi táncossal is. Csapó a forradalomban a színházi FB tagja lett. A színháznak a forradalom alatt volt egy tűz-

oltója, aki a megtorlás időszakában már pénzügyőr lett. A színházi ügy fegyverrejtegetési részében ez az ember – akkor már MSZMP-tag – gyanúsított lett, amiről tájékoztatást kapott az MSZMP városi bizottság titkára. Az illető őrizetbe is került rövid időre, majd elrendelték szabadlábra helyezését, miután titoktartási nyilatkozatot adott 1959. január 30-án. Ebben a következők is olvashatók: „... tudatában vagyok annak, hogy ... őrizetbe vétele alkalmával történt kihallgatásom tartalma államtitkot képez. Ugyancsak a fogda helyiségben és cellatársammal történt beszélgetésről, tapasztalataimról soha senkinek nem beszélhetek.”(20) Szabadlábbon tovább folyt még ellene az eljárás, végül ügyében a nyomozást megszüntették, mert mint az erre vonatkozó határozatban olvasható, „figyelembe vettük osztályhelyzetét, pártállását és családi körülményeit.”(20) De azért egy kicsit nehezteltek is rá, mert „párttag léteire igyekezett félrevezetni a nyomozást és ... nem hajlandó beismerő vallomást tenni”.(20) Több esetben titoktartási nyilatkozat-íratásra került sor a városi FNB ügyében, a gyufagyári munkástanács ügyében és más ügyekben is.

Befejezésként két rövid példát érdemes még kiemelni Földesi Tibor ügyéből. Az egyik arra mutat rá, hogy a gyanúsítottakat igyekeztek korlátozni a bíróság előtti védekezésre való felkészülésben. A büntetőeljárás rendőrségi vizsgálati szakasza általában iratismertetéssel zárult. A büntetőeljárás további szakaszában felhasználásra kerülő minden dokumentumot ekkor a gyanúsított elé kellett tární és ezt a tényt, valamint az észrevételezéseket jegyzőkönyvben rögzíteni. Erre vonatkozóan figyelmet érdemel Földesi Tibornak egy kérelme, amelyet az elsőfokú bírósági tárgyaláson – a Budapesti Katonai Bíróságon – terjesztett elő: „Kérem lehetőséget adni, hogy választott védőmmel együtt áttanulmányozhassuk az iratokat, ... mert azokat Szegeden (a rendőrségi vizsgálat során – szerk.) nem adták át. Egy alkalommal elébem tették azokat, de csak negyed óra állt rendelkezésemre, ez pedig nem volt elegendő. A jegyzőkönyvet elolvasás nélkül akkor írárták velem alá.”(83) A Földesi Tibor és társai ügy vizsgálati anyagai, amelyet a rendőrség az ügyészségnek átadott, akkor többszáz oldalnyi volt és ezt még elolvasni sem lehetett negyed óra alatt, nem pedig áttanulmányozni. A másik tanulságos körülmény már az 1950-es évek ávéhás gyakorlatát idézi. A rendőrségi vizsgálat lezárásakor Kugler Ferenc rendőr főhadnagy Budapestről Szegedre vezényelt fővizsgáló 1957. július 10-én egy javaslatot készített, amelynek befejező részét érdemes idézni: „Tekintve, hogy a Szegeden lezajlott ellenforradalmi események vezetői, szervezői ügyében bár számtalan letartóztatás történt, bírósági tárgyalásra még egyetlen ügy sem került, melyről a széles tömegek tudomást szereztek volna és meggyőződhetek volna arról, hogy a Szegeden lezajlott októberi események ellenforradalmi jellegűek voltak, javasoljuk Földesi Tibor és társai ügyében a bírósági tárgyalásnak Szegeden való nyilvános megtartását meghívott személyek és a sajtó képviselői részvételével. Javasoljuk az ügyet a Szegedi Katonai Bíróság Mátyás Miklós hadbíró őrnagy tanácsának átadni a tárgyalás megtartása végett.”(33) Az ávéhás mul-

tú Kugler Ferenc rendőr főhadnagy tehát már a vádemelés előtt, az ügyészi eljárási szakaszt megelőzően a tárgyalás megtartásának a helyére, körülményeire, de még a tárgyalást vezető bíró személyére is javaslatot tett. Úgy, mint régen, a Péter Gábor által vezetett ÁVH idejében. A bevezető rész első – kissé bonyolult – mondata egyben azt is bizonyítja, hogy a Földesi Tibor és társai ügyet, nyilvánvalóan annak ítélkezési gyakorlatát, a legjelentősebb szegedi megtorló per, a Perbíró József és társai elnevezésű előfutárának, egyfajta etalonjának szánták.

Gyanúsított magatartás és egyéb körülmények

A nyomozóhatóság - jelen esetben a PNYO – elsődleges célja volt az, hogy a gyanúsítottakban, de a tanúk egy részében is kellő félelmet keltsenek. Csak így tudták elérni, hogy a vallomások és a jegyzőkönyvek a megtorlás helyi érdekeinek megfelelően készüljenek el, hogy a fontosabb ügyeket az általuk konstruált koncepciók elemekkel súlyosbítsák. A megtorlás során Szegeden nem volt egyetlen tisztán koncepciók ügye illetve per sem. Kisebb-nagyobb szerepet vállaló forradalmárok ellen jártak el büntetőeljárás keretében, vagy azon kívül, akik felléptek a korábbi hatalom, a rákosista diktatúra ellen. Ezt kellett megtorolni a szovjet beavatkozás nyomán bekövetkezett visszarendeződés során. Ugyanis tökéletes visszarendeződés következett be a forradalom leverése után, Szegeden mindenképpen az, hiszen a város politikai vezetésébe néhány kivételtől eltekintve – mint pl. Dénes Leó korábbi tanácselnök stb. – ugyanazok kerültek vezető pozícióba, mint a legkeményebb rákosista időkben. Ami a leglényegesebb, hogy meghatározó pozícióban maradt a mindvégig szélsőséges Komócsin-klán.

A forradalom résztvevői mindezt látták és megtapasztalták azt is, hogy a munkahelyükön sorban tértek vissza azok a vezető káderek, akiket politikai, szakmai vagy emberi alkalmatlanságuk miatt ők távolítottak el a forradalmi napok alatt. Csak azok nem tértek a kezdeti időszakban vissza a forradalom előtti pozícióikba, akik bosszúvágyuktól hajtva beálltak a belügyi karhatalomba, gátlástalanul szolgálták a megtorlást és időnként személyes bosszútól motiválva a volt munkatársaikra is pressziót gyakoroltak. Ezekből a körülményekből a forradalom résztvevői, főleg fontosabb szerepvállalói joggal következtethettek arra, hogy tetteiket retorzió követi. Azt azonban kevés kivételtől eltekintve nem nagyon tudták, hogy ez konkrétan kiket fog érinteni és főleg milyen mértékben. Megtévesztőek voltak az MSZMP központi vezetésnek első nyilatkozatai, de a kezdeti helyi szegedi megnyilvánulások is. A bizonytalanság légköre alakult ki, amit még fokoztak az 1956 végi elhurcolások majd elengedések. A bizonytalanság keltésében és fokozásában szerepet játszott a megtorló hatóság is, elsősorban a karhatalom és a politikai nyomozó szervezet.

A reménykedés, a valamiféle csodában való bízás a legtöbb forradalmárban élt, kinél gyengébben, kinél erősebben. Talán egyedül Kováts József volt az, aki kellően ismerte a kommunista diktatúra sajátosságait és így tökéletesen tisztában volt a sorsa megpecsételődésével, bár e meggyőződése ellenére, talán az életöszönétől hajtva néha azért ő is bízott, reménykedett abban, hátha életben hagyják. Amikor a szegedi forradalmárok végül szembesültek a sorsuk beteljesedésével, többségük bátran és egyenes derékkal vállalta a forradalmi cselekedetét. Ebben a tekintetben nem adódott a beismertető vallomások biztosítása során semmiféle nehézsége a politikai nyomozóknak és vizsgálóknak. A probléma akkor keletkezett, amikor egy-egy gyanúsított terhére olyan cselekményeket is bizonyítani és beismertetni akartak, amelyeket az soha el sem követett. Ez általában a kezdeti időszakra volt a jellemző, mindaddig, amíg országosan és helyben is a legelső bírósági ítéletek napvilágot nem láttak. Ekkor a gyanúsítottak, később terheltek, majd vádlottak rádöbbenve a drámai helyzetre időnként jelentősen megváltozott magatartást tanúsítottak, amit a felelősség kisebbsítése, a felelősség terhe alóli menekülés jellemzett többek esetében és tegyük hozzá, hogy teljesen érthetően. A baj akkor következett be, ha mindez a társak kárára történt, ha valaki úgy akart kibújni a felelősségvállalás és főleg annak következményei alól, hogy azt igyekezett társaira áthárítani. A helyzetet nehezítette, hogy a megtorlás során valódi megtörtént eseményeket vizsgáltak – a koncepciós rátételeket kivéve – amiknek megtörténtét senki nem vonta és nem is vonhatta kétségbe. Ha pedig ezek esetében az egyik elkövető forradalmár nem vállalta a felelőssége maga részét, azt a megtorló hatóság mindenképpen a többiekre, a társakra hárította, azokkal beismertette, ha másként nem, hát erőszakkal, vagy csalárd módon. Ezekben az esetekben történtek az időleges emberi megingások, meghasonlások, szembefordulás az önmaga által korábban vállalt forradalmársággal! Mielőtt azonban az ilyen esetek kapcsán megütköznénk, vagy megbotránkoznánk, gondoljunk ezekre a konkrét helyzetekre és körülményekre, a veszélyhelyzetekre és fenyegetettségi állapotokra, a már megtapasztalt vagy beígért bántalmazásokra és egyéb brutális módszerekre. Ha mindezeket figyelembe vesszük, máris megérthetőbbé válnak az emberi gyengeségek, a kitartás-ellenállás hiányának tulajdonítható magatartásbeli negatívumok.

Kétség sem férhet ahhoz, hogy a legbátrabbak közé volt sorolható Kováts József, akinek a legtöbbet kellett elviselnie a kegyetlenkedésekből, ő volt a helyi kommunista hatalmasságok szemében a legfőbb ellenség, minden verést, megaláztatást kibírt, minden erőszaknak ellenállt és bátran vállalta összes cselekedetért a felelősséget, de egyetlen egy olyan tettet sem ismert be – soha olyan jegyzőkönyvet alá nem írt – amit nem követett el. Bármit tettek vele, erre nem bírták rávenni és arra sem, hogy a társaira nézve valótlán vallomást tegyen. Az államvédelmis múltú politikai nyomozók előtt soha meg nem hunyázkodott, mégis amikor a bírósági tárgyaláson már a szó legszorosabb értelmében az életéről volt szó, 1957. december 16-án kijelentette: „1948-ban a

börtönben tanulmányoztam a marxista-leninista irodalmat és úgy találtam, hogy a jövő fejlődése csak ezen az úton érhető el és teljesen magamévá tettem a marxizmus-leninizmus eszméjét.”(25) Két nap múlva, december 18-án ehhez még hozzátette „1947-ben a polgári demokrácia álláspontján voltam, azóta 9 év telt el ... és így álláspontom megváltozott.”(25) Mindenki, aki hallotta a nyilvános tárgyaláson Kováts József iménti kijelentéseit, tökéletesen tisztában volt azzal, hogy ez a védőügyvédjével egyeztetett védekezésének része, ezekhez a mondatokhoz, azok tartalmához nincs semmi köze Kováts Józsefnek. Ő volt az, aki soha nem tette magáévá a marxizmust-leninizmust, nem tette volna ezt, még ha életben hagyják, akkor sem és az álláspontja soha nem változott meg, ő mindig a polgári demokrácia híve volt és maradt. Tudta ezt természetesen az ítélkező bírósági tanács és a mögöttes helyi politikai irányítók, sugalmazók is, így aztán Kováts Józsefnek mégis meg kellett halnia. Elítélendő ezért a néhány hamisan csengő kijelentésért Kováts József? Kisebbíti ez a néhány megingásnak tűnő mondat az ő példamutató, diktatúraellenes életútját és nagyszerű forradalmi szerepvállalását, a legutolsó percig való bátor kitartását? Aligha!

Perbíró Józsefnek nem volt olyan előiskolája, mint Kováts Józsefnek, könyv formában megjelent visszaemlékezése szerint a megtorlás során bántalmazásban sem részesült. Az 1956. november 6-án tanúsított magatartása – amikor elvállalta a számára felkínált tanácselnök-helyettesi funkciót – világossá tette a megtorlók előtt, hogy ő nem egy rafinált politikusi alkat, még ha egyesek megpróbálták őt később így beállítani. Sokkal inkább egy végtelen jószándékú, de ugyanakkor rendkívül hiszékeny és naiv ember. Perbíró József azt hitte, hogy ha 1956. november 6-án a kommunista visszarendeződés szolgálatába áll akkor őt elkerüli a megtorlás. 1956. november 13-án a városházán volt egy értekezlet, amelyen a város új vezetése és a gyárak, üzemek munkástanácsainak küldöttei vettek részt. Az akkor még forradalmi munkástanácsok több küldötte élesen kikelt az ellen, hogy az új városvezetésben Perbíró Józsefen kívül mind csak a régi káderek foglaltak helyet, olyanok, mint Tombácz Imre, Vincze Antal és társaik. Ekkor az elnöklő Perbíró József kijelentette: „Felvetették Tombácz és Vincze elvtársak kérdését, akik a régi végrehajtó bizottságban is benne voltak. Megmondom nyíltan, hogy a legbecsületesebb embereknek ismertem meg őket, a velük való együttműködés során az előző hetekben.”(23) Néhány hónappal később bizonyára már más véleménye alakult ki Tombácz Imréről és Vincze Antalról, azok tanúvallomásait olvasva vagy hallgatva. November 13-án Perbíró Józsefet még meg sem csapta a megtorlás szele, hiszen mint Tombácz Imre később beismerte, akkor még szükségük volt rá.

Perbíró Józsefnek törvényszerűen csalódnia kellett. Tombácz Imre és társai közel sem voltak olyan becsületesek, mint azt ő gondolta. Amikor már nem volt szükség Perbíró Józsefre, amikor megszilárdult a visszarendeződött hatalom, ő is a megtorlás martalékává vált. Őrizetbe vétel, kihallgatások, internálás, vizsgálati tevékenység és ezek járulékos cselekményei az ilyesmihez egyáltalán nem szokott Perbíró Józsefet tökéle-

tesen megtörték. Az 1989-ben megjelent könyvéből ez világosan kiderült és látható volt egy már korábban idézett visszaemlékezés részletből is. Évtizedek múltával ő maga ismerte el, hogy a sötétzárkás fenyítés néhány napja után a kihallgatásai alkalmával bármit hajlandó volt elismerni és ezt meg is tette. Teljesen érthető, hogy a megalázott, megtört ember nem volt ellensége önmagának. Mindemellert Perbíró József vérbeli és tapasztalt jogász is volt, aki miután rádöbbsent a tévedésére és a helyzetére, tökéletesen tisztán látta, hogy milyen sors vár rá. Nagyon jól tudta, hogy halálbüntetést szántak neki, tudomására is hozták. Ez legvilágosabban akkor derült ki, amikor az elsőfokú bírósági ítélete ellen az ügyész súlyosbításért fellebbezett és esetében is halálbüntetés kiszabását indítványozta.

Perbíró József előtt az élet megnyerése volt tehát a cél a megtorlás beindítása óta. Kellőképpen fölmérte helyzetét és tudta, hogy az ő esetében nem elegendő, ha megpróbálja a felelősségét így-úgy csökkenteni. Letagadhatatlan volt, hogy a forradalom alatt ő volt a szegedi városvezetés első embere, a városi FNB elnöke. Úgy gondolta és bizonyára jól is gondolta, hogy miként országos szinten Kádárék Nagy Imrétől behódolást, önkritikát, hűségnyilatkozatot vártak el, ugyanez az elvárás szegedi viszonylatban az ő esetében is.

Az életben maradás reményében Perbíró József mind a két utat végigjárta. Különösen a rendőrségi vizsgálat során, de egyes esetekben még a bírósági tárgyaláson is igyekezett kibújni a felelősség alól. Az általa követett módszer a maga nemében a tisztességesebb eljárások közé sorolható, mert akkor, amikor kibújni igyekezett egy-egy esetben - pl. az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe helyezése, a város szovjet támadással szembeni védekezéséről való tárgyalás stb. - nem hárította közvetlenül másokra a felelősséget, de közvetve mégiscsak ezt tette. Azt az utat követte, hogy vallomásaiban tagadta jelenlétét azokon az elnökségi megbeszéléseken, amelyeken a kritikus témák szóba kerültek. Egy szembesítés során pl. kijelentette: „Tagadom-tagadom! Nem vettem részt olyan elnökségi ülésen, ahol az ávéhások letartóztatásáról volt szó.”(25) A város védelmét latolgató katonai tanácskozás szóba kerülésekor kijelentette: „Úgy látszik (amikor a katonai védekezés lehetőségéről volt szó – sz.), én nem lehettem közöttük.”(25) Az 1957. december 18-i bírósági tárgyalási napon Kovács József – akinek Perbíró Józseffel a viszonya soha nem volt felhőtlen – ki is fakadt az ismétlődő „nem tudok róla” vagy „nem tudtam róla”2 kijelentések miatt. Perbíró Józsefnek ezek a kibúvási kísérletei bár konkrétan senki ellen nem irányultak, mégis az ő felelősségének részét az FNB elnökség többi tagjára terhelte, vagy megpróbálta ezt tenni. Annait utólag megállapíthatunk, hogy a védekezésnek ez a módja nem nagyon volt eredményre vezető, mert bizony ezt látva némely gyanúsított és vádlott társak törlesztettek és tették ezt leggyakrabban a nyilvános bírósági tárgyaláson.

Bizonyára Perbíró József is járhatóbbnak és eredményre vezetőbbnek tartotta a másik utat, a látszólagos meghasonlást, a hűségnyilatkozat értékű kijelentések elhang-

zását, de nem holmi zárt tárgyaláson, hanem a nyilvános bírósági tárgyaláson. Az körülményeket vizsgálva megállapítható, hogy Perbíró József nem volt lázadó, forradalmi alkat. Még a kompromisszumokra kész, mindig higgadt és körültekintő, megfontoltságáról híres Perbíró József szájából is idegenül hangzottak, hamisan csengtek a bírósági tárgyaláson elhangzott szavai. Róla is tudták a helyi kommunisták, korábban rákosista, immár kádárista hatalmasságok, hogy nem azt gondolja, amit mond, de mégis a javára írták, mert nyilvánosan, közönség előtt hangzottak el.

Ragadjunk ki néhány mondatot ebből a színjátékból, amelynek a tétje nem volt más, mint Perbíró József élete. Az első tárgyalási napon a bíróság előtt Perbíró kijelentette: „Csak november 4-e után vált világossá előttem, hogy ez a megmozdulás ellenforradalom volt.”(25) A december 11-i tárgyalási napon Perbíró József emlékezetes kijelentései közül figyelmet érdemlők: „Az én véleményem az, hogy ha 24-én a csírájában elfojtották volna a megmozdulást, akkor a 26-i sortűzre nem került volna sor.”(25) Október 27-én „Tombácz Imre is bejött az elnökségi szobába és elmondta, hogy 40 éves munkásmozgalmi múltja van. Én ekkor átöleltem Tombáczot és mondtam, hogy rá még nagy-nagy szükség lesz. ... Ezekben a napokban igyekeztem a kommunistákkal együttműködni, azokkal állandóan tartottam a kapcsolatot. ... Később nyugodt mérlegelés alapján jöttem rá arra, hogy a mozgalom mögött ellenforradalmi szándékú elemek voltak és azok a jelek, amik előtt megdöbbenve álltam, amikre magyarázatot nem tudtam adni, pl. csillag leverés, azok már akkor az ellenforradalom első jelei voltak. ... Egyetértettem az egész lakosság megvédése érdekében a szovjet csapatok bevonulásával. ... Amikor tudomást szereztem a csillagverésről, akkor megdöbbsenem. ... Tudtam, hogy a szocializmus alapintézményét támadás érte.”(25) A december 13-i nyilvános bírósági tárgyaláson hangzott el: „Említettem Törköly elvtársnak, hogy vigyázzanak arra a szervezéssel kapcsolatban, hogy a többi pártok részéről az MSZMP-t támadás ne érje. ... Én úgy segítettem a párt megalakulását és egyébként is a város kommunista vezetőinek a munkáját, ahogy tudtam. Törköly elvtárs egy alkalommal kijelentette: Professzor úr mi kommunisták tudjuk, hogy mit köszönhetünk Önnek. ... Mindszenty beszéde nem, hogy nem volt jó, hanem pocsék volt. Láttam Mindszenty beszédén, hogy a történelem kerekét visszafelé akarja fordítani. ... Én személyes ismeretségen keresztül tudtam, hogy a szocialista törvényesség betartása legelőször az ÁVH-n belül szilárdult meg. ... Nem került volna ilyen vérengzésre sor, ha az ÁVH karhatalom fegyverben áll. Még ha semmit sem tett volna, akkor is a pusztta jelenlétével fékezte volna a tömegeket. Nekem nem kellett az ÁVH-tól félnem, ha félttem volna, akkor 26-án nem mentem volna az ÁVH-ra segítségért.”(25)

Perbíró József tehát megtette, amit megtehetett. A szegedi városi FNB elnöke ellenforradalomként ismerte el a forradalmat, fejet hajtott a város kommunista vezetése, az MSZMP vezetése és az ÁVH előtt is. Ennél többet aligha tehetett, ennél többet aligha vártak tőle. Mindezek ismeretében változik-e a Perbíró Józsefről kialakult kép,

amely szerint Szegednek nagyon nagy szerencséje volt, hogy olyan higgadt, megfontolt, a szélsőséges tendenciákat fékezni képes, a káros folyamatoknak gátat vetni tudó, a különféle forradalmi irányzatok és embercsoportok működésének összehangolását megoldani képes vezető állt az élen, mint amilyen ő volt? Perbíró József önmaga által is becsületesen beismert megtorlás alatti megtörése az egyéni sorsa alakulását szem előtt tartó alakoskodó meghasonlása mindezekben mit sem változtat. Mert alakoskodás volt ez az egész s tudták ezt a város régi-új kommunista vezetői is, tudta a Komócsin-klán is. Mégis büszkeség, silány értékű büszkeség dagasztotta a keblüket, hiszen legalább a forradalom helyi vezető intézményének, az FNB-nek az első emberét képesek voltak megtörni, megalázni, főhajtásra bírni, ha már a második emelt fővel állt a bitófa alá.

Az életét viszont Perbíró József megnyerte. Jobb lett volna, ha mindez nem következik be és Perbíró József 1956. november 6-án önként a másik utat választja, azt amelyik Kovács József esetében elvezetett a kivégzéshez? Aligha! Akkor most három vértanúja lenne Szegednek, vértanúból pedig egy is sok. Perbíró József a halálbüntetést elkerülte, mégis súlyos, nagyon súlyos árat fizette azért, hogy 1956-ban Szegeden a városi FNB elnökségének az elnöke volt. A börtönbüntetésből szabadulva majdnem élete végéig megbélyegzett emberként élte életét és örülhetett, hogy annyi másokkal szemben megérhette az 1990-es rendszerváltozást, a forradalom gyümölcseinek beérését és leírhatta, közkinccsé tehetette azt, hogy milyen volt Ötvenhat Szegeden – emlékeiben.

Fábián Ferenc is láthatóan igyekezett követni Perbíró József példáját. Az 1957. december 27-i nyilvános bírósági tárgyaláson kijelentette: „Véleményem szerint a szovjet csapatok jogosan tartózkodnak Magyarországon. ... A szovjet csapatok beavatkozását helyeslem, és szükségesnek tartom. ... Nem a szovjet csapatoktól féltem, nem attól, hogy ők rendeznek vérontást, hanem mert itt hallottam, hogy mindenfelé szervezik a szovjet csapatok elleni ellenállást.”(25) Fábián Ferenc úgy ítélte meg, hogy az egyéni érdemek hangoztatásával segíthet magán a legtöbbet. A bíróság előtt sorolta hát ezeket: „Az októberi események alatt a magatartásomhoz hasonló magatartást tapasztaltam a párt vezetőitől, Tombácz elvtárs részéről is és úgy gondoltam, hogy jó úton járok.”(25) Való igaz, Fábiánhoz hasonlóan Tombácz Imre is a szegedi városi FNB elnökségének tagja volt, azzal a különbséggel, hogy Fábiánt beválasztották, Tombáczot bejátszották oda. „Az októberi események alatt én passzívan viselkedtem, tudatosan az ellenforradalomnak nem nyújtottam segítséget. ... Abban az időben, amikor a párt vezetőit mindenki gyalázta és támadta én felálltam és Tombácz elvtársat igyekeztem megvédeni a tömeg hangulata ellen. ... November 4-én este elmentem Dénes elvtársához ... és figyelmeztettem, hogy vigyázzon, nehogy vele valami történjen. ... Ezek miatt a tetteim miatt biztosra vehető, hogy az ellenforradalom győzelme esetén felelősségre vontak volna engem.”(25) De nem ez történt, hanem Fábián Ferencet a forradalom bukása után vonták felelősségre.

A forradalom alatt a szegedi városi FNB elnökségében fokozatosan alakult ki két tábor, amelyek közül az egyikbe Kovács Józseffel az élen azok tartoztak, akik kérlelhetetlen és következetes hívei voltak a forradalmi rendszerváltozásnak, a másik csoportba Perbíró József vezetésével a mérsékeltebb irányzat képviselői, a kommunistákkal való együttműködésre is készek tartoztak. Ebbe az utóbbiba tartozott Szegedi István, aki a megtorlásbeli kijelentései alapján nem szívelte Kovács Józsefet, akiről az 1956. december 27-i bírósági tárgyalási napon kijelentette: „Feltételezem, hogy nem a munkásosztály érdekeit tartotta szem előtt, mivel nem is munkás származású.”(25)

A legjelentősebb szegedi megtorló perben vonták felelősségre Derzsi Endrét, aki a forradalom alatt összekötő volt a városi FNB elnöksége és a városi FKT között. Már a vége felé járt az elsőfokú bírósági tárgyalás hosszadalmas folyamata, amikor 1958. január 29-én Derzsi Endre egy meglepő bejelentést tett. Mint mondta „M. Szabó Istvánt november 1-ig rendszeresen tájékoztattam a katonai operatív csoport és a katonai tanács szándékairól, valamint a nemzeti bizottságnál történetekről. 1956. október 30-án felhívtam a figyelmét arra, hogy le akarják tartóztatni, hagyja el az épületet.” Derzsi Endre meglepő bejelentése a bíróság előtt nagy valószínűséggel egyfajta jópontoszerzési kísérletnek vélelmezhető és a benne rejlő, főleg időpontbeli ellentmondások miatt minden alapot nélkülözőnek tekinthető. 1956. október 30-án valóban kezdetét vette a szegedi államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétel, ezt azonban M. Szabó István államvédelmi őrnagy nem várta be, hanem önként bevonult a biztonságot jelentő Csillag börtönbe. Ettől az időtől kezdve pedig Derzsi Endrével aligha találkozhatott. Minden bizonnyal a bírósági ítélethirdetés közeledte készítette Derzsi Endrét a kétségbeesett lépésre.

A kiragadott példák a Perbíró József és társai ügyében elhangzott kijelentéseket tartalmazták és amelyek a fennmaradt tárgyalási jegyzőkönyv tanúsága szerint valóban el is hangzottak. Ezekben az esetekben a nevesítésnek nem volt semmi akadálya. Más azonban a helyzet azokkal a jegyzőkönyvekkel, amelyekben igencsak meglepő kijelentések, vallomásrészletek olvashatók, de mivel ezek a politikai nyomozók és vizsgálók kihallgatásai alkalmával készültek, kevésbé hitelesek, illetve egyes részleteik csak nagy fenntartással és alapos elemzéssel fogadhatók el helytállóknak. A korábbi fejezetekből látható volt, hogy PNYO-on készült jegyzőkönyvek közül sok manipulált volt, nagyon soknak fontos részeit maguk a kihallgatók fogalmazták, így aztán a valósághoz néha alig volt közük. Mivel ezekért a jegyzőkönyvekért az aláírók – gyakran erőszak hatására aláírók – nem vállalhatnak felelősséget, ezeket a részleteket csak név megjelölése nélkül említjük, akár elrettentő példaként.

Íme néhány vallomásrészlet:

„Utólag láttam csak meg, hogy mi dr. Perbírónak és társainak egy bábok voltunk, akik azért tűrtek meg bennünket, munkásokat, hogy a saját céljukat leplezni tudják.

... A Magyar Népköztársaság megdöntésén mesterkedtek. ... Én ígéretet teszek arra, hogy őszintén mindent el fogok mondani, ami az ellenforradalom ideje alatt megtörtént. ... A vezető beosztásba kerülő személyek a Magyar Népköztársaság megdöntését tűzték ki célul.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. július 3.)(25)

„Dr. Perbíró ... restaurációra készült és a Magyar Népköztársaság megdöntésére törekedett... Jogtalanul hurcoltak meg embereket és vettek őrizetbe, utcán lövöldöztek, úgy, hogy az embernek már nem volt kedve közlekedni, mert nem tudta, hol lövik agyon.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. június 21.)(24)

„A bírósági tárgyaláson azokat a személyeket, akiknek a neveire nem tudok emlékezni, fel fogom ismerni és a velük kapcsolatos kérdéseket a szemükbe fogom mondani.”(29)

„Nagyon kellemesen csalódtam az orosz katonákban, csaknem a szívüket ideadták.” (Önvallomás: dátum nélkül, valószínűleg 1956 vége)(17)

„Jelen voltak a (MEFESZ október 16-i – sz.) gyűlésén olyanok is, akik a gyűlést a jobboldali irányzat felé tölték. Ilyen volt pl. a Putnik nevű bölcsészhallgató, aki felszólalt a Rákosi-rendszer ellen, Kádár Attila orvostanhallgató, aki a káderpolitikát bírálta, aztán voltak, akik elkezdtek követelni Erdély visszacsatolását. Én a problémák megoldását csak marxista párt irányításával és vezetésével tudom elképzelni.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. január 18.)(25)

„A DISZ-t a lehető legocsmányabb módon becsmérelték (a MEFESZ gyűlésén – sz.). ... A MEFESZ követeléseivel kapcsolatban én azt mondtam, hogy ha ezeken valaki nem látja a párt és Szovejetunió ellenességét, annak baj van a tisztánlátásával.” (Önvallomás: 1957. május 22.)(17)

„Apám vöröskatona volt '19-ben. ... Ő (Kendi József – sz.) is az apja érdekében ügködött, csak én akkor még nem tudtam, hogy az ő apja csendőr volt és a mi családunk az ilyen Kendi-féléktől szenvedett többszörösen.” (Önvallomás: 1957. május 21.)(17)

„Ha valakivel összefutottam, az egy bizonyos cél érdekében történt, erről dokumentáció is van. Ezután is hajlandó vagyok bebizonyítani, hogy nem voltam kimonodottan ellenforradalmár, bár (november – sz.) 1-től 4-ig az ellenforradalom szekerét toltam, a szándékom és a célom becsületes volt.” (Önvallomás: 1957. május 22.)(17)

„Lázár Kálmánról elmondani kívánom, hogy azok a dolgok, amik a gyárban történtek, azokért Lázár a felelős túlnyomó többségben.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. október 9.)(6)

„Azt állapítottam meg (Skultéti Medádról – sz.), hogy szélső jobboldali beállítottságú személy, aki társadalmi rendszerünkkel soha nem volt megelégedve és ezért több esetben ellenségesen nyilatkozott. A Kádár-kormányval kapcsolatban azt mondta, hogy a kormányt nem kell elismerni, mert ... a szovjet szuronyok segítségével jutott hatalomra. ... Jelenleg is fejt ki ellenséges tevékenységet.” (Jegyzőkönyv: Szeged, dátum nélkül)(29)

„Nekünk mint nemzetőröknek hármas feladatunk volt. Fegyveres ellenállást teremteni a szovjet csapatok ellen. Amennyiben felismerjük az utcán az államvédelmi

sorkatonát vagy tisztet, a helyszínen agyonlőni. A harmadik feladat a gyár védelme.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. május 8.)(29)

„Beismerem, hogy a ... tevékenységemmel nem a népi demokrácia megszilárdítását segítettem elő, azonban nem volt céloom az ellenforradalom támogatása.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. március 18.)(29)

„1957. március 22-én felvételemet kértem a rendőri karhatalomba. Amikor elbocsátottak a gazdaságból, másnap kimentem a gazdaságba és azt mondtam Molnár István dolgozónak: Na öreg, ha beállok a karhatalomba, magát viszem el és verem meg először.” (Jegyzőkönyv Szeged 1957. május 28.)(22)

„Én elsősorban abban érzem magam bűnösnek, hogy a vállalattól eltávolítottam olyan személyeket, akik az MDP-nek voltak a tagjai, munkájukat becsületesen végezték.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. szeptember 2.)(30)

„Teljesen félre lettem vezetve a magas rangú tisztektől, azt gondoltam, hogy ők a hadseregben mind magasabb beosztásban voltak és ők vezettek félre számtalan olyan embert, akik tudatlanok és politikailag fejletlenek voltunk. Én bűnösnek érzem magam, mert nem az államvédelmi tiszteket kellett volna letartóztatni, hanem azokat, akik minket félrevezettek. ... Teljes erőmmel támogatni fogom államunkat, kormányunkat, népünket, akit politikailag így megbántottam. ... Munkámmal, magaviseletemmel be fogom bizonyítani, hogy hű leszek népemhez és megérdemlem a megbocsátást.” (Önvallomás: Szeged dátum nélkül)(13)

„Bűnösnek érzem magam, mert valóban tevékenységemmel az ellenforradalmat segítettem elő. ... Megbántam, amit tettem, mert nem láttam tisztán az eseményeket és megtévesztettek.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. április 1.)(29)

„Bűnösnek érzem magam, mert tevékenységemmel az ellenforradalmat segítettem elő, sőt magam is aktív ellenforradalmi tevékenységet folytattam. ... Félre voltam vezetve és nem láttam, hogy tevékenységemmel az ellenforradalmat segítettem. Elkövetett ellenséges tevékenységemet őszintén megbántam és őszintén beismerem.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. március 22.)(29)

„Az előbbi kihallgatásomon részemről megtett vallomás nem teljesen fedi a valóságot s ezért most kívánok őszinte beismerő vallomást tenni, mert én magam is vallomásomon keresztül hozzá akarok járulni ahhoz, hogy az ellenforradalom idején több társammal elkövetett bűncselekményemet a rendőrség teljes egészében felszámolja.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1958. december 18.)(20)

„Október 30-tól november 4-ig szegedi viszonylatban abszolút nem volt olyan ember, aki figyelmeztetett volna, akik közül most sokan dicsekszenek elvhűségükkel.” (Jegyzőkönyv: Szeged 1957. március 26.)(26)

Az MSZMP szerepe a megtorlásokban

Napjainkban, amikor már a több évtizedes hallgatás után szabadon lehet beszélni és írni az 1956-os forradalmat követő megtorlásról, elsősorban a nyomozó hatóságok – főleg a politikai nyomozószervek –, az ügyészségek és a bíróságok szerepe kerül előtérbe és csak őket követi az MSZMP-nek a megtorlásban tanúsított magatartása. Az MSZMP központi szerveinek szerepvállalása esetenként még megfogalmazást nyer, de mindezek mögött elhalványodik a helyi MSZMP szervek, pártbizottságok tevékenysége. Maguk a megtorlást elszenvedő egykori forradalmárok is bármikor képesek felsorolni, hogy kik voltak a nyomozók és vizsgálók, akik az ügyekben eljártak, kik írták alá a közbiztonsági őrizetre vonatkozó határozatot, vagy ki volt az ügyész, aki vádat emelt, és talán leginkább azt, hogy kik voltak a bíróság tagjai, akik elítélték. De azt alig tudja valaki közülük, hogy az MSZMP helyi szervei és funkcionáriusai közül ki volt, aki az ellene folyó megtorló eljárást jóváhagyta, netán elrendelte. Éppen ezért feltétlenül érdemes röviden foglalkozni azzal, hogy általános és konkrét vonatkozásban mi volt az MSZMP szerepe a megtorlásban.

Az MSZMP központi szerveinek álláspontja nem volt mindig egyforma, azonos a megtorlással kapcsolatban. A kezdeti időben más volt a kádári vezetés álláspontja és más akkor, amikor már megszilárdult a hatalmuk. Érdemes felidézni az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. november 11-i ülésén Kádár János egyetlen elhangzott mondatát: „Személyes meggyőződésem, hogy Nagy Imre, Losonczi Géza és a többi elvtársak, akik a kormány tagjai voltak, az ellenforradalmat segíteni nem akarták.”(36) Aczél György ugyanakkor kijelentette: „Nekünk feltétlenül szükségünk van olyan emberekre, akiknek a tömegek előtt hitelük van, szükséges, hogy ezekkel meg-egyezzünk.”(36) Ennek az 1956. november 11-i tanácskozásnak határozatából kiemelést érdemel néhány pont, amelyek kellőképpen tükrözik az akkori helyzetet és álláspontokat: „8/b. pont. Nagy Imrével kezdjünk tárgyalásokat, esetleg Tito elvtárs közvetítésével. 8/c. pont. Nagy Imre alakítson új munkás-paraszt kormányt. 8/d. pont. Az Ideiglenes Központi Vezetőség több más tagja is aláírta a Nagy Imrével való tárgyalás szükségességét.”(36) Ehhez képest Nagy Imrét és társait bő másfél év múlva kivégezték. Ugyanebben az időben, azaz 1956. november közepén Szegeden már kezdetét vették az elhurcolások, amelyet a városi MSZMP bizottság által is szervezett helyi karhatalom a szovjet fegyveres erővel megerősítve hajtott végre.

Amint erősödött az MSZMP, illetve a Kádár János által vezetett Forradalmi Munkás Paraszti Kormány, egyre gyakrabban kerültek napirendre a megtorlással kapcsolatos teendők, a megtorlás helyzete, az MSZMP legfelsőbb szerveinek ülésein. Szinte nem is volt olyan tanácskozás ezekben az időkben, amikor a forradalom, azaz „ellenforradalom” és az azt követő megtorlás szóba ne került volna. Néhány vélemény és hozzászó-

lás, amelyek ezeken a tanácskozásokon elhangzottak, és amelyek kellőképpen aláátmasztják az MSZMP-nek a megtorlásban játszott meghatározó és irányító szerepét.

Az MSZMP Központi Intéző Bizottsága 1956. november 21-i ülésén Kádár János még röstelkedve jelentette ki: „Szégyen és fájdalom, hogy a magyar munkások hatalmát szovjet proletárok vérén tartjuk fenn.”(40) Azokban az években még nem esett szó a média hatalmáról, hiszen elismerten csak a proletárdiktatúra hatalma létezett, mégis a tanácskozáson Kádár János kijelentette: „A rádió és a sajtó többet ér, mint a puska.”(40)

1957 januárjában már folyt a megtorlás, már döntés született a közbiztonsági őrizet intézményének bevezetéséről, amikor az MSZMP Intéző Bizottsága ülésén, január 14-én Biszku Béla kijelentette: „Tisztázni kell, hogy az ellenforradalmi ténykedésben kik vettek részt és azokra szervezeten kell csapást mérni. Nagyjából tudjuk kik ezek, de ellenük még szervezett intézkedés nem történt.”(43) A spontán megtorló intézkedések helyett Biszku Béla tehát határozottan követelte a forradalom utáni megtorlás szervezetté tételét. Mindez a hatékonyság növelését célozta. Természetesen ez MSZMP-s irányítással elképzelt volt. Rövidesen megfogalmazást nyert, 1957. február 4-én a megtorlás legfontosabb általános feladata: „Széles körű intézkedéseket kidolgozni és foganatosítani, erősebb csapásokat az ellenforradalmi erők felszámolására.”(63)

Figyelmet érdemel Kádár Jánosnak a megtorlással kapcsolatos helyzetértékelése, amely az MSZMP Központi Bizottsága 1957. április 5-i ülésén hangzott el: „Mi jól tudjuk, hogy ami az ellenforradalommal való leszámolást illeti, a fáról levettünk egy csomó levelet, de a törzset még nem vágtuk ki. Mi ennek tudatában fokozni akarjuk a harcot. Meg vagyunk győződve, hogy az aktív, vezető ellenforradalmárok részben szabadlábban, részben csak felügyelet alatt vannak. Ha mi ezekkel nem számolunk le a bűnük arányában megfelelő szigorúsággal, akkor a magyar népnek soha nyugta nem lesz.”(38) A magyar népnek ezzel szemben ebben az időben éppen a Kádár János által vezetett megtorlás miatt nem volt nyugta. Kádár véleményének a folytatása is önmagáért beszél: „A különböző bűncelekményeket elintézik 6-8 évi fegyházzal. Itt muszáj erősíteni. Már felmerült novemberben a gondolat, hogy létre kell hozni a népbíróságokat, amely a legfontosabb államellenes bűnök tárgyalásával foglalkozna.”(38) Kádár beszámolt ekkor a moszkvai útjáról is, ahol „szóba került Nagy Imréék kérdése is. Mi vetettük fel. Az elvtársak helyeslik, hogy megfelelő szigorú felelősségre vonást eszközöljünk. Az elvtársak szerint megfontolás tárgyát képezi, hogy rövidebb vagy hosszabb idő múlva kell a felelősségre vonásuknak megtörténnie, de helyeslik, hogy ez megtörténjen, ... a büntetőeljárás nem kerülhető el.”(45) Az elképzeléseket a tettek követték és az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. április 30-i ülésén döntés született arról, a Belügyminisztériummal, az Igazságügy minisztériummal és az MSZMP Központi Bizottság adminisztratív osztályával egyetértésben, hogy a „megyékben szükséges egy időszakra a függetlenített népbíróságok felállítása”.(38) (Kádárnak e nyilatkozatából – „Mi vetettük fel.” – világossá vált, hogy Nagy Imre és társai elleni fellépést nem a szov-

jetunió vezetői kezdeményezték, hanem a magyar kommunista vezetés. „Az elvtársak ... helyeslik.” – a szerk.)

1957. december 10-én az MSZMP Politikai Bizottsága ülése is a „büntetőpolitika egyes kérdései”-vel foglalkozott. Érdemes idézni néhány ekkor elhangzó felszólalásból. Biszku Béla: „A politikai bűncselekményeknél sok az enyhe ítélet és viszonylag kevés a fizikai megsemmisítések száma. ... Intézkedéseket kell tenni, hogy az ellenforradalmi szervezkedésekért a bíróságoknak átadott személyek ügyében a bűncselekményeknek megfelelően súlyos ítéletek szülessenek.”(54) Fock Jenő: „Az olyan elemekkel szemben, akik az ellenforradalom alatt még csak hóbörögtek és most követnek el izgatótást, igen szigorúan lépjenek fel!”(54) Marosán György: „Aggasztó jelenség van, mert egy csomó helyen olyan ítéletek történtek, amelyek nem vágnak össze azokkal a politikai követelményekkel, amelyeket a párt és a kormány az igazságügyi szervektől megkíván.”(54) Kádár János: „Nem tudtuk elérni az ellenforradalom fő vezetőinek, kezdeményezőinek nagyobb mérvű fizikai megsemmisítését. A bűnüldöző szervek kezében van nyolcszáz-ezer olyasfajta ember, aki ... az ellenforradalom vezetője, kezdeményezője, reprezentánsa volt bizonyos területen. Azt is mondtuk annak idején, hogy miféle emberek: fasiszták, deklasszáltak, a Horthy-apparátus volt emberei, akiket egyébként is úgy tartottunk számon, mint a rendszer ellenségei, akik októberben bebizonyították, hogy azok, mert vagy felbujtóként, vagy szervezőként, a hatalom megragadóiént ... jelentkeztek. Nagy kár, hogy ezeket nem sikerült megsemmisíteni, mert azért ezek a rendszer legveszedelmesebb ellenségei. ... Amikor lehetett volna odaütni, akkor nem volt meg az erő. ... Novemberben vagy 1600 fasisztát a másvilágra lehetett volna küldeni. ... A lehetőségeink a kezdetben voltak a legjobbak, később gyengültek, az erőink viszont akkor voltak a legziláltabb állapotban. ... Szigorúságot kell alkalmazni azokkal szemben, akik most támadnak, vagy a jövőben fognak támadni. ... Az ellenforradalmi cselekményekért felelősségre vont emberek jelentős részét tessék zárt tárgyaláson elítélni.”(54)

A leglényegesebb kérdésekben a megtorlással kapcsolatban tehát az MSZMP vezető szerveiben döntöttek. 1957. december 27-én készült egy tájékoztató jelentés az MSZMP Politikai Bizottsága számára a „büntetőpolitikánk egyes kérdései” tárgyában. Ez mintegy követelményként állítja, hogy „a kormány büntetőpolitikájának végrehajtása ... következetes legyen, ... hathatósan szolgálja a proletárdiktatúra rendszerének állandó erősítését és fejlesztését, a szocialista törvényesség megszilárdítását. Ennek érdekében: 1. Kérlelhetetlen vasszigornak kell érvényesülnie azokkal az osztályidegen, deklasszált huligán elemekkel szemben, akik ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el, vagy követnek el. Az ilyen elemek cselekményeinek a megítélésénél az osztályhelyzet súlyosbító körülményként jelentkezik. 2. A törvénytelses szigorával kell büntetni azokat a dolgozó osztályhelyzetűeket, akik az ellenforradalom alatt, vagy a jövőben, osztályukat elárulva főbenjáró, súlyos ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el illetve követnek el. 3. Az egyszer megtévedt, félrevezetett dolgozókkal szem-

ben, akik kisebb jelentőségű és kihatásaiban sem súlyos bűncselekményeket követtek el, ... a felelősségrevonásuknak is elsősorban nevelő jellegűnek kell lenni. ...”(68)

A tájékoztató alapján 1957. december 31-én készült egy határozat az MSZMP Politikai Bizottságában ugyancsak a „büntetőpolitikánk egyes kérdései” tárgyában. Ez megállapítja, hogy „az ellenforradalom óta eltelt egy esztendő alatt hazánkban helyreállítottuk a törvényes rendet. ... Az eredmények mellett e területen a munka alapvető gyengesége abban van, hogy az eltelt idő alatt nem tudták az ellenforradalom fő vezető erőit megsemmisíteni”.(68) Az MSZMP Politikai Bizottsága határozatában feladatokat is előírt a következők szerint: „A BM az októberi ellenforradalommal kapcsolatos ... ügyek vizsgálatát 1958. február 28-ig fejezze be. Derítse fel a jelenleg még aktívan tevékenykedő ellenséges elemeket és ügyüket gondosan dokumentálva adják át a vádhatóságnak. A Legfőbb Ügyészség gondoskodjék arról, hogy ezekben az ügyekben a megalapozott vádiratokat rövid időn belül nyújtsák át a bíróságoknak. Az Igazságügy Minisztérium biztosítsa, hogy a bíróságokhoz benyújtott politikai ügyek közül a legsúlyosabb minősítésűeket tárgyalják elsősorban, ... ezen ügyekben a büntetés a cselekménnyel arányban állóan súlyos legyen. Azokat, akiknek bűnössége kétségtelenül megállapítható, távollétükben is el lehet ítélni. Az ellenforradalmi cselekményekben vezető szerepet vitt, súlyos cselekményeket elkövetett és a bíróság által enyhe ítéletekben részesített személyekkel szemben, kirívó esetekben törvényességi óvást nyújtson be az ügyészség és gondoskodjék az igazságügyi szervekkel együtt a cselekménnyel arányos büntetésről.”(68)

Végül ismét Kádár Jánostól idézünk, aki az MSZMP Központi Bizottság 1958. július 25-i ülésén az „időszerű belpolitikai kérdések” témakör előadójaként kijelentette: „Az ellenforradalmárokkal való leszámolás most a végénél van. ... Meg kell mondani, hogy az ellenforradalmi bűnösöknek lakolnia kell s ezután is bármikor valakinek eszébe jut hasonló dolgot csinálni, ugyanez a sors vár rá. Ezt érthetően meg kell mindenkinek mondani.”(39) Ezeknek az idézeteknek ismertetében kétség sem férhet ahhoz, hogy az 1956-os forradalmat követő megtorlás legfőbb irányítója országos viszonylatban az MSZMP legfelsőbb vezetése volt. De így volt ez a kisebb-nagyobb vidéki településeken is, így volt ez Szegeden is, azzal a különbséggel, hogy a központi irányvonalat követve, az MSZMP különböző szintű vidéki – megyei, városi, községi, munkahelyi stb. – szervei a helyi elvi irányításon, útmutatáson túl esetenként a konkrét megtorló intézkedések végrehajtásába is beleavatkoztak.

Szegeden az MSZMP városi intéző bizottsága, majd később a városi pártbizottság kezében futottak össze a megtorlás számai. A forradalom leverése után Szegeden hamarosan rákosista visszarendeződés következett be. Az MSZMP városi ideiglenes intéző bizottság elnöke az 1956-ban már rendkívüli nyugállományban levő Kiss Károly lett, aki 1918-tól volt a kommunista párt tagja, 6 éves börtönbüntetéséből 1922-ben megszökött és sikerült kijutnia Franciaországba. Párizsban 1930-ban 18 hónap börtönre

ítélték, amit le is töltött, majd 1936 és 1939 között részt vett a nemzetközi brigádok tagjaként a spanyol polgárháborúban. 1939-ben hazatért Magyarországra és rendőrhatalósági felügyelet alá került. 1945-ben a szovjet csapatokhoz csatlakozva részt vett a budapesti harcokban, majd az ország szovjet megszállásában. Ezt követően egy dokumentum szerint „részt vett a rend helyreállításában, különböző vezető funkciókban” (70) pl. az MDP városi bizottság tagja, a Partizánszövetség szegedi elnöke. A forradalom alatt és még egy ideig utána is aktivizálta magát, mindaddig, amíg színre nem lépett az MSZMP városi bizottsága titkáráként ifj. Komócsin Mihály, aki 1944-től az MKP tagjaként, az MKP délkerületi titkárságán kezdte funkcionáriusi pályafutását, mint ifjúsági instruktor, majd a szegedi MKP bizottság ifjúsági titkára. 1948 augusztusától az MDP nagyszegedi bizottság titkárhelyettese, majd titkára. 1950 júliusától az MDP Központi Vezetőség agitációs és propaganda osztályának helyettes vezetője, 1951. májustól a budapesti XII. kerületi MDP bizottság elsőtitkára, majd 1954-től az MDP heves megyei bizottság elsőtitkára. Ebben a beosztásában 1956. április 10-én az MDP megyei titkári értekezletén felszólította a jelenlevőket, hogy „álljunk ki Rákosi elvtárs mellett!” (73) Ifj. Komócsin Mihály és egész családja rákosistának számított a forradalom előtt és lényegében utána is. Nem alaptalanul állapította meg 1957. augusztus 13-án egy MSZMP-s információs jelentés a következőket: „Több területen vetődött már fel különböző variációkban és most már kezd általánossá válni az a nézet, hogy az országban nincs még egy olyan hely, mint Szeged, itt ugyanis a párt annyira balos és itt vallják legjobban a rákosista-sztálinista elveket.” (62)

A visszarendeződés, a hatalom megszilárdítása érdekében 1956. november közepén kormányösszekötőként Szegedre érkezett Keresztes Mihály, aki természetesen részt vett a megtorlás irányításában is. A korabeli sajtótudósítás szerint Keresztes Mihály „több mint három évtizede vesz részt a munkásmozgalomban. 1944 előtt több évig ült Horthy börtöneiben. A felszabadulás utáni években a földművelésügyi miniszter első helyettese lett”, (92) 1948-tól tagja az MDP Központi Vezetőségének. A város régi-új vezetésének a vállalati munkástanácsokkal megtartott 1956. november 16-i értekezletén Keresztes Mihály kijelentette, hogy „az ellenforradalmi fegyveres ellenállás ... össze lett törve, aztán jöttek a más módszerek, ... a gazdasági ellenállás, ... a sztrájk.” (23) A sajtóhírek szerint az addigi – 1956. november 15-ig végrehajtott – elhurcolásokkal kapcsolatban Keresztes Mihály álszent módon kijelentette: „Sajnáljuk, hogy ártatlan embereket letartóztattak.” (92)

Rövidesen létrejött Csongrád megyében – szegedi hatáskörrel is – az úgynevezett megyei Operatív Bizottság, amely a megyei és a szegedi városi MSZMP bizottság irányításával működött és a rendőri, karhatalmi, politikai nyomozói, ügyészi és igazságszolgáltatási helyi szervek munkáját irányította és koordinálta. Ez az Operatív Bizottság konkrét ügyekben hozott határozatokat és döntéseket, amelyek kötelező érvényűek voltak a megtorlásban eljáró szervezetek számára. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint

Tihanyi József rendőr őrnagynak a Csongrád megyei RFK PNyO vezetőjének egyik 1957. augusztus 7-i jelentése, amely szerint „a megyei Operatív Bizottság határozata alapján Joszt Istvánt és társait a vizsgálat befejezése után a Népbíróságnak kell átadni”.(24) Egy másik, ugyancsak 1957. augusztus 7-én készült politikai nyomozói jelentés – aláírója Oskó Lajos rendőr százados alosztályvezető a Csongrád megyei RFK PNyO-on – arról szólt, hogy „Strasser Gyula ügyében a Politikai Osztály a vizsgálat megindulásakor bűncselekményét nem látta eléggé bizonyítottnak, azonban a megyei Operatív Bizottság és a szegedi pártbizottság részéről Kiss Károly elvtárs azon az állásponton volt, hogy őrizetbe kell venni és Népbíróság elé kell állítani. ... A megyei Operatív Bizottság határozata alapján a szegedi ellenforradalmi tanács (az FNB elnöksége – sz.) tagjait – melynek Strasser is tagja volt, – Népbíróság elé kell állítani.”(24)

Az MSZMP Szegeden azonban alacsonyabb szinten is kivette részét a megtorlásból. Skultéti Medárdról 1957. május 14-én a Szegedi Konzervgyár pártvezetősége nevében az akkori párttitkár Náczi János és egy pártvezetőségi tag Kovács István aláírásával jellemzés készült a Csongrád megyei RFK PNyO részére. Ebben leírták, hogy Skultéti Medárd „pártonkívüli volt, korábban a Független Kisgazdapárt országgyűlési képviselője, ... mint a munkástanács elnöke részt vett a kommunisták eltávolításában. ... Munkásgyűlést szervezett, melyre az ellenforradalmi tanács (a városi FNB – sz.) egyik tagját, aki Pesten járt, meghívta előadónak a Kádár-kormány és a szocialista rendszer lejáratására. ... A személyzeti iroda szekrényéből az ott levő káderlapokat összeszedték (Skultéti és Honkó Mátyás a munkástanács elnökhelyettese – szerk.) és a kazánban elégették. ... Megszervezték a vállalatnál a nemzetőrséget és ellátták őket fegyverekkel. ... Megtűrték a vállalat területén, hogy lőállásokat készítsenek a szovjet csapatok ellen.”(29)

Fülöp János rendőr főhadnagy a Csongrád megyei RFK PNyO tisztje a forradalom előtt katonai elhárító államvédelmi tiszt, a forradalom alatt biztonsági őrizetben volt, a forradalom után egy ideig a szegedi belügyi karhatalom tagja. 1957. január 7-én egy jelentést készített Vigh Illés honvéd őrnagyról, a szegedi 17. lövészezred parancsnokáról, korábbi szegedi helyőrségparancsnokról, aki a forradalom után rövid ideig ismét helyőrségparancsnok és a szegedi honvéd tiszti karhatalom parancsnoka volt. Ebben a jelentésben szó volt arról is, hogy a „szegedi városi (MSZMP – sz.) Intéző Bizottságnak nincsen jó véleménye Vigh Illés őrnagyról, ugyancsak nincsen a karhatalmi egység (MSZMP – sz.) Intéző Bizottságának sem. ... Nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy a hadseregben szolgálatot teljesítsen, javasoljuk eltávolítását.”(27)

A forradalom után Heimann Pál közbiztonsági őrizetbe került, mert a Szegedi Közlekedési Vállalatnál a forradalom tevékeny résztvevője volt. Ügyének vizsgálata során „az MSZMP Intéző Bizottság nevében Antal Sándor 1957. március 29-én elmondta, hogy Heimann Pál, vállalati főmérnök származásánál fogva osztályidegen. ... A Szegedi Közlekedési Vállalat igazgatója jellemzésében leírta, hogy Heimann Pál viszonya a demokráciához nem jó, szülei földbirtokosok voltak.”(4)

1958. december 24-i dátumú levélben Kelemen Miklós rendőr őrnagy, megyei rendőrfőkapitány – a forradalom előtt 1956 szeptemberéig államvédelmi őrnagy, a BM Csongrád megyei Főosztály vezetője – és Benkovics Sándor rendőr főhadnagy alosztályvezető tájékoztatta az MSZMP szegedi városi bizottságát arról, hogy „Ugri Ferenc MSZMP tagot, ... népi demokratikus államrend elleni szervezkedés és fegyverrejtegetés bűntette miatt előzetes letartóztatásba helyeztük.”(20) Ugri Ferencsel kapcsolatban a színházi fegyveres csoport ügyében jártak el. A tájékoztató céljából megküldött jelentés aláírási az MSZMP szegedi városi bizottság olvashatatlan aláírású PTO - párt és tömegszervezeti osztály - vezetője a következő kézzel írt megjegyzést tette: „Ugri Ferenc előzetes letartóztatásával egyetértek. 1958. december 26.”(20)

Ugyancsak Kelemen Miklós és Benkovics Sándor írta alá azt a jelentést, amely Csorja István és Pintér László ügyében készült kifejezetten az „MSZMP városi bizottság titkárnak, Komócsin elvtársnak” részére 1958 végén. A leírt tájékoztatás szerint „kutatást tartottunk a Szegedi Szalámigyárban. ... bejelentés érkezett, hogy két dolgozó géppisztolyt talált egy öltözőszekrényben elrejtve”.(31) A gyanúsítottként kihallgatott Szőnyi József munkástanács tag és az üzemi nemzetőrség tagja „vallomást tett arról, hogy az ellenforradalom idején fegyveres őrszolgálatot teljesített az üzemen belül Csorja István MSZMP tag (akkor már – sz.) munkásörrel. ... Csorja vallomásaival félre akarta vezetni a nyomozást és a fegyverrel kapcsolatban nem tett őszinte vallomást. Pintér László szalámigyári igazgató tudott arról, hogy fegyverek voltak az ellenforradalom idején a gyárban.”(31)

Külön említést érdemel és talán kicsit részletesebb ismertetést is Mogyorósi István rendőr őrnagynak, a szegedi városi rendőrkapitánynak ügye. Mogyorósi Istvánt a megtorlás során 1957 év elején leváltották. Ekkor, 1957. március 25-én a leváltott rendőrkapitány levélben fordult az MSZMP szegedi városi ideiglenes intéző bizottsághoz, amelyben ügyének tisztázást és „párttagsága átigazolását” kérte. Ez a levél a forradalom oldalára állt rendőrkapitánnyal kapcsolatban érdekes információkat is tartalmaz. Többek közt leírta: A forradalom, azaz ellenforradalom alatt „a városi és járási pártbizottsággal kapcsolatot tartottam. ... Több elvtársnak megmagyaráztam, hogy ... most a proletárdiktatúra megdöntéséért megy a harc. ... Megmondtam az elvtársaknak, hogy tartsanak ki, a Szovjetunió segíteni fog. ... November 3-án értesítést kaptam, hogy a szovjet csapatok jönnek. ... Két rendőrtisztet elküldtem a börtön parancsnokához, hogy beszéljék meg a nemzetőrök lefegyverzését vagy esetleg megsemmisítését. ... November 3-án Harsányi József rendőr törzsőrmester elvtárs utasítást kapott tőlem, hogy ha Kovács József, szökni akar lője agyon. ... Ezt megelőzően Farkas József és Balogh Pál elvtársakkal tervbe vettük, hogy Kovácsot agyonlőjük, azonban az események alakulása nem tette egyrészt szükségessé, másrészt úgy láttuk, élve az igazságszolgáltatás elé kerül. ... Nem lehet más érdekem, mint a munkáshatalom megszilárdítása.”(19) „A Mogyorósi István által leírtak – részben idézettek – közül több állítás a valóságnak

megfelel, de vannak olyanok, amelyek helytállóságának igazolásához nem állnak rendelkezésre a megfelelő adatok. Mégis 1957. május 9-én Katona András, Kiss Szilveszter és Bodnár Lajos levelet írtak Mogyorósi István érdekében az MSZMP szegedi városi intéző bizottsághoz. Ebben leírták, hogy Mogyorósi István részéről „pozitív intézkedésként kell értékelni, hogy a szervezés idején megjelent a Partizánszövetségben ... , hogy a Partizánszövetség lehetőleg építse be a nemzetőrségbe a megbízható elvtársakat, azonban az általuk beszervezendő elvtársakat nem fogadták el az ellenforradalmárok.”(19) Ezt követően Mogyorósi István intézkedett a „Partizánszövetségben, másrészt a katonai laktanyában, hogy a fegyverek használhatatlan állapotban legyenek. Emiatt használhatatlan fegyverekkel látták el a nemzetőröket. ... Tíz teljesen megbízható elvtárs állítja, hogy ... miután intézkedési jogát a rendőrség felett a katonai ellenforradalmi tanács gyakorolta, állandó kapcsolatot tartott fenn azokkal a teljesen megbízható elvtársakkal, akik igazolják, hogy minden intézkedését a proletárdiktatúra érdekében tette. ... Továbbá a munkáshatalomhoz való hűségét bizonyítja az a rendelkezése, hogy november 3-án a rendőrség egységéből (két tisztet – sz.) a Csillag börtönbe küldött, hogy az államvédelmi elvtársakat helyezték biztonságba és védjék meg az ellenforradalmárok terrorjával szemben. A rendelkezés eredményes volt. ... Harsányi rendőr törzsőrmestert utasította, hogy miután Kovács a jugoszláv határra ment, ha Kovács szökést kísérelne meg, lője le. ... Javasoljuk Mogyorósi István rendőr őrnagy szolgálatba való visszahelyezését.”(19) Ebben az esetben azonban elégtelennek bizonyult a három levélíró és a „tíz teljesen megbízható elvtárs” kiállása Mogyorósi István mellett. A leváltott rendőrkapitányt nem helyezték vissza a korábbi beosztásába, sőt büntetőeljárás alá vonták és elítélték. Bűne elsősorban a forradalom oldalára való átállás volt, de még inkább az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vétele során kifejtett tevékenysége.

Előfordult, amikor éppen ellentétes bejelentés érkezett az MSZMP szegedi városi intéző bizottsághoz. Jó példa erre Kelemen Sándor századosnak, a munkásőrség első szegedi parancsnokának – 1956 októberéig az őthalmi államvédelmi belső karhatalmi ezred tisztjének – levele. 1957. május 2-án a következőket írta: „Alulírott bejelentéssel tartozom az Intéző Bizottság felé az irányban, hogy felhívjam a figyelmet két olyan személyre, akik tevőleges szerepet játszottak az ellenforradalmi eseményekben Szegeden.”(18) Az egyik Szabó Miklós egyetemista, olimpiai válogatott keréttag labdarúgó, a forradalom alatt szegedi nemzetőr volt. „Megjegyezni kívánom, hogy a két személlyel kapcsolatban már több ízben tettem az illetékesek felé jelentést, igaz, hogy csak szóban, de az ügyben még radikális intézkedés most sem történt, ... Kérem az Intéző Bizottságot arra, hogy a beadványomat megfelelő helyre eljuttatva vizsgálta ki.”(18) A helyi MSZMP vezetéshez eljuttatott bejelentés meghallgatásra talált. Kelemen Sándor százados levele eljutott megfelelő támogatással az illetékes helyre, a PNYO-hoz, ahol büntetőeljárást kezdeményeztek Szabó Miklós forradalmár nemzetőr ellen.

Nem szabad az előbbieket mellett megfélemedezni az MSZMP Csongrád megyei bizottságáról, mint felettes pártszervről sem. Ennek élén Németh Károly elsőtitkár állt, aki a forradalom előtt az MDP Csongrád megyei bizottság elsőtitkára volt. A forradalom első napjaiban ő is megpróbált szembehelyezkedni a megindult politikai folyamatokkal, egy dokumentum szerint „október 24-én megszervezte a kommunisták felfegyverzését”(70), majd megrettent és illegalitásba vonult. A szovjet beavatkozás után azonnal előjött rejtőzködési helyéről, elkezdte szervezni a megyei karhatalmat és a megtorlás megyei szintű legfelsőbb irányítója lett. A forradalom kezdetén Szegeden viszonylatban igen aktív volt Ábrahám Antal, az MDP Csongrád megyei bizottságának harmadtitkára, ám ő is nyomtalanul eltűnt október 26-a után. Németh Károlyhoz hasonlóan utóbb ő is hősként „Szegeden megszervezte 120 pártaktivista felfegyverzését és része volt az ellenforradalmi csoportok szétverésében”.(70) Nem maradhat ki a sorból Forgó Lászlóné, az MDP Csongrád megyei bizottság agitációs és propaganda osztályának a vezetője sem, aki október 23-a után néhány napig Szegeden tartózkodott és tevékenykedett. Egy dokumentum szerint „részt vett a párt fegyveres védelmében, ellenforradalmi csoportok szétverésében.”(70) Ezek utólagos, erősen túlértékelt magállapítások.

A valóságban a megyei MDP-s vezetés alaposan leszerepelt a forradalmi napok alatt, aminek következtében Ábrahám Antal rövidesen csak pártbizottsági osztályvezető lett, Forgó Lászlóné pedig vállalati igazgató.

Egy 1957. február 15-én készített és Marosán Györgynek felterjesztett jelentésben Kovács Pál őrnagy – aki a szegedi 1956. október 26-i eseményekben vált ismertté – és Kuczogi József őrnagy a következő helyzetértékelést adta: „Az ellenforradalmi cselekmények időszakában a pártbizottságok véleményünk szerint az esetek többségében indokolatlanul illegalitásba vonultak. ... A pártbizottságok lépcsőről lépésre vonultak vissza és adták fel hadállásaikat és ezzel akaratlanul kiszolgálták az ellenforradalmi elemeket. ... Nem tettek lépéseket a kommunisták fölfegyverzésére. Pl. a szegedi városi pártbizottságnak 100 db géppisztolyt szállítottunk le 1956. október 27-én, hogy a városban a legmegbízhatóbb elvtársakat fegyverezzék fel. A leszállított fegyvereket a kommunisták nem voltak hajlandók átvenni. ... A Csongrád megyei pártbizottság is 260 db géppisztolyt kapott és amikor a pártbizottság föloszlott, őrizetlenül az épületben hagyták a fegyvereket.”(71)

A megtorlás során volt mit feledtetni az MSZMP szegedi városi és Csongrád megyei bizottságnak is, ami a kíméletlenségükben, talán az országos átlagot is meghaladó szigorukban nyilvánult meg.

A megtorlás végrehajtói

A karhatalom

A forradalom leverése után kétfajta karhatalom alakult. Az egyik volt a rendőri – más elnevezéssel belügyi –, a másik a honvéd tiszti karhatalom. Ezek között a résztvevőket illetően előadódtak átfedések.

A honvéd tiszti karhatalom a forradalom alatt a kommunista hatalom előtt leszerpelt hadsereg tiszti és tiszthelyettesi állományából alakult, olyanokból, akik a karhatalomba jelentkeztek és akiket az alakulatuk parancsnoksága egyrészt alkalmasnak, másrészt a katonai feladatok ellátása során nélkülözhetőnek tartott. Az előzetes követelmény az úgynevezett „tiszti nyilatkozat” aláírása volt, amely többek közt a következőket tartalmazta: „Mélységesen elítélem az ellenforradalmi erők minden formáját, a brutális fehérterrort, a kapitalista restaurációs törekvéseket, a kapitalista körök aknamunkáját népi hatalmunk ellen. Kész vagyok az ilyen törekvések ellen teljes erőmből küzdeni. ... Kijelentem, hogy feltétel nélkül csatlakozom az 1956. november 4-én megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz. ... Ünnepelesen kijelentem, hogy a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány intézkedését magamra nézve feltétel nélkül kötelezőnek elismerem és katonai eskümhöz híven, a katonai parancsoknak öntudatosan alávetem magam. ... Kijelentem, hogy az elmúlt időben nem vettem részt népi demokráciánk törvényeit sértő cselekmények végrehajtásában.”

A későbbiekből nyilvánvalóvá válik, hogy a honvéd tiszti karhatalmi egységek elsősorban rendészeti jellegű feladatokat teljesítettek és konkrét megtorló jellegű ügyekben csak alig jártak el, a legtöbb ilyen esetben csak közreműködők, besegítők voltak a rendőri karhatalom akcióiban. A rendőri karhatalmi egységek az ugyancsak teljesített rendészeti feladatok mellett már a kezdeti időszakban is bekapcsolódtak a konkrét megtorló intézkedésekbe, amit indokolt, hogy, összetételüket tekintve elsősorban volt államvédelmi tisztekből, rendőr tisztekből és tiszthelyettesekből, valamint pártmunkásokból és elvétve honvédtisztekből álltak.

Már 1956 novemberében egy határozat született az MSZMP helyzetéről és a párttagok feladatáról az ellenforradalom elleni harcban. Ebben olvasható, hogy „a belső rend megteremtésében, a munkáshatalom megvédésében, az ellenforradalom végleges felszámolásában fontos szerep vár a kommunistákra a karhatalmi alakulatokban. Karhatalmi alakulataink, rendőrségünk és a forradalmi ezredek a nép védelmezői az ellenforradalommal szemben. ... A kommunisták tehát törekedjenek arra, hogy az öntudatos munkások színe-java, párttagok és pártönkívüliek kerüljenek a karhatalomba és ott küzdjenek az ellenforradalom ellen.”(57) De ismét előkerült a régi módszer, amit az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején az MKP, majd az MDP előszeretettel alkal-

mazott. Eszerint idegenből küldött állami és pártfunkcionáriusokat, rendőri és államvédelmi vezetőket kell alkalmazni, akiknek nincsenek rokonai, baráti, ismerősi kapcsolódásaik, és akik ezáltal készségesebb kiszolgálóivá válnak a központi akaratnak. Az MSZMP Központi Intéző Bizottság 1956. november 21-i ülésén Fehér Lajos kijelentette: „A vidéki karhatalmi szervekhez központi megbízottakat küldjünk teljes felhatalmazással, ... mivel a vidéki embereket sok helyütt személyi kapcsolatok kötik mozgási szabadságukban.”(40) Az MSZMP legfelsőbb vezetése azonban tökéletesen tisztában volt az 1956 végére kialakult helyzettel. Az MSZMP Központi Bizottság 1956. december 2-i ülésén Nógrádi Sándor kijelentette: „Áltatjuk magunkat abban a tekintetben, hogy ez már karhatalom, amely valóban meg tudja oldani az ellenforradalom felszámolását. ... Meg kell erősíteni a karhatalmat.”(37) Ugyanennek a tanácskozásnak a másnapján – 1956. december 3-án – Biszku Béla is kifejtette a véleményét „Karhatalmi szerveinknek ... sokkal erélyesebben kell dolgoznia, mint eddig. ... A tulajdonképpeni feladatokra kell irányítani a figyelmünket, de ezt karhatalmi, rendőri fellépés nélkül nem lehet sikeresen megoldani.”(37) Münnich Ferencnek az MSZMP Központi Bizottság 1956. december 28-i ülésén elhangzott véleménye: „Ne essünk optikai csalódásba, a rend nem a karhatalmistáknak köszönhető, hanem a szovjet hadsereg potenciális erejének.”(37) Uszta Gyula ehhez hozzátette: „Igaz, hogy a karhatalom megállta a helyét, de azért, mert a hatalom mögött van a szovjet hadsereg.”(37)

Nem sokkal később a Belügyminisztérium egyik előterjesztésében beszámolt arról az MSZMP központi Intéző Bizottságnak, hogy „a rendőri karhatalmi egységek az egész országban felálltak. Ezek zömét átvételek, honvédtisztek alkotják, jelentős részüket a párt által odairányított elvtársak képezik.”(43) Közél ugyanebben az időben – 1957. január 14-én – az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottság ülésén Münnich Ferenc kijelentette: „A honvéd karhatalom ma is egyik fő ereje népi demokráciánknak és ezt szétszervezni nem lehet. Amilyen mértékben a rendőri karhatalom erősödik, olyan mértékben lehet a honvéd tiszteknek más és más feladatot adni.”(43) A rendőri karhatalom pedig az idő múlásával egyre erősödött. Mátyás László rendőr ezredes 1956. december 28-án az ORFK értekezletén kijelentette: „Az ellenforradalom október 23-tól állandóan fegyveres támadásban volt egészen addig, amíg december második hetében a karhatalom kijött az utcára és puskatussal, gumibottal verte szét az ellenforradalom erőit. ... Az igaz, hogy nem törvényes eszközökkel vertük szét az ellenforradalmat, összevertük gumibottal a fejüket, összeszedtünk néhány tucat embert, becsuktuk őket. Amikor rendkívüli állapotok vannak, rendkívüli eszközökkel kell dolgozni. ... Mi eljárnunk drasztikus módszerekkel is, ha a szükség úgy kívánja.”(65) Valamivel később, 1957. február 4-én egy ügyészi konferencián Münnich Ferenc kijelentette: „Nem vagyunk hívei a karhatalmi szervek kilengéseinek, de jobb, ha ilyen kemény, mintha lelkesedik érte az ellenforradalom, mert semmit sem csinál. Az ellenség féljen tőlük, amíg nem fél, baj van.”(69)

A kezdeti nehézségek után a karhatalom egyre inkább magára talált és kivívta a legfelsőbb MSZMP-vezetés elismerését is. 1957. április 16-án az MSZMP Központi Intéző Bizottság ülésén elhangzott, hogy „a karhatalomban szolgálatot teljesítő elvtársakat elsőbbségi jog illeti meg azokkal szemben, akik a karhatalomban nem szolgáltak”, (46) a későbbi elhelyezkedésüket, szolgálati beosztásukat illetően. Néhány nappal később egy közlemény jelent meg, amelyben az Elnöki Tanács „elismerését fejezi ki és köszönetét nyilvánítja a karhatalom minden beosztottjának és parancsnokának a népköztársaságunk, népi demokratikus rendszerünk ellen intézett ellenforradalmi támadás leverésében, az ellenforradalmi bandák felszámolásában, a szocializmus vívmányainak védelmében tanúsított hősie és önfeláldozó magatartásáért.” ... „a fegyveres testületek tisztikarát elsősorban a karhatalomban szolgálatot teljesített, illetve a karhatalom és a fegyveres testületek megszervezésében, irányításában részt vett és jelentős érdemeket szerzett tisztekből kell kialakítani.” (123)

A szegedi honvéd tiszti karhatalom megalakulásával, problémáival, eredményeivel kapcsolatban értékes dokumentumok maradtak fenn. A Bács-Kiskun megyei és szegedi honvéd tiszti karhatalom történetét tartalmazó jelentések 1957 május végén készültek és ha némi túlzásokat tartalmaznak is, kellő kritikával vizsgálva megközelítően hiteles képet adnak a történekről. A Bács-Kiskun megyei karhatalomról szóló jelentés szerint „Szeged városban a 27. hadosztály alárendelt egységei voltak, a szegedi városi karhatalmi egységeket Bács-Kiskun megyéhez csatoltuk, ott tartottuk nyilván és a következőkben a szegedi ... karhatalmi egységeket a Bács megyei karhatalmi egységek egyik alegységként említjük. A szegedi városi karhatalmi egységek a következő alakulatok tiszteiből tevődtek össze: 17. lövész ezred, 6. légvédelmi tüzérsztály, 72. páncéltörő tüzérsztály, 14. műszaki zászlóalj és egy pár elvtárs az I. számú gépkocsizó iskolától. ... Szegeden már november 6-án feladatot láttak el azok a tiszti csoportok melyek a későbbiek során a karhatalmi egységek alapját képezték. ... November 4-e után több olyan tisztt került ... karhatalmi parancsnoki beosztásba, akik arra nem feleltek meg, pl. ... Szegeden Vigh Illés őrnagy. ... 1956. november végén Szeged város karhatalmi parancsnoka Kiss Sándor százados lett. ... A tisztek 85-90 %-a a tiszti nyilatkozatot aláírta. ... A karhatalmisták felszerelése a tiszti egyéni felszerelés volt, kiegészítve a szükséges M. ruházattal, mint pl. pufajka. ... A karhatalmisták tevékenysége az első időben a laktanya biztosítása volt, a városban járőrözés, tehát rendfenntartás, továbbá egyes fontosabb objektumok, mint pl. pártbizottságok, posta stb. védelme. ... A későbbiekben a feladatok bővültek, pl. utak ellenőrzése, szökött katonák és rabok összeszedése, honvédségi anyagok pl. fegyver, lőszer stb. összeszedése, vasútbiztosító és vasútellenőrző szolgálat. ... De ugyancsak a karhatalmisták szolgálatához számított a sztrájk felszámolásához való segítségadás, az üzemekben kifejtett agitációs munka, az üzemi pártszervek megalakításánál közreműködés, a rendőrség segítése házkutatások, előállítások, razziák véghezvitele terén, továbbá az egyik legfontosabb feladat volt a disszidá-

lások megszüntetésében való közreműködés. Amikor ugyanis a nyugati határ megerősítésre került, a disszidálók Jugoszlávia felé vették az irányt. ... Szegedről a disszidálások ideje alatt egy szakasz karhatalmista került kiküldésre a kelebiai rendőrszere. ... A karhatalmisták a rájuk bízott feladatot túlnyomó többségben dicséretesen hajtották végre. ... A karhatalmi egységek kifejezetten tűzharcban nem vettek részt. ... Bebizonyosodott, hogy a zavaros időkben erélyes kézzel kell fellépni a rendbontókkal és rendezavarókkal szemben. Ahol ezt megtették – mint ahogy a karhatalmisták ezt megtették – meg is mutatkozott az eredmény. ... Voltak azonban egyes esetekben túlzások. Mint pl. a szolgálat alatt nagyon megverték egyeseket. Nem kétséges, hogy ezek az elemek megérdemelték a legerélyesebb eszközökkel való büntetésüket.”(81) A Bács megyei jelentés felsorolta a kimagasló munkát végzett tiszteket, akik között szegediek voltak Tóth Endre főhadnagy, Tóth Géza százados, Kovács Ernő százados, Fóris Aladár százados, Molitorisz Lajos főhadnagy Kiss József hadnagy, Mester Miklós hadnagy, Szilágyi Imre hadnagy, Brézai Zoltán hadnagy, Janka Lajos főhadnagy, Molnár Béla hadnagy, Varjú István főhadnagy, Sánta Ferenc főhadnagy, Horváth Jenő hadnagy, Csévits János hadnagy, Tóth Károly főhadnagy. A karhatalomból eltávolított tisztek között említi a jelentés Vigh Illés őrnagyot, Nádházi András századost, Gosztonyi István őrnagyot és még néhány további tisztet „ellenforradalmi tevékenység” miatt, de voltak, akiket lopás, részegeskedés miatt távolítottak el a karhatalomból.

A másik jelentés csak a szegedi honvéd tiszti karhatalom bemutatásával foglalkozik. Az ebben leírtak szerint „hivatalosan 1956. november 18-án alakult meg”(82) a honvéd tiszti karhatalom Szegeden, de ezt megelőzően is egyes tisztek – pl. Bereczky Antal százados, Kovács Ernő százados, Tóth Géza százados, Laborcz Ferenc főhadnagy, Deák Antal főhadnagy, Rozgonyi Tibor főhadnagy, Bálint főhadnagy, Szepessy József százados és Nagy Ferenc főhadnagy – részt vettek egyes akciókban pl. a pártház őrzésében. A jelentés beszámol arról, hogy „részt vettünk tüntetések szétverésében, a kormány mellett kiálló első röplapok és falra írt jelszavak készítésében. Ezekben részt vett: Kiss Sándor százados, Kispál János főhadnagy, Kovács Lajos százados, Laborcz Ferenc főhadnagy. Megszöktettük Boronkai őrnagy elvtársat (Boronkay Andor – sz.) az államvédelmi határőrség parancsnokát. ... Az egyetemi nemzetőr zászlóaljtól a szovjet csapatok bevonulása előtt egy teherautó fegyvert hozott be Kovács Lajos százados, Nagy Ferenc főhadnagy, Jeszenszky Ferenc hadnagy, Rétyi István hadnagy. ... A parancsnok kezdetben Vigh Illés őrnagy volt”(82), a helyettesei Török Lajos százados és Nádházi András százados. A kezdeti létszám 130 fő. Természetesen a szegedi honvéd tiszti karhatalomnál is megalakult az MSZMP. „A taggyűlés megbízta a pártvezetőséget, hogy a karhatalomban levő ellenforradalmi elemeket és a velük paktált tiszteket ... távolítsák el. Ennek alapján minden felsőbb utasítás nélkül, saját kezdeményezésre a pártvezetőség ... javaslatot tett a magasabb parancsnok felé új parancsnok és politikai helyettes kinevezésére.”(82) Az új parancsnok Kiss Sándor százados lett, az új po-

litikai helyettes pedig Laborcz Ferenc főhadnagy. Vigh Illés őrnagyot, Török Lajos századost és Nádházi András századost ezzel egyidőben leváltották. Mindezt „a szegedi pártbizottsággal megbeszélve” hajtották végre. „A pártbizottság javaslatára a szovjet parancsnokság csak a parancsnok személyének változása után látta el fegyverrel a karhatalmat”,(82) addig a szegedi honvéd tiszti karhatalom fegyverzete meglehetősen hiányos volt. Nem felejtendő, hogy 1956. november 6-án Szegeden a megszálló szovjet csapatok az összes laktanyát és egyéb katonai objektumot elfoglaltak és a fegyverek nagyrésztét magukkal vitték az őthalmon létesített bázisukra.

A jelentés részletesen beszámol a szegedi honvéd tiszti karhatalom tevékenységéről. Említi pl. , hogy 1956. november 22-től december 11-ig „a karhatalom őrizte Szeged fontosabb üzemeit, objektumait. A sztrájk megszüntetésben részt vett úgy agitációs, mint más módszerekkel. A közbiztonság megszilárdítása érdekében szigorú járőrözést vezettünk be. November 23-án a városi pártbizottság javaslatára agitációs szakaszt hoztunk létre. ... November 28-án a rendőrséggel karöltve a Nagyállomás területén levő csoportosulást feloszlattuk, a szervezőket, vezetőket előállítottuk. November hónapban a szegedi karhatalom előállított 31 szökött katonát ... és egy szökött fegyencet. ... December 4-én a néma tüntetés idején demonstrációs felvonulásokat rendeztünk, ezzel sikerült megakadályozni azt, hogy komolyabb rendzavarások forduljanak elő. Határozott fellépéssel megakadályoztuk a csoportos felvonulásokat, sajtóégetést. Még akkor az ellenforradalmárok és ezek uszályába került tömeg részéről több provokációs kísérlet történt a karhatalom ellen (kiabálások, megdobálás, vízzel való leöntés). ... Decemberben a járőrök előállítottak 20 szökött katonát, 1 szökött fegyencet és 26 disszidálni szándékozó személyt.”(82) 1957 januárjában „az összekötő szakasz az üzemekben levő munkástanácsok megtisztításával és a pártszervezetek megszervezésével foglalkozott. A szovjet csapatoktól átvették a híd őrzését, nagy gondot fordítottunk a vasútállomás ellenőrzésére. A vonatokról leszedett disszidálni akarókat a rendőrségnek átadtuk.”(82) Január 28-án „a rendőrséggel együttműködve elfogtunk 74 disszidentet”. Január 31-én „48 disszidálni szándékozót adtunk át a rendőrségnek”.(82) 1957 első két hónapjában a legfőbb feladat a disszidálás megakadályozása volt. „Március 15-e előtt demonstrációs felvonulásokat hajtottunk végre több alkalommal. Március 14-től 17-ig szigorú összetartás volt mind a két századnál, megszálltuk a középületeket, objektumokat és utakat.”(82)

Közben március elején „a rendőrséggel karöltve megkezdjük az ellenforradalomban vezető szerepet vitt személyek összeszedését. ... Március 2-án, 8-án és 12-én a rendőrséggel közösen razziákat, házkutatásokat hajtottunk végre.”(82)

Fontos szerepet kapott az összekötő, más néven agitációs szakasz. A jelentés szerint „hat fővel a politikailag legmegbízhatóbb elvtársakból egy szakaszt hoztunk létre azzal a céllal, hogy az üzemekben segítsék a sztrájk megszüntetését, a pártszervezetek megalakítását, a munkástanácsok megtisztítását az oda befurakodott ellenforradalmi

elemektől. Ez a szakasz a munkát a városi pártbizottságtól kapott utasítások alapján végezte és hetente beszámolt a végzett munkáról. A leghangosabb ellenforradalmi uszítókat a belügyi szervekkel együttműködve az üzemekből eltávolítottuk.”(82) A munkamódszerek közé tartozott, hogy a lakásukon keresték fel a megbízhatónak tartott kommunistákat, a forradalom alatt eltávolított, megfélemlített pártfunkcionáriusokat és rábeszéltek őket az MSZMP szervezésébe való bekapcsolódásra, megígérve, hogy a karhatalom mindenben támogatja őket. Az agitációs szakasz tagjai részt vettek a helyi – üzemi – MSZMP alakuló taggyűlésein is, bátorítva ezzel a kommunistákat és garantálva a rendet. Többek közt jelen voltak a Szegedi Kendergyárban, az Újszegedi Kendergyárban, a Falemezgyárban, a Szegedi Ruhagyárban, a Konzervgyárban, az Ecsetgyárban, a DÁV-nál, a Gázműveknél, a Szegedi Gyufagyárban, a Paprikafeldolgozó Vállalatnál, a Vágóhídon, a MÁV Fűtőházban, a Villamosvasút Vállalatnál, a Szegedi Cipőgyárban, a Bútorgyárban stb.

Kiemelten fontos feladatuk volt a munkástanácsok elleni fellépés. „A dolgozókkal megbeszélve kellett megteremteni a feltételeit annak, hogy ezeket az egyéneket (az „ellenforradalmárokat” – sz.) szépen-vagy csúnyán eltávolítsák a munkástanácsokból, ugyanakkor növekedjék a párt befolyása a munkástanácsokban és megszűnjön a kommunisták üldözése az üzemekben. ... Az összekötő szakasz tagjai részt vettek a munkástanácsok ülésein, leleplezték azokat az egyéneket, akik nem valók a munkástanácsokba. ... Azokat az egyéneket, akik nem értették meg az idők szavát és nem mondtak le (önként a munkástanács tagságukról – sz.), az összekötő szakasz tagjai kimentek a lakásukra és ott felszólították, hogy rövidesen mondjon le, mivel ez felel meg legjobban a munkások érdekeinek. Ezt a munkát a városi pártbizottság irányításával az üzemi intéző bizottságokkal együttműködve végeztük. E munka eredményeként ... a munkástanácsokba azok kerültek be, akik valóban a munkásosztály érdekeit képviselték. Megnőtt a párt befolyása a munkástanácsokban, ... a jogtalanul elbocsátott elvtársak pedig visszakerültek az üzembe az őket megillető helyre.”(82)

A jelentés szól a szegedi honvéd tiszti karhatalom és a városi rendőrség kapcsolatairól is. „Mogyorósi őrnagy a honvéd karhatalommal szemben igen rossz, kétkulacsos politikát folytatott. Nem akart lényegében gyakorlatilag együttműködni. A Belügyminisztérium leváltotta Mogyorósi őrnagyot a beosztásából és helyette Vincze Zoltán századost nevezte ki városi rendőrkapitánynak.”(82) Ettől kezdve „tervszerűen göngyölítettük fel az ellenforradalmat és félemlítettük meg az ellenforradalmárokat akciók végrehajtásával és a velük szimpatizáló tömegeket”(82) is. Ezzel kapcsolatban egy konkrét esetet is említ a jelentés. 1956 decemberében nagy röpcédulázási akciók voltak a Kádár-kormány ellen Szegeden. Az elkövetők „igen veszedelmes kormány- és pártellenes rölapokat gyártottak. Ezek ... valahol a városban rendes írógéppel készültek, a terjesztői ismeretlenek voltak. Három egymást követő pénteken és szombaton a rendőrséggel, a belső karhatalommal együtt ... razziáztunk. ... Az illegális röpcédula-ter-

jesztő személyek leleplezésére közös tervet készítettünk, majd akciót hajtottunk végre. A városi kapitányság bűnügyi nyomozói, a honvéd karhatalom civilbe öltözött tagjai (30 fő), ... a belügyi karhatalom tagjai ... olyan számban akcióztak, hogy a belváros minden utcáját éjfélig szemmel tudtuk tartani. ... Ez alkalommal az uszító rölapok ragasztása közben fogták el a Szegedi Pedagógiai Főiskola rajzszakos növendékeit, akik elmondták, ... hogy kitől származik a röpcédula. A honvéd karhatalom és a belügyi karhatalom tagjai azonnal körülfogták a kollégiumot és házkutatást tartottak. Itt elfogtuk azt a személyt, akitől a rölapok származtak. ... Ettől kezdve Szegeden megszűntek az uszító rölapok.”(82)

Voltak persze sikertelen akciók is, amelyeket mégis utólag eredményesnek minősítettek. „A fegyverek felkutatása és esetleges ellenséges elemek felkutatása érdekében razziát tartottunk és felnyitattuk a temetőben az összes kriptát. Ez semmilyen eredményre nem vezetett, csak megfélemlítette a burzsoá elemeket.”(82)

A nagy erőpróbát a MUK jelentette. „Erősen készültünk március hónapra. A kormány március 15-ében látta a fegyveres erő és az ellenforradalom erőinek végső összecsapását. Március 15-e előtt operatív bizottságot alakítottunk és tervet dolgoztunk ki, amelynek az volt a lényege, hogy a burzsoá maradványokat ne hagyjuk nyugton, akik csendes estéiket nagyvendéglőkben és cukrászdákban töltötték. Tervszerűen razziáztuk a vendéglőket, cukrászdákat, szállodákat. A korábban ismert ellenforradalmi egyéneket összeszedtük. Március 14-re virradóra éjjel megszálltuk a város összes legfontosabb objektumát, ezenkívül tartalékban hagyunk öt „R” csoportot az esetleges tömegakciók szétverésére. Az „R” csoport a következőkből állt: 10 fő honvéd karhatalmi tiszt, 3 rendőr, egy Gorjunov géppuska, 200 db kézigránát, többezer lőszer, egy tehérgépkocsi. Igen megfélemlítően hatott, amikor ezek az „R” csoportok a gépkocsi tején fölállított géppuskával, a géppuskába befűzött hevederrel járőröztek a városban, különösen az egyetemek és a főiskola előtt. Ezeknek az akciónak tudható be, hogy az ellenforradalom márciusban nem kezdte újra.”(82) A szegedi honvéd tiszti karhatalom tagjai kivívták a fölöttesük elismerését és „a személyi állomány a miniszteri parancs értelmében kapott még egy vattaruhát és egy pár csizmát.”(82) Érdemes megemlíteni még a szegedi honvéd tiszti karhatalom jelentésének aláíróit: Kovács Lajos százados, Szepesi József százados, Lekics Ferenc hadnagy, Borsodi Gergely főhadnagy, Várhegyi Tibor főhadnagy és a parancsnok Kiss Sándor százados.

A belügyi karhatalom szervezése Szegeden már 1956. november 5-én kezdetét vette. A városi MSZMP bizottság több munkatársa, Tombácz Imre, Törköly Ferenc, Hévízi János, Földi Lajos kezdték el, akkor még polgárőrség elnevezéssel, a karhatalom szervezését, amelybe az elsők közt a Csillag börtönből szabadult, ott biztonsági őrizetüket töltő volt szegedi államvédelmi tiszteket vonták be. A legelső napokban a belügyi karhatalom a szovjet városparancsnokságnak alárendelve, a szovjet csapatok mozgását, tevékenységét segítve munkálkodott, majd ahogy erősödött, ahogy létszámában gyarapodott, egyre inkább kezdte önállósítani magát. 1956. november közepére ki-

alakult az a helyzet, hogy időszakosan a szegedi polgárőrség – amelyből később a belügyi karhatalom alakult – kivonta magát mindenfajta ellenőrzés alól és valamiféle szabadcsapathoz hasonlóvá vált. Az összeverebuválódott egykori államvédelmi tiszteket, az egyes munkahelyekről a forradalom alatt elbocsátott kommunista tisztségviselőket fűtötte a bosszúvágy és ebből következően egyre-másra került sor önkényes éjszakai elhurcolásokra, letartóztatásokra, bántalmazásokra. Ezek a nekivadult emberek nem voltak tekintettel senkire. Figyelmen kívül hagyták az ügyészségi intelmeket, intézkedéseket és abban az időben, amikor a városi MSZMP bizottság és a tanácsi vezetés kénytelen-kelletlen a még mindig forradalmi lendületben levő lakossággal, főleg a munkástanácsokkal a helyzet konszolidálása érdekében az időnyerő kiegyezést kereste, a sztrájkok elkerülésén és beszüntetésén munkálkodott, az elsiert bosszúálló és megtorló akciók mind ez ellen hatottak. A város régi-új vezetői hiába beszéltek, nyilatkoztak a megbékélésről, a munka felvételének szükségességéről, a forradalmároknak beígért büntetlenségről, ha a rákövetkező éjjelen a polgárőrség, mint egy láthatatlan erő 40-50 embert hurcolt el és vert meg. A városszerte kialakult helyzet és hangulat egyre elviselhetetlenebb volt.

Ezen a tarthatatlan állapoton végül csak akkor sikerült némileg változtatni, amikor országosan is beindult a belügyi karhatalom szervezése. Ez megtörtént Szegeden is a helyi MSZMP bizottság felügyeletével és a már november 5-től szerveződő, erősödő felfegyverzett egységet bevonták ennek a kötelékébe. Rövidesen létrejött a BM szegedi karhatalmi zászlóalj, parancsnoka Solymosi Ferenc rendőrszázados lett. 1957. január 15-én a rendszeresített létszám 28 tiszt és 365 tiszthelyettes volt, amelyből be volt töltve 20 tiszt és 232 tiszthelyettes, tehát összesen 252 fő. A belügyi karhatalom létszáma ugyanebben az időben a környező megyékben a következőképpen alakult: Békés megyében 71 fő, Szolnok megyében 72 fő, Bács-Kiskun megyében 69 fő. A térségben tehát a Csongrád megyei hatáskörrel felruházott szegedi belügyi karhatalmi zászlóalj volt a legjelentősebb erő. De a fővárost leszámítva országosan is az előkelő harmadik helyet tudhatta magáénak, mert Hajdú-Bihar megyében 411 fős, Vas megyében 254 fős karhatalmi egység működött, a többi megyében a szegedi zászlóaljnál kisebb, több helyen jóval kisebb erő állt rendelkezésre. De volt még egy Csongrád megyei sajátosság, amire Ladvánszky Károly rendőr őrnagy osztályvezetőnek az országos rendőr karhatalom helyzetéről készült 1957. január 15-i jelentése világít rá. Az ebben leírtak szerint Csongrád „megye területén a nagyobb városokban és községekben a rendőr karhatalomtól függetlenül (azaz a 252 fős akkori szegedi belügyi karhatalmi zászlóaljtól függetlenül - sz.) kb. 1000 fő karhatalmista működik századokba szervezve, melyeket a megyei tanács fizet. Ragaszkodnak ezek további fenntartásához, így engedélyt kaptak Budapesttől arra, hogy február 15-ig ezek tovább működjenek. A megyei pártbizottság egyetért ezzel és mi is helyesnek tartjuk, mert a belügyi keretet nem terheli, viszont a közbiztonság szempontjából nagy segítséget jelent.”(86)

A teljesség igénye nélkül, csupán néhány érdekesebb példát kiragadva célszerű szemléltetni, hogy kikből állt a szegedi belügyi karhatalom. A zászlóaljparancsnok Solymosi Ferenc rendőr százados a forradalom alatt Budapesten tartózkodott, november 3-án sikerült Szegedre eljutnia. November 5-én már az akkor alakult polgárőrség tagja, november 6-án egy vallomása szerint „már az ellenforradalmárok összeszedésében segédkezett”, mellesleg 1943-tól SZDP tag, 1945-től MKP tag és az MKP-ban „R” gárdista. A szegedi belügyi karhatalmi zászlóalj törzsfőnöke Gerebecz Pál rendőr őrnagy volt, aki később a BM Belső Karhatalom szegedi zászlóaljának parancsnok-helyettese lett. Vidács Péter rendőr százados, a forradalom előtt államvédelmi belső karhatalmi tiszt Szegeden, a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került. Somogyi János rendőr százados, a forradalom előtt államvédelmi tiszt Szegeden, elhárító tiszt az őthalmi belső karhatalmi ezrednél, a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került. Bóka Ferenc rendőr főhadnagy, a forradalom után és a karhatalmi szolgálat után a Csongrád megyei RFK PNYO tisztje. Tápai Nándor rendőr alhadnagy, a forradalom előtt államvédelmi tiszt Szegeden, a forradalom alatt rövid időre biztonsági őrizetbe került, a karhatalmi szolgálat után a Csongrád megyei RFK PNYO tisztje. Elek Imre rendőr főhadnagy, akiről a korábbiakban már részletesen esett szó, ugyanúgy mint Rácz Lászlóról és Nyári Zoltánról. Rácz Lászlóról még talán annyit érdemes megjegyezni, hogy a forradalom kitörése után mint felfegyverzett kommunista védte a Kálvin téri párházat. Hévízi János az MDP szegedi városi bizottság aktivistája, aki 1956. november 5-én Földi Lajossal a szegedi karhatalom – polgárőrség – szervezésébe kezdett. Kun Lajos rendőrként szolgált a szegedi városi rendőrkapitányságon, az elsők között jelentkezett a karhatalomba. Borka József rendőr törzsrőmester, a forradalom előtt államvédelmi tiszthelyettes gépkocsivezető Szegeden. Fischer Miklós az Újszegedi Kendergyár MDP titkára volt a forradalom előtt, a forradalom alatt a munkahelyéről eltávolították. Mészáros József, aki a forradalom előtt főportás volt a Szegedi Ruhagyárban, a forradalom alatt elbocsátották. Széll Sámuel a háború után az SZDP aktivistája Szegeden, majd az MDP nagyszegedi bizottság munkatársa, a forradalom előtt és alatt MDP-titkár a baktói Felszabadulás Termelőszövetkezetben. Daróczi Vince, akit a forradalom alatt alacsonyabb beosztásba helyeztek a DÉLROST Vállalatnál. Bodnár Lajos 1919-es vöröskatona, a forradalom után az MSZMP szegedi városi ideiglenes intéző bizottságának tagja. Trischler Ferenc, a háború utáni években népi ülnök a szegedi népbírószágon koncepciósi ügyekben is, MDP-aktivista. Krajkó András 1919-es vöröskatona, a forradalom után a szegedi belügyi karhatalom MSZMP szervezetének funkcionáriusa. Galotti Ferenc, a forradalom alatt a Szegedi Szörme és Bőrruhakészítő Üzem elbocsátott igazgatója. Sallai Imre, az 1950-es évek elején az Újszegedi Kendergyár MDP titkára, a forradalom alatt alacsonyabb beosztásba került. Biczó György az Újszegedi Kendergyár igazgatója, aki karhatalmi szolgálata után nem sok idő múlva a szegedi városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke lett. Bálint János az 1950-es évek elején ál-

államvédelmi belső karhatalmi tiszt volt Szegeden-a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került. Kelemen Sándor rendőr százados, a forradalom előtt államvédelmi belső karhatalmi tiszt volt Szegeden, a forradalom alatt rövid időre biztonsági őrizetbe került, karhatalmi szolgálata után 1957-ben a munkásőrség első parancsnoka volt Szegeden. Freyburger István rendőr hadnagy, 1946-ban a szegedi PRO-n szolgált, majd átkerült a szegedi ÁVO-ra, később az ÁVH szegedi osztályára, ahonnan az 1950-es évek elején leszerelték. Császár Ferenc rendőr főhadnagy, a forradalom előtt államvédelmi tiszt volt Szegeden, a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került. Oszlár György államvédelmi operatív tiszt volt Szegeden, a forradalom alatt biztonsági őrizetbe került. Széll Lajos rendőr törzsőrmester, a forradalom előtt államvédelmi belső karhatalmi tiszthelyettes volt Szegeden. És a többiek.

A szegedi belügyi karhatalom – a 3. karhatalmi zászlóalj – a már említett megyei önálló századokon kívül 1957 augusztusára 152 tisztből és 233 tiszthelyettesből állt, összesen 385 fő volt a létszáma.

1957. december 13-án az MSZMP Csongrád megyei bizottsága tárgyalta a megyei karhatalom munkáját. Ekkor megállapították, hogy „elég széles körben beszélnek Solymosi elvtárs zászlóaljparancsnok személyéről, mint akinek nincs teljesen lezárva, tisztázva az ellenforradalom alatti magatartása. ... Többen kétségbevonják ... szakmai hozzáértését. ... Személyi villongások is érezhetők a volt belső karhatalmisták és a volt rendőrtisztek között.”(67) Akadtak azért pozitív tapasztalatok is, különösen az állomány politikai elkötelezettségét, elvhűségét illetően. Egy dokumentum szerint Bujdosó Géza rendőr főhadnagy és Soltész Mihály rendőr hadnagy – mindkettő karhatalmista, azon a véleményen volt, hogy ha „Nagy Imrét 1953-ban felakasztották volna, akkor elkerülhettük volna az ellenforradalmat.”(67) Kővágó József rendőr tizedes ugyancsak a szegedi karhatalmi zászlóaljnál kijelentette, hogy Nagy Imréeket még a „statárium alatt kellett volna elintézni. Mindegyiket halálra lehetett volna ítélni, hogy soha többé ne ártsanak a munkáshatalomnak”. (67)

Egy 1958. évi összefoglaló értékelő jelentés szerint – aláíró Orbán Miklós rendőr ezredes, egykori államvédelmi parancsnok, a karhatalom akkori országos parancsnoka – a belügyi karhatalomnál „gyenge volt a fegyelmi helyzet, gyakoriak voltak a törvénytörések és önkényeskedések, igen sok volt a lerészegedésből adódó botrányokozás”.(67) Ez volt az általános helyzetkép és ez volt a jellemző a szegedi belügyi karhatalmi zászlóaljra is.

Érthető és indokolt, hogy 1956 végén a még működő illegális Szegedi Városi Központi Munkástanácsnak is szándékában állt valamit tenni a karhatalmi túlkapások ellen. Egy 1957. május 15-én készült dokumentum szerint véleményük „volt az is, hogy a karhatalomban – általuk rákosistának és sztálinistának minősített személyek is vannak. Céljuk volt, hogy ennek felülvizsgálatát kiharcolják és a karhatalomba általuk megbízhatónak tartott személyeket delegáljanak”.

Különösen kiélezett volt a karhatalom és az egyetemek viszonya 1956 végén, 1957 elején. A politikai érdek az lett volna, hogy a helyzet minél hamarabb konszolidálódjon és ennek részeként az egyetemi oktatás is beinduljon. Ennek azonban a karhatalmi fellépések jelentős akadályát képezték. Egy 1957. január 4-i egyetemi jegyzőkönyv szerint „olyan atrocitásokról van tudomásunk, amelyek miatt jogosan merül fel aggodalom a félévkezdéssel kapcsolatban. Az atrocitásokról Dr. Münnich Ferencet a fegyveres erők miniszterét tájékoztatták, aki ígéretet tett hogy haladéktalanul bizottságot fog Szegedre küldeni, mely a karhatalom működését felülvizsgálja és a túlkapasokat azonnal megszünteti. A megígért bizottság vizsgálati tevékenységéről ez idő szerint az egyetemi szerveknek még nincs tudomása, ezért aggályos a hallgatók megérkezése. Bármennyire is igyekszik a professzorátus és az asszisztencia a hallgatókat óvni, elkerülhetetlen, hogy a karhatalmisták diákellenes, de mondhatjuk egyetemellenes megnyilvánulásai folytán ne kerüljön sor atrocitásra.”

1956 november 6-a, a szegedi politikai visszarendeződés kezdő időpontja után sajátos helyzet alakult ki azáltal, hogy a forradalom alatt megszüntették a BM Csongrád megyei Főosztály államvédelmi operatív és vizsgálati részlegét. Az elbocsátott tiszteknek nagy része már 1956. november 5-én csatlakozott az akkor még polgárőrségnek nevezett karhatalomhoz. A legelső szegedi őrizetbe vételeket és kihallgatásokat Szegeden – illetve az első elhurcolt hat fő esetében Debrecenben – a szovjet katonai hatóság a volt államvédelmistákból lett karhatalmisták segítségével hajtotta végre. Mint hivatalosan eljárni képes magyar hatóság, akkor még csak a rendőrség létezett. A forradalom alatti megingást a szegedi rendőrségnek feledtetni kellett és ezért nagy vehemenciával kapcsolódtak be a megtorlásba. Amikor a Jugoszláviába menekült szegedi nemzetőrök közül az ottani hatóságok Lazur Barnát és Kendi Józsefet visszaadták, a határon Röszkénél az átvevő delegációt Mogyorósi István rendőr őrnagy vezette. Az a Mogyorósi, aki kb. két héttel korábban még folyamatosan küldte Lazur Barnának, a nemzetőrség főparancsnokának a szegedi államvédelmi tisztek neveit és lakcímeit, azért, hogy a nemzetőrség végrehajthassa az őrizetbe vételüket. Az újabb találkozón Mogyorósi mint „piszkos ellenforradalmárok”-at fogadta Lazurt és Kendit.

A rendőrségben azonban nem nagyon bízott a helyi politikai vezetés, ezért a megtorlást rájuk alapozni nem lehetett. Közrejátszott ebben az is, hogy a politikai természetű ügyek nyomozásához és vizsgálatához a rendőri szerveknek nem is voltak meg az ismereteik, tapasztalatuk és speciális eszközeik és módszereik. Mást nem lehetett tenni, mint ezt a feladatot a volt államvédelmi tisztekkel végeztetni, de mivel akkor más szervezeti forma még nem létezett, az akkori szolgálati helyük, a BM Szegedi Karhatalmi Zászlóalj égisze alatt kezdődött meg a lényegi megtorló munka, ezek nyomozása és vizsgálata által indultak meg az első szegedi megtorló eljárások.

1957. január 11-én Dudás József rendőr alhadnagy a szegedi belügyi karhatalom beosztottja egy jelentésében arról számolt be, hogy Kertes Endre munkástanács elnök

„a Ruhagvárban fegyveres erőket gyűjt össze azzal a céllal, hogy az újonnan alakult karhatalmat megtámadják”.⁽³⁰⁾ Ez az állítás nélkülözött minden valóságtartalmat, a Kertes Endrével szemben indítandó megtorló eljárást ezzel akarták megalapozni.

Elek Imre rendőr hadnagy karhatalmista 1957. február 5-én mint a szegedi belügyi karhatalom beosztottja írt jelentést Nozdroviczky György volt nemzetőr alparancsnokról, lényegében a saját forradalom alatti biztonsági őrizetbe vételéről.

A szegedi városi FKT ügyében 1957. február 11-én és 12-én több tanút, pl. Varga Antal honvéd főhadnagyot, a forradalom alatt az FKT és a Csillag börtön közötti összekötőt, Jákli István honvédfőhadnagyot, egy ideig a városi FKT tagját, és másokat hallgatott ki Kecskés Imre rendőr hadnagy és Simon Ferenc rendőr hadnagy, valamint Ilia József rendőr főhadnagy. Mind a hárman államvédelmi katonai elhárító tisztek voltak a forradalom előtt, Ilia József a szegedi 72. páncéltörő tüzérsztyálynál, Kecskés Imre a szegedi 17. lövészezrednél, Simon Ferenc pedig a szegedi 6. légvédelmi tüzérsztyálynál, akik ekkor már mind a hárman a szegedi belügyi karhatalom tisztjei voltak. Ugyanebben az ügyben Fülöp János rendőr főhadnagy, szintén korábbi államvédelmi katonai elhárító tiszt is végzett tanúkihallgatásokat, pl. Szalai Imre honvéd hadnagyot, a szegedi városi FKT hadművelleti osztályának beosztottját hallgatta ki. Az említett karhatalmista tisztek mint egykori államvédelmi tisztek a forradalom alatt valamennyien biztonsági őrizetben voltak a Csillag börtönben.

A Szegedi Fémipari és Finommechanikai Vállalat munkástanácsa ügyében – Szurmai Sándor és társai – is a szegedi belügyi karhatalom két beosztottja, Török János és Bálint János karhatalmisták jártak el a kezdeti időben és készítettek jelentéseket, jegyzőkönyveket 1957. február 21-én és azt követően, de nagy valószínűség szerint már korábban is.

Joszt Istvánnak, a szegedi városi FNB elnökének első helyettese ügyében is karhatalmisták – Freyburger István és Bodag József – készítették az első jelentéseket, pl. 1957. február 23-án és az ebből készült kivonatot felhasználták a későbbiekben a megtorló büntetőeljárás során. De ugyanez a karhatalmista nyomozó-páros készített jelentést a DÉLROST Vállalatnál a forradalom alatt történetekről a személyzetis és más megbízhatónak tartott, a forradalom alatt háttérbe szorított emberek meghallgatása alapján. A felsorolás folytatható lenne, hiszen a karhatalmista nyomozók mindaddig ebben a minőségben végezték a munkájukat, amíg át nem kerültek a PNYO-ra.

Miként a honvéd tiszti karhatalom megalakulásáról 1956. november 21-én – írta a helyi sajtó, akkori nevén Szegedi Néplap, megtette ezt – ugyan némi késéssel – a belügyi karhatalommal is. A beszámoló szerint a belügyi karhatalmi egység elhelyezési körlete a nagykörúti volt határőr laktanya és alig félreérthető céllal még a telefonszámát – 35-68 – is közzétették. A sajtótudósítás szerint a „karhatalom azért van, hogy a szegedi munkások, szegedi dolgozók éjjeli nyugalma, biztonságát, vagyonát védjék.”⁽⁹⁷⁾ Ám a karhatalom a róla, tevékenységéről terjedő hírek hatására csak nem

akart népszerűvé válni. Az elhurcolások, a brutalitások, a kegyetlen verések híre megakadályozta, hogy a karhatalom széles körben népszerűvé váljon. Ennek tulajdonítható, hogy a sajtóban és plakátokon is megjelent a felhívás: Támogasd a karhatalmat! Egyre-másra jelentek meg különböző méltató cikkek is a karhatalomról. 1957 júliusában pedig nagy ünnepséget rendeztek abból az alkalomból, hogy a Szegedi Ruhagyár csapatzászlót adományozott a Csongrád megyei – lényegében szegedi székhelyű – belügyi karhatalmi zászlóaljnak. A helyi karhatalom felettes parancsnoka ekkor a Csongrád megyei RFK vezetője, az államvédelmis múltú Vörös Balogh István rendőr alezredes volt. A csapatzászlót Solymosi Ferenc százados karhatalmi parancsnoknak Szabó Sándor főmérnök adta át a következő szavakkal: „Úgy fogják ezt a zászlót, mint a munkásosztály hatalmának jelképét és vigyázzanak becsületére, érezzék azt a szeretetet és megbecsülést, amellyel körülvevessük a munkásosztály hatalmának védelmezőit.” (129) Szabó Sándor a forradalom előtt is főmérnök volt a Szegedi Ruhagyárban, a forradalom alatt „az elmúlt 12 év alatt elkövetett dolgokért” (30) leváltották, és a vállalatától eltávolították. A forradalom után rövidesen ismét főmérnök lett, majd nemsokára megbízott igazgató.

Minden próbálkozás ellenére a karhatalom népszerűsége a szegedi lakosság széles rétegeiben továbbra sem nőtt, sőt, egyre inkább a félelem légkörét árasztotta maga körül.

A rendőrség

A forradalom után amint kezdett a hatalom megszilárdulni, kezdetét vette a későbbiekben évtizedeken át érvényre juttatott úgynevezett egységes belügyminisztériumi koncepció. Ennek lényege az volt, hogy a Belügyminisztérium, illetve a belügyminiszter alárendeltségébe vonták a politikai nyomozó szerveket, a rendőrség különböző szolgálati ágait, a határőrséget, a belső karhatalmat és a tűzoltóságot. Mindebből látható, hogy megtörtént a volt önálló, 1953 után már csak részben önálló államvédelmi szolgálat teljes felszámolása, ami abban is megnyilvánult, hogy az „államvédelmi” kifejezést is száműzték a mindennapi használatból és a rendfokozatokból is. Mindez részben a történelmi tapasztalatokból következett, de szerepet játszott benne Kádár János sorsának alakulása is. Ma már tényként állapítható meg, hogy az államvédelmi szolgálat tagjai soha nem szerették Kádár Jánost és ávéház rokonsága ellenére ő sem kedvelte soha az államvédelmi szolgálatot. 1956 legvégén és 1957 elején még gyakran előfordultak volt államvédelmi tisztektől származó olyan kijelentések, hogy bizony Kádár János egykori ügye sincs még teljesen tisztázva. Csupán emlékeztetőül: Kádár Jánost 1952-ben háborús bűntett, szervezkedés és kémkedés miatt életfogytig tartó börtönre ítélték koncepciók perben. 1954-ben szabadult, mivel megállapították, hogy bűncselekményt nem követett el. A vizsgálati fogsággal együtt Kádár János kb. 4 évet töltött börtönben és meglehetősen mély nyomot hagytak benne az ÁVH nyomozati

vizsgálati módszerei. A forradalom utáni kijelentések visszajutottak az MSZMP Politikai Bizottságba és Kádár János fülébe is. Bizonyára ez is közrejátszott abban a döntésben, hogy a volt államvédelmistákat a megtorlásban felhasználja, keménységükre, szakértelmükre szüksége volt, de önálló szervezetként működni nem engedte. 1956. november 21-én az MSZMP központi Intéző Bizottság ülésén Kádár János kijelentette: „Szembe kell szállni azzal az elterjedt nézettel, hogy ávéhásokat nem vesznek fel (pl. a karhatalomba – szerk.). Ezt még a rendőrség is fújja. Mi feloszlattuk az Államvédelmi Hatóságot, mert nem ért semmit, mert rossz módszereik voltak, nem azért mert az ellenség követeli, hanem azért, mert nem tartjuk célravezetőnek. ... Minden beosztottját meg kell védeni, akik nem politikai nyomozói munkát végeztek. A magunk számára figyelmeztetésül szolgál, hogy a vizsgálati és nyomozószervek tisztikarát ne vegyük át. De ezek között is voltak tisztességes emberek, akik 1953 után kerültek oda. Nyomozószervet fel kell természetesen állítani, nagy szelekcióval lehet oda volt államvédelmi nyomozókat is beosztani, mert ilyen minden országban van. ... Az államvédelmieket ellen a tömeghangulat két forrásból származik: saját hibájuk, hogy mindenhol nyomoztak, szimatoltak túlzások részesei voltak, a másik a fontosabb, hogy felszították ellenük a reakciókat a tömegeket, mert halálra tartottak becsületből a párt mellett, mert teljesítették a parancsot. A hatóság ne működjék, de a volt beosztott dolgozhat valahol.”(40) Közel ugyanebből az időből származik Komócsin Zoltánnak egy követelést tartalmú felszólalása 1956. november 27-én az MSZMP megyei elsőtítkárainak az értekezletén: „A kormány azonnal foglalkozzon az ávéhások ügyével. Egyenesen tűrhetetlen és felháborító dolog, ami ezekkel az elvtársakkal történik. Ezt a barbár agresszivitást le kell győzni és a legkeményebben kézbe kell venni az ávéhások ügyét.”(56) Komócsin Zoltánhoz csatlakozott Sós György, aki kifejtette: „A mi társadalmi rendszerünknek a jövőben is igen nagy szüksége lesz az államvédelmi politikai nyomozó munkára. Ezt bátran merjük kimondani az elvtársak. ... Ezeket az embereket, akik nagy többségükben az elmúlt 12 esztendőben hősiessen helytálltak, nem szabad hagyni kiközösíteni a társadalomból.”(56)

Egy későbbi értékelés szerint a forradalom leverése után „az operatív munka beindításával, annak megszervezésével olyanokat bíztak meg, akik az operatív munkában semmi vagy csak kevés tapasztalattal rendelkeztek. Félreállították az államvédelmi szervek volt vezetőit, akik nagy tapasztalattal és gyakorlattal rendelkeztek. Az operatív vezetők és beosztottak kiválogatása egyrészt baráti és haveri alapon történt. A megyei politikai osztályok helyzete még rosszabb volt és még ma (1957 tavaszán – sz.) sem kielégítő.”(64) Ennek a jelentésnek a végkövetkeztetése az, hogy „ha valaha szükség volt operatív munkára, erős operatív elhárításra és felderítésre, úgy az elkövetkező két-három évben nagy szükség lesz. Ha ezt nem tesszük, akkor az ellenforradalom ismét megpróbálkozik azzal, amit az elmúlt év novemberében nem sikerült megvalósítania.”(64) Egy másik, 1957. december 5-én készült jelentés is foglalkozik az ávéhások

helyzetével. Az ebben leírtak szerint 1956 „november 4-e után azt várták, hogy gyorsan újjászervezik őket és támadásba mehetnek az ellenforradalmi erők felszámolása érdekében. Ehelyett a hosszú huzavona ... demoralizálta és elkeserítette az állományt. (Nevetséges létszámot állapítottak meg, megkezdték a tömeges elbocsátásokat, majd a felülvizsgálatot, amely lényegében az állambiztonsági állomány másodszori szétverését jelentette) ... November végén és december elején még folyt ellenük az uszítás.”(63)

Végül megalakultak a központi és területi politikai nyomozószervek, a központban a BM II. főosztály, területeken a megyei RFK-ok PNYO-ai. Az eredményes elhárító munka azonban váratott magára. Fehér Lajos az MSZMP központi Intéző Bizottság 1957. január 14-i ülésén javaslatokat is tartalmazó hozzászólásában kijelentette: „A politikai rendőrség munkájában fő hiba a szakismeretek hiánya. Ezért nem tud a belső reakciók gócpontokhoz eljutni. Javaslom, foglaljon állást az Intéző Bizottság, hogy a volt államvédelmi tisztek közül azokat, akik nincsenek kompromittálva koncepciók perekben, adják át a politikai rendőrségnek.”(43) Ennek a felvetésnek, ott, ahol még netán nem így volt meg is lett az eredménye, hiszen egy belügyi előterjesztés szerint „a megszüntetett ÁVH feladatainak az ellátására megszerveztük a politikai nyomozó testületet, mint a rendőrség szerves részét. Szervezés alatt áll a hírszerzési, elhárítási stb. feladatok ellátása. A volt ávéhások felülvizsgálata lényegében befejeződött. A további munkára alkalmas többség munkába állítása folyik.”(43) Ennek a folyamatnak az eredményeként alakult ki a már említett 1957. december 5-i jelentésben vázolt helyzet 1957 márciusára: „A Politikai Nyomozó Főosztály vezető posztjai zömében régi államvédelmi elvtársakból áll. Csúpán a főosztály vezetője, a kémelhárítási és a belső reakció elleni harc osztály élén vannak újonnan beküldött elvtársak (Hazai Jenő ezredes és Hollós Ervin alezredes).”(63) A főosztályvezető Horváth Gyula rendőr ezredes esetében a jelentés kissé torzít, ugyanis ő közvetlenül a forradalom előtt valóban nem volt az államvédelmi szolgálat tagja, nagyüzemi MDP-titkár volt, de az 1950-es évek elején államvédelmi ezredesként szolgált.

Kádár János bizalma azonban csak nagyon lassan alakult a volt államvédelmisek kezébe került politikai nyomozó szervezettel kapcsolatban. 1957. december 17-én az MSZMP Politikai Bizottsága ülésén kijelentette: Az államvédelmi szolgálat „az állam egy szerve, az osztályharcban a munkásosztály harci szervezete és természetesen a párt irányítja, aminek itt különleges fontossága van. Ha ezt így leszögezzük, mindjárt értik miért kell szalutálni és vigyázzba állni nekik”(55) a párt előtt. Kádár Jánostól eredt tehát ezen a területen a pártirányítás erősítése és folyamatossá tétele. A volt államvédelmi tisztek ismételt alkalmazásához a megtorlás sürgető szüksége ellenére a kádári vezetés csak úgy járult hozzá, ha a pártirányítás a politikai nyomozószervekben mindenképpen biztosítva lesz! A már idézett 1957. március 15-i jelentés kitért arra is, hogy a politikai nyomozó „főosztály személyi állománya megerősödött azáltal, hogy elsősorban a párt jelentős számban küldött az apparátusba régi tapasztalt elvtársakat, akik szilárdan helytálltak az ellenforradalom elleni harcban.”(55) Ezek az áthelyezések –

élükön Hazai Jenő és Hollós Ervin kinevezésével – fontos lépést jelentettek a kádári pártellenőrzés-pártirányítás tekintetében. De a jelentés nem hallgatott arról sem, hogy „ezzel az intézkedéssel szemben nagy ellenállás volt tapasztalható (a régi államvédelmi állomány szolgálatban maradt részéről – sz.) és ez még ma is fennáll, bár kisebb mértékben.”(55)

Az ellenérzések és ellenlépések ellenére mégis létrejött és kellőképpen meg is erősödött a politikai nyomozó szervezet, amiben kétségtelenül nagy szerepe volt a megtorlás sürgető igényének, az ehhez szükséges szakemberek hiányának. Így aztán érthető, hogy a BM II. főosztály 1957. március 30-i MSZMP küldöttértekezletén az egyik felszólaló, a BM MSZMP pártbizottság egyik tagja kijelentette: „Az ellenforradalom néhány napos diadalában arról kiabált, hogy nincs többé kommunista párt, megsemmisítettük az ávósokat. Tévedtek! Van kommunista párt és vannak ávósok, akik készek harcolni ezért a pártért az életük feláldozásával is.”(66)

Ávósok-ávéhások természetesen Szegeden is voltak és a még leginkább mellőzöttek is – az 1953-ban leszereltek – hajlandónak mutatkoztak harcba szállni pártjukért, az immár MSZMP nevet viselő kommunista pártért és annak hatalmáért, amit proletárdiktatúraként emlegettek.

A szegedi államvédelmi tisztek, az operatívok is és a belső karhatalom tagjai is, már az elsők között jelentkeztek november 5-e után a karhatalomba. A leginkább kompromittálódott vezetők hamarosan elkerültek Szegedről és más városokban, ismeretlen környezetben kaptak hasonló beosztást. M. Szabó István volt államvédelmi őrnagy, aki a forradalom előtt BM Csongrád megyei Főosztály megbízott vezetője volt és Herceg Imre volt államvédelmi százados az öthalmi államvédelmi belső karhatalmi ezred parancsnoka más megyében állt a megtorlás szolgálatába. A beosztott államvédelmi tisztek között is több volt, aki forradalom után elkerült Szegedről, pl. Aszriev István, Koncz Géza stb., és más megyében vagy a fővárosban kaptak új beosztást.

A volt államvédelmi tisztek felülvizsgálata Csongrád megyében és így Szegeden is kezdetét vette 1956. december közepén. Megalakult az ügyesség, a megyei tanács és a megyei RFK egy-egy képviselőjéből az a bizottság, amely a felülvizsgálatot elvégezte. A helyi sajtóban felhívták a lakosság figyelmét arra, hogy 10 napon belül tegyék meg személyre szóló bejelentéseiket azokra volt államvédelmi tisztekre, akik véleményük szerint az elmúlt években törvénysértéseket követtek el. A vizsgálat csak azok ellen indult, akik ellen valamilyen bejelentés érkezett. A szegedi államvédelmi tisztek abban az időben jószereivel mind a belügyi karhatalomban szolgáltak. Ki mert volna bejelentést tenni egy olyan, majdnem törvényen kívüli erőszakszervezetben szolgáló volt államvédelmi tiszt ellen, aki olyan szervezetben szolgált, amely akkoriban az egész várost rettegésben tartotta. Mivel a bizottság tevékenységéről semmiféle konkrét dokumentum, de még csak árulkodó jel sem maradt fenn, nagy a valószínűsége annak, hogy bejelentések nem történtek és ennek következtében a szegedi államvédelmi tisztek mind alkalmasnak találtattak arra, hogy a megalakuló PNYO állományába kerüljenek.

A PNyO első vezetője Tihanyi József rendőr őrnagy lett, aki idegenből került Szegedre és volt államvédelmi vezetőként működött korábban is. Tihanyi nagy egyetértésben munkálkodott az ugyancsak államvédelmis múltú Vörös Balogh István rendőr alezredes megyei főkapitánnyal. Vörös Balogh már a háborút követően a politikai rendészet tagja lett Szegeden, 1956. november 3-án tért haza Szegedre és november 6-tól a Csongrád megyei rendőrség vezetője lett, majd rövidesen főkapitány. A legelső megtorló intézkedések, a közbiztonsági őrizetbe helyezések döntő többsége Tihanyi József nevéhez kötődnek. 1957-ben készült egy jelentés az MSZMP legfelsőbb vezetése részére, amelyben a Belügyminisztérium erkölcsi-fegyelmi helyzetét tárgyalták. Még egy év sem telt el az 1956-os forradalom óta, amikor a jelentés szerint „Wegyes elvtársak ... büszkén nevezik magukat rákosistáknak, mintegy igazolva vele, hogy az ő politikai állásfoglalásuk a helyes”.⁽⁶³⁾ Az ilyen politikai eltévelyedések napirenden voltak akkoriban. A nagyobb baj az volt, hogy az erkölcsi helyzet sem volt kellőképpen megnyugtató. A jelentés név szerint megemlíti olyan volt államvédelmi vezetőket, akik a politikai nyomozószerveknél is vezető beosztásban maradtak és a helyzetükkel, hatalmukkal visszaélve különböző anyagi természetű cselekményeket követtek el, amik miatt közönséges halandó ellen már büntetőeljárást kezdeményeztek volna. Ezekben az esetekben azonban nem ez történt. A visszaéléseket elkövetőket legfeljebb áthelyezték más területre, de továbbra is vezetők maradtak, egyesek a későbbi évtizedekben is. A karhatalom fegyelmi helyzetét mint láttuk a részeskedések, a botrányokozások, lopások tarkították és a szóban forgó jelentés szerint a politikai nyomozószerveknél is adódtak súlyos problémák. A jelentés több konkrétum megemlítése között szól arról, hogy „Szegeden egy állami gazdaság bűnügyében a letartóztatott igazgató vallomást tett, miszerint hosszú időn keresztül a kapitányság vezetői és több beosztottja az állami gazdaságtól illegális sertés beszerzéseket eszközölt, a vezetők közül többen folyamatosan italoztak, mulatoztak a letartóztatott igazgató számlájára, ... ami többek között oda vezetett, hogy a Politikai Nyomozó Osztály vezetője Tihanyi őrnagy kifejezetten hátráltatta a nyomozást. Ezért az eljáró elvtársak félték az eljárást folytatni azért, mert úgy vélték, hogy eredmény esetén rajtuk a többiek bosszút állnak.”⁽⁶³⁾ Ha valakinek kétsége lenne, hogy mit takar az „illegális sertés-beszerzések eszközlése”, bátran kijelenthető, hogy az bizony közönséges lopás, ami úgy valósult meg, hogy az állami gazdaságból az „elvtársak” elvittek 200-230 kg-os sertéseket 100 kg-osként és azt is a hivatalosnál olcsóbb áron. 1957 októberében az MSZMP Csongrád megyei bizottsága is foglalkozni kényszerült a megyei RFK-n kialakult helyzettel. Ez a vizsgálódás megállapította: „A felferült problémákért az a felelős, hogy a kapitányságon iszákos és nemi erkölcsben jelentkező életmód alakult ki, ami elsősorban néhány vezetőnél mutatkozott meg.”⁽⁶⁵⁾ A PNyO vezetőjének is „komoly része volt a kommunista vezetőkhez nem méltó különböző mulatozásokban. ... Hozzájárult emberek megfélemlítéséhez, a bí-

rálat elfojtásához.”(65) De probléma volt a pártbizottsági értékelés szerint Vörös Balogh István rendőr alezredes megyei főkapitánnyal is, aki szintén „nem kommunista vezetőhöz méltó magatartást tanúsított”(65) és ezért javasolták, hogy a pártbüntetése mellett „szakmai vonalon is kapjon büntetést”.(65)

A rendteremtés röviden kezdetét is vette. A megyei RFK-n 1957 őszén több leváltásra és áthelyezésre került sor. Elhelyezték Szegedről a megyei RFK éléről Vörös Balogh István rendőr alezredest, aki rövidesen a fővárosban tűnt föl, végül magas beosztásból vezérőrnagyként vonult nyugállományba talán egy évtized múltával. Az új megyei főkapitány Kelemen Miklós rendőr alezredes lett, aki a forradalom előtt 1956. szeptemberig a BM Csongrád megyei Főosztály vezetője volt államvédelmi őrnagyként. Róla elmondható, hogy tősgyökeres szegedi államvédelmi tiszt. Családját a származásuk miatt 1944-ben deportálták, ő maga munkaszolgálatos lett, ahonnan megszökött és jugoszláv partizánnak állt. A háború után azonnal a politikai rendőrségre jelentkezett, ahova felvételt is nyert. A forradalom alatt Szegeden biztonsági őrizetbe akarták venni, de nem találták, ugyanis még 1956 szeptemberében az MDP Központi Vezetőség titkársága egyéves pártiskolára küldte. A főkapitányság élén 1957 őszén tehát tökéletes államvédelmi visszarendeződés zajlott le azáltal, hogy a forradalom előtti államvédelmi megyei vezetőből a forradalom után, a megtorlás idején megyei rendőrfőkapitány lett. A PNYO éléről is elmozdították Tihanyi József rendőr őrnagyot, aki a Vas megyei RFK PNYO vezetőjeként szolgált tovább, ugyanabba a beosztásba helyezték, ahol már a forradalom előtt is volt. A szegedi PNYO új vezetőjének Varga János rendőr őrnagyot nevezték ki, aki aztán ebben a beosztásban végigszolgált a megtorlás, később a DÉGÁZ igazgatója lett.

Indokoltan állapította meg Perbíró József, évtizedek múltával megjelent visszaemlékezésben: „Minden, ami körülöttem az ÁVO börtönében történt, nyilvánvalóvá tette, hogy Kádár János fővezérlete alatt olyan dolgok történnek, amelyek teljesen ellentétben vannak azzal a kormánynyilatkozattal, amelyet november 4-én hajnalban ő olvasott fel a szolnoki rádió hullámhosszán. Azokból az ávósokból összeállított politikai rendőrség végzi kéjjel a megtorlást, amelyik a sztálinista és rákosista önkényuralom eszközeként a nép engesztelhetetlen gyűlöletét hívta ki maga ellen.”(144) Perbíró József találóan állapította meg azt is, hogy „most pontosan azok törnek rám, akiket október-november napjaiban védtem a nem alaptalan népharagtól”.(144)

A teljesség igénye nélkül lássuk most azokat, akikről bizonyítottan tudható, hogy államvédelmi tisztként szolgálták Rákosi Mátyás rendszerét, és akik a forradalom után immár politikai nyomozóként a kádári diktatúra megtorlásának a szolgálatában álltak Szegeden:

– *Barna Lajos* rendőr főhadnagy – Perbíró József és társai, Lazur Barna és társai, Lázár Kálmán és társai, stb. ügyekben.

- *Baszó Lajos* rendőr hadnagy – Skultéti Medárd és társai, Kiss Tamás és társai, Baróti Dezső, stb. ügyekben.
- *Bencze Sándor* rendőr főhadnagy – Skultéti Medárd és társai, Lazur Barna és társai, stb. ügyekben.
- *Benkovics Sándor* rendőr főhadnagy alosztályvezető, szinte valamennyi ügyben a politikai vizsgálati munkát irányította, aktívabban közreműködött Mogyorósi István és társa, Bátky Zoltán és társai, Futó István stb. ügyekben.
- *Bóné Gyula* rendőr főhadnagy – Perbíró József és társai, Lazur Barna és társai, Skultéti Medárd és társai stb. ügyekben.
- *Elek Imre* rendőr főhadnagy – Skultéti Medárd és társai, Perbíró József és társai, Földesi Tibor és társai, Lazur Barna és társai, Kemenes Jenő és társai, Dudás István és társai, stb. ügyekben.
- *Fülöp János* rendőr főhadnagy – Kaczur Péter és társai, Bakos János, Molnár László stb. ügyekben.
- *Freyburger István* rendőr százados – karhatalmistaként vizsgálói tevékenységet is végzett, majd operatív feladatokat hajtott végre a Szegedi Szalámigyár, a Szegedi Vágóhíd, a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat stb. forradalmi eseményeinek a feltárása terén.
- *Gazda István* rendőr százados – Perbíró József és társai, Bátky Zoltán és társai, Grynaeus Tamás és társai, Szőnyi József stb. ügyekben.
- *Ilia József* rendőr hadnagy – Lázár Kálmán és társai, Kaczur Péter és társai, Péter László stb. ügyekben.
- *Molnár István* rendőr százados – Baróti Dezső stb. ügyben.
- *Nyári Zoltán* rendőr hadnagy Lázár Kálmán és társai, Bakos János, stb. ügyben.
- *Oskó Lajos* rendőr főhadnagy, alosztályvezető, több megtorló ügy nyomozását és vizsgálatát irányította, kiemelten a Skultéti Medárd és társai, Lazur Barna és társai, Perbíró József és társai, Bozsóki Mátyás és társai, Grynaeus Tamás és társai, Futó István stb. ügyekben.
- *Romhányi András* rendőr hadnagy – Lázár Kálmán és társai stb. ügyekben.
- *Sarus Sándor* rendőr főhadnagy – Skultéti Medárd és társai stb. ügyekben.
- *Simon Ferenc* rendőr főhadnagy – Lazur Barna és társai stb. ügyekben, valamint a Szegedi Közlekedési Vállalat forradalmi eseményeinek a feltárásával foglalkozott, majd miként a forradalom előtt, ismét katonai elhárító lett.
- *Szabó Gábor* rendőr főhadnagy – Grynaeus Tamás és társai, stb. ügyekben.
- *Szabó Gyula* rendőr őrnagy – Perbíró József és társai, Kaczur Péter és társai, stb. ügyekben.
- *Tápai Nándor* rendőr alhadnagy – Perbíró József és társai, stb. ügyekben.
- *Tenkes Ferenc* rendőr hadnagy – Perbíró József és társai, Lazur Barna és társai stb. ügyekben.

- *Vass Antal* rendőr hadnagy – Boros János és társai, Kiss Tamás és társai, Mogyorósi István és társa, Bozsóki Mátyás és társai stb. ügyekben.
- *Vérók László* rendőr főhadnagy – Skultéti Medárd és társai, Kiss Tamás és társai, Dudás István és társai, stb. ügyekben.

Az előbbieken említettekről a teljes bizonyosság erejével állítható, hogy 1956 előtt rövidebb-hosszabb ideig az ÁVH-nál vagy annak jogelődjénél szolgáltak. Az alábbiakban említett politikai nyomozó tisztek nagy része is minden bizonnyal államvédelmis múltú, erre vonatkozó konkrét adatok azonban nem állnak rendelkezésre. Közülük többen a belügyi karhatalomból kerültek a PNyO-ra, mint pl. Beke András, Bóka Ferenc és még mások, ami szintén arra utal, hogy ezek között is több egykori államvédelmi tiszt lehet:

- *Beke András* rendőr hadnagy – Kaczur Péter és társai, Korpádi Lajos, stb. ügyekben.
- *Berta István* rendőr főhadnagy – Lazur Barna és társai, stb. ügyekben.
- *Bóka Ferenc* rendőr százados – Lázár Kálmán és társai, stb. ügyekben.
- *Bóka István* rendőr főhadnagy – Grynaeus Tamás és társai, Kiss Tamás és társai, stb. ügyekben.
- *Bokor Lajos* rendőr főhadnagy – Skultéti Medárd és társai, Bozsóki Mátyás és társai, stb. ügyekben.
- *Bundity István* rendőr hadnagy – Szőnyi József, stb. ügyekben.
- *Csordás István* rendőr hadnagy – Csonka István és társai, stb. ügyekben.
- *Czene Mihály* rendőr alezredes, osztályvezető helyettes volt, több megtorló ügy nyomozását és vizsgálatát irányította.
- *Dobosi Imre* rendőr főhadnagy – Kiss Tamás és társai, Péter László, Baróti Dezső, stb. ügyekben.
- *Elek Balázs* rendőr főhadnagy – Lazur Barna és társai, Kaczur Péter és társai stb. ügyekben.
- *Fazekas Ferenc* rendőr százados – Perbíró József és társai, stb. ügyekben.
- *Horváth Boldizsár* rendőr őrnagy, alosztályvezető – Skultéti Medárd és társai, Gosztonyi István és társai, Mogyorósi István és társa, stb. ügyekben.
- *Kiss József* rendőr őrnagy – Grynaeus Tamás és társai, Kiss Tamás és társai, Baróti Dezső, stb. ügyekben.
- *Lakatos József* rendőr hadnagy – Perbíró József és társai, stb. ügyekben.
- *Pálinkás Ferenc* rendőr őrnagy – Kiss Tamás és társai, stb. ügyekben.
- *Rostás Gyula* rendőr hadnagy – Kaczur Péter és társai, Bakos János, stb. ügyekben.
- *Sípos Imre* rendőr főhadnagy – Ökrös Gábor és társa, Baróti Dezső, stb. ügyekben.
- *Szabó Sándor* rendőr hadnagy – Lázár Kálmán és társai, stb. ügyekben.
- *Törőcsik István* rendőr főhadnagy – Perbíró József és társai, Péter László, stb. ügyekben.

A felsoroltakon kívül voltak természetesen olyanok is, akik a háttérből segítették a nyílt nyomozati eljárásokat. Tartották a kapcsolatot az ügynökhálózat tagjaival, készítették az operatív környezettanulmányokat ha arra igény mutatkozott és egyéb konspiratív intézkedéseket hajtottak végre. Általános jellemzőjük volt, hogy az ő nevük nem szerepelt – vagy csak elvétele, mint pl. Lichtenstein rendőr főhadnagy stb. – a vizsgálati dokumentumokban, nem találkoztak sem a gyanúsítottakkal, sem a tanúkkal és így nem is nagyon váltak ismertté.

Az előbbi felsoroláshoz kapcsolódóan kell említést tenni a forradalom után az államvédelmi katonai elhárítás örökébe lépő új katonai elhárításról, amely akkor még önálló Katonai Elhárító Főosztály elnevezéssel működött. Az önállóság ellenére az esetek többségében a katonai ügyekben – pl. Gosztonyi István és társai, Vigh Illés és társa stb. – szoros együttműködés alakult ki a PNyO és az illetékes katonai elhárító alegység között. Mivel a katonai forradalmi cselekmények szoros összefüggésben álltak a polgári forradalmi cselekményekkel, sőt lényegében ezek az utóbbiak voltak először és mindvégig meghatározó jelentőségűek is maradtak, ezért a megtorlást a katonai ügyekben is a politikai nyomozószervek tevékenységéhez igazították.

A korábbiakban már említés történt arról, hogy Szegeden, a Mogyorósi István rendőr őrnagy városi rendőrkapitány vezetésével a forradalom oldalára áttért rendőrség, nyilvánvalóan ezt a botlást is korrigálandó, 1956 november 4-e után – tehát még a város szovjet megszállása előtt – ismét arculatot váltott és teljes mellszélességgel a kádári megtorlás szolgálatába állt. A szegedi rendőri vezetés már november 5-én együttműködött azokkal a városi kommunista funkcionáriusokkal, akik megkezdték a karhatalom – polgárőrség – szervezését. Az a Mogyorósi István, aki néhány nappal korábban még a nemzetőröknek gyűjtötte ki az ávosok laccímeit az őrizetbe vételhez, november 5-én közreműködött a karhatalom fegyverekkel való ellátásában. Nem is egy korabeli dokumentum bizonyítja, hogy Mogyorósi István a forradalmat követő hónapokban a városi rendőrkapitányságra előállítottakkal – főleg egyetemistákkal – személyesen is kegyetlenkedett, bántalmazott és bántalmazásokat elnézett. A városi rendőrkapitányság „R” csoportjának parancsnoka, Simon János szerint már 1956 végén Mogyorósi utasítására vettek őrizetbe „ellenforradalmárokat, akiket megvertek”.(85) A verésből Mogyorósi is „kivette a részét és lefaszította őket”.(85)

Gál Mihály volt szegedi nemzetőr egyik vallomása is rávilágít az akkori helyzetre: „1956. december 26-án a városban az utcán a tiszti karhatalom készültsége kapott el, mivel kijárási tilalom volt és 15-20 perccel már elmúlt az idő. ... A rendőrkapitányságra vittek többedmagammal. Másnap reggel mindenkit elengedtek, csak engem nem. Majd este 20 óra tájban ... két előttem ismeretlen személy összevert a sötétben. Utána elengedtek, a kórházban nyolc napig kezeltek ebből kifolyólag.”(85)

Egy 1956. december 18-i egyetemi jegyzőkönyv tanúsága szerint a karhatalmisták – egyikük Csákány Béla – előállítottak a városi rendőrkapitányságra két egyetemi hallga-

tót, Sersli Istvánt és Halász Györgyöt, mert röpcédulákat találtak náluk. A rendőrségen egy őrnagy Serslit „többször arcul ütötte”(77) és „piszkos csavargónak, bitangnak, fasisztának”(77) nevezte, egy másik szobában egy másik őrnagy Halászt többször megrúgta.

Minden igyekezet azonban hiábavaló volt, mert Mogyorósi István rendőr őrnagynak nem bocsátották meg a botlást és főleg azt, hogy az ő utasítására és aláírásával történtek az első államvédelmi biztonsági őrizetbe vételek, majd a későbbiekben is közreműködője, segítője volt ezeknek. Nem felejtendő, hogy a megtorlást kézbentartó karhatalom, majd a PNYO irányítása korábbi államvédelmi tisztek kezében volt, akik közül többen Mogyorósi őrnagynak köszönhették a kézre kerülésüket és biztonsági őrizetüket. A bosszú nem maradhatott el. Rövidesen egyre több hibát kezdtek fölfedezni Mogyorósi István rendőr őrnagy munkájában, annak minden igyekezete ellenére. Az egyre nagyobb hangerővel ismételtgetett problémákat mint Mogyorósi István ellenforradalmi szerepvállalásának a folytatását könyvelték el és arra a következtetésre jutottak, hogy a városi rendőrkapitány szabotálja a megtorlást. Az egyre nagyobb nyomást látva az addigi MSZMP-beli patrónusai is visszatáncoltak. Kiss Szilveszter például kijelentette: „Nagyot tévedtünk, ... a legjobb: szándék ellenére sem tudok a védelmére semmit elmondani.”(85) Így aztán a sorozatos támadásoknak meg is lett az eredménye, hiszen Mogyorósi István rendőr őrnagyot felfüggesztették az állásából, majd 1957 áprilisában leszerelték, rövid idő múlva pedig büntetőeljárás indult ellene és vele nagy részben azonosuló társa Nyéki Lajos rendőr százados ellen. Pedig Nyéki Lajos is megpróbálta feledtetni a forradalom alatti gyengeségét és a bírósági tárgyaláson később így magyarázkodott: „Én gyűlöltem az ellenforradalmat, mert egyszer már a Vörös Hadsereg megmentette az életemet 1944-ben. A családomat Auschwitzba vették és ott is maradtak.”(85)

Az új városi rendőrkapitány Vincze Zoltán rendőr százados lett, aki már az első közzétett nyilatkozatában helyeselte a „karhatalom kemény fellépését az ellenforradalmi elemek, rendbontók ellen”.(110)

A vázolt személyi problémák mellett is adódtak azonban ellentétek a rendőrség eredeti állománya és a lényegében ekkorára már ugyancsak rendőr, de többnyire államvédelmis múltú politikai nyomozók között. A korábbi évek rendőr-államvédelmis ellentéte a forradalom alatt tovább fokozódott. Egy 1957. január 15-i dokumentum szerint Földes László az MSZMP központi Intéző Bizottságában megállapította: „A rendőrség tisztjei és tiszthelyettesei valamint a volt államvédelmisták között igen éles ellentét van, kölcsönösen nagyfokú bizalmatlanság mutatkozik meg.”(43) A kádári vezetésnek az egységes belügyminisztériumi szemlélettel kapcsolatos törekvése ellenére az ellentét és bizalmatlanság még évtizedek múlva is látens formában tovább élt. Az 1956-ban hivatásos állományban levőknek mind a két részről ki kellett kopniuk a szolgálatból ahhoz, hogy az új generációkban ez a probléma már ne jelentkezzen. 1957-ben azonban még nagyon is létező jelenség volt. Az egykori államvédelmis állomány

politikai meggyőződésből és személyes bosszúból táplálkozva vetette bele magát a megtorlásba, a rendőri állomány egy része, talán kisebb része meggyőződésből, más része s bizonyára nagyobb része az egyéni és kollektív megingás csorbáját kiköszörülendő, valamint pozíciójának biztosítása érdekében állt be a sorba és vette ki részét a megtorlásból.

A helyzetre rávilágít egy 1957. január 22-én készült jelentés „a Csongrád megyei rendőri munka tapasztalatairól”. Ez megállapítja, hogy „a személyi állomány döntő többsége bátran végrehajtotta a kapott utasításokat, a hiba azonban ott volt, hogy egyes vezetők – elsősorban Szegeden – nem ismerték fel a feladatukat, sőt néhányan kapcsolatot tartottak fenn egyes ellenforradalmi vezetőkkel”.⁽⁶⁵⁾ Ez a jelentés már kifejezetten Mogyorósi István ellen is íródott és egyben utalt a rendőri állomány visszarendeződésére is. A november 4-e utáni időszakban a rendőrök ... bebizonyították, hogy az ellenforradalom felszámolásában, a ... terror és különböző bűncselekmények elkövetőinek felkutatásában bátran és jól megállták a helyüket. ... Leginkább bizonytalanság volt Szegeden az elvtársak között, amelyben lényeges változás állt be azzal, hogy a párt intéző bizottságától Törkölly elvtárs pártnapot tartott, amelyben tisztázta, hogy októberben ellenforradalom volt és ez alkalommal csupán egyes rendőr elvtársak kompromittálták magukat, akiknek magatartása egyébként ki lesz vizsgálva.”⁽⁶⁵⁾ A jelek szerint az MSZMP részéről szükség is volt erre a kis biztatásra, mert ettől kezdődően „a politikai bűncselekményekben az elvtársak bátran és határozottan intézkedtek. A kezdeti liberalizmus és bizonytalanság megszűnt”.⁽⁶⁵⁾

Tévedés tehát minden olyan vélekedés, hogy a megtorlást Szegeden csak a karhatalom és a politikai nyomozószervek állománya hajtotta végre. Vitathatalan, hogy ezeké volt a meghatározó szerep, a legtöbb ügyben ők jártak el, de a városi rendőrkapitányság nyomozói állománya is bekapcsolódott a megtorlásba és kivette a részét abból, főleg 1957 első hónapjaiban. Ennek az állításnak az alátámasztására ismerjünk meg néhány konkrét esetet a teljesség igénye nélkül, amelyek dokumentumokkal bizonyíthatók.

Lázár Kálmán közbiztonsági őrizetbe vételére vonatkozó javaslatot 1957. márciusban a szegedi városi rendőrkapitányság készítette, aláírói Müller rendőr hadnagy és Vincze rendőr százados, aki ekkor még osztályvezető beosztásban volt. Ugyanebben az időben került sor Krüger Ferencnek, a szegedi XI. számú Autójavító Vállalat munkástanácsa tagjának, a szegedi Városi FNB elnöksége tagjának ügyében a vizsgálatra, amelyet szintén a szegedi városi rendőrkapitányság bünyügyi osztálya végzett. A tanúkihallgatásokat végrehajtók között volt Szalma, Géza rendőr hadnagy a szegedi városi rendőrkapitányság bünyügyi nyomozója. Pintér Józsefnek a Szegedi Közlekedési Vállalat munkástanácsa tagjának ügyét 1957 februárjában a szegedi városi rendőrkapitányságon Sáfár Imre rendőr alhadnagy társadalmi tulajdonvédelmi nyomozó kezdte meg, majd tanúkihallgatásokkal bekapcsolódott az ügybe Vigh Béla rendőr hadnagy nyomozó is.

Az Öthalmi Kísérleti Tangazdaság munkástanácsa ügyében a politikai nyomozók közösen dolgoztak 1957 március végétől a városi rendőrkapitányság bűnügyi nyomozóival. Ebben az ügyben Gáspár István letartóztatását 1957. március 26-án a szegedi városi rendőrkapitányság rendelte el, aláírók Molnár József rendőr alhadnagy és Szőgi Tibor rendőr őrnagy. Ennél az utóbbi ügynél említést érdemel az a körülmény, hogy egy dokumentum szerint Szőgi rendőr őrnagynak a forradalom alatt szerepe volt az államvédelmi tisztek biztonsági őrizetbe vételében. Ugyancsak az Öthalmi Kísérleti Tangazdasághoz kötődik Kormányos János ügye, akivel kapcsolatban a kihallgatást és a gyanúsított jegyzőkönyvet Papdi József rendőr hadnagy a szegedi városi rendőrkapitányság tisztje készítette 1957. március 28-án. Papdi Józseffel kapcsolatban annyi megjegyzendő, hogy mielőtt a szegedi városi rendőrkapitányságra került volna, államvédelmi tisztként szolgált és a forradalom alatt a biztonsági őrizetbe vételét tervezték. Szőgi rendőr őrnagynak és Papdi rendőr hadnagynak alapos oka volt a megtorlásbeli szorgoskodásra, más-más okokra visszavezethetően. Így talán indokolt, hogy közösen készítették azt a jelentést 1957. március 7-én, amely Kecskés Zsuzsanna munkahelyi véleményezését és közbiztonsági őrizetbe vételének indítványozását tartalmazta. Arra vonatkozó adatok is vannak, hogy még 1957 októberében is besegített a szegedi városi rendőrkapitányság a megtorlásban a politikai nyomozószerveknek. Egy dokumentum szerint Boros Gyulának, a gyufagyári munkástanács tagjának vizsgálata során 1957. október 15-én Papdi József rendőr hadnagy tanúkihallgatást hajtott végre. A kiragadott példák tehát azt bizonyítják, hogy a rendőrségi nyomozóknak is volt bizony szerepük a megtorlásban. Fontos szerepe volt ebben az új városi rendőrkapitánynak Vincze Zoltánnak, aki egy 1958-as sajtóértékelés szerint „a munkás-paraszt hatalom védelméből is kivette a részét.” Vincze Zoltánt az Egerből „eltelepített” ifj. Komócsin Mihály, az akkori Heves megyei elsőtitkár hozta „haza” Szegedre. „Hogy Szegeden - az ellenforradalom leverése után közel két évvel - olyan szilárd a közrend, a közbiztonság, a vagyonvédelem, az nem utolsó sorban Vincze Zoltán rendőrkapitány munkájának köszönhető.”(139)

Az ügyészség

Az ügyészségnek a megtorlás során kettős feladata volt. Az egyik, hogy felügyelje a rendőrségi – mint láttuk, főleg politikai nyomozói – nyomozati és vizsgálati munkát szakszerűségi és törvényességi szempontból, valamint az, hogy a büntetőeljárás további szakaszában a vádat képviselje. Az leszögezhető, hogy az ügyészség a forradalmat követően, nyilvánvalóan felsőbb politikai utasításra a megtorlás szolgálatában állt. Ebből következik, hogy feladatai közül a törvényességi felügyelet messze háttérbe szorult, ha volt ilyen akkoriban egyáltalán, ugyanakkor a nyomozás-felügyelettel lépten-

nyomon találkozni lehetett. Ez a tevékenység azonban szinte kizárólag abban nyilvánult meg, hogy az ügyészség szóbeli vagy írásbeli javaslatokkal segítette a nyomozóhatóság munkáját abban, hogy a megtorlás elvárásainak minél hatékonyabban eleget tudjon tenni, még akkor is, ha az eljárások koncepciók elemei nyilvánvalóak voltak. Ha pedig a politikai nyomozószerveknek egy-egy ügyben sikerült vizsgálati munkájuk során különféle valótlanságokat is belekonstruálni az ügyekbe, azt az ügyészek a vádiratban és végig a további eljárás során törekedtek érvényre is juttatni.

Szegeden a forradalom alatt Bornemissza Elemér ügyész vezetésével az ügyészségen is megalakult az FB. Az első dolguk az volt, hogy az ügyészi testületen belül is megvalósítsák a forradalmi rendszerváltozást, aminek keretében az oda nem való embereket eltávolították. A Szeged Népe 1956. november 4-i száma beszámolt arról, hogy „múltbeli kompromittált magatartásuk miatt”⁽⁸⁷⁾ eltávolították az ügyészségről Dobos Ferencet, Balogh Jánost, Notheisz-Nádas Jánost, Kucsera Róbertet és Tóth Kálmánt. Dobos Ferenc és Tóth Kálmán ellen az volt a vád, hogy a forradalom alatt az államvédelmi beosztottakkal együttműködve a tüntetésben részt vett diákok ellen meg nem engedhető módon felléptek. Dobossal szemben szakmai kifogások is felmerültek. Notheisz-Nádas János eltávolítására azért került sor, mert az ügyészségen mint MDP titkár a fő rákosista volt. Balogh János és Kucsera Róbert pedig az ügyészségre kerülése előtt az ÁVH-nál szolgált. Nem volt ugyan az ügyészségről való eltávolítottak listáján, de feltétlenül meg kell említeni még Falábú Dezső ügyészt, aki korábban államvédelmi tisztként szolgált Szegeden és természetesen politikai természetű ügyekben nyomozott. Ha ezeket a körülményeket figyelembe vesszük, máris levonhatjuk a következtetéseket, hogy miféle ügyészi testület működött a forradalom előtt Szegeden. Ezeknek az embereknek volt félnivalójuk a forradalom kitörésekor és főleg a forradalom győzelme után. Okkal kerültek tehát az államvédelmi tisztekkel és a volt államvédelmi tisztekkel biztonsági őrizetbe, ki rövidebb, ki hosszabb időre. November 5-én valamennyien szabadultak a biztonsági őrizetből és november 6-a után rövidesen visszasikerültek korábbi beosztásukba. Sőt a helyi sajtóban november 11-én Bornemissza Elemér aláírásával egy közleményt is megjelentettek a következő szöveggel: „Az igazság kedvéért szükségesnek tartjuk közölni, hogy Dobos Ferenc, Nádas (Notheisz) János, Balogh János, Tóth Kálmán és Kucsera Róbert a múltban kompromittált magatartást nem tanúsított és mind az öten továbbra is dolgoznak.”⁽⁸⁸⁾ Napok alatt megtörtént tehát a visszarendeződés és a szegedi ügyészi testület felkészülve várta, hogy teljes erőbedobással a megtorlást szolgálhassa.

A forradalmat követő megtorlásban azonban Szegeden az ügyészségi vonalon mégis problémák adódtak. Az ügyészség vezetője Orbán László²⁸ nem az elvárásoknak megfelelően szolgálta a megtorlást, nem úgy, mint ahogyan a megye és a város politikai, rendőri, karhatalmi vezetői és az előbb felsorolt ügyészek elvárták volna. Ezért ol-

vasható egy 1956. december 18-i MSZMP-s jelentésben a következő: „A Csongrád megyei kormányösszeeskötő (Keresztes Mihály – sz.) jelenti, hogy Orbán László a megyei ügyészség vezetője a rendőrhatóságok által letartóztatott személyeket szabadon engedi azzal, hogy nem kell félni a szökésüktől. ... A Csongrád megyei kormányösszeeskötő kéri Orbán László megyei ügyész leváltását és helyette Dobos Ferenc ügyésznek megyei ügyésszé való kinevezését.”(59) Ez az indítvány meghallgatásra talált és rövid idő múlva – 1957 elején – az MSZMP megyei elsőtitkárainak az értekezletén Németh Károly a Csongrád megyei elsőtitkár többek közt a következőkről számolt be. „A szegedi ügyészt nagy harcok árán leváltattuk azzal, hogy eljárást is kellene indítani ellene. Ez az ügyész politikai ügyekben nem hajlandó vádat emelni.”(58)

1957. február 4-én a Legfőbb Ügyészségen volt egy ügyészi konferencia, amelyen Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész természetesen az „ellenforradalomról és a megtorlásról” tartott beszámolót. Az értekezleten Dobos Ferenc is felszólalt, immár mint a Csongrád megyei ügyészség vezetője. Kijelentette: „Csongrád megyében bizonyos tévovászt volt mindaddig, amíg Orbán volt a megyei ügyész. Ez kiengedte az ellenforradalmár, fasiszta elemeket. Amikor az előzetes letartóztatásról szóló határozatot jóvá kellett hagyni, kiszaladt a szobából, nekem, vagy másik elvtársnak kellett aláírni. A szabadításról szóló határozat alá írásakor mindig jelen volt.”(69) Felszólalásában Dobos Ferenc már-már követelte, hogy az ügyészi munkára „a párt befolyást gyakoroljon, elvi irányítást adjon, ez szükséges és pártunk vezetőitől ezt el is várjuk”.(69) Mondandójának befejező részében az új szegedi ügyészségi vezető biztosította a jelenlevőket arról, hogy ő a diktatórikus módszerek híve. Kihangsúlyozta; hogy „a karhatalmista elvtársakra sok panaszt tettek. Nekem és a többi ügyész elvtársnak is az az álláspontja, hogy helyes a karhatalmista elvtársak azon intézkedése, amikor rögtön a helyszínen is intézkednek.”(69) Kétség sem férhet ahhoz, hogy a rögtön végrehajtott és panasz tárgyává tett helyszíni intézkedések alatt az elhurcolások, házkutatások brutális végrehajtása értendő.

Dobos Ferenc lett tehát a megyei ügyészség vezetője, így rendkívül fontos feladatot kapott a megtorlással kapcsolatban.

Mielőtt azonban rátérnénk az ügyészi szerepvállalásra, nem árt megismernünk azzal, hogy ki is volt Dobos Ferenc. A hiteles kép kialakításához kicsit ugornunk kell az időben és segítségül hívunk Szénási Géza legfőbb ügyészt, valamint az általa 1958. november 7-én az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságnak írt jelentést, mint kétségtelenül hiteles dokumentumot. Ebben a következők olvashatók: „Említést kell tennem Dobos Ferenc megyei ügyész személyéről. Dobos Ferenc ellen, aki az ellenforradalom alatt és után politikailag szilárd magatartást tanúsított, 1958 májusában fegyelmi eljárást folytattam le, mert sorozatosan erkölcstelen, a huligánság fogalmát kimerítő magatartást tanúsított azáltal, hogy több alkalommal súlyosan lerészegedett és mind Szentesen, mint Szegeden nem mindennapos botrányokat okozott. Mivel

Dobos Ferenc szakmailag sem alkalmas a megyei ügyészség vezetésére, ez alkalommal le kívántam váltani. A megyei pártbizottság a leváltáshoz nem járult hozzá, intézkedésemet túlzottnak minősítette. ... Jelenleg ismét arra a meggyőződésre jutottam, hogy Dobos alkoholizmusa miatt erősen befolyásolható és arra sem alkalmas, hogy a megyei elvtársaknak jogi tanácsadással, az esetleg helytelen intézkedések megelőzésével segítségükre legyen.”(70) A megyei és városi MSZMP vezetőknek mégis tökéletesen megfelelt Dobos Ferenc megyei vezető ügyész, mert politikailag elkötelezett híve volt a megtorlásnak.

Vitathatatlan, hogy Dobos Ferenc megyei vezető ügyészként minden ügyben minden eleje tett határozatot aláírt, vonatkozhatott az előzetes letartóztatásra, házkutatásra, büntetőeljárás kezdeményezésre, vagy akár vádirat benyújtására. A Szegeden elrendelt közbiztonsági őrizetbe vételre vonatkozó határozatokat is mind Dobos Ferenc írta alá. Az igazsághoz azonban az is hozzá tartozik, hogy volt néhány eset, amikor nem értett egyet az internálással és az arra vonatkozó határozatot nem írta alá, mert azonnal büntetőeljárást javasolt.

Előre kell bocsátani az ügyészi tevékenység tárgyalása során, hogy Szegeden is két-fajta megtorló ügyről lehet beszélni az ügyészi tevékenységet érintően. Az egyik csoportba azok tartoztak, amelyekben a Csongrád megyei ügyészség járt el, a másikban pedig azok, amelyekben a szegedi – vagy ha az ügy jellege megkívánta, a budapesti – katonai ügyészség. Ezekben az utóbbi esetekben természetesen katonai bíróságok előtt folyt tovább az eljárás. Mivel azonban az ügyek nagy része a polgári bíróságok elé került a továbbiakban részletesebben a Csongrád megyei (polgári) ügyészség tevékenységével foglalkozunk, de azért szó lesz, bár korlátozottabb terjedelemben a katonai ügyészségekről is.

A közbiztonsági őrizetbe vételre vonatkozó határozatokat a PNYO készítette, és annak vezetője, Tihanyi József rendőr őrnagy, valamint Dobos Ferenc megyei ügyész írták alá. Az ügyészségnek az internálások elrendelése során más tevékenysége nem is volt.

A büntetőeljárások során a feladatok megszorodtak és a nyomozások segítségével különösen az államvédelmis múltú dr. Balogh János ügyész jeleskedett, aki a fontosabb ügyekbe írásba foglalta az elvárásait.

1957. április 3-i feljegyzésében Balogh János ügyész a Szegedi Városi Központi Munkástanács – Skultéti Medárd és társai – ügyében fejtette ki véleményét és határozta meg elvárásait. A három oldal terjedelmű dokumentumból most csupán két pontot emelünk ki: „Az illegális munkástanács elnökségének a névsorát megállapítani s valamennyit ... felelősségre vonni.” „Ki vetette fel a városi munkástanács létrehozásának a gondolatát?”(29)

Az iméntinél jóval terjedelmesebb – 69 pontot tartalmazott – Balogh János ügyésznek az az utasítása, amely a szegedi városi FNB elnökségének ügyével – Perbíró József

és társai ügyel – volt kapcsolatos. 1957. július 30-án készült ez a dokumentum. Az ebben foglaltakból ragadjunk ki most néhányat: „Milyen célból vették föl az MNB-ből azt a bizonyos 100.000 Ft-ot?„ „Ki adott utasítást az ávéhások letartóztatására?„ „Mi volt Kováts szerepe az ávéhások letartóztatásában?„ „Mi volt Kováts szerepe a város védelmének a megszervezésében?„ (24) stb. Itt jegyezzük meg, hogy a 100.000 Ft-os pénzfelvétel sorsa azért vált különösen fontossá, mert egy akkoriban kiadott legfőbb ügyészi utasítás szerint a 100.000 Ft-ot meghaladó sikkasztásnál úgy kellett az ügyésznek vádat emelni, hogy az „halálos minősítéssel járjon”. Megjegyzendő, hogy itt nem volt „meghaladva” a 100.000 Ft, szó sem volt sikkasztásról, mégis ezt a koncepciót erőltették, a „halálos minősítés” kieroszakolása és biztosítása miatt. A másik ugyancsak koncepció elem az államvédelmi tisztek forradalom alatti biztonsági őrizetbe vételéhez kötődik, amellyel kapcsolatban ekkorra már a védelem, a biztonság felejtődött és az elkövetett cselekmény minimum a személyes szabadság megsértésévé alakult, bár holmi kivézési szándékokkal, halállistákkal stb. is szerették volna ezt alaposan felnagyítani. Az egész ügyből ez csupán két kiragadott koncepció elem volt, amelyhez az ügyészség is hozzásegített.

A megtorló büntetőeljárások során az államvédelmi tisztek, ügyészek és néhány más személy forradalom alatti biztonsági őrizet bevétele büntetőjogi minősítése megváltozott. A büntető ügyek nagy részében – így a Perbíró József és társai ügyben is – olyan ügyészek működtek közre, akik a forradalom alatt biztonsági őrizetben voltak. Miként a vizsgáló rendőrtisztekként működő egykori államvédelmi tisztek, úgy az ügyészek is az elfogultságuk okán kizárhatók lettek volna a büntetőeljárásból. A jogi ügyekben járatos Perbíró József – Kováts Józseffel együtt – a bírósági tárgyaláson észrevételezte is ezt, de óvatosságból csupán észrevételezték és nem mint kizárási indítványt terjesztették elő. Mindketten akkor már nagyon jól tudták, hogy az eljáró megtorló hatóságok a büntetőeljárás szabályai közül csupán azt tartják magukra nézve betartandónak, amelyik nem akadályozza a megtorlást. A forradalom alatt biztonsági őrizetbe vett és a Perbíró József és társai ügyben eljáró két ügyész Dobos Ferenc és Falábú Dezső volt.

A különböző szegedi megtorló ügyekben elkészített vádiratok egyike-másika a leg-sötétebb rákosista diktatúra éveit és koncepciók pereit idézte. A jelek szerint akkor volt jó egy vádirat, ha minél nagyobb politikai töltéssel volt telítve és megtalálhatók voltak benne a vádlottakkal szembeni ideológiai-politikai tartalmú valós, de méginkább valótlan kirohanások. A vádiratok tehát beilleszkedtek abba a sorba, amelyet a politikai nyomozók indítottak el és a jogerős bírói ítélet fejezett be politikai és ideológiai vonatkozásban is.

A vád képviselésében az ügyészek következetesen kötötték magukat a megtorlás szigorú érvényesítéséhez. Szegeden csak kevés olyan büntető per volt a megtorlás so-

rán, amelyben az elsőfokú bírói ítélet ellen az eljáró és a vádat képviselő ügyész súlyosbításért nem jelentett be fellebbezést. Perbíró József a saját ügyükkel kapcsolatban erre így emlékezett: Az elsőfokú ítélet kihirdetésekor „az ügyész bőszültlen ugrott fel s törvényességi óvást jelentett be a halálbüntetés mellőzése miatt”. (144) Ebben az ügyben ugyanis az ügyész Perbíró József, Királyházi Sándor és Kováts József esetében indítványozta a halálbüntetés kiszabását, a bíróság első fokon azonban csak Kováts Józsefet ítélte halálra. De ugyanebben az ügyben az ügyész Joszt István, Derzsi Endre és Németh Ferenc esetében is súlyosbításért fellebbezett, az ő esetükben a börtönbüntetés büntetési tételének a felemelését szerette volna elérni. Ami a Perbíró József és társai perben jellemző volt ugyanaz elmondható több más szegedi megtorló perre is, talán csak egy kicsit visszafogottabban.

Az előbbieken említettek jószerivel elmondhatók a szegedi katonai megtorló ügyekben eljáró szegedi katonai ügyészségről is és a budapesti katonai ügyészségről is. Ez az utóbbi volt az illetékes első fokon eljárni a Földesi Tibor és társai ügyben, mert ebben a vád kémkedés elkövetése is volt. A többi katonai ügyben, – pl. Gosztonyi István és társai stb. – a szegedi katonai ügyészség volt az illetékes.

Megemlítenéd még Vigh Illés őrnagy és társa, Nagy Ferenc főhadnagy ügye, amelyben a szegedi katonai ügyészség járt el. Mindkettőjük ügyében hosszadalmas vizsgálatot tartottak, amely alatt előzetes letartóztatásban voltak. 1957. október 7-én Dr. Vig István százados katonai ügyész úgy döntött – nyilván a felettesei jóváhagyásával –, hogy mindkettőjük ügyében megszünteti a nyomozást, azaz a büntetőeljárást. Az erre vonatkozó dokumentum megállapította, hogy a szovjetek elleni ellenállás tervének „elkészítése bűncselekményt képez”. Ám Vigh Illés őrnagy a szegedi városi FKT hadművelleti osztályának a vezetője november 4-én reggel utasítást adott a védelmi terv elégetésére, Nagy Ferenc főhadnagy a hadművelleti osztály beosztottja pedig a védelmi terv elkészítésekor „szándékosan elmulasztotta a körütekintést és így kihagyta a tervből annak leglényegesebb részét, a lőszerellátásról való intézkedést”. (27) Ezen túlmenően a katonai ügyészség megállapította mint enyhítő körülményt azt is, hogy „mindkét terhelt november 4-e után részt vett a karhatalomban, Vigh ezen túlmenően szervezte is azt”. (27)

A bíróságok

A megtorlás során kezdetben azok a bíróságok álltak a politikai hatalom rendelkezésére, amelyek a forradalom előtt, döntő többségükben az 1950-es évek rákosista diktatúrája alatt is funkcionáltak. Vitathatatlan, hogy 1953 után minden ítélkezési szinten végrehajtottak bizonyos mértékű személyi változtatásokat és a bírói karból a különféle koncepciók ügyekben túlzottan exponált bírakat eltávolították, vagy legalább az ad-

digi működési területéről más, ismeretlen helyekre nevezték ki. Így járt pl. Kiss Dezső, az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején hírhedtté vált szegedi „halálbíró”, akinek a nevéhez akkoriban több nagy koncepciós perben hozott ítélet kötődött Szegeden és Csongrád megyében.

Az MSZMP Központi Intéző Bizottság 1957. április 2-i ülésén döntést hoztak „az ellenforradalom maradványainak komolyabb és gyorsabb felszámolásáról”.⁽⁴⁵⁾ Ennek érdekében az Intéző Bizottság „megbízta Münnich és Bízku elvtársat, hogy a népbírói törvény, illetve meglevő büntető szerveink segítségével jelentős felelősségre vonásokat eszközöljenek”.⁽⁴⁵⁾ A törvény előtti egyenlőség akkori fogalmára világít rá az MSZMP Politikai Bizottság 1957. augusztus 27-i ülésének határozata, amely kimondta, hogy „a főbűnösöket és az osztályellenséget szigorúbb ítéletekben részesítsék, a dolgozó kategóriákhoz tartozókkal szemben a törvényes rendelkezéseink értelmében más elbírálást kell alkalmazni”.⁽⁵⁰⁾ A forradalom első évfordulójára, tehát kb. egy év alatt jelentős statisztikai változások következtek be országos viszonylatban az úgynevezett igazságszolgáltatás és az azt követő büntetés-végrehajtás terén. Egy 1957. október 5-i jelentés szerint „az ellenforradalom óta börtöneinkben az elítéltek létszáma nagymértékben felemelkedett és összetételében kicserélődött. Úgy szólván minden börtönben a köztörvényes elítéltek mellett többségükben ellenforradalmi ténykedés miatt foganasított elítéltek és előzetesek vannak.”⁽⁶⁷⁾

1957. október 16-án Tömpe István belügyminiszter-helyettes, dr. Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter és dr. Szalai József a legfőbb ügyész helyettese „a büntetőpolitikánk egyes kérdései” tárgyában előterjesztést készített az MSZMP Politikai Bizottságához. Ez a dokumentum megállapította, hogy „az ellenforradalmi elemek ellen vívott harcban ... az igazságügyi szervek komoly eredményeket értek el. ... Az ellenforradalom után 1956. november 4-től 1957. szeptember 1-ig a bíróságok első fokon 32.519 személyt ítélték el. Ebből a Népköztársaság elleni bűncselekmények miatt elítéltek száma 7101. A politikai jellegű bűncselekmények miatt mindössze 140 személyt ítélték halálra s közülük mintegy 90 személyen hajtották végre eddig az ítéletet.”⁽⁶⁸⁾ S egy igen figyelmet érdemlő megállapítás: „A halálraítéltek között csekély számban szerepelnek az osztályidegenek.”⁽⁶⁸⁾ Talán még inkább szembetűnő a következő adat: a statisztika készítése időszakában 17.901-en voltak letartóztatásban, ebből 1029 osztályidegen, 2395 értelmiségi és kisiparos, a többi 15.477 munkás és paraszt. Az országos adatok arányai a megyékre lebontva is helytállóak és egyben kétségbeesítőek a hatalom szempontjából, hiszen rámutat a forradalom össznépi jellegére és veszélyezteteti a politika által kimunkált elméletet az osztályellenség túlharsogott szerepéről a forradalmi eseményekben.

Az előterjesztésnek egy másik sokatmondó számadata a következő: 1957 végére a foglyok száma 28-30.000-re nőhet, amivel szemben a börtönök és büntetés-végrehajtási

munkahelyek befogadó képessége 17.540 fő. Ennek a szembetűnő aránytalanságnak javításán azonnal gondolkodni kezdett az MSZMP legfelső vezetése és egy közeli amnesztiában látták a megoldást úgy, hogy az 5 évnél rövidebb időre elítélteket szabadon bocsátják azért, hogy legyen hely a megtorlás politikai elítélteinek. Ezzel kapcsolatban Kádár János véleménye: „Azt hiszem helyes (1958 – sz.) április 4-e táján egy bizonyos fajta közkegyelmet előkészíteni, ennél hamarabb nem. Ellenforradalmi bűncselekményekért elítélteket nem lehet közkegyelemben részesíteni.”(54) Idekívánczik a büntetés-végrehajtási munkahelyeken dolgoztatott elítéltekkel kapcsolatban Biszku Béla véleménye: a politikai elítéltek, a volt forradalmárok „a bányákba nem mehetnek dolgozni, mert fertőzik a bányászt”.(54)

Fontos megállapítása a szóban forgó előterjesztésnek, hogy „a bíróságok ítélkezése az első időszakban rendkívül enyhe volt az ellenforradalmárokkal szemben, ami szükségessé tette a gyorsított, majd a népbíróági eljárás bevezetését. A bíróságok munkája az utóbbi hónapokban általában jelentősen javult, a megfelelő keménység jellemzi, azonban egyes helyeken még mindig található liberalizmus az ítélkezésben.”(68) Az említett sajátos statisztika nyomán határozta meg az előterjesztés, hogy a megtorlás „súlyát elsősorban az osztályidegen, huligán, deklasszált elemek és a horthysta erőszakszervezet vezető állásban volt tagjai által elkövetett ... bűncselekmények üldözésére kell összpontosítani. ... A még tapasztalható enyhesség felszámolásával a törvény teljes szigorával kell büntetni a népi demokráciánk megsemmisítésére irányuló cselekmények felbujtóit, kezdeményezőit, a főbenjáró bűncselekmények elkövetőit.”(68) Ez az elhatározás teljesen összhangban állt Münnich Ferenc véleményével, aki szerint „a politikai jellegű bűncselekményeknél sok az enyhe ítélet és viszonylag kevés a fizikai megsemmisítések száma. ... Intézkedni kell, hogy az ellenforradalmi szervezkedésért a bíróságoknak átadott ügyekben ... súlyos ítéletek szülessenek.”(68)

A forradalom után a Szegedi Megyei Bíróság munkájával is elégedetlen volt a helyi – megyei és városi – politikai vezetés. Ezt Keresztes Mihály kormányösszekötő útján az MSZMP legfelső vezetésének is a tudomására hozták. Egyben kérték, illetve javasolták, hogy a Szegedi Megyei Bíróság elnökévé nevezzék ki dr. Kiss Dezsőt, akivel az 1953 előtti években a helyi kommunista vezetés a jelek szerint meg volt elégedve és tőle várták azt, hogy változtasson az enyhe ítélkezési gyakorlaton. Az ötlet rövidesen meghallgatásra is talált és Kiss Dezső az egykori szegedi „halálbíró” a Szegedi Megyei Bíróság elnöke lett! Beiktatásakor megjelent Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter is, aki szerint „a bíróság ma is osztálybíróság, a néphatalom bírósága”.(108) A ceremónián jelen volt az MSZMP városi Intéző Bizottság részéről Kiss Károly elnök, a megyei bíróság alelnöke Tarnai Károly és mások. A korabeli sajtótudósítás szerint „Kiss Dezső nem új ember Szegeden, évekkel ezelőtt leváltották a megyei bíróság elnöki tisztségéről, most rehabilitálták”.(108) Kiss Dezső kijelentette „Kilenc évvel ezelőtt itt

Szegeden esküt tettem arra, hogy a nép és annak az osztálynak az érdekeit szolgálom, amelyből jómagam is felkerültem. ... Elkerültem innen 1953-ban és később még a hivatalomat sem gyakorolhattam.”(108)

Néhány nappal később, 1957. február 24-én Kiss Dezső egy újságcikket írt a Szegedi Néplapban, amelyben leszögezte: „A bíróságokról mindenkinek tudnia kell, hogy az államhatalom erőszakszerve. ... A bíróságok mindenkor osztálybíróságok voltak, ... az uralkodó osztály érdekeit szolgálták és célkitűzéseit valósították meg. Ugyanaz a helyzet most a proletárdiktatúrában. ... Mindenkit büntetni kell aki megsértette a törvényt, legyen az bárki, tehát az uralkodó osztály tagja is. ... Legyen a büntetés megtorlás, ha erre szükség van és ha a megsértett társadalom érdekei ezt kívánják.”(113)

Még 1957. február végén Kiss Dezső tartott egy értekezletet a Szegedi Megyei Bíróság bírúinak, majd azt követően a sajtó által nyilvánosságra hozta, hogy „Szegeden két bíró nem volt hajlandó a gyorsított eljárásban részt venni. Ezeknek viselniük kell a következményeket. A statáriális eljárást nem mi találtuk ki. Igenis szükség van rá ilyen súlyos ellenforradalmi megmozdulás, véres esemény után.”(114)

Kiss Dezső rászolgált a bizalomra, jól végezte a feladatát a megtorlás során. Ezért 1957. november 7-én a Magyar Szabadság Érdemrend kitüntetésben részesült, mert „kiemelkedő magatartást tanúsított az ellenforradalom elleni harcban és az azóta eltelt munkában”.(140) A megtorlás szegedi eseményeivel kapcsolatban nem állnak rendelkezésre hiteles statisztikák a bírósági ítéletekről. A politikai nyomozószervek 1968-ban készítettek ugyan egy kimutatást a „megye területén levő volt ellenforradalmárokról”, de ebben már nem voltak benne azok a forradalmárok, akik időközben meghaltak vagy elköltöztek a megyéből, de benne voltak akiknek nem Szegedhez vagy Csongrád megyéhez kötődött a forradalmi tette, de időközben ide költöztek. A fennmaradt néhány kimutatás foglalkozik a forradalmi cselekmények szerinti felosztással: „ellenforradalmi szervezet tagja”; „jobboldali újjászerveződő pártok vezetői”; „sztrájk-tüntetés szervezők”; „emlékmű-szobordöntők”; „haladó gondolkodásúakat üldözők, elhurcolók” stb., a foglalkozás szerinti megoszlással, amelyben messze kimagaslóak a szakmunkások, mezőgazdasági munkások és segédmunkások, valamint az elítéltek büntetési tételek szerinti csoportosításával. A megyei kimutatás jellemzői természetesen csak részben felelnek meg a szegedi helyzetnek, és különben is alaposan megkérdőjelezhető az összeállítók gondos munkája pl. azért is, mert csupán egy kiszabott és végrehajtott halálbüntetésről tesznek említést, holott ilyen valójában kettő volt és mind a kettő Szegedhez köthető.

A bíróságok munkájával a jelen fejezetben célszerűtlen bővebben foglalkozni, hiszen a következő fejezet felsorolásából kitűnik majd, hogy a Szegedi Megyei Bíróságon kik hozták az ítéleteket a megtorló ügyekben, ülnökként kik vettek részt az ítélethozatalban és milyen súlyú ítéletek születtek. Többen felvetették már, hogy az

országos vidéki átlaghoz viszonyítva Szegeden egyáltalán nem volt súlyos a megtorlás. Valóban igaz, itt csupán két halálos ítélet illetve kivégzés volt, míg néhány más megyében ennél jóval több. Ám – mint erre már volt utalás – a megtorló ítéleteket mindig az elkövetett cselekményekkel összevetve célszerű vizsgálni. Ha pedig ezt tesszük, akkor a két halálos ítélet és a több súlyos szabadságvesztés büntetés bizony nem áll arányban azzal, hogy a forradalom alatt Szegeden jószereivel egy pofon sem csattant el.

Mindenképpen szólni kell még egy figyelmet érdemlő tendenciáról. A Szegedi Megyei Bíróság egymás után hozta az elsőfokú ítéleteket a különböző megtorló ügyekben, amelyeket az elítéltek döntő többségben méltatlanul súlyosnak ítélték az ügyészek pedig túlföntül enyhének tartottak. Ezért a vádlottak rendre enyhítésért, az ügyészek pedig súlyosbításért fellebbeztek. A jogerős elbírálás tehát a Legfelsőbb Bíróság kezében volt, ahol ugyancsak ítéleztek olyan bírák is, akik kiszolgálták a rákosista diktatúrát, és magukévá tették Münnich Ferenc idézett intelmeit. Az eredmény mégis az lett – s ez a következőkből tényyszerűen kiderül majd –, hogy az esetek legnagyobb részében a Legfelsőbb Bíróság vagy helybenhagyta, vagy még inkább csökkentette a Szegedi Megyei Bíróság ítéletét és csak kevés esetben fordult elő az elsőfokú ítélet súlyosbítása. Ez pedig arra utal, hogy az országos átlaghoz viszonyítva – amelyet elsősorban a Legfelsőbb Bíróság ismert – a Szegedi Megyei Bíróság ténylegesen nagy szigorral ítélezett, ami viszont egyáltalán nem a megtorlás enyhésére utal.

Kimutatás

Kísérletet teszek arra, hogy a fellelhető, rendelkezésre álló dokumentumok alapján összeállítsak egy kimutatást azokról, akik a megtorlás során valamiféle szabadságelvonnó, szabadság korlátozó büntetésben részesültek a forradalmat követő megtorlás során, a forradalom alatt elkövetett tetteikért. Történik mindez a teljességre való törekvés jegyében, de nem zárható ki, hogy lesznek a felsorolásnak hiányosságai. Azért történhet így, mert csupán a fellelhető hiteles dokumentumokra hagyatkoztam és a személyes visszaemlékezéseket, úgymond bemondásokat ennek során mellőztem a további tévedések, torzulások elkerülése céljából. Az vezérelt, hogy a közölt adatok valóban hitelesek, dokumentumokkal igazolhatók legyenek. Megkockáztatom a kijelentést: A felsorolásban mind benne vannak azok, akiknek jelentős forradalmi szerepvállalása volt Szegeden 1956-ban és ezért számottevő megtorlásban részesültek. Felsorolásra kerültek a bíróság által elítéltek, a közbiztonsági őrizetbe helyezett, a preventív őrizetben tartottak, de még azok is, akiknek ügyét őrizetbe vétel vagy előzetes letartóztatás alkal-

mazásával vizsgálták, de egyéb megtorló büntetésben nem részesültek. Ez utóbbi kategória az, amely esetében a legnagyobb a hibaszázalék lehetősége. A kezdeti időben – 1956. novemberben és decemberben – ugyanis a szovjet katonai hatóság és a karhatalom úgy hurcolt el embereket rövidebb-hosszabb időre, egyszer, vagy akár többször is, hogy az intézkedéseknek nem volt már akkor sem meg semmiféle formai dokumentációja, így nem is volt és nem is maradt fenn olyan írat, ami ezeket az akciókat utólag hitelesen bizonyíthatná.

Vannak esetek, amikor pedig az egyes büntetések átfedték egymást. Így például nagyon sok esetben a preventív őrizetet az internálást büntetőeljárás és elítélés követte. Ennek a következő kimutatásnak az az alapelve, hogy a több elnyeli a kevesebbet. Vegyünk egy példát Kováts Józsefet a szovjetek minden formai kellék mellőzésével elhurcolták és őrizetben tartották, majd a politikai nyomozószervek őrizetbe került, akik rövid idő múlva közbiztonsági őrizetbe helyezték, majd azt megszakítva előzetes letartóztatásba került, büntetőeljárás indult ellene, amelynek végén elítélték és kivégezték. Az ő esetében csak az elsőfokú bírósági ítélet és a jogerős bírósági ítélet – mint az összes említett közül a legsúlyosabb – kerül megemlítésre. Az olyan esetekben, amikor a jogerős bírósági ítélet felmentéssel, vagy az eljárás megszüntetésével zárult, ebben értelemszerűen benne foglaltatik a rendőrségi vizsgálat és a büntetőeljárás további szakaszai alatti fogva tartás, pl. előzetes letartóztatás, ami közbiztonsági őrizetet is magában rejthet. A fontos tehát az, hogy minden érintett esetében kitűnjön a legsúlyosabbnak tartott megtorló intézkedés, büntetés.

Az alábbiakban a vezetéknevek betűrendjében következnek az 1956-os forradalmat követő szegedi megtorlásban megbüntetettek adatai: név, születési hely, születési idő, az első fokon ítélező bíróság, az ítéelő tanács elnökének neve, az ülnökök neve, a másodfokú bíróság, az ítéelő tanács elnöke, a társbírók, társbírók neve. A jobboldali oszlopban az ítélet száma, a büntetés neve és időtartama, első és másodfokon. A katonai bíróságok szakbírója mellett az ülnökök katonák, rendszerint tiszti rendfokozatúak.

ÁBRAHÁM ISTVÁN (Szeged 1903)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Novák Zoltán tanácselnök

Hévizi Jánosné ülnök

Bite Vincéné ülnök

B. I. 432/1957-7

4 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Molnár László tanácselnök

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Cieslár Viktor bíró

4 év börtön

ÁBRAHÁM LÁSZLÓ (Szeged 1934)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Kerekes Lajos t. e.
Kormányos Imréné ülnök
Fodor Gyula ülnök

B. I. 1117/1957-8

1 év 2 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.
Dr. Bártfai János bíró
Dr. Cieslár Viktor bíró

Bf. III. 958/1958-25

felmentve

ABRUDBÁNYAI IVÁN (Körmend 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.
Ecsedi Gézáné ülnök
Zsák József ülnök

B. I. 1249/1957-6

5 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.
Dr. Vida Lajos bíró
Dr. Fehérváry Árpád bíró

Bf. II. 135/1959-43

2 év 6 hó börtön

ÁGOSTON JÁNOS (Sándorfalva 1912)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.
Mison Gusztávné ülnök
Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958

6 hó börtön felfüggesztve

ANGER FERENC (Petrozsény 1920)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Kerekes Lajos t. e.
Fodor Gyula ülnök
Kormányos Imréné ülnök

B. I. 1073/1957-7

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Simándi György t. e.
Dr. Szalai Richard bíró
Molnár Ferencné dr. bíró

Bf. VII. 428/1958-19

5 hó börtön

APRÓ FERENC (Szeged 1912)	közbiztonsági őrizet
ARÁNYI SÁNDOR (Mátészalka 1927)	preventív őrizet
ARDAI LAJOS (Krasznateberes 1914) Szegedi Megyei Bíróság Pozsgai István t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. 1103/1957 3 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Cieslár Viktor t. e. Rudas Ernő ülnök Szabó Sándor ülnök Szente József ülnök Schnierer Ferenc ülnök	Nbf. 5193/1958 2 év börtön
ASZALOS JÁNOS (Szeged 1931) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1249/1957-6 2 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Radó Zoltán t. e. Dr. Vida Lajos bíró Dr. Fehérváry Árpád bíró	Bf. II. 135/1959-43 2 év börtön
BAKOS JÁNOS (Kiskunmajsa 1921) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Mison Gusztávné ülnök Berényi Sándor ülnök	B. I. 1121/1957-3 2 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Egyed Lajos t. e. Dr. Pápai Sándor bíró Dr. Gaál József bíró	Bf. VI. 261/1958-15 1 év börtön
BÁLINT FERENC (Szeged 1910)	közbiztonsági őrizet

BÁLINT FERENC (Szeged 1915)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Meccsér József t. e..

Sánta Istvánné

Keresztes Sándor

Dudás János

Nbf. III. 5292/1957-57

5 év börtön

BÁLINT ISTVÁN (Szeged 1932)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958

6 hó börtön felfüggesztve

BÁLINT ISTVÁN (Apátfalva 1939)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

Nagy Sándor ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 95/1957-6

4 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Molnár László t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Rácz György bíró

Bf. III. 731/1957-9

4 hó börtön felfüggesztve

BÁLINT MIHÁLY (Szeged 1912)

közbiztonsági őrizet

BALLA JÁNOS (Kisvárdá 1938)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

Nagy Sándor ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 95/1957-6

5 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság
Dr. Molnár László t. e.
Dr. Cieslár Viktor bíró
Rácz György bíró

Bf. III. 731/1957-9
5 hó börtön felfüggesztve

BALLI JÓZSEF (Máriarada 1900)
Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Felföldi László t. e.
Nagy Sándor ülnök
Török Ferencné ülnök

B. I. 333/1957-7
2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság
Dr. Király Gyula t. e.
Dr. Cieslár Viktor bíró
Dr. Mecsér József bíró

1 év börtön

BARABÁS ISTVÁN (Bánlak 1934)
Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Móricz Béláné t. e.
Ecsedi Gézáne ülnök
Zsák József ülnök

B. I. 1249/1957-6
4 év börtön

Legfelsőbb Bíróság
Dr. Radó Zoltán
Dr. Vida Lajos
Dr. Fehérváry Árpád

Bf. II. 135/1959-43
3 év börtön

BARANYAI ISTVÁN (Kübekháza 1911)
Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Lippai László t. e.
Makra Mihályné ülnök
Molnár Sándor ülnök

B. I. 1297/1957-15
6 hó börtön

BARÓTI DEZSŐ (Torda 1911)
Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Kiss Dezső t. e.
Szélpál István ülnök
Szilágyi Istvánné ülnök

B. I. 942/1957-10
2 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.

Dr. Gaál József bíró

Dr. Bártfai János bíró

Bf. VI. 2676/1957-14

1 év börtön felfüggesztve

BÁTKY ZOLTÁN (Szabadka 1916)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Kiss Dezső t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Zsák József ülnök

B. II. 260/1959-17

6 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Fehérváry Árpád bíró

Bf. II. 1875/1959-29

6 év börtön

BAZSONYI JÁNOS (Gyulaj 1930)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrgy. t. e.

Gesztesi Ferenc százados

Sági Pál százados

B. I. 310/1957

10 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

B. H. 0137/1957

új eljárásra utasítás

(jogerős ítélet nem ismert)

BERKES JENŐ (1919)

örizetben volt

BERN LÁSZLÓ (Földeák 1925)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958

3 hó börtön

BERTA ANDOR (Szeged 1929)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 805/1957-12

felmentve

BISCHOFF GYULA (Szeged 1909)

közbiztonsági őrizet

BODNÁR IMRE (Magyarittele 1904)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Zsák József ülnök

Ecsedi Gézáné ülnök

B. I. 697/1957-3

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Lázár Miklós t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Egyed Lajos bíró

9 hó börtön

BODOR SÁNDOR (Budapest 1931)

őrizetben volt

BOGNÁR MIHÁLY (Óbecse 1922)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 805/1957-12

1 évbörtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.

Dr. Pápai Sándor bíró

Dr. Mátéffy József bíró

Bf. VI. 3350/1957-24

1 év börtön felfüggesztve

BORBÉLY GÁBOR (Magyarcsanak 1927)

közbiztonsági őrizet

BORBÉLY ISTVÁN (Szeged 1937)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Bereczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Csonka Tibor ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

1 év börtön

BORMEMISSZA ELEMÉR (Alsójára 1922)

Gyulai Megyei Bíróság

Dr. Laluska Pál t. e.

Szatmári Pál ülnök

Bánszky Pálné ülnök

B. I. 761/1958-8

felmentve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Vágó Tibor t. e.

Forgács Gáborné dr. bíró

Dr. Simándi György bíró

Bf. 981/1959-13

felmentve

BOROS GYULA (Szeged 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Óbis Ede ülnök

Katz Jenő ülnök

B. I. 1332/1957-12

5 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Raskoványi János bíró

Bf. III. 2053/1958-18

5 hó börtön felfüggesztve

BOROS JÁNOS (Vecsés 1924)

Szegedi Megyei Bíróság B. I.

Dr. Kiss Dezső t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B.I. 260/1959-17

1 év 4 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Fehérváry Árpád bíró

Bf. II. 1875/1959-29

1 év börtön

BOZSÓKI MÁTYÁS (Péterréve 1928)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrgy. t. e.

Gesztesi Ferenc százados

Sági Pál százados

B. I. 310/1957

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

B. II. 0137/1957

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Borford József ülnök

Gyetzai Mihály ülnök

B. I. 1112/1957-6

2 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Cieslár Viktor bíró

Bf. 1051/1958-20

1 év 8 hó börtön

BÖRCŐK JÁNOS (Szeged 1910)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 803/1957-4

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Molnár László t. e.

Dr. Meccsér József bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

5 hó börtön

BREZOVAI LAJOS (Szeged 1938)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

Nagy Sándor ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 95/1957-6

3 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Molnár László t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Rácz György bíró

Bf. III. 731/1957-9

3 hó börtön felfüggesztve

BUGYI ISTVÁN (Kóka 1929)	őrizzetben volt
CSÁNYI JÓZSEF (Karcag 1925)	közbiztonsági őrizet
CSÁNYI JÓZSEF (Szeged 1926)	közbiztonsági őrizet
CSAPKAI GÉZA (Nyíregyháza 1908)	közbiztonsági őrizet
CSEH MIHÁLY (Szeged 1932) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Maróti László t. e. Mison Gusztávné ülnök Török Ferencné ülnök	B. I. 943/1957-14 10 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság	Bf. III. 566/1958 10 hó börtön
CSISZÉR GÉZA (Arad 1911)	közbiztonsági őrizet
CSONKA ISTVÁN (Szeged 1928) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Kremán Miklós t. e. Makra Mihályné ülnök Borford József ülnök	B. I. 25/1958-9 1 év 6 hó börtön
CSONTI FERENC (Nagyrábé 1933)	közbiztonsági őrizet
DEÁK JÓZSEF (Szeged 1931)	őrizzetben volt
DERZSI ENDRE (Gyöngyös 1931) Szegedi Megyei Bíróság Pozsgai István t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. 1103/1957 7 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Cieslár Viktor t. e. Rudas Ernő ülnök Szabó Sándor ülnök Szente József ülnök Schnierer Ferenc ülnök	Nbf. 5193/1958 7 év börtön

DOBLER LÁSZLÓ (Dunaszerdahely 1928) **Közbiztonsági őrizet**

DOBÓ IMRE (Szeged 1901)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné

Török Ferencné

B. I. 943/1957-14

felmentve

DROBNI JÁNOS (Szeged 1907)

őrizetben volt

DUDÁS ISTVÁN (Kecskemét 1936)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

10 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Meccsér József t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. 3152/1957-18

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 340/1958-19

1 év 1 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Miess Egon bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. III. 2824/1958-28

1 év 1 hó börtön

ENDREFFY LÓRÁNT (Felsőszeli 1920)

őrizetben volt

FÁBIÁN FERENC (Szeged 1918)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Ruda Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

6 év börtön

FARKAS ISTVÁN (Martonos 1903)

Szegedi Megyei Bíróság

Kerekes Lajos t. e.

Fodor Gyula ülnök

Kormányos Imréné ülnök

B. I. 1073/1957-7

1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Simándi György t. e.

Dr. Szalai Richárd bíró

Molnár Ferencné dr. bíró

Bf. VII. 428/1958-19

5 hó börtön

FARKAS JÓZSEF TIBOR (Szeged 1928)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecsér József t. e.

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. III. 5292/1957-57

5 év börtön

FEHÉR MIHÁLY (Szeged 1928)

közbiztonsági őrizet

FEHÉR TIBOR (Szeged 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

4 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság Dr. Mecsér József t. e. Dr. Cieslár Viktor bíró Dr. Schönwald Pál bíró	Bf. 3152/1957-18 új eljárásra utasítás
Szegedi Megyei Bíróság Dr. Sós József t. e. Apró Mihály ülnök Rácz Károlyné ülnök	B. I. 340/1958-19 1 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Tordai Gyula t. e. Dr. Miess Egon bíró Dr. Schönwald Pál bíró	Bf. III. 2824/1958-28 1 év börtön
FEJÉR DÉNES (Szeged 1929)	közbiztonsági őrizet
FEJES NAGY LÁSZLÓ (Tatabánya 1924) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Fodor Gyula ülnök Péter József ülnök	B. I. 1161/1957-3 6 hó börtön felfüggesztve
FODOR GYULA (Kunszentmárton 1933) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Lugosits János ülnök Kazi Mátyás ülnök	B. I. 1023/1957-7 8 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság	Bf. I. 260/1957-16 új eljárásra utasítás
Szegedi Megyei Bíróság Dr. Kremán Miklós t. e. Bite Vincéné ülnök Mison Gusztávné ülnök	1 év 1 hó börtön

FODOR IMRE (Balasagyarmat 1937)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 805/1957-12

felmentve

FORGÁCS ERVIN (Szeged 1932)

közbiztonsági őrizet

FORRÁSI LÁSZLÓ (Galgagyörk 1929)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Ács József alezredes

B. I. 369/1957

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Laáb Antal alezredes

Katf. 853/1957

8 év börtön

FÖLDESI GUSZTÁV (Szőreg 1929)

Budapesti Katonai Bíróság

Jáger László hb. alezredes t. e.

Vincze László százados

Gesztesi Ferenc százados

B. I. 0096/1957

2 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szimler János hb. alezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Török Sándor r. ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Zentai József őrnagy

Katf. II. 002/1958

FÖLDESI TIBOR (Szeged 1923)

Budapesti Katonai Bíróság

Jáger László hb. alezredes t. e.

Vincze László százados

Gesztesi Ferenc százados

B. I. 0096/1957

15 év börtön

Legfelsőbb Bíróság Dr. Szimler János hb. alezredes t. e. Dapsi Károly ezredes Török Sándor r. ezredes Liszt Vilmos ezredes Zentai József őrnagy	Katf. II. 002/1958 halál
FUTÓ ISTVÁN (Nagykikinda 1919) Szegedi Megyei Bíróság Jáger Lászlóné t. e. Oláh Lajosné ülnök Vitéz István ülnök	B. I. 503/1958-4 3 év börtön felfüggesztve
Legfelsőbb Bíróság Dr. Simon Pál t. e. Dr. Barnaföldi János bíró Dr. Schirilla Iván bíró	B. törv. I. 3825/1958-3 felmentve
FÜRBACHER JÓZSEF (Szeged 1908) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Rácz Károlyné ülnök	B. I. 805/1957-12 felmentve
FÜRJES JÓZSEF (Hódoscsépás 1931) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Rácz Károlyné ülnök	B. I 805/1957-12 1 év börtön felfüggesztve
Legfelsőbb Bíróság Dr. Egyed Lajos t. e. Dr. Pápai Sándor bíró Dr. Mátéffy József bíró	Bf. VII. 3350/1957-244 1 év börtön felfüggesztve
GÁL MIHÁLY (Szeged 1933)	örizetben volt

GAÁL RÓBERT (Szeged 1926)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Borsodi Gergely főhadnagy

Antali József százados

B. I. 221/1957

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Sömjén György hb. őrnagy t. e.

Dr. Karikó Sándor százados

Dr. Szijártó Károly őrnagy

Katf. II. 449/1957

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Különytanács

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dr. Szimler János hb. ezredes

Dr. Lee Tibor bíró

Dr. Simon Pál bíró

Berecz Béla r. vezérőrnagy

Liszt Vilmos ezredes

Szabó József ezredes

Török Sándor r. ezredes

Badánti Antal r. alezredes

Csaba Gyula alezredes

Szabó Ervin alezredes

Katf. Eln. kt. 155/1958

6 év börtön

GÁSPÁR ISTVÁN (Mezőkövesd 1930)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Gesztesi Ferenc százados

Sági Pál százados

B. I. 310/1957

6 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

B. H. 0137/1957

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Borford József ülnök

Gyetvai Mihály ülnök

B. I. 1112/1957-6

1 év 10 hó börtön

GILICZE ANTAL (Szeged 1935)

őrizetben volt

GITAI ANTAL (Szeged 1936)

közbiztonsági őrizet

GODÓ ILLÉS (Sándorfalva 1912)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

2 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Meccsér József t. e.

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. 5292/1957-57

1 év börtön

GOMBOS PÉTER (Szeged 1922)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Pusztai Andorné ülnök

Biczók József ülnök

B. I. 531/1958-6

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.

Dr. Pápai Sándor bíró

Dr. Gaál József bíró

Bf. VI. 3279/1958-11

1 év 6 hó börtön

GOSZTONYI ISTVÁN (Erzsébetváros 1919)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki János őrnagy

Ács József alezredes

B. I. 369/1957

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Laáb Antal alezredes

Katf. 853/1957

8 év börtön

GÖNCZÖL DEZSŐ (Kunágota 1935)

Szegedi Megyei bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1249/1957-6

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos ülnök

Dr. Fehérváry Árpád ülnök

Bf. II. 135/1959-43

5 év 6 hó börtön

GRYNAEUS TAMÁS (Budapest 1931)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Kormányos Imréné ülnök

Fodor Gyula ülnök

B. I. 1117/1957-8

3 év 2 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Dr. Bártfai János bíró

Dr. Cieslár Viktor bíró

Bf. III. 958/1957-25

2 év börtön

GUBI JÓZSEF (Szeged 1926)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecser József t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. 3152/1957-18

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 340/1958-19

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság Bf. III. 2824/1958-28
Dr. Tordai Gyula t. e. 1 év börtön
Dr. Miess Egon bíró
Dr. Schönwald Pál bíró

GULYÁS JÓZSEF (Nagygalya 1918)
Szegedi Megyei Bíróság B. I. 1243/1957-7
Dr. Bottyán László t. e. 2 év börtön
Borford József ülnök
Gyetvai Mihály ülnök

Legfelsőbb Bíróság
Dr. Szokoly István t. e. 2 év börtön
Dr. Miess Egon bíró
Dr. Cieslár Viktor bíró

GYÉMÁNT JÁNOS (Kiskundorozsma 1920)
Szegedi Megyei bíróság B. I. 805/1957-12
Dr. Keresztes Mátyás t. e. felmentve
Ecsedi Gézáné ülnök
Rácz Károlyné ülnök

HAJDA LÁSZLÓ (Zalaapáti 1911)
Szegedi Katonai Bíróság B. I. 310/1957
Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e. 10 év börtön
Gesztési Ferenc százados
Sági Pál százados

Legfelsőbb Bíróság B. II. 0137/1957
új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság B. I. 1112/1957-6
Dr. Bottyán László t. e. 3 év börtön
Borford József ülnök
Gyetvai Mihály ülnök

Legfelsőbb Bíróság Bf. III. 1051/1958-20
Dr. Szokoly István t. e. 2 év börtön
Dr. Schönwald Pál bíró
Dr. Cieslár Viktor bíró

HAJDÚ ISTVÁN (Orosháza 1923)	közbiztonsági őrizet
HALLER SÁNDOR (Kolozsvar 1933) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Ecsedi Gézáne ülnök Rácz Károlyné ülnök	B. I. 805/1957-12 2 év 6 hónap börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Egyed Lajos t. e. Dr. Pápai Sándor bíró Dr. Mátéffy József bíró	Bf. VI. 3350/1957-24 1 év börtön
HÁMORI GYÖRGY (Szeged 1919)	közbiztonsági őrizet
HEGEDŰS ISTVÁN (Szeged 1926) Budapesti Katonai Bíróság Jáger László hb. alezredes t. e. Vincze László százados Gesztési Ferenc százados	B. I. 0096/1957 4 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Szimler János hb. alezredes t. e. Dapsi Károly ezredes Török Sándor r. ezredes Liszt Vilmos ezredes Zentai József r. őrnagy	Katf. II. 002/1958 4 év börtön
HEIMANN PÁL (Szeged 1914) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Lippay László t. e. Zsák József ülnök Pusztai Andorné ülnök	B. I. 1311/1957-7 eljárás megszüntetve
HENYE NÁNDOR (Tiszafüred 1923)	preventív őrizet
HERCZEG IMRE (Kőröstarcsa 1912) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Lippay László t. e. Mison Gusztávné ülnök Kovács Józsefné ülnök	B. I. 85/1958-10 eljárás megszüntetve

HERCZEG PÁL (Szeged 1928)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 917/1957-4

5 hó börtön felfüggesztve

HONKÓ MÁTYÁS (Szeged 1922)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Meccsér József t. e.

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. III. 5292/1957-57

1 év börtön felfüggesztve

HORVÁTH JENŐ (Budapest 1921)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

5 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

5 év börtön

HORVÁTH KÁLMÁN (Ják 1932)

közbiztonsági őrizet

HULMAN JÁNOS (Algyő 1904)

őrizetben volt

JEKELFALUSY SÁNDOR (Szeged 1905)

közbiztonsági őrizet

JOSZT ISTVÁN (Szeged 1929)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

8 év börtön

JURAI IMRE (Zombor 1913)

örizetben volt

KACZUR PÉTER (Szentes 1920)

Szegedi Megyei Bíróság

Kerekes Lajos t. e.

Fodor Gyula ülnök

Kormányos Imréné ülnök

B. I. 1073/1957-7

2 év 6 hónap börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Simándi György t. e.

Dr. Szalai Richárd bíró

Molnár Ferencné dr. bíró

B. f. VII. 428/1958-19

1 év börtön

KÁNTOR JÓZSEF (Felsőgalla 1923)

közbiztonsági őrizet

KARÁCSONYI ISTVÁN (Szeged 1904)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Makra Mihályné ülnök

Molnár Sándor ülnök

B. I. 1297/1957-15

6 hónap börtön

KARÁCSONYI MIHÁLY (Nagykikinda 1931)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság Dr. Mecsér József t. e. Sánta Istvánné ülnök Keresztes Sándor ülnök Dudás János ülnök	Nbf. III. 5292/1957-57 2 év börtön
KARIKÁS SÁNDOR (Budapest 1921) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Kiss Dezső t. e. Ecsedi Gézáne ülnök Zsák József ülnök	B. I. 260/1959-17 1 év 6 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Radó Zoltán t. e. Dr. Vida Lajos Dr. Fehérváry Árpád	Bf. II. 1875/1959-29 2 év börtön
KASZA SZILVESZTER (Szőreg 1920) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Kremán Miklós t. e. Bite Vincéné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 144/1958-3 8 hó börtön felfüggesztve
KÁTAY KÁROLY (Kondoros 1931)	közbiztonsági őrizet
KATONA LAJOS (Ókeresztúr 1906)	közbiztonsági őrizet
KATONA MIHÁLY (Szeged 1899) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Bottyán László t. e. Nagy Józsefné ülnök Kovács Ferenc ülnök	B. I. 1417/1957-11 8 hó börtön felfüggesztve
KAZINCZI PÉTER (Kiskundorozsma 1926) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Bottyán László t. e. Ecsedi Gézáne ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1115/1957-9 felmentve
Legfelsőbb Bíróság Dr. Tordai Gyula t. e. Dr. Tánczos Kornél bíró Dr. Miess Egon bíró	B. I. 1115/1957-9 felmentve

KECSKÉS JÓZSEF (Szeged 1928)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 918/1957-3

1 év börtön

KECSKÉS ZSUZSANNA (Szeged 1924)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecser József t. e.

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. III. 5292/1957-57

10 év börtön

KEMENES JENŐ (Budapest 1921)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Molnár Sándor ülnök

Makra Mihályné ülnök

B. I. 1324/1957-18

8 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Miess Egon bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. III. 2042/1958-27

8 hó börtön felfüggesztve

KENDI JÓZSEF (Nádudvar 1928)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy. t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

7 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Csonka Tibor ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

9 év börtön

KÉRI JÓZSEF (Újszentiván 1912)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Fodor Gyula ülnök

Farkas Istvánné ülnök

B. I. 1167/1957-4

6 hó börtön felfüggesztve

KERTESZ ENDRE (Szeged 1911)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Molnár Sándor ülnök

Makra Mihályné ülnök

B. I. 1324/1957-18

1 év 10 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dt. Tordai Gyula t. e.

Dr. Miess Egon bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. III. 2042/1958r27

1 év 10 hó börtön

KERTÉSZ LAJOS (Tiszabездéd 1929)

közbiztonsági őrizet

KIRÁLYHÁZI SÁNDOR (Szeged 1915)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

14 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

8 év börtön

KISS BÉLA (Szeged 1937)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Nagy Sándor ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 557/1957-4

2 év 6 hó börtön

KISS JENŐ (Kisár 1924)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Molnár Sándor ülnök

Makra Mihályné ülnök

B. I. 1324/1957-18

eljárás megszüntetve

KISS TAMÁS (Tapolca 1934)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Mórícz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1249/1957-6

8 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Fehárváry Árpád bíró

Bf. II. 135/1959-43

5 év börtön

KLAPIL LAJOS (Szeged 1919)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1115/1957-9

felmentve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tórdai Gyula t. e.

Dr. Tánczos Kornél bíró

Dr. Miess Egon bíró

Bf. III. 2245/1958-1

felmentve

KOCSIS ANTAL (Szeged 1892)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Ecsedi Gézáné ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 805/1957-12

felmentve

KÓKAI ISTVÁN (Szeged 1919)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Makra Mihályné ülnök

Molnár Sándor ülnök

B. I. 1292/1957-3

11 hó börtön

KOMÁROMI JÁNOS (Szeged 1929)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Kovács Józsefné ülnök

B. I. 85/1958-10

eljárás megszüntetve

KOMÓCSIN MIHÁLY (Szeged 1920)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1074/1957-23

eljárás megszüntetve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Schirilla Iván t. e.

Dr. Nagy László bíró

Dr. Matuz Károly bíró

Bf. V. 1853/1958-29

eljárás megszüntetve

KORÁNYI KÁLMÁN (Arad 1904)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1074/1957-23

felmentve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Schirilla Iván t. e.

Dr. Nagy László bíró

Dr. Matuz Károly bíró

Bf. V. 1853/1958-29

felmentve

KORMÁNYOS JÁNOS (Balástya 1926)

őrizetben volt

KORPÁDI LAJOS (Alsóörs 1924)

Szegedi Megyei bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Zsák József ülnök

Ecsedi Gézáne ülnök

B. I. 971/1957-4

8 hó börtön

felfüggesztve

KOVÁCS GYULA (Sajókaza 1914)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Kiss Dezső t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 260/1959-17

1 év 8 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Fehérváry Árpád bíró

Bf. II. 1875/1959-29

1 év 8 hó börtön

KOVÁCS ISTVÁN (Kunszentmárton 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Lajos t. e.

Kormányos Imréné ülnök

Fodor Gyula ülnök

B. I. 1117/1957-8

1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Dr. Bártfai János

Dr. Cieslár Viktor

Bf. III. 985/1957-25

felmentve

KOVÁCS LAJOS (Szeged 1910)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

Nagy Sándor ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 333/1957-7

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Király Gyula t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Meccsér József bíró

?

6 hó börtön

KOVÁCS TIVADAR (Szeged 1903)

közbiztonsági őrizet

KOVÁTS JÓZSEF (Makó 1897)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1389/1957-3

3 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Dr. Miess Egon bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. III. 1058/1958-8

2 év börtön

KOVÁTS JÓZSEF (Békéscsaba 1926)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

halál

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

halál

KRÜGER FERENC (Budapest 1930)

közbiztonsági őrizet

KURCSA KLÁRA (Érsekújvár 1935)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1249/1957-6

1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Fehérváry Árpád bíró

Bf. II. 135/1959-43

10 hó börtön

LÁZÁR KÁLMÁN (Szeged 1918)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Óbis Ede ülnök

Katz Jenő ülnök

B. I. 1332/1957-12

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Raskoványi János bíró

Bf. III. 2053/1958-18

1 év börtön

LÁZÁR SÁNDOR (Hódmezővásárhely 1925)

Budapesti Katonai Bíróság

Jáger László hb. alezredes t. e.

Vincze László százados

Gesztesi Ferenc százados

B. I. 0096/1957

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szimler János hb. alezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Török Sándor r. ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Zentai József r. őrnagy

Katf. 002/1958

3 év börtön

LAZUR BARNA (Mezőzombor 1930)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

7 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Csonka Tibor ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

9 év börtön

LELE ISTVÁN (Tápe 1937)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

3 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecsér József t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. 3152/1957-18

felmentve

LENGYEL ISTVÁN (Jászszentlászló 1911)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Makra Mihályné ülnök

Molnár Sándor ülnök

B. I. 1297/1957-15

6 hó börtön

LÓDERER LÁSZLÓ (Budapest 1937)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

10 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958

10 hó börtön

LÓVEI TIBOR (Debrecen 1922)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1074/1957-23

eljárás megszüntetve

Legfelsőbb Bíróság

Bf. V. 1853/1958-29

eljárás megszüntetve

Dr. Schirilla Iván t. e.

Dr. Nagy László bíró

Dr. Matuz Károly bíró

MAGAI LAJOS (Szeged 1899)

Szegedi Megyei bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 890/1957-3

2 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 2708/1958

10 hó börtön

Dr. Lázár Miklós t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Cieslár Viktor bíró

MAGASPARTI MIHÁLY (Fadd 1911)

Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Maróti László t. e.
Mison Gusztávné ülnök
Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14
1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958
1 év börtön

MAGYAR FERENC (Ószentiván 1934)

Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Móricz Béláné t. e.
Mison Gusztávné ülnök
Berényi Sándor ülnök

B. I. 1121/1957-3
10 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.
Dr. Pápai Sándor bíró
Dr. Gaál József bíró

Bf. VI. 261/1958-15
10 hó börtön

MAJLÁTH DEZSŐ (Szeged 1931)

Szegedi Megyei Bíróság
Dr. Móricz Béláné t. e.
Pusztai Andorné ülnök
Biczók József ülnök

B. I. 531/1957-6
1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.
Dr. Pápai Sándor bíró
Dr. Gaál József bíró

Bf. VI. 3279/1958-11
1 év börtön

MAJOROS ANDOR (Szeged 1913)

Szegedi Megyei bíróság
Dr. Bottyán László t. e.
Kormányos Imréné ülnök
Fodor Gyula ülnök

B. I. 1038/1957-3
1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. 772/1958
1 év börtön felfüggesztve

MAROSI KÁROLY (Szeged 1921)	őrizzetben volt
MARÓTI ANDRÁS (Szeged 1918) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1001/1957-13 2 év 6 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Schirilla Iván t. e. Dr. Maróti László Pákozdy Jenőné	Bf. V. 1021/1958-1 10 hó börtön
MÁTÉ TÓTH IMRE (Kiskunmajsa 1923) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Lippay László t. e. Mison Gusztávné ülnök Kovács Józsefné ülnök	B. I. 85/1958-10 8 hó börtön
MAZURÁK JÁNOS (Mezőkovácsháza 1913) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Maróti László t. e. Mison Gusztávné Török Ferencné	B. I. 943/1957-4 felmentve
MÉSZÁROS JÓZSEF (Szolnok 1917) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1074/1957-23 1 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Schirilla Iván t. e. Dr. Nagy László bíró Dr. Matuz Károly bíró	Bf. V. 1853/1958-29 6 hó börtön
MÉSZÁROS JÓZSEF (Emőd 1928) Szegedi Katonai Bíróság Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e. Gesztési Ferenc százados Sági Pál százados	B. I. 310/1957 7 év börtön

Legfelsőbb Bíróság	B. II. 0137/1957 4 év börtön
MOGYORÓSI ISTVÁN (Csánig 1913) Szegedi Katonai bíróság Dancsó Ádám t. e.	B. II. 59/1958 6 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Sömjén György hb. őrnagy t. e. F. Szabó István ezredes Szabó József ezredes Csaba Gyula alezredes Török Sándor r. ezredes	Katf. 515/1958 1 év börtön
MOLNÁR LÁSZLÓ (Budapest 1927)	közbiztonsági őrizet
MORÓ GÁBOR (Szeged 1919) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1074/1957-23 6 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Schirilla Iván t. e. Dr. Nagy László bíró Dr. Matuz Károly bíró	Bf. V. 1833/1958-29 felmentve
NAGY FERENC (Hódmezővásárhely 1931)	őrizetben volt
NAGY IMRE (Kartal 1919) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Felföldi László t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. I. 778/1957-78 10 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Mecsér József t. e. Sánta Istvánné ülnök Keresztes Sándor ülnök Dudás János ülnök	Nbf. III. 5292/1957-57 10 év börtön

NAGY ISTVÁN (Szeged 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecsér József t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. 352/1957-18

6 hó börtön

NAGY JÓZSEF (Görgeteg 1886)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

8 hó börtön felfüggesztve

NEGYEDES ISTVÁN (Zalaegerszeg 1928)

közbiztonsági őrizet

NÉMETH FERENC Budapest 1932)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

2 év börtön

NÉMETH JÁNOS (Szeged 1938)

Szegedi Megyei bíróság

Dr. Keresztes Mátyás t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 805/1957-12

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Egyed Lajos t. e.

Dr. Pápai Sándor bíró

Dr. Mátéffy József bíró

Bf. VI. 3350/1957-24

6 hó börtön felfüggesztve

NOVODONSZKY GYÖRGY (Pestszentlőrinc 1922) **közbiztonsági őrizet**

NOZDROVICZKI GYÖRGY (Mándok 1922)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Csonka Tibor ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

5 év börtön

NYÁRI JÓZSEF (Szeged 1892)

Szegedi Megyei-Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Nagy Józsefné

Kovács Ferenc

B. I. 1417/1957-11

8 hó börtön felfüggesztve

NYÉKI LAJOS (Pesterzsébet 1906)

Szegedi Katonai Bíróság

Dancsó Ádám t. e.

B. II. 59/1958

4 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Sömjén György hb. őrnagy t. e.

F. Szabó István ezredes

Szabó József ezredes

Csaba Gyula alezredes

Török Sándor r. ezredes

?

1 év börtön

ORMÁNDI VENDEL (Nagylak 1912)

közbiztonsági őrizet

OTOLTICS VIDOR (Szarvas 1926)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Nagy Józsefné ülnök

Kovács Ferenc ülnök

B. I. 1416/1957-4

11 hó börtön

ÖKRÖS GÁBOR (Szeged 1933)

Szegedi Megyei Bíróság

Kerekes Lajos t. e.

Kormányos Imréné ülnök

Fodor Gyula ülnök

B. I. 1093/1957-27

1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Forgács Gáborné bíró

Dr. Cieslár Viktor bíró

Bf. 981/1958

1 év börtön

ÖRDÖGH GYÖRGY (Szeged 1925)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Óbis Ede ülnök

Katz Jenő ülnök

B. I. 1332/1957-12

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Raskoványi János bíró

Bf. III. 2053/1958-18

7 hó börtön

PÁDI LÁSZLÓ (Hódmezővásárhely 1932)

közbiztonsági őrizet

PALOTÁS JÓZSEF (Kelebia 1927)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.
Csonka Tibor ezredes
Muczina Ferenc ezredes
Dapsi Károly ezredes
Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

3 év börtön

PÁLVÖLGYI FERENC (Kőszegdoroszló 1901)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Keresztes Lajos t. e.
Kormányos Imréné ülnök
Fodor Gyula ülnök

B. I. 1084/1957-10

6 hónap börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Bf. VI. 814/1958-14

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

Jáger Lászlóné t. e.
Lugosits János ülnök
Rácz Károlyné ülnök

B. I. 982/1958-24

felmentve

PAPP LÁSZLÓ (Szeged 1919)

Budapesti Katonai Bíróság

Jáger László hb. alezredes t. e.
Vincze László százados
Gesztési Ferenc százados

B. I. 0096/1957

4 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szimler János hb. alezredes t. e.
Dapsi Károly ezredes
Török Sándor r. ezredes
Liszt Vilmos ezredes
Zentai József r. őrnagy

Katf. II. 002/1958

PASKÓ JÓZSEF (Pusztavacs 1923)

közbiztonsági őrizet

PATAI JÓZSEF (Alsóitebe 1918)

közbiztonsági őrizet

PERBÍRÓ JÓZSEF (Barcs 1908)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

15 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Cieslár Viktor t. e.

Rudas Ernő ülnök

Szabó Sándor ülnök

Szente József ülnök

Schnierer Ferenc ülnök

Nbf. 5193/1958

életfogytig tartó börtön

PÉTER GYÖRGY (Szeged 1896)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézánné ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 803/1957-4

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Molnár László t. e.

Dr. Mecser József bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

felmentve

PÉTER LAJOS (Nagyberek 1932)

Csongrád Megyei Bíróság

Jäger Lászlóné t. e.

Oláh Lajosné ülnök

Vitéz István ülnök

B. I. 532/1958-5

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Lee Tibor t. e.

Dr. Simon Pál bíró

Dr. Sztodolnik László bíró

Dr. Ledényi Ferenc bíró

Dr. Egyed Lajos bíró

Dr. Sömjén György bíró

Dr. Vida Lajos bíró

Dr. Lázár Miklós bíró

Dr. Molnár László bíró

Dr. Rác György bíró

Dr. Radó Zoltán bíró

B. törv. eln.-i tan. 68/1959-3

2 év börtön

PÉTER LÁSZLÓ (Jánoshalma 1926)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Tamási Imréné ülnök

B. I. 1113/1957-3

8 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Tordai Gyula t. e.

Dr. Schönwald Pál bíró

Dr. Miess Egon bíró

Bf. III. 749/1958-8

felmentve

PINTÉR JÓZSEF (Zsolna 1917)

közbiztonsági őrizet

PUSKÁS LAJOS (Sarkad 1930)

Szeged Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t.e

B.I.365/1957

3 év börtön

PUSZTAI ÉVA (Szeged 1936)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Novák Zoltán t. e.

Török Ferencné ülnök

Nagy Sándor ülnök

B. I. 101/1957-8

6 hó börtön felfüggesztve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Radó Zoltán t. e.

Bíró Mihály ülnök

Dudás János ülnök

Fehér Kálmán ülnök

Maróti Károly ülnök

Nbf. III. 5006/1957-16

1 év 6 hó börtön

RÁCZ ANDRÁS (Maroslele 1930)

közbiztonsági őrizet

RADNAI ZOLTÁN (Szeged 1919)

Szegedi Megyei Bíróság

Kerekes Lajos t. e.

Kormányos Imréné ülnök

Fodor Gyula ülnök

B. I. 1093/1957-27

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság Dr. Szokoly István t. e. Dr. Forgács Gáborné bíró Dr. Cieslár Viktor bíró	Bf. 981/1957 2 év börtön
RESLI PÁL (Kalocsa 1934) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáne ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1249/1957-6 eljárás megszüntetve
RÓZSAHEGYI ISTVÁN (Szeged 1903)	közbiztonsági őrizet
SAÁRY ZOLTÁN (Szeged 1935) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Bottyán László t. e. Kormányos Imréné ülnök Fodor Gyula ülnök	B. I. 1114/1957-3 10 hó börtön felfüggesztve
Legfelsőbb bíróság	Bf. VII. 412/1958-9 felmentve
SÁFRÁNY MIHÁLY (Tiszakécske 1925) Szegedi Katonai Bíróság Dr. Somos József hb. hadnagy t.e.	B. III.85/1958 3 év 6 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Szimler János hb. alezredes t.e Dr. Jancsó János hb. százados Dr. Karikó Sándor hb. őrnagy	Katf.II.455/1958 2 év börtön
SÁRKÖZI KÁLMÁN (Szeged 1931)	közbiztonsági őrizet
SISÁK GUSZTÁV (Kiskunmajsa 1920)	közbiztonsági őrizet
SKULTÉTI MEDÁRD (Kiskundorozsma 1920) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Felföldi László t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. I. 778/1957-78 10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság	Nbf. III. 5292/1957-57
Dr. Meccsér József t. e.	5 év börtön
Sánta Istvánné ülnök	
Keresztes Sándor ülnök	
Dudás János ülnök	

SOLYMOSI JÁNOS (Szeged 1915)	Közbiztonsági őrizet
-------------------------------------	-----------------------------

SÓS LÁSZLÓ (Budapest 1934)	
Szegedi Megyei Bíróság	B. I. 1249/1957-6
Dr. Móricz Béláné t. e.	7 év börtön
Ecsedi Gézáné ülnök	
Zsák József ülnök	

Legfelsőbb Bíróság	Bf. II. 135/1959-43
Dr. Radó Zoltán t. e.	5 év börtön
Dr. Vida Lajos bíró	
Dr. Fehérváry Árpád bíró	

STACHÓ ELEMÉR (Margita 1903)	
Szegedi Katonai Bíróság	B. I. 367/1957
Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.	3 év börtön
Rekeczki Károly őrnagy	
Leopold Lajos százados	

Legfelsőbb Bíróság	Katf. 851/1957
Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.	5 év börtön
Csonka Tibor ezredes	
Muczina Ferenc ezredes	
Dapsi Károly ezredes	
Liszt Vilmos ezredes	

STRASSZER GYULA (Budapest 1914)	
Szegedi Megyei Bíróság	B. I. 1446/1959-4
Dr. Kiss Dezső t. e.	eljárás megszüntetve
Ecsedi Gézáné ülnök	
Zsák József ülnök	

SULYOK MIHÁLY (Szeged 1920)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

7 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecsér József t. e.

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. III. 5292/1957-57

7 év börtön

SURÁNYI JÁNOS (Budapest 1931)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly alezredes

Ács József őrnagy

B. I. 369/1957

4 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Laáb Antal alezredes

Katf. 853/1957

4 év börtön

SZABÓ ANTAL (Szeged 1935)

Budapesti Katonai Bíróság

Jáger László hb. alezredes t. e.

Vincze László százados

Gesztesi Ferenc százados

B. I. 0096/1957

5 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szimler János hb. alezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Török Sándor r. ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Zentai József r. őrnagy

Katf. II. 002/1958

SZABÓ ISTVÁN (Mélykút 1919)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Borsodi Gergely főhadnagy

Antali József százados

B. 221/1957

3 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Sömjén György hb. őrnagy t. e.

Dr. Karikó Sándor hb. százados

Dr. Szijártó Károly hb. őrnagy

Katf. II. 449/1957

3 év börtön

SZABÓ JÓZSEF (Kiskundorozsma 1929)

közbiztonsági őrizet

SZABÓ JÓZSEF (Algyő 1938)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Bf. III. 566/1958

6 hó börtön felfüggesztve

SZABÓ LÁSZLÓ (Pécs 1911)

közbiztonsági őrizet

SZABÓ MÁRTON (Szeged 1911)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

2 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Csonka Tibor ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Katf. 851/1957

1 év 6 hó börtön

SZABÓ MIKLÓS (Szeged 1937)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Leopold Lajos százados

B. I. 367/1957

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Csonka Tibor ezredes

Katf. 851/1957

1 év börtön felfüggesztve

SZALAI FERENC (Vonyarcvashegy 1936)

Szegedi Megyei bíróság

Dr. Sós József t. e.

Apró Mihály ülnök

Rácz Károlyné ülnök

B. I. 671/1957-3

3 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Mecsér József t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. 3152/1957-18

felmentve

SZARKA JÁNOS (Arad 1920)

közbiztonsági őrizet

SZEGEDI ISTVÁN (Szeged 1929)

Szegedi Megyei Bíróság

Pozsgai István t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. 1103/1957

2 év börtön

SZÉKELY LÁSZLÓ (Győr 1935)

preventív őrizet

SZEKERES ANDRÁS (Szeged 1900)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Lippay László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Kovács Józsefné ülnök

B. I. 85/1958-10

eljárás megszüntetve

SZÉLL JÁNOS (Szeged 1927)

Szegedi Megyei Bíróság

Kiss Dezső t. e.

Pusztai Andorné ülnök

Szélpál István ülnök

B. I. 002/1957-16

4 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Szokoly István t. e.

Dr. Cieslár Viktor bíró

Dr. Schönwald Pál bíró

Bf. III. 11/1958-2

4 év börtön

SZÉLPÁL FERENC (Szeged 1883)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Bottyán László t. e.

Nagy Józsefné ülnök

Kovács Ferenc ülnök

B. I. 1487/1957-11

6 hó börtön felfüggesztve

SZENDRÉNYI ZOLTÁN (? 1915)

közbiztonsági őrizet

SZENESI ZOLTÁN (Kaposvár 1903)

közbiztonsági őrizet

SZIGETI LAJOS (Szeged 1921)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Vitéz István ülnök

B. I. 966/1959-16

felmentve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Lakatos Imre t. e.

Dr. Pethes László bíró

Dr. Karikó Sándor bíró

Bf. 160/1959-12

új eljárásra utasítás

Szegedi Megyei Bíróság

SZÓGI GYULA (Szeged 1915)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Ecsedi Gézáne ülnök

Zsák József ülnök

B. I. 1074/1957-23

eljárás megszüntetve

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Schirilla Iván t. e.

Dr. Nagy László bíró

Dr. Matuz Károly bíró

Bf. V. 1853/1958-29

eljárás megszüntetve

SZÓNYI JÓZSEF (Nagybecskerek 1928)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Móricz Béláné t. e.

Borsodi Jánosné ülnök

Szabó Jánosné

B. I. 236/1957-3

1 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Simon Pál t. e.

Forgács Gáborné dr. bíró

Dr. Schirilla Iván bíró

Bf. I. 947/1959-9

1 év 6 hó börtön

SZURMAI SÁNDOR (Diósgyőr 1928)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Borsodi Gergely főhadnagy

Antali József százados

B. I. 221/1957

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Sömjén György hb. őrnagy t. e.

Dr. Karikó Sándor hb. százados

Dr. Szíjártó Károly hb. őrnagy

Katf. II. 449/1957

10 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dr. Szimler János hb. alezredes

Dr. Lee Tibor

Dr. Simon Pál

Liszt Vilmos ezredes

Berecz Béla r. vezérőrnagy

Szabó József ezredes

Török Sándor r. ezredes

Badánti Antal r. alezredes

Csaba Gyula alezredes

Szalai Ervin alezredes

Katf. Eln. kt. 155/1958

életfogytig tartó börtön

TÁPAI SZILVESZTER (Sándorfalva 1908)	közbiztonsági őrizet
TEMESVÁRI JÓZSEF (Varadija 1901)	rendőrhatósági felügyelet
TESSÉNYI IMRE (Szeged 1939)	őrizetben volt
TISOCZKI JÓZSEF (Kistelek 1931) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Felföldi László t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. I. 778/1957-78 8 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Mecsér József t. e. Sánta Istvánné ülnök Keresztes Sándor ülnök Dudás János ülnök	Nbf. III. 5292/1957-57
TISZAI JÓZSEF (Szeged 1920)	őrizetben volt
TÓTH ÁGOSTON (Nagytapolcsány 1919) Szegedi Megyei Bíróság Pozsgai István t. e. László István ülnök Kiss Szilveszter ülnök	Nb. 1103/1957 felmentve
TÓTH IMRE (Békéscsaba 1934) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáne ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1249/1957-6 10 év börtön
Legelsőbb Bíróság Dr. Radó Zoltán t. e. Dr. Vida Lajos bíró Dr. Fehérváry Árpád bíró	Bf. II. 135/1959-43 6 év 6 hó börtön

TÓTH KÁLMÁN (Kisláng 1936) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Fodor Gyula ülnök Borsodi Jánosné ülnök	B. I. 1011/1957-3 1 év börtön
Legfelsőbb Bíróság	? felmentve
TÓTH SÁNDOR (Kistelek 1922)	közbiztonsági őrizet
TÖRÖK ISTVÁN (Szeged 1915) Szegedi Megyei Bíróság Kerekes Lajos t. e. Kormányos Imréné ülnök Fodor Gyula ülnök	B. I. 1086/1957-10 1 év börtön
TÖRÖK PÁL (Kétegyháza 1922)	közbiztonsági őrizet
TÖRÖK ZOLTÁN (Temesvár 1918)	közbiztonsági őrizet
TUNYOGI CSAPÓ JÁNOS (Magyarlábod 1902) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Móricz Béláné t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 1249/1957-6 5 év börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Radó Zoltán t. e. Dr. Vida Lajos bírő Dr. Fehérváry Árpád bírő	B. f. 135/1959-43 4 év börtön
UGRI FERENC (Törökkanizsa 1925) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Kiss Dezső t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Zsák József ülnök	B. I. 260/1959-17 1 év 6 hó börtön

Legfelsőbb Bíróság Dr. Radó Zoltán t. e. Dr. Vida Lajos bíró Dr. Fehérváry Árpád bíró	Bf. II. 1875/1959-29 1 év 6 hó börtön
VAD JÁNOS (Újvidék 1909)	közbiztonsági őrizet
VARGA ANTAL (Szeged 1920) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Szabó Jánosné ülnök Tamás Imréné ülnök	B. I. 619/1957-4 2 év börtön
VARGA GYŐZŐ (Szentes 1924)	őrizetben volt
VARGA SÁNDOR (Szabadka 1937) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Keresztes Mátyás t. e. Ecsedi Gézáné ülnök Rácz Károlyné ülnök	B. I. 805/1957-12 8 hó börtön
Legfelsőbb Bíróság Dr. Egyed Lajos t. e. Dr. Pápai Sándor bíró Dr. Mátéffy József bíró	Bf. VI. 3350/1957-24 8 hó börtön felfüggesztve
VARGA SÁNDOR (Sándorfalva 1940) Szegedi Megyei Bíróság Dr. Maróti László t. e. Mison Gusztávné ülnök Török Ferencné ülnök	B. I. 943/1957-14 6 hó börtön felfüggesztve
Legfelsőbb Bíróság	Bf. III. 566/1958 6 hó börtön felfüggesztve
VARGA ZOLTÁN (Szeged 1932)	közbiztonsági őrizet

VARSÁI MIHÁLY (Sándorfalva 1930)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Maróti László t. e.

Mison Gusztávné ülnök

Török Ferencné ülnök

B. I. 943/1957-14

felmentve

VASVÁRI VILMOS (Budapest 1929)

Szegedi Katonai Bíróság

Dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy t. e.

Rekeczki Károly őrnagy

Ács József alezredes

B. I 369/1957

5 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes t. e.

Dapsi Károly ezredes

Muczina Ferenc ezredes

Liszt Vilmos ezredes

Laáb Antal alezredes

Katf. 853/1957

5 év börtön

VÉGH JOACHIM (Szuha 1921)

közbiztonsági őrizet

VÍGH ILLÉS (Kunágota 1927)

őrizetben volt

VITUSZ GYULA (Mezőhegyes 1904)

közbiztonsági őrizet

VÖRÖS PÉTER (Szőreg 1913)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Felföldi László t. e.

László István ülnök

Kiss Szilveszter ülnök

Nb. I. 778/1957-78

5 év börtön

Legfelsőbb Bíróság

Dr. Meocsér József

Sánta Istvánné ülnök

Keresztes Sándor ülnök

Dudás János ülnök

Nbf. III. 5298/1957-57

2 év börtön

ZBOJÁN LAJOS (Máramarossziget 1910)

közbiztonsági őrizet

ZOLTAI ÁRPÁD (Szeged 1908)

Szegedi Megyei Bíróság

Dr. Kremán Miklós t. e.

Borford József ülnök

Makra Mihályné ülnök

B. I. 1426/1957-5

felmentve

ZOMBORI ISTVÁN (Szeged 1920)

közbiztonsági őrizet

ZOMBORI PÁL (Szeged 1913)

közbiztonsági őrizet

A kimutatás után szükséges néhány olyan kiegészítés, amely a felmerülő kérdésekre remélhetőleg kielégítő választ ad.

Több esetben hiányoznak adatok – pl. ítéletszám, elvétele egy-egy ítélet, a bírósági tagok neve, amire a fennmaradt dokumentumok hiányai, megrongálódott állapota, alig olvashatósága stb. adja meg a választ Ahol erős kétségek támadtak egy-egy szám vagy név helyességét illetően, ott inkább mellőztem az adatközlést, mintsem az esetleg téves adat közzétételét.

A kimutatásból kitűnik, hogy a szegedi megtorló perekben elsőfokon leggyakrabban a Szegedi Megyei Bíróság, néhány esetben annak népbírói tanácsa pl. a Perbíró József és társai, Skultéti Medárd és társai járt el, azokban az esetekben pedig, ahol a vádlottak katonák, vagy azok közül legalább egy katona volt a Szegedi Katonai Bíróság ítélt, pl. Lazur Barna és társai, Gosztonyi István és társai stb. perekben. Egyetlen ügy volt, a Földesi Tibor és társai, amelyben elsőfokon az eljárást a Budapesti Katonai Bíróság folytatta, aminek oka, hogy több bíróság elé állított esetében a kémkedés bűncselekményre vonatkozó vád is szerepelt és az ilyen ügyekben kizárólagos illetékessége ennek a bíróságnak volt. Ezekben az elsőfokú ügyekben az ítélező tanács egy bíróból a tanács elnökeiből és két ülnökből állt. Így volt ez a katonai bíróságok esetében is, ahol azonban katonai ülnökök vettek részt a hadbíró mellett az ítélezésben.

A másodfokú eljárás a Legfelsőbb Bíróság ítélező tanácsai előtt folyt, amely már három bíróból állt. A felsorolás sorrendjében az első az ítélező tanács elnöke, a második az ügy szempontjából illetékes előadó bíró, a harmadik pedig az ügynevezett szavazó bíró. A népbírók esetében ez az ítélezési gyakorlat módosult, miszerint az öttagú tanácsban egy bíró volt, a tanács elnöke és négy népi ülnök. A katonai ügyekre ugyanez volt a jellemző. Amikor katonai ügyekben másodfokú eljárásra került sor, a jogerős ítéleteket a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának külön tanácsai hozták.

Előfordult olyan eset is pl. Szurmai Sándor és társai ügyében, amikor a jogerős ítéleteket a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Különtanácsa hozta meg.

Néhány esetben nincs nyoma másodfokú eljárásnak, aminek az az oka, hogy mind az elsőfokon elítélt, mind az ügyész belenyugodott az elsőfokú ítéletbe, nem volt tehát sem enyhítésért, sem súlyosbításért fellebbezés, ezért ez az ítélet jogerőre emelkedett.

De arra is van példa a kimutatásban, hogy az elsőfokú bíróság felmentő ítélete után másodfokú bírósági eljárásra mégis sor került. Ennek oka az, hogy a vádhatóság, az ügyészség súlyosbításért, azaz ebben az esetben elmarasztaló ítélet meghozataláért fellebezett. Ezért a jogerős ítéletet leggyakrabban az elsőfokú ítélet helyben hagyását a Legfelsőbb Bíróság mondta ki.

Néhány esetben a Legfelsőbb Bíróság nem hozott jogerős ítéletet, hanem az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. Ilyenkor megismételt eljárásra került sor, az elsőfokú bíróság ennek során új ítéletet hozott és ha volt fellebbezés, a másodfokú bíróság ebben az új ítéletben foglalat állást, azt helybenhagyta vagy megváltoztatta.

A kimutatásban a legkevésbé egyértelmű az „örizetben volt” megjelölés. Ebbe a kategóriába azok is bekerültek, akik néhány napot vagy hetet töltöttek őrizetben, aztán bármilyen okból szabadlábra kerültek, de azok is, akik az őrizetbe vétel után akár hónapokat töltöttek előzetes letartóztatásban, lefolyt ellenük esetleg a rendőri vizsgálati szakasz, de végül nem kerültek át az ügyészségre és ügyükben így vádemelésre nem is került sor, pl. Bodor Sándor, Tessényi Imre, Tiszai József stb. esetében.

A közbiztonsági őrizetben tartottak, internáltak esetében sajnos nem állnak rendelkezésre dokumentumok minden esetben arról, hogy egy-egy elhurcolt mennyi időt töltött egyik vagy másik táborban. A legtöbb esetben a közbiztonsági őrizetbe helyezés időpontja meghatározható, de a szabadulása általában csak akkor, ha az internálást büntető eljárás követte. Akit csak internáltak, azok esetében hitelesen nem állapítható meg minden esetben az, hogy az érintett kitöltötte-e a hat hónapot, netán az első ciklus után hosszabbítás történt-e és az hányszor követte egymást.

A kimutatásban szerepel néhány olyan megtorlásban részesült, akik nem nagyon illelenek a forradalmárok sorába. Ezek azok, akik a szovjet beavatkozás után karhatalmistának álltak, vagy mint rendőrök pl. Mogyorósi István, Nyéki Lajos azonnal a megtorlás szolgálatába szegődtek. Csakhogy ezeknek minden igyekezete ellenére sem bocsátották meg a kommunista hatalmasságok a forradalmi szerepvállalást, vagy a forradalom alatti megingást. Érzelmi okból ezek akár kihagyhatók lehetnének a felsorolásból, de a ténszerűség követelményeit szem előtt tartva, beletartoznak a megtoroltak kategóriájába, hiszen megtorló eljárás folyt ellenük. Ilyen érzelmi alapon azokat is ki kellene emelni ebből a felsorolásból, akiknek a „magatartása jó volt a vizsgálat során” és ezért megúszták a súlyosabb büntetést, vagy netán a politikai nyomozók ügynökhálózatának tagjaivá váltak és ezért részesültek enyhébb elbírálásban. De akár még azokat is ki kellene hagyni, akik az internáló táborban, vagy a börtönbüntetés alatt vállalkoztak ügynöki munkára. Ennek a kimutatásnak az összeállításánál tehát egyetlen vezérelv érvényesült: Ki milyen és mennyi büntetésben részesült. Bizonyára az egykori forradalmárok közül sokan olvasgatva a felsorolást több nevet találnak majd, akivel vagy akikkel nem szívesen szerepel egy lapon. Az ilyen megközelítést, fájjalom, figyelmen kívül lett hagynom, mert ez a tényfeltárás teljes záskutájába vezetne. A korabeli történetek is-

merői a saját tapasztalataik és a korábbi fejezetek tényanyagai alapján különösebb kombinációs készség nélkül is rájöhetnek arra, hogy kik azok, akik csak a statisztikai szemléletnek köszönhetően kerültek az egyébként tiszteletreméltó névsorba.

Az alfabetikus felsorolásban szereplők nagy száma nem azt jelenti, hogy ennyi külön megtorló büntető eljárásról volt szó. Természetesen voltak, akiknek az ügyét külön kezelték pl. Baróti Dezső, Péter László stb. mások pedig csoportos ügyekben szerepeltek, mint pl. Perbíró József és társai, Lazur Barna és társai, Skultéti Medárd és társai, stb. A csoportos ügyek és büntető perek egyenként két főtől tizenkét főig terjedtek. Ha valaki nagyon kíváncsi arra, hogy egy-egy ügybe kik tartoztak, az ítéletszámok alapján végrehajthatja a csoportosításokat.

A megtorló ügyek általános jellemzője az volt, hogy már a rendőri vizsgálati munka is előzetes letartóztatás mellett folyt, tehát a gyanúsított a kimutatásban alkalmazott megjelölés szerint „örizetben volt”. Csupán egy-két olyan eset fordult elő, amikor a gyanúsított, vagy később vádlott szabadlábon volt és az ügyükben így hoztak végül felmentő ítéletet a bíróságok. Ez alatt tehát azt kell érteni, hogy akiknek ügyében jogerősen felmentő ítélet született, azok is döntő többségükben hónapokat töltöttek előzetes letartóztatásban és elszenveték a rendőri vizsgálati munka megpróbáltatásait.

Ha figyelembe vesszük a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélesek, azok között is vannak néhány esetben olyan rövid időtartamú börtönbüntetések, amelyek nem érik el még az egy ciklusú közbiztonsági őrizetben tartás időtartamát sem, a meghosszabbított internálásról már nem is beszélve. A felfüggesztett börtönbüntetés pedig nem hasonlítható össze a végrehajtott internálással. Lehet persze vitatkozni a két megtorló büntetés különbözőségén, eltérésein. Az vitathatatlan, hogy a bírói jogerős elítélésnek voltak hátrányos jogkövetkezményei pl. a büntetett előlethez fűződő joghátrányok –, addig a közbiztonsági őrizetnek nem. Ám a formális, jogilag definiált hátrányok kimondásának hiánya, nem jelentette ennek az elmarasztalásnak figyelmen kívül hagyását, a büntetés kiállása utáni polgári életben. A hatósági megítélés és az egzisztenciális feltételek érvényesülésében ritkán volt különbség a „büntetett” és az „internált” megítélése között. Ugyanakkor az internáló táborokban sok esetben a brutalitás nagyobb volt, mint egyik-másik börtönben. De van még egy nagyon fontos körülmény, amiről feltétlenül szólni kell. Akit a bíróság elítélt néhány hónapra vagy évre, az tudta, hogy a jogerős ítélete mennyi, tudta, hogy mikor szabadul és még reménykedhetett a harmadolásban, vagy az amnesztiában. Akit azonban közbiztonsági őrizetbe helyeztek, az az internáló tábor bizonytalanságában tengette életét fél éven, egy éven, vagy másfél éven át és nem tudhatta, hogy mikor szabadul, netán egyszer előveszik az ügyét, büntető eljárást kezdeményeznek ellene és biztos lehetett abban, hogy hosszabb időtartamú börtönbüntetésre ítélik mint amit már fogságban töltött, hogy az internálási időt az ítéletbe beszámíthassák. Mindezt azért kívántam kiemelni, hogy véletlenül se gondolja senki a közbiztonság őrizetét valamiféle könnyített, enyhébb büntetésnek. Elméletileg az volt, de a gyakorlatban semmiképpen nem.

A kimutatásból az is kitűnik, hogy kik voltak a bírák és az ülnökök, akik a megtorlást szolgálva elsőfokú és jogerős ítéletet hoztak. A Szegedi Megyei Bíróságnak az itt megnevezett bírái, ki több ügyben, ki kevesebben, ki nagyobb odaadással, ki kisebb lelkesedéssel, de meghozták az ítéleteiket az eljárás alá volt forradalmárok terhére. A megyei bíróság megtorlásra visszahozott elnökéről Kiss Dezsőről már több esetben volt szó. Ő irányította az ítélkezési folyamatot, noha maga csupán néhány ügyben vállalt konkrét szerepet. A már említett kitüntetése azt bizonyítja, hogy a megtorlás helyi politikai irányítói és felügyelői elégedettek voltak tevékenységével. A bírák legnagyobb része már a forradalom előtt is ugyanabban a pozícióban volt, ami elmondható a Legfelsőbb Bíróság bíráiról is. Lázár Miklós, Cieslár Viktor és a többiek nagy része a Rákosi-korszak bírói karához tartozott. A katonai bíraskodás tekintetében érdemes megemlíteni Szimler János hadbíró alezredest, aki a bírói funkciója mellett a Legfelsőbb Bíróság MDP szervezetének titkára volt, a forradalom alatt többedmagával eltanácsolták a bírói testületből. Az elsőfokú katonai bírói ügyekben hírhedté vált a megtorlás során Mátyás Miklós hadbíró őrnagy, aki egyes adatok szerint a forradalom alatt Gyurkó Lajos vezérőrnagy környezetéhez tartozott, a forradalom után a Szegedi Katonai Bíróságon ítélkezett, a Budapesti Katonai Bíróságon pedig Jáger László akit a forradalom alatt szintén eltávolítottak a bíróságról és aki Földesi Tibor és társai ügyében hozott ítéleteket.

Az ülnökök nevein is érdemes végigpásztázni, hiszen találhatók közöttük volt MDP-s tisztségviselők, pl. Kiss Szilveszter, MSZMP funkcionáriusok feleségei, pl. Hévízi Jánosné, Bite Vincéné, tanácsi vezető felesége pl. Mison Gusztávné, munkásmozgalmi múlttal bíró, pl. Ecsedi Gézáné, vagy a forradalom alatt elbocsátott gazdasági vezető felesége pl. Borsodi Jánosné – és más hasonlók. Ebbe a pozícióba csak a rendszer és a megtorlás szempontjából tökéletesen megbízható embereket delegáltak.

Szólni kell végül még egy körülményről, a kimutatással kapcsolatban. Valamennyi szereplő olyan, aki a forradalom alatt elkövetett cselekményért részesült megtorlásban. A forradalom utáni cselekedetek jelen esetben csak akkor kerültek értékelésre, ha azoknak a megtorlás során is figyelembe vett forradalmi előzménye volt, pl. MEFESZ aktivisták röpcédulázása, az SZVKM ügye stb. Nem kerültek be ebbe a kimutatásba tehát azok, akik ugyan a forradalom alatt semmi érdemleges cselekedetet nem hajtottak végre, ám utána valamikor röpcédulát készítettek és terjesztettek, netán a szóbeli izgatás bűncselekményét követték el. Ezek azért maradtak ki, mert a cselekményük szervesen valóban nem kapcsolható a forradalomhoz, de nem is lehetne határt szabni annak, hogy milyen időpontig terjedő ügyek legyenek ebben a tekintetben figyelembe véve. S van még egy különös körülmény. A forradalom után, főleg 1957-ben és 1958-ban elkövetett szóbeli izgatások, mint államellenes cselekedetek, döntő többségben ittas, netán erősen ittas állapotban kerültek elkövetésre. Ezt a konkrét esetek egyértelműen igazolták. Méltatlan lett volna ezeket összemosni a forradalmi tettekért vállalt megtorlással.

Befejezés, avagy a megtorlás vége

Azok a szegedi forradalmárok, akiket közbiztonsági őrizetbe helyeztek, büntetésüket legtöbbször a kistarcsai és a tököli internáló táborban töltötték le. A bíróság által szabadságvesztésre ítélték közül voltak akik Szegeden maradtak a Csillag börtönben, legtöbbjük azonban elkerült a városból és vagy Budapestre a Gyűjtőbe, Vácra, Márianosztrára, netán más börtönökbe kerültek. Az internáló táborban eltöltött időről és a börtönévekről, az ottani eseményekről, a megáláztatásokról stb. egy külön könyvet meglehetne tölteni tanulságos tartalommal. Lehetne írni a fogvatartás körülményeiről, a különböző indokolt, de legtöbbször indokolatlan fegyelmező rendszabályokról, a büntetés-végrehajtási személyzet magatartásáról, a börtönelhárítás munkálkodásáról stb. amelyek még mind-mind besorolhatók lennének a megtorlás fogalomkörébe.

Azt kell azonban mondani, hogy a korábbi az eddigiekben vizsgált megpróbáltatások mellett, az internáló táborbeli veréseket és kínzásokat leszámítva, ezek jelentősége már szinte eltölpül, különösen a kívülálló olvasó előtt. A legnagyobb megpróbáltatás már elsősorban a szabadság megvonása, a családtól, a barátoktól, az addig megszokott környezettől való kényszerű elszakíttatás és a bezártság, a szabad mozgás lehetőségének a megvonása volt. Mindehhez hozzájött az állandó számolgatás: Mennyi van még hátra? Volt, aki a hónapokat számolgatta, de volt olyan is aki végeláthatatlan éveknek nézett elébe. Volt, aki reménykedett valamiféle csodában, de volt olyan is, aki már-már feladott mindent, még reménykedéssel sem áltatta magát.

A Kádár János és társai által vezetett megtorló hatalom sem gondolt 1957-ben és 1958-ban arra, hogy akiket 15 év börtönre, vagy életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, azokat néhány év múlva kénytelenek lesznek szabadon engedni. A nemzetközi nyomás, a teljes elszigetelődéstől való félelem mégis rákényszerítette a kádári diktatúrát arra, hogy amnesztia rendeletekkel könnyítsenek a megtorlásra és végül 1963 tavaszán egy látványos és általános amnesztiát hirdetve az 1956-os forradalom bebörtönzött résztvevőinek jelentős részét szabadították, a szegedi elítélt forradalmárok közül, aki ekkor még börtönben volt, az mind visszanyerte a szabadságát. A hatalom és az általa működtetett tömegtájékoztató ezt a közkegyelmet úgy igyekezett beállítani, mintha az a kommunista hatalom megbocsátása, nagylelkűsége lett volna. Ez természetesen nem volt igaz. Kádárék rákényszerültek az amnesztia meghirdetésére és végrehajtására.

Elhangzott rövidesen az „aki nem ellenünk az velünk” hangzatos jelszó, a nagy társadalmi megbékélésre való törekvés a szocializmus alapjainak mielőbbi lerakása érdekében. Kezdetét vette az ideológiai megdolgozás folyamata, néhány ismert 1956-os forradalmár átállítása a saját oldalukra, közismert magyar emigránsok hazacsalogtatása és a diktatúra puhulásával egy időben annak a csalóka társadalmi közérzetnek kialakítása, amely elvezetett oda, hogy az 1990 utáni években egyre gyakrabban hangzott el a

„Kádár alatt jobb volt”. A társadalom nagy részének, főleg a fiatalabb generációknak az évtizedek alatt végzett tudatos átfarmálása vezetett el oda, hogy sokan az 1990-es évek közepére visszasírták annak a Kádárnak a rendszerét, amely alatt a magyar történelem legkegyetlenebb és legvéresebb leszámolását, megtorlását hajtották végre.

Sokan azt hihetik, hogy az 1963-as közkegyelem gyakorlásával végetért az 1956-os forradalmat követő magyarországi megtorlás. Ez azonban közel sem volt így. Lássuk most röviden, csak nagyon vázlatosan, hogy mi is történt 1963 után azokkal, akik 1956-ban a forradalom tevékeny résztvevői voltak és ezért megtorlásban részesültek.

A börtönévekből való szabadulás után az akkor már BM III/III Csoportfőnökség nevet viselő belső elhárítás az összes szabadságvesztés büntetésre ítéltet, közbiztonsági őrizetben tartottat és egyszer vagy többször preventív őrizetbe helyezettét nyilván tartásba vette. Elhelyezték őket az úgynevezett „antidemokratikus elemek nyilvántartásába”. A börtönbüntetésből szabadultak közül többet, az internáló táborból szabadultak közül valamivel kevesebbet rendőrhatalósági felügyelet alá helyeztek. Ez volt az akkoriban jól ismert REF, aminek jelentős korlátozásai voltak. Akit REF alá helyeztek, az meghatározott időben – általában az esti és éjszakai órákban – köteles volt a lakásán tartózkodni. Ezt a rendőrség közrendvédelmi járőrei általában szűrőpróbaszerűen ellenőrizték. A REF-es a munkahelyére bejárhatott, de nem mehetett be semmiféle vendéglátóipari létesítménybe, színházba, moziba, sportlétesítménybe stb. Telefont nem működtethetett, külföldre nem utazhatott, de még a lakóhelyeül szolgáló települést is csak hatósági engedéllyel hagyhatta el és hetente egyszer vagy kétszer a kijelölt rendőrkapitányságon vagy rendőrsőn jelentkeznie kellett. A REF-szabályok legcsekélyebb megsértéséért elzárás járt. A szabadulás utáni REF-et a politikai nyomozószervek rendelték el, hosszabbították meg ha annak szükségét látták és szüntették meg, de a végrehatás és az ellenőrzés a rendőrség közrendvédelmi állományára hárult, akik ennek a feladatnak eleget is tettek.²⁰

A legveszedelmesebb „ellenforradalmárok” azonban nem úszták meg a REF-fel, amely a különböző tilalmak mellett egyfajta ellenőrző szerepet is betöltött. Akiktől a hatalom a leginkább tartott, akik részéről feltételezte, hogy a megtorlás addigi büntetései nem érték el náluk a kellő átnevelő, megfélemlítő vagy speciális prevenciók hatást, azokat szorosabb megfigyelés alá vonták. Ezt a szorosabb ellenőrzést akkoriban az úgynevezett „F”-dosszié keretében végezték. Az „F”-dosszié azt jelentette, hogy „Figyelő” dosszié. Az ellenőrzés alá vont személyekre külön-külön nyitottak egy-egy „F”-dossziét - ők lettek az úgynevezett „F”-dossziés személyek - és engedélyezett operatív tervek alapján folyt az ellenőrzésük. Ennek az operatív - a szakmai zsargon szerint mélyen konspirált - tevékenységnek a fontosságát mutatja az is, hogy az „F”-dossziés személy esetében az összes létező operatív eszköz és módszer alkalmazható volt. A Legfőbb operatív eszköz mindvégig az ügynökhálózat maradt. Az „F”-dossziés célszemélyek mellé bevezettek – velük összeismertettek – hálózati személyeket, vagy a

kapcsolati körükből beszerveztek embereket. Általános volt az úgynevezett „K” ellenőrzés, amely a postai küldemények, levelek, táviratok, csomagok stb. konspirált ellenőrzését jelentette. Főleg a későbbiekben a telefonhálózat kifejlődésével megtörténtek a telefon lehallgatások, esetenként és indokolt esetben a körülményesebb helyiséglehallgatások is. Ha célszerűnek látszott az úgynevezett operatív, más néven külső, vagy követő figyelés alkalmazására is sor kerülhetett. Arra is volt példa, hogy titkosan átkutatták a célszemély lakóhelyét, vagy a munkahelyét, pl. irodáját – és sorolhatnánk tovább az igénybe vehető egyéb eszközöket és módszereket. Ha nem volt túlzottan aktív az „F”-dossziés személy, megelégedtek azzal, hogy a lakókörnyezetében a rendőrségi körzeti megbízottal csináltattak úgynevezett nyílt rendőri információt, amelynek során az utcában vagy a házban lakó megbízhatónak tartott emberektől informálódtak a célszemély magatartásáról nem is nagyon titkoltan. A belső elhárítók pedig ugyanezt megtették a célszemély munkahelyén az ottani vezetőjénél, a párttitkárnál vagy a személyzetisnél.

Az „F”-dossziés ellenőrzést egészen kiemelt esetekben a budapesti székhelyű BM III/III-3 osztály végezte. A nem túlzottan jelentős „F”-dossziés célszemélyek ellenőrzése pedig a lakóhelyük szerinti illetékes politikai nyomozószervek, 1971 után állambiztonsági szervek erre a feladatra szakosodott belső elhárító alosztályára hárult. A szegedi „F”-dossziés célszemélyek ellenőrzését a BM Csongrád hegyei RFK PNYO – később csak P0 - III/III alosztálya, 1971 után a BM Csongrád megyei RFK Állambiztonsági Szerv III/III osztálya hajtotta végre. Ennek az ellenőrzési-megfigyelési operatív tevékenységnek volt egy a többi hasonlótól eltérő tulajdonsága: nem volt végrehajtási határideje. Ez azt jelentette, hogy az „F”-dosszié akár évekig, évtizedekig fennállhatott és abban hol intenzívebben, hol kevésbé intenzíven folyt a titkos operatív megfigyelés.

Ez a határidő nélküliség vonatkozott azokra is, akik nem kerültek be a szorosabban vett ellenőrizendők kategóriájába, de szerepeltek a már említett „antidemokratikus elemek nyilvántartásában”. Ebből akkor lehetett kikerülni, ha az egykori forradalmár megtért és érdemessé vált arra, hogy jelentkezése után felvételt nyerjen az MSZMP-be. Mivel két igencsak ellentétes nyilvántartásban nem szerepelhetett, bekeült az MSZMP tagnyilvántartásába és ugyanakkor törölték az „antidemokratikus elemek nyilvántartása”-ból. Ezt az egy esetet kivéve az „antidemokratikus elemek nyilvántartása”-ból csak a 70. évét betöltve kerülhetett ki az egykori forradalmár, hamarabb csak akkor ha elhalálozott. Ha valaki arra gondol, hogy ez a nyilvántartásban szerepeltetés, lényegében 1989 második feléig, végéig nem járt különösebb hátránnyal, az nagyon téved. Aki szerepelt az „antidemokratikus elemek nyilvántartása”-ban, az nem kaphatott az akkoriban még létezett feddhetetlenségi igazolást. Ez nem volt azonos a tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal. Előfordult, hogy a megtorlásban részesült forradalmár a börtönbüntetését letöltve egy idő után mentesült a büntetett előléthez

fűződő joghátrányok alól, azaz tiszta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkezett, ám a feddhetetlenségi igazolást mégsem kapta meg az állambiztonsági szervektől, mivel szerepelt az antidemokratikus elemek nyilvántartásában. Márpedig abban az időben, amikor a vezetői hármás követelmény rendszerben első helyén a politikai megbízhatóság állt, olyan ember nem tölthetett be egy bizonyos szint feletti vezető funkciót az élet egyetlen területén sem, aki nem rendelkezett feddhetetlenségi igazolással. Az állambiztonsági szervek előtt pedig nem lehetett az országhatárokon belül elrejtőzni. A diktatúra követelménye volt, hogy az úgynevezett állambiztonsági információs jelző rendszer átfogta szinte az egész társadalmat. Nem volt munkahely, ahol ne tudták volna megakadályozni pl. egy forradalmár felvételét és olyan sem volt, ha már véletlenül felvételt nyert, ne tudták volna elbocsátani. A politikailag megbélyegzett emberek hosszú-hosszú ideig nem kaphattak útlevelet még az akkori szocialista országokba sem. Ha vadászatra adta volna a fejét holmi „ellenforradalmár”, jól tette, ha minél előbb elfelejtette ezt az ábrándos gondolati eltévelyedést, mert fegyvertartási engedélyt úgysem kapott. De kihatással volt az egykori forradalmár családjára is ez a negatív megkülönböztetés. A fia a katonai behívásoknál csak jelentéktelen katonai alakulatokhoz kerülhetett, leginkább úgynevezett építő alakulatokhoz hívták be. Az egyetemi és főiskolai felvételiknél egy „ellenforradalmár” gyereke szinte behozhatatlan hátránnyal indult.

Mindezek a hátrányos megkülönböztetések az 1956-os forradalmi szerepvállalás következményei voltak. Utólagosan már nem is nagyon kellett tenni semmit az állambiztonsági szervek megkülönböztetett figyelmének elnyeréséért. Ha ez mégis bekövetkezett és az 1970-es és 1980-as években az egyre puhuló de mégiscsak diktatúra ellen elkezdett mozgolódni az 1956-os „ellenforradalmár”, az „osztályellenség” a gyakran „fasiszta”, átminősült, átszelídült a hatalom megítélése szerint ellenzékivé, ami viszont kiválthatta az állambiztonsági szerv belső elhárításának a rosszallását és a korábbiaknál is intenzívebb operatív ellenőrző munka kezdődött meg a célszemély ellen, ha magatartásával, tetteivel, kapcsolódásaival azt kiérdemelte. De ekkor már csak súlyosbító körülménynek számított, hogy évtizedekkel korábban, 1956 októberében-novemberében a forradalom tevékeny résztvevője volt. Ekkor már új fejezet kezdődött számára, ami nem a forradalmat követő megtorlás része.

A nagy többség számára meddig tartott hát a megtorlás? Bátran állíthatjuk, hogy a kommunista hatalommal utóbb így-úgy kollaboráló kevés egykori forradalmár esetét kivéve, eltartott az 1989-90-es rendszerváltó folyamat kezdetéig.

Dokumentumok

CSONGRÁD MEGYEI <i>Nyomdaipari Vállalat</i>	
SZEGED, LENIN UTCA 9 M. N. B. 623 Telefonosámok: 31-40, 35-06, 40-23, 34-15 Postafiók: 72	
Válaszról kérjük jelünkre hivatkozni!	
Leveleink j-e-le:	Egyintézőjük: Szeged, 195
Tárgy:	
I g z o l ó l e v é l	
A Szegedi Nyomda Vállalat munkástanácsa igazolja, hogy	
Fejér Dénes	
szaktársat a nyomda munkássága a városi ideiglenes Néptanácsba	
küldöttként megválasztotta.	
Szeged, 1956. okt. 27.	
<i>Zentai Károly</i> SZEGEDI NYOMDA VÁLLALAT a munkástanács tagja Zentai Károly	<i>Nyári József</i> SZEGEDI NYOMDA VÁLLALAT a munkástanács tagja Nyári József

I.

Fejér Dénes megbízólevele (1956. X. 27.)

DÉLMAGYARORSZÁGI
 SZOLGÁLTATÓ VÁLLALAT
 KÖZPONTI IGAZGATÓSÁGA
 Szeged, Klauzál tér 9
 MNB 907 127-12/623
 Levélcím: Szeged 101
 Táviratcím: DAV Szeged

Szeged, 1956. 6. október 27.

60

M E G B I Z C S E L V É L

Levél	Nálunk:
Osztály	
Jele, kelté	
Ugy- intéző	

A Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat dolgozói megbízzák:

Hegedűs István elvtársat

Személyi igazolvány száma: DC.-I. 071717.

hogy a vállalat munkás tanácsát képviselje.

HATÁRTELEPI IGAZGATÓSÁG
 SZEGED

Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat

Harkai István
 Bócsai János
 Hegedűs István

63

2.

Hegedűs István megbízólevele (1956. X. 27.)

Szigoruan titkos!

HIVATALOS MÁSOLAT

Készült Szeged, 1957. május 1-én.

A "SZEGED NEPE" című szegedi ellenforradalmi újság 1956. november 4-i számának 3. oldalán az alábbi cikk jelent meg.

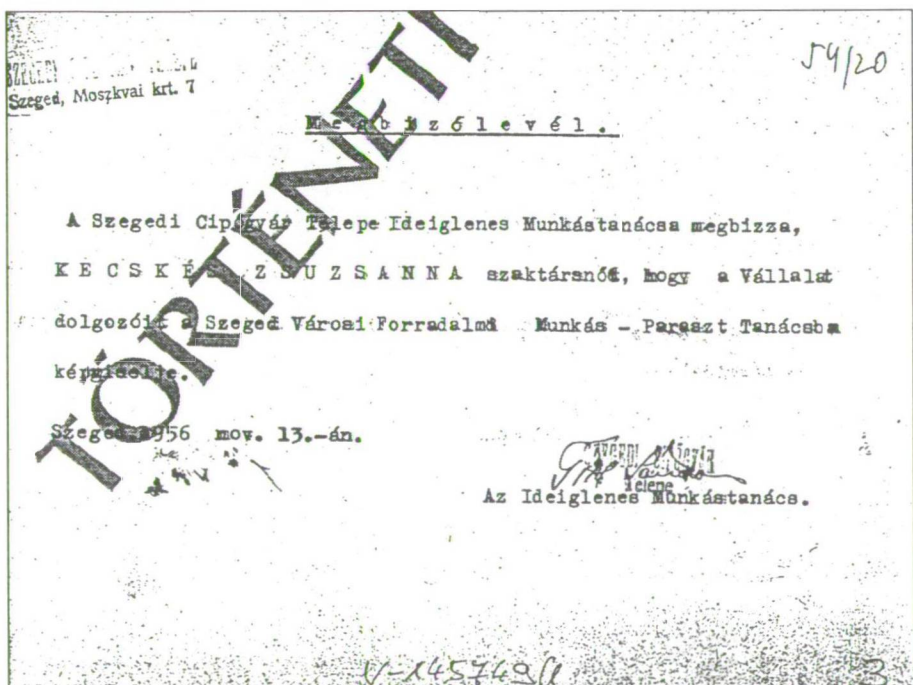
"A szegedi egyetem felhívása a világ valamennyi egyeteméhez." cím alatt.

"Az újjászületett demokratikus Magyarország nemzetiségének visszanyerése után békében és barátságban kíván élni közvetlen szomszédsáival és a világ valamennyi népével. Mi, a szegedi egyetem felhívást intézünk a világ valamennyi egyeteméhez, hogy erkölcsi tekintélyükkel álljanak mellénk abban a törekvésünkben, hogy hazánk függetlensége és ezzel a béke helyreállítása - amely a tudományos munka alapfeltétele - mielőbb biztosítottassék. Külön kérjük azokat a tudósokat, akikkel az elmúlt évek során személyes kapcsolatba léphettünk, akár külföldön, akár hazánkban, legyenek segítségünkre. Szerény erőnkkel eddig és arra törekedtünk, hogy kutatásainkkal az egész emberiség haladását és jobb jövőjét szolgáljuk. A jövőben is mindent meg akarunk tenni, hogy szolgálatunk mindig becsült szomszéd népek és a világ valamennyi kutatójával együtt működ-hessünk. Boldogok volnánk, ha ez a célunk megvalósulhatna.

Baróti Dezső rektor
Korpiásy Béla dékán
Abrahám Ambrus
Borus György
Budd Ágoston
Csik Lajos
Fodor Gábor
Gregus Pál
Hetényi Géza
Huszák István
Ivanovics György
Jancsó Miklós
Kanyó Béla
Koltay-Kastner Jenő
Szabó József
Szabó Zoltán
Székelyfalvi Nagy Béla
Waltner Károly egyetemi tanárok."

A fenti szöveget a szegedi Széchenyi ellenforradalmi rádióadóba angolul, franciául és németül beolvasták.

A másolat hitelül: *Szemmari László*
Szemmari László

5

J e g y z o k ö n y v

készült Szegeden, 1956. december 16-án, a Szegedi Tudományegyetem
Rektori Hivatalában.

Jelen voltak: Pólay Elemér rektorhelyettes, Tóth Imre és Nagy Imre
MRPESZ ideiglenes intézőbizottság tagjai, Sersli
István IV. éves orvostanhallgató.

Sersli István előadja, hogy f. hó 8 napján 19.30-kor a József
Attila körut közepén részén két polgári ruhás nyomozó letartós-
tatta Halász György IV. éves orvostanhallgatóval együtt. Az egyik
polgári ruhás nyomozóban Csikóczy Béla végzett természetismereti
hallgatóra ismert. A nevezettek bevitték a városi rendőrkapitányság
épületébe, ott személyi igazolványaikat elvették, majd egyenes
kísérettel az I. emeleten lévő órnagyi irodába vitték ~~mindkettőjüket~~
Egy órnagyi rangban lévő alacsony, pirosképű rendőrtiszt piszkos
csavargónak, bitangnak, fasisztának nevezte őket és többször arcul
ütötte ~~mindkettőjüket~~. Elvették a náluk talált röplapokat, amelyek-
ben ilyen jelszavak voltak: "Minden hatalmat a Kunkás tanácsoknak."
"Elég volt a hazugságokból, igazságot." "Sem kapitalizmust, sem
szovjet kizsákmányolást." stb.,. Ezután Halász Györgyöt másik szo-
pában vallatták. A jelenvolt ~~emellett~~ egy másik órnagy is a szobában,
aki többször is balesgott. Az illető szökés, magasabb cén, lehet
azonban, hogy hadnagy volt, mert csak arra emlékszem, hogy egy csil-
logja volt. Az ütlegetés ellen tiltakoztak, mondván, hogy chuez nincs
joguk. Ők mind a ketten azt mondták, "kell neked szocialista társad-
nyesség, mikor a nép ellen uszítasz". Innen kb. háromnegyed óra múlva
a pincében lévő fogdába szállították. Az eset szombatban történt,
hétfőn szállították mindkettőjüket át megbilincselve a Kersuth Lejós
sugárron lévő rendőrség megyei főosztályára. Itt Török szándos
hallgató ki, aki felolvasta előtte a vádat, melyek szerint a
népidemokrácia ellen uszítottam, és a kormány ellen röplapjaidat.
Ugyanakkor tettem meg részletes vallomást, amelyben tiltakoztam
a vád ellen, mert a röplapokból kitűnőleg népidemokrácia ellenes
uszításról nem volt szó. Rá két napra a második kihallgatáson jegy-
zőkönyvbe foglalták a tiltakozást a vád ellen, mely jegyzőkönyben
Magyar Országos Levéltár - XIX. J-8. 4. 3224/56
a röplapok szövegének értelmét megmagyaráztam. Török szándos közöl-
te, hogy javasolni fogja szabadonbocsátását. Utóbb azonban azt
közölte másnap, 14-én, hogy a szovjet katonai parancsok azt kívánja,
hogy ügyének iratait az ügyészségnek terjesszék át. Ugyanezen a na-
pon átazállították az ügyészségre Halász Györgyvel együtt. Az ügyész-
ségi fogdában fogdában helyezték el őket, majd 17-én egy ügyész köz-
ölte velük, hogy szabadlábra helyezik őket.

Ezután egy gépkocsival a Csillag börtönbe szállítottak át, ahol a már ottlévő személyi igazolványukat kiadták, és Pigniczki György diákszállóigazgató és Bakondi Béla IV. éves orvostanhallgató, a MEPEsz megbízottja kíséretében hagyhattuk el a Csillag-börtönt.

Jegyzőkönyv feltárás után aláíratott.

Polyák

kmf.

Előttünk, mint tanúk:

Júlia King

Bakondi Béla

Jegyzőkönyvvezető:

Pálffy László

J e g y z ő k ö n y v

felvétel a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalában, 1956. évi december 20-án.

Jelen vannak:

Dr. Baróti Dezső, a Tudományegyetem rektora,
Póányi Imre rektori titkár,
Kunsági Elemér adjunktus, a Rektori Oktatási Osztály vezetője,
Nagy Imre orvostanhallgató,
és Bakondi Béla orvostanhallgató, a MEFESZ Bizottságának tagjai.

Jegyzőkönyvet vezeti:

Buda Sándorné, akit a rektor a jegyzőkönyv vezetésére utasított.

Nagy Imre a következőket adja elő:

Folyó hó 8-án 11 óra 30 perc körül a MEFESZ intőbizottságának nevében felkerestük Magyarországi rendőrnagyot a rendőrkapitánysegéd épületében. Azért kerestük fel, hogy egyrészt Serali István és Halaas György röpiratterjesztése miatt letartóztatott egyetemi hallgatók sorsa iránt érdeklődjünk, másrészt pedig, hogy kijelentsék, hogy a MEFESZ-nek ehhez a röpiratterjesztéshez semmi köze nem volt. Magyarországi őrnagynak, aki egy előszobában fogadott bennünket, elmondottuk, hogy a MEFESZ akciót indított a középiskolai diákok között uralkodó nyugalanság lecsökkentése érdekében, ezt azonban csak úgy tudja megtenni, ha a két letartóztatott egyetemi hallgató ügyét megértéssel kezeli a rendőrség és ha csak egy mód van rá, mi csak a felzaklatott hangulatú ifjúság megnyugtására is, engedjük őket szabadon. Elmondottuk, hogy az egyetemi ifjúság fel van háborodva azon, hogy gámpisztolyos nemzetőrök középiskolási diákokra, mint a nyulakra vadásztak és puskatussal bántalmazták őket. Magyarországi őrnagy kijelentette, hogy a hallgatókat nem bocsíthatja szabadon, mert úgy látja nem elszigetelt szobákban van szó. Miután ezt kifejtette azt is kérte, hogy az egyetemi ifjúság azzal az ujjal, amellyel megmondta, hogy nevezett hallgatókat közzétesse ki maguk körül. Erre mi kijelentettük, hogy erre mi sem azért sincs jogunk és okunk, mert ugyeiket nem ismerjük és egyébként is a röpiratterjesztés akkor amikor letartóztattuk őket a sztatium előtt, a gmen minősült súlyos cselekedetnek. Elmondtuk viszont, hogy jószándékunkat azzal akarjuk megmutatni, hogy megfigyeljük a középiskolák tanterit és alkalmi megkérve őket arra, hogy ne foglalkozzanak az iskolapolitikai kérdésekkel, erejükkel a tanulásra csoportosítsák és ezzel járulnak hozzá a város nyugalmának megőrzéséhez. A további beszélgetés folyamán Magyarországi többek között kijelentette, hogy nem hisznek az egyetemi hallgatókban mert azok ellen fordulatokról az adott esetben a pincétől-pedlőig azétióveti az egyetemet. Erre mi azt mondtuk, hogy az egyetem professzorátusa nem fogja telni a némi az egyetemi hallgatók illdőzését, s bár az a szándékuk, hogy a tanítást minél előbb megkezdjék, nem hiszük, hogy ilyen légkörben lehetséges lesz az egyetemi oktatás megkezdése. Magyarországi erre kijelentette, hogy ő nem törődik azzal, hogy lesz-e Szegeden egyetemi oktatás, az egyetemi tanárok egyébként is mind fascisták és annakidején csak azért léptek be az MDP-be, hogy vitázási érmeket lepleztek és legelő ulalommal szétseggatták tagkönyveiket. A beszélgetés hosszú időig tartott, ma mi nem tudom teljes mértékben visszaadni az elmondottakat, mindaz, amit az előbbieken mondtam, ha nem is teljesen az idézett szavakkal, de lényegében az elmondott tartalommal és az egyetemet fenyegető állal mondotta Magyarországi őrnagy. Bakondi Béla kijelenti, hogy ő is résztvevett a beszélgetésben és a fenti szöveggel teljes mértékben egyetért.

Baróti Dezső
rektor
Nagy Imre
orvostanhallgató

K. n. f. t.
Póányi Imre
rektori titkár
Bakondi Béla
orvostanhallgató

Kunsági Elemér
adj. oszt. vezető.
Buda Sándorné
jegyzőkönyvvezető.

Magyar Orvostanhallgatók

F e l j e g y z é s .

Írásban is megismétlem a Szegedi Tudományegyetem részéről élőszóban megtett előterjesztéseket.

A Szegedi Tudományegyetem és Orvostudományi Egyetem professzorait és ifjúságát egyre nagyobb nyugtalansággal tölti el, hogy a rendőrség és a polgárőrség egyes tagjai felelőtlen, sőt uszító kijelentéseket tesznek az Egyetemek professzorairól, és ifjúságáról, holott közismert, hogy épp az Egyetek higgadtságának köszönhető, hogy az október 23. utáni napokban a városban komoly incidens nem fordult elő. Olyan benyomásunk van, hogy a mult hibáiban bűnös személyek állandó aknamunkát folytatnak ellenünk. Különösen megdöbbentő, hogy a városi rendőrség vezetője, Mo-gyórágy őrnagy is beállt a rágalmazók közé, s attól sem riadt vissza, hogy a szocialista törvényesség durva megsértésével le-tartóztatott egyetemi hallgatókat bántalmazzon. Magatartását a csatolt két jegyzőkönyv tárja fel. Ezek után nem meglepő, hogy a rendőrség alárendelt közegei állandóan fenyegetik az if-júságot, s emiatt sok, az eddigi foglalkozásokban résztvevő hallgató elment Szegedről. Csak fokozta a hallgatók nyugtalan-ságát, hogy f. hó 16-án az Irinyi Egyetemi Leánydiákotthon-t, ahol jelenleg kb. 35 egyetemi hallgató tartózkodik, a törvényes formák mellőzésével kb. 40 rendőrségi személy röpiratokat ke-resse tapintatlanul átkutatott, s távollevők szekrényeit fel-törte, a leányokra sértő megjegyzéseket tett. Röpiratot egyéb-ként nem találtak. A házkutatás ügyét egyébként egyelőre lemdít-nak tekintjük, mert tiltakozásunkra a megyei rendőrség vezetője, Vörös-Balogh alezredez azzal válaszolt, hogy az Egyetemtől bo-csánatot kért s a felelőtlenül intézkedő rendőrtiszt megbünte-tését helyezte kildetésbe. Bár Vörös-Balogh alezredez jószándékait nincs okunk kétségbevonni, mégis szükségesnek tartom elmondani, hogy amíg az Egyetem karanciót nem kap arra, hogy a kétségtelenül felzaklatott ifjúságunk megnyugtatót az arra illőképes peda-gógusokra bizzák, az esetleg mégis szükséges rendőri intézkedé-seket pedig a szocialista törvényesség jegyében tessék meg, nem látunk lehetőséget az oktatás megkezdésére. Az egyetemet sértő, felelőtlen kijelentések sorozata, sőt kiaplakultság, fairafes-tése sem alkalmas arra, hogy az oktató munka felvételéhez szük-séges nyugodt légkört biztosítsa.

S z e g e d, 1956. évi december 20.

2 db. mellékkelt.

Baróti Dezső
rektor.

Jegyzőkönyv.

Készült a Szegedi Tudományegyetem Szerves Kémiai Intézetében, 1956. dec.
27.-én délelőtt, az Intézetben dolgozó KOCSIS GYÖRGY FERENC vegyészhall-
gató személyesen tett bejelentése
alakján.

KOCSIS GYÖRGY vegyészhallgató a következőket mondja el Fodor Gábor egyetemi
tanárnak, tanuk jelenlétében:

"1956. dec. 24.-én d.u. 1/2 3-kor egy leányismerőssel sétáltam a szegedi
megyei bíróság épülete előtt /Széchenyi-tér/. Egyszerre megállt mellettünk
egy katonai autó s abból egy piros parolis főhadnagy szállt ki, majd fel-
szólított, hogy szálljak be az autóba. Vonakodásomra igazoltatott, majd az
autóval a szegedi Kiegészítő Parancsnokság épületének egyik helyiségébe
vitt. Itt személyi adataim felvétele után, amikor megtudta, hogy apám és
anyám állami tisztviselő, a burszadása felad rétegébe tartozó ellenferra-
dalmaimnak nyilvánított. Ezután egyórás megbeszélést folytatott velem, mi-
nek a lényege az volt, hogy mondjak neveket, kik terjesztik a szakállviselést.
Ekkor tudtam meg, hogy engem is az államen lévő kb. 10 cm² terjedelmű és
maximálisan 18 cm hosszú szakállamért hozott be. Válaszolni erre nem tudtam. Ezu-
tán szakállamnak egy részét borotvakéssel szárazon lehúzták, majd átadtak
a rendőrségnek, ahonnan kb. 1 óra múlva szabadon engedtek.

Meg kell jegyeznem, hogy a főhadnagy elvtárs a kihallgatás során, mely en-
rajtam kívül még 4 személy vett részt, felelőtlen és gyalázó kifejezések-
kel illetett. Ezeket nem vettem figyelembe, de szószerint megjegyeztem azo-
kat, melyeket professzori karunkról tett. Ilyen volt pl. egyik kérdése /szó-
szerint/: "Ismered-e azt a strici Ferbíró komdát?" Vagy: "Azok a rühes
professzoraitok növegszenek szakállt és jójjenek ki az utcára tibelyettettek!"
Vagy: "Csak jójjön le X elvtárs /a nevét nem tudtam megjegyezni/, majd a
közönség nézünk az igen tisztelt professzoroknak".

Szeged, 1956. dec. 27.

Fodor Gábor
/Dr. Fodor Gábor/
egyetemi tanár,

Kocsis György
/Kocsis György/
vegyészhallgató

Tanuk:
Tóth Kálmán
Magyar Országos Levéltár-XIX-5-2-j. 4. 3374/56

253

Szeged m.j.Városi Tanács
Vb.elnöktől.

84/1957.Titk.sz.

X

Minisztertanács Titkársága Tanácsszervek Osztálya
B u d a p e s t.

Hivatkozással március 1.-én telefonon közölt távmondatára, jelentem, hogy az ellenforradalmi időszakban az ellenforradalmárok erőszakos cselekedetei folytán Szegeden haláleset nem történt.

A városban lezajlott tüntetéseknek azonban volt egy halálos áldozata. Október 26.-án Szegeden katonai közigazgatás lépett életbe és a nagymérvű tömegfelvonulás miatt fegyveres katonai alakulatok a Tanácsháza közvetlen környezetét (Széchenyi tere) lezárták.

Mivel a tömeg többszörös felszólítás ellenére sem szellett szét, sőt a hangulat egyre jobban kigélezcődött, kénytelen volt a honvédség fegyverét használni és a levegőbe riasztó lövéseket leadni. Az egyik lövedék az épület faláról visszapattna halálos sérülést okozott, melynek következtében Schwarcz Lajos a Szegedi Kenderfonógyár segédnöke (született 1938-ban, Szeged Árvíz utca 45.sz. alatti lakos) életét veszítette.

Szeged, 1957. március 7.

Imre Tombác
Tombác Imre
Vb.elnök.

PT

1.sz.minta.

Csongrádmegyei

rendőrfőkapitányság.

Tárgy:

Rózsahegy István

közbiztonsági őrizetbe
helyezése.

Szám: 947-R-3/1/1957.

H A T Á R O Z A T .

Rózsahegy István.

...../névleánykori név/.....
Szege, 1903.

.....város,községben.....n,született,anyja.....

Kuszik Mária.....személyi igazolvány soroza, száma:.....

foglalkozás:.....cipész.....város,község:.....Szege.

Rigó.....ut,utca,tér,16.....sz.alatti lakos.....1956 évi

31 sz. tvr. 1 §-a alapján közbiztonsági őrizetbe helyezését rendo-

lem el.

I n d o k o k :őrizetbe véve,1957.III.11.

Mevetett az ellenforr.ideje alatt az üzem,üzem jelvényét és a vörös
csillagot a szemétdombra dobta azzal,hogy erre a szemétre nincs szükség.
Elnöke volt az un."Munkástanács"-nak,Sztrájkot szervezett és üldözte a
kommunistákat.A szovjet csapatokk megérkezésekor kijelentette,hogy vége
a szabadságnak nincs többé igazság.
A Munkás-Paraszt kormánnyal nem értett egyet.

A határozat ellen a Legfőbb Igvészhez benyújtandó panasznak van
helye.A panasznak a közbiztonsági őrizet foganatosítására nincs
határozó hatálya.

.....Szege,.....1957.....III.....hó,11.nap.

Tihanyi József s.k. rny.őrgy.
pól.őszf.vezető.

A határozatot jóváhagyom.

.....Szege,.....1957.....III.....hó,11.nap

Dobos Ferenc s.k.
.....megyei/fővárosi Igvész.

Az előzően kihirdetett és közbiztonsági őrizetbe helyezéséről el-
rendelő határozatot tudomásul vettem.

Ellene panasszal élek,nem élek. III 11.

.....Szege,.....1957.....hó.....nap. Szeged,1957.nov.25.

Rózsahegy István s.k.

Szabó Istváné

V-141625/1

15.

Övénnyel:
 Belügyminisztérium
 Megyei Főosztály vezetője

1957. március hó 12.

Határozat az előzetes letartóztatásról és a vizsgatásról

Szeged, 1957. márc. 12.

Elek Imre any.hdgy. a B.M. Csm. Rendőrfőkapitányság Vizsgálati Alosztály vizsgálója megvizsgáltam Skultéti Medárd /:Kk.dorozana, 1920.okt.16.Nagy Mária, kisiparaszt családból származik, agronómus foglalkozásu, katona volt, büntetlen előéletű, Szeged-Brüsszeli krt. 18/b sz.alatti lakos:/ bűnös tevékenységére vonatkozó anyagot és

megállapítottam, hogy

a Magyar Népköztársaság B.M. Csm. Rendőrfőkapitánysága rendelkezik olyan anyagokkal, amelyek Skultéti Medárd bűnös tevékenységét bizonyítják.

A fentiekre tekintettel úgy határoztam, hogy Skultéti Medárd Szeged, Brüsszeli krt. 18/b sz.alatti lakos a BHÓ 1 pontjában meghatározott magyar népi demokrácia megdöntésére irányuló bűncselekmény büntette miatt az előzetes letartóztatást a BP 97.§. b/ és c/pontja alapján elrendelem.

Skultéti Medárd letartóztatásba helyezését indokolja, hogy szabadon nem tudna szökéstől tartani lehet.

Előzetes letartóztatás kezdődik: 1957 márc. hó 12-én.

Az elrendelt előzetes letartóztatás a BP 99.§. 2. és 3. bek. értelmében, az előkészítő ülésig, de legfeljebb két hónapig tart.

Felvetették:
 Horváth Boldizsár
 rny. őrgy.
 alosztályvezető.

Felbontásról nem írt.
 1957. III. 12. rny. őrgy.
 Elek Imre
 rny.hdgy.

V-145743

5

M. Csongrádmegyei

.....Rendőrfőkapitányság. Tárgy:.....

1.sz.úntsa.

Fojér Dónos

közbiztonsági őrizetbe
helyezése.

H A T Á R O Z A T

Fojér Dónos
.....(név//leánykori név//).....aki
.....Szeged.....1929.IV.25.
.....város,községben.....született,anyja:.....
.....Katalin
.....személyi igazolvány sorszám:.....
.....nyomdai korrektor.....Szeged.
.....Morténosi.....21.
.....út,utca, tér.....szelatti lakosnak az 1956.
vi 31.sz.tvr.1 §-a alapján közbiztonsági őrizetbe helyezését ren-
delm el.

I n d o k o k :

Fojér Dónos 1957. április hó 2.-án lett őrizetbevéve, mert 1956. október
hó 23. után a Nyomda Vállalat munkástanácsába került és összekötő volt
a helyi munkás tanács és a városi munkás tanács között. A vállalaton
belül megszerezte a fegyvereket azon elgondolás alapján, hogy a nyomdát
meg kell védeni. A vállalaton belül ugyanazt a politikát folytatta mint
Nagy Imre országos viszonylatban. Pontot állított össze, s annak felol-
vasásakor külön kihangsúlyozta, hogy ez az ő követelése.
Fl. Magyarországon több párt rendszer legyen, a vezetőkre sztálinista
és rákosiista jelzőket használt, mert azokat szolgálták ki. Olyan személye-
ket tartott kapcsolatban, akik részt vettek városban lezajlott tüntetése-
ken, valamint a volt nyomda tulajdonos és rekonaival. Az MSZMP. szervező-
se során elbeszélgetett a vállalat dolgozóival és agitálta őket, hogy
ne lépjenek be a pártba, mert ő nem ért egyet a politikájával.
E határozat ellen a Legfőbb Ügyészhez benyújtandó panasznak van
helye. A panasznak a közbiztonsági őrizet foganatosítására nincs
határozó hatálya.

S z e g e d , 7. április 1957.

határozatot jóváhagyom.

S z e g e d , 7. április 1957.

Megyei Főkapitány Helyettes.

Az előttem kihirdetett és közbiztonsági őrizetbe helyezésem el-
rendelő határozatot tudomásul vettem.

Ellene panasszal élek, nem élek.

S z e g e d , 1957. április 10.

BM. Csongrád megyei Rendőrfőkapitányság. Tárty:.....
Száma: 947-H- 16/1/1957. Hámori György.
közbiztonsági őrizetbe helyezése.

H A T Á R O Z A T .

Hámori György.
...../név,leánykori név/:.....
Szegea. 1919.
.....város,községben.....n,született,anyja.....
Suki Pirooska
.....Személyi igazolvány sorozata,száma:.....
foglalkozása:.....gyárimunkás.....város,község:.....
.....Iglói.....ut,utca,tér.10.....sz.alatti lakosnak az 1956 évi
31 sz. tvr. 1 §-a alapján közbiztonsági őrizetbe helyezését rende-
lem el.

I n d o k o k : Örizetbevéve: 1957.IV.19.

Nevezett munkahelyén követelte az ellenforradalom ideje alatt a kédera-
nyagok kiadását,és a kommunisták leváltását. A Szegeai és a budapesti un-
"Nemzeti Bizottságnál" összekötőként dolgozott.Követelte,hogy addig
senki ne dolgozzon míg szovjetek lesznek az országban.A Szegeai Pártbi-
zottságról mint "megvert kutyáról" nyilatkozott,miközben hangsúlyozta,hogy
a mi ügyünk győzött végre.

A határozat ellen a Legfőbb ügyészhez benyújtandó panasznak van
helye.A panasznak a közbiztonsági őrizet foganatosítására nincs
határozó hatálya.

.....Szegea.....1957.....IV.....hó.....19.nap.

.....Tihanyi József rny.örgy. s.k.
.....pol.oszt.vezető.

A határozatot jóváhagyom.
.....Szegea.....1957.....IV.....hó.....19.nap

Dobos Ferenc s.k.
.....megvel/fővárosi/ ügyész.

Az előttem kihirdetett és közbiztonsági őrizetbe helyezésemet el-
rendelő határozatot tudomásul vettem.

Ellene panasszal élek,nem élek.
.....Szegea.....1957.....IV.....hó.....19.nap.

Hámori György. s.k.
.....

A másolat hiteles:
Szegea, 1957.nov.22.
Szabó Istvánné.

V-141615

Csongrád megyei rendőrfőkapitányság. Tárgy: Lázár Kálmán
közbiztonsági őrizetbe helyezése.
Szám: 947-L-1/1957.

H A T Á R O Z A T .

Lázár Kálmán/névleánykori név/:
Szege, 1918.n,született,anya
Károlyi Juliannaszemélyi igazolvány soroza, száma:
foglalkozásu: főművezető,város,község: Szege
Bolvai J-uut,utca,tér...2...sz.alatti lakos...1956 évi
31 sz. tvr. 1 §-a alapján közbiztonsági őrizetbe helyezését rendo-
lem el.

I n d o k o k : őrizetbe: 1957.IV. 20.

A Szegei Gyűfagyár un. munkástanácsának elnöke lett.Az alapszervezet titkárárt elakarta bocsájtani,mikor kiélegette azt is,hogy párttitkára mint a munkások hajcsárára nincs szükség,tanogostatta,hogy a kommunista rend kiszolgálóinak menni kell nincs rájuk tovább szükség.

A határozat ellen a Legfőbb ügyészhez benyújtandó panasznak van helye.A panasznak a közbiztonsági őrizet foganatosítására nincs megadó hatálya.

Szege, 1957. IV.hó. 20. nap.

Tihanyi József rny.örgy.s.k.

pol.oszt.vezető.

A határozatot távhangyom. Szeged, 1957. IV.hó. 20. nap

Dobos Ferenc s.k.

megyei/fővárosi ügyész.

Az előttem kihirdetett és közbiztonsági őrizetbe helyezésem elrendelő határozatot tudomásul vettem.

Ellene panasszal élek,nem élek. IV.hó. 20. nap.
Szege, 1957.hó.nap.

A másolat hiteles: Szeged, 1957.nóv. 23.

Szabó Istvánne

Lázár Kálmán. s.k.

V-141625/1

14

Munkásörtség Parancsnokság

S z e g e d .

MSZMP. Városi Intéző Bizottságának.

Tárgy: Bejelentés.

Alulírott bejelentéssel tartozom az intéző bizottság felé az irányban hogy felhívjam a figyelmet két olyan személyre, akik tevékenes szerepet játszottak az ellenferradalmi eseményekben Szegeden. A két személy névszerint Sinkó Ferencné és Szabó Miklós akik tagjai és tevékeny résztvevői voltak a Kendi féle usznevű "Repülő brigádna

Sinkóné és Szabó Miklós 1956 november 1-én résztvette a Faragó utca és Petőfi sztr. sarkán lévő bérházak körülzárásában és átkutatásában, és az ott lakó volt államvédelmi tisztek törvénytelen zaklatásában.

Sinkóné ezirányú tevékenységére bővebben Varga Jenő házfelügyelő tud felvilágosítással szolgálni, akinek szintén átkutatták a lakását.

Szabó Miklóssal kapcsolatban pedig én tudok bizonyítással szolgálni, mert ez a személy volt az aki a lakásom ajtaja előtt állt órt addig amíg Kendi és társa személyesen át nem mentette a lakásomat.

A két személy közelebbi címét nem tudom, de ettől függetlenül ismert nevek Szegeden. Sinkóné az utóbbi években a Délmagyarország újságnak volt külső munká társa, még Szabó Miklós a SzEAC labdarúgó csapatának tagja.

Megjegyezni kívánom hogy a két személlyel kapcsolatban már több ízben tettem illetékesek felé jelentést, igaz hogy csak szóban de az ügyben még radikális intézkedés még most sem történt.

Nem tartom erkölcsös dolgnak azt hogy egy olyan személyt aki a nép államával szemben fegyverrel fogott, mint egyetemi hallgató ettől az államtól ösztöndíjjal támogatják és mitöbb ez a személy városunk reprezentatív labdarúgó csapatával külföldre járjen, Véleményem szerint nem szükséges az hogy városunk sportját éppen ellenferradalmárral képviseltessük.

Sinkóné tevékenységével már a helyi lap is foglalkozott és gondolom azt hogy nem válna az ő akkori tevékenységét is megvizsgálni mert ha "fejvadászatra" is vállalkozott a fenn megjelölt időben lehetségesnek tartom azt is hogy ténykedett ő másutt is amelyet még eddig homály takart.

Kérem az intéző bizottságot, arra hogy beadványomat megfelelő helyre eljuttatva vizsgáltsa ki.

S z e g e d 1957 május 2.

74 elme mel
Kelenen Sándor, szds.
F. 20-66

U-144709/2

Rendőr orvosi látólelet.

A mai napon megvizsgáltam Kendi József 1928 Mátyásrón Kister
Mádnyari születési lakost, aki elmondja, hogy 1957
Április 24-én Mátóm a nyemcsók gumibattal és kézzel meg-
verték

Lelet

1. A bal alsó végtagon több kb gyermektenyérryi kékas-sárga
színi duzzadt terület. Nyemcsára fájdalom, viszonyos.

2. A jobb alsó végtagon is több kisebb nagyobb duzzadt
terület. Zsírbod, viszonyos.

3. A gerincoszlop első szakasza valamint a keresztcsont
nyemcsára fájdalom.

Vélemény: Az előadott és általam észlelt elváltozások
gumibet ütésektől származhatnak.

Gyógykezelés: szövődmény nélküli esetben 21 napos
szünet.

Szeged 1957 május 6.

Dr. Fodor Ferenc.

16.
Kendi József orvosi látólelete (1957. V. 6.)

132

SZIGORUAN TITKOS!

Jóváhagyom:
Belügyminisztérium
Megyei Főosztály vezetője

Engedélyezem:
Lobor Levegy
A Magyar Népköztársaság
Ministeriális
1957. május 10.

7. május 10.

Határozat az előzetes letartóztatásról és a házkutatásról

S z e g e d 1957. május 10.

Oskó Lajos rny.fhdgy. a Bp. Csongrádmegyei Rendőr-főkapitányság, Politikai Nyomozó Osztály Vízafalati Alosztályának Vezetője megvizsgáltam K o v á c s József /: Békéscsaba, 1920. augusztus 30. a/ Molnár Margit, nőtlen isk. végzettsége: kereskedelmi érettség, tisztviselő foglalkozása: / Szeged Felszabadulás u. 4/ alatti lakos bűnös tevékenységére vonatkozó anyagot és

megállapítottam, hogy:

a Bp. Csongrádmegyei Rendőr-főkapitányság, Politikai Osztályának rendelkezésére álló anyagokkal, melyek bizonyítják Kovács József tevékenységét, melyekről a magyar népköztársaság államrendje ellen izgatott, az ellenforradalmi események előtt bekapcsolódott a politikai életbe, uszított a párt és a kormány vezetői ellen. Az ellenforradalmi események alatt aktív ellenséges tevékenységet folytatott, melyet több tanu bizonyít.

Fentiekre tekintettel úgy határozom, hogy Kovács József szegedi lakos ellen a Bp. 2 pontjában felvett izgatás bűnös miatt előzetes letartóztatását a Bp. 97 § b./ és c./ pontja alapján elrendelem.

Kovács József előzetes letartóztatását indokolja hogy súlyos büncselekményt követett el és szabadonbocsátása esetén szökésétől tartani lehet.

Az előzetes letartóztatás kezdődik 1957. május 10-én.

Az elrendelt előzetes letartóztatás a Bp. 99 §. /2/ és /3/ bek. értelmében az előkészítő ülésig, de legfeljebb 2 hónapig tart.

Tudomásul vehem
Pencsél nem él
Winkler

/ Oskó Lajos /
rny.fhdgy.
alosztályvezető

4-2 - 18473/5 - Veres Csilla Nyomda, Budapest. (136)

V-14544

Visszamegyünk!

Eszernyi sebből vérző ország,
Mert véresökönnyes sápadt erdő,
Mert földült falvaid határát
Részeg muszák tiporva járkák.
Kifestve áll a házunk, kertünk,
Üzött, bujdosok, árvák lettünk,
De minden szentire esküszünk:
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

Elűzhetne a városunkból,
Kis utcáinkból, otthonunkból,
Elrabolhatják mindenünket,
Atestvérünket, gyermekünket,
Hajtsanak tankkal, géppuskával, SZ ügös esterral, kancukával,
Az Uristen ott lesz velünk,
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

Lerombolhatják várainkat,
A tüzhelyünket, házainkat,
Felégethetnek minden zugot,
Hol egykor harci nótánk zúgott, -
A pokol kinja ránk szakadhat,
Es könnyünk tengerré ádagadhat:
A sorsral bírekra kelünk,
S visszamegyünk! Visszamegyünk!

Hiába jönnek, mint a csécskék,
Hogy sirunkat ottkon megássák,
Hiába jönnek, tépnek, vernek,
Italunkba mérget kevernek.
Hiába golyó, tűz, bitifa,
Mi ott élünk ezer év óta,
S ha elűznek is, esküszünk:
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

Visszamegyünk, mert hív a földünk,
Minden szívünk köz néft göröngyünk,
Hív az Alföld, agém, kutágas,
Szerelmes szíval hív anadás, -
A muskátli ablakok hívnak,
A bércek hívás nótát sírnak,
Es Brády népe int nekünk....
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

A falu, város, mindenutca,
Titkolja bár, de mégis tudja
Folyék, patakegyre zúgják,
Képtől cigányok sírvak húzzák,
Hogy nem marad így, nem maradhat,
Magyarnak magja nem szakadhat, -
S egyszer mégnagy csodát teszünk,
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

Léhet, hogy koldustarissnyával,
Csak egy ássával és kapával,
Fegyvertelen, pusztá ököllé,
De elszántan és tiz körömmel,
S ahol apáink vére folyt,
Visszavesszük a drága kont.
Földönfutók mi nem leszünk!
Visszamegyünk! Visszamegyünk!

*Tulajdonosomat leperitve, megfít
halkultatta alkalmunkat barátság
találattal.*

17. 10.

Illyés István

BM. Csongrádmegyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály
Vizsgálati Alosztály.

Tárgy: Átkísérés.
Mell.: 1 személyi dosszié.

Megyei Ügyészség Vezetőjének

S z e g e d .

Baróti Dezső előzetes letartóztatott ügyében a vizsgálatot befejeztük nevezett irataival együtt átkísértetem a további eljárás lefolytatása végett.

S z e g e d , 1957. augusztus 14.

TÖRTÉNETI HÍVATÁSI

V-143357

12

19.

Baróti Dezső átkísérése (1957. VIII. 14.)

Szegedi Vasipari Szövetkezet
MSZMP: Üzemi szervezete
Szeged, Vadász u 2/b.

Tárgy: Idős Csányi István Szeged Zákány u.
szám alatti lakosáról javaslat ref.
alá helyezésére.

HM. Csongrádmegyei Főosztály
Szegedi Osztály Vezetőjének

S z e g e d :

Pártszervezetünk javaslatot tesz tárgyban nevezett dolgozónk ellen rendőrhatalósági felügyelet alá helyezésére az alábbi indokok alapján:

Nevezett a múlt rendszerben nyilas párttag volt és emiatt sokáig rendőrhatalósági felügyelet alatt is volt.
Az októberi ellenforradalom ideje alatt politikai magatartása miatt bekerült a munkástanácsba és annak aktív tagja lett. Ot jelölték ki a munkástanács Szegedi Szövetkezeti tizes bizottságába, küldöttnek. Egy alkalommal mikor visszajött a tizesbizottság üléről, a Gép-
osztályon sok dolgozó előtt azt a kijelentést tette, hogy most már látom, hogy igaz magyarok vannak a tizesbizottságban, mert ott kommunista és szovjetellenes hangulat volt.

Nevezett a munkástanács ülésén azt a kijelentést tette, hogy: Megelégedéssel vesszük tudomásul, hogy a forradalmi tanács élén olyan emberek vannak, akik világosan látják a helyzeteket. Mi is ápoljuk ezt a nagy eszmét, a magyar nép forras útját, melyről a tagtársakat tudatosítjuk, hogy minél többen álljanak elkeseredéssel újjólág zászlójuk alá. A fenti magatartása miatt a párt szervezet javasolja nevezett rendőrhatalósági felügyelet alá helyezését.

Szeged, 1957 szeptember 18.

Véber Ferenc
Véber Ferenc
titkár

Németh Imre
Németh Imre
vez. tag

Gémes Sándor
Gémes Sándor
vez. tag.

Fenti kijelentésének bizonyítására bejelentjük
Dóbo József és Maráczai István dolgozóinkat.

20-14964/66

370.

Ügyiratszám: _____

Átkísérési utasítás

Utasítom a fogda kezelőjét, hogy a ellenforradalmi cs. büntetével gyanúsított örökben lévő Tunyogi Csapó János (név) szegedi lakost, aki 1992. év _____ hó _____ napján Magyarlapot született, anyja Sándor Lujza a Csongrádmegyei állam-ügyészséghez tartozóhoz a nyomozás irataival és a csatolt bűnjelölkekkel együtt kísértesse át. 1957. év október hó 2-n.

Fent megjelölt személyt a _____ rendőrkapitányságtól átvetttem. 1957. év _____ hó _____-n.

TÖRTÉNETI

V-145252

5.
304

21.

Tunyogi Csapó János átkísérése (1957. X. 2.)

BM. Csongrád megyei Rendőrfőkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály

"Szigorúan titkos!"

J e g y z ő k ö n y v.
dr. Péter László kihallgatásáról.
Szeged, 1957. október 2-án.

dr. Péter László
Jánoshalma 1926. I. 21.
Cselénik Ignác
tudományos kutató
Egyetem.
büntetve nem volt.
Széreg Szeged u 21.

Közlés: Közlöm Önnek, hogy kihirdetem az Ön ellen folyó büntető el-
járás okát:

H a t á r o z a t
A terheltként való felelősségrevonásáról.

A nyomozás adatai alapján a lépos elvanu, hogy

dr. P é t e r L á s z l ó a k t a 1956 októberi ellenforradalom után
a munkás paraszt kormányt nem ismerkedel, és a Nagy Imre kormányt tar-
totta a törvényes kormánynak. Ezen nézetét rendszeresen hangosította.
Azt hangosította, hogy a Kádár Kormány a szovjet csapatok beavatko-
zásával tudott létre jönni. A munkahelyén arról beszélt, hogy a
szovjet csapatok beavatkozása helytelen volt, mert megakadályozták
Magyarországon a további demokratikus kibontakozást. Fevékeny-
ségével az Egyetemen belüli megakadályozta több e mbernél a munkás
paraszt kormány mellett kiállást. Ennek alapján a BHÖ, 2. pontjában
felvett ígatusban való fevékeny részvétel miatt terheltként való
felelősségrevonását elrendelem.
S z e g e d 1957. október 2-án.

Ilia József rny.fhdgy.

Kérdés: Közlöm Önnek, hogy a határozat ellen a BP. 136 §. /1./
bekerdesse értelmében panasszal élhet az illetékes ügyészhez, továbbá
hogy jogában van ügyében védőt választani. - Nyilatkozzák a kihirdetett
határozatról és a költségekről.

Fejelet: A közölt határozatot tudomásul vettem panasszal élek
ellené.

Védőt választok, azonban a későbbiek folyamán tudom megnevezni a
védőt.

Ilia József
Ilia József rny.fhdgy.

dr. Péter László.
dr. Péter László.

V-145841

13

SZEGEDI KATONAI BÍRÓSÁG

B.I. 387/1957. szám.

Honvéd Kérbatalmi Parancsnokságnak

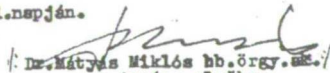
Tárgy: Lazur Barna t.fldgy. és
társai elleni bűnügy.

S z e g e d .

Címhez megküldött és 1957. október hó 19-én kelt "Szolgálati jegy"-en Lazur Barna t.fldgy. és társai ügyében 1957. november hó 14-65 napján tartandó tárgyalásra két tiszt elvtárs ülönkként való kirendelését kértém.

Jelen átirattal fentieket úgy módosítom, hogy a megjelölt ügyben a november 14-65 -én reggel 08 órakor kezdődő tárgyalási napra G e s z t e s i Ferenc százados és 1 főtitart elvtársat kérek ülönkként a Katonai Bírósághoz kirendelni.

Szeged, 1957. november hó 11. napján.

Dr. Mátyás Miklós hb.örgy. sz.
- a tanács elnöke -

Hadtörténelmi Levéltár
tárgyalás

16

A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

A MAGYAR NÉPKÜZTÁRSASÁG LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGA

KATONAI KOLLÉGIUMÁNAK KÜLÖNTANÁCSA

Budapesten, 1958. év január hó 30. napján tartott zárt fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő

i t é l e t e t :

a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésének büntette, valamint más bűncselekmények miatt Földesi Tibor polgári egyén és társai ellen indított bűnügyben a Budapesti Katonai Bíróság által hozott B.I.0096/1957. számú elsőfoku ítéletet

I.r. Földesi Tibor vádlottnál a büntetés kiszabása tekintetében változtatja meg akként, hogy nevezettet a terhére egyébként helyesen megállapított bűncselekményekért

összbüntetésül

hála l r a, mint főbüntetésre, és teljes vagyonekbezára, mint mellékbüntetésre

RENDKÖZTESI LEVÉLTÁR
TULAJDOSA

i t é l i , -

a III.r. Szeifrid Ferenc vádlott vonatkozásában bejelentett perorvoslatokat elutasítja, e vádlottnál az elsőfoku bíróság ítéletét nem érinti, -

ezen utóbbi vádlottnál az előzetes letartóztatás idejét a börtönbüntetésbe teljes egészében beszámítja.

I n d o k o l á s : stb.

Budapest, 1958. január 30.

Dr. Szimler János hb. ulez. s.k. a különtanács elnöke, Dapsi Károly ezds. s.k., Török Sándor r.ezds. s.k., Liszt Vilmos ezds. s.k., Zentai József r.örgy. s.k. ülnökök.

A másolat hitelés!
Bp., 1958. jan. 30.

/ Kelen Imre igl. fhdgy. /
irodavezető.A.

869

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGA

Katf.Kt.002/1958.

Kegyelmi Tanácskozási jegyzőkönyv

Készült a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsánál
Földesi Tibor polgári egyén bűnügyében Budapesten, 1958.
évi január hó 30.napján megtartott zárt kegyelmi tanácskozásról

Jelen vannak:

Dr.Szimler János hb.alez.
a különtanács elnöke

Dr.Erdélyi Jenő hb.czds.
kat.főü.helyettese

Dapsi Károly ezds.
Liszt Vilmos, ezds.
Török Sándor r.ezds.
Zentai József r.örsgy.
elnökök

Horváth Benedek ezds.
tanácsjegyző

A különtanács elnöke: a kegyelmi tanácskozást megnyitja, majd felhívja a katonai főügyész helyettesét, hogy nyilatkozzék az elítélt kegyelemre ajánlás tekintetében.

A katonai főügyész helyettese: Földesi Tibor elítéltet az általa követett bűncselekmények kienclikendő társadalmi veszélyessége miatt, kegyelemre nem ajánlja.

Ezután a katonai főügyész helyettese eltávozik.

A különtanács tagjai elítéltet kegyelemre ajánlónak nem tartják, következőképp kegyelmi kérelmet az Elnöki Tanácshoz nem is terjesztik fel. Az általa elkövetett bűncselekmények halmozata, azoknak egyenként és rendkívülien magas társadalmi veszélyessége indokolatlanná tették a kegyelmi kérelmek tovább terjesztését.

Pentikré figyelemmel a különtanács az 1957.évi 34.sz.tvr. 21.§./3/ bekezdése alapján az ítélet haladéktalan végrehajtása felől intézkedik.

A különtanács elnöke: a zárt kegyelmi tanácskozást bekelezti.

Katf.

Dr.Szimler János hb.alez./
a különtanács elnöke

/:Dapsi Károly ezds./

/:Liszt Vilmos ezds./

/:Török Sándor r.ezds./

/:Zentai József r.örsgy./

elnökök

/:Horváth Benedek ezds./
tanácsjegyző

251

Budapesti Katonai Bíróság.

T i t k o s !

Készült 2 példány
1 példány 1 lap

B.I.0096/1957.

1.sz.példány.
Soksz: 6/14:8.

Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégium

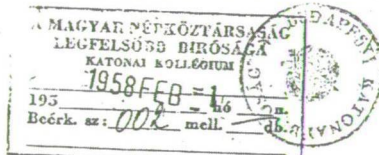
Tárgy: ítélet végrehajtást jelent.

B u d a p e s t .

Katf.Kt.II.002/1958.számra:

Jelentem, hogy Földesi Tibor polgári egyénen a kötél ált. ^{Budapesti Katonai Bíróság} büntetést 1958.évi január hó 31-én 6 óra 58 perckor végrehajtottam.

Budapest, 1958.évi január hó 31-én.

Jäger László h.b. alezredes.:
Kat.bíróság elnöke.

27.

Jelentés Földesi Tibor kivégzéséről (1958. I. 31.)

Önvallomás,
Szeged, 1958 február 3-án.

1./ Orbán László - megyei ügyészség vezetője.

Nevezett az ellenforradalom leverése után 1956 november hónapban, majd december hónapban, akármely tettekkel gátolta a közbiztonság helyreállítását. Nem járult hozzá az őrizetbevételekhez, nem hagyta jóvá az őrizetbevételeket, és nem írta alá az előzetes letartóztatásokat. Nem volt elég a bosszúból mondotta, nem tanulmányozta sok törvénytárgyakból? - Már ezzel kezdem? Például felelősségrevont a főkapitányság IV. 1 sz. szobában, hogy milyen bizonyítékaim vannak arra, hogy Kovács, Maróti, Tanyogi nevezett személyeket itt tartom, de más személyeket is kifogásolt. Nevezett mivel látta, hogy nem hajtom végre az utasításait így egy alkalommal feljelentett a Legfőbb Ügyészséget, mely ellenőrt küldött ki és nekem adtak igazat, nem Orbánnak. Annyira mentünk a vitában, hogy felhívtam munka közben a Legfőbb Ügyészséget és jelentettem az eseményeket, melynek alapján újságciikk is jelent meg a Népszabadságban, ahol névszerint meg volt említve Orbán megyei ügyész hanyag munkája. En közöltem Orbánnal, hogy ne vitatkozzon és ne problémázzon az ügyeken, mert én ezeket már letárgyaltam a szövjet ezredes elvtársal, aki a Moszkvai Ügyészségen dolgozik, dahaza és ért hozzá. Továbbá azt is közöltem, hogy ezeket ne fájjon a feje, én vállalom a felelősséget. - Valamennyi elvtárs, aki a vizsgálati munkát végezte, meg volt botránkozva Orbánon, és azoknak is befolyásolta a munkakedvét. Jelenleg is itt van két elvtárs, aki emlékszik erre és a volt vizsgálati osztály beosztottai. Gerinctelen munkája kihasználta az ügyészségre, mert eleinte kiengedték nagyobb részben azoknak, akiket bekísértettem. Több esetben eljött heten-ket és nézte, hogy kik vannak bent. Sűrűn együtt járt eleinte Prihoffer Elemér megyei ügyésszel, aki 200 holdas sarjadéku, - mindenben Orbánnak adott igazat. Orbán szerint csak az volt büncselekmény, ha valakit tétleg bántalmaztak.

/Sáfrány Mihály/
gyanasított.

V-143702

Országos és Megyei Börtön
Szeged, Marx tér 13. sz.
Telefon: 31-24.

308/1958 sz.

BM. Bv. Parancsnokság
Jogi és Igazgatási Osztály

S a d a p o s t .

elentem, hogy 674-1958 sz. KOVÁTS JÓZSEF halálra ítélt elítélten
1958. október 6-án 6 óra 15 perckor a kiszabott halál büntetést vég-
rehajtották. (1826. holnap hangul)

z e z e d 1958. évi október hó 7. napján.

Országos és Megyei Börtön
Szeged

31-5592/57

Történelmi Hivatal

V-145747

19

29.

Jelentés Kováts József kivégzéséről (1958. X. 6.)

Sz. Sz. Sz. Sz.

1515/1159. 16

Katonai Bíróság Elnökének,

S z e g e d.

A Szegedi Egyetemi Atlétikai Club Elnöksége Szabó Miklós labdarúgó játékosunk kegyelem iránti kérelmét támogatja.

Az elítéltetése óta sportkörünk labdarúgó szakosztályában játszik, ellene sem erkölcsi, sem politikai kifogás nem merült fel.

Szeged, 1959. évi november hó 10-én.

Eltársi üdvözléssel

Papp Károly
SK. elnök h.

36

M á s o l a t

Hiteles fordítás oroszról magyarra

92-6.

NYILATKOZAT

Alulírott, mint a Szeged és környéke felszabadulási harcainban 1956. novemberében résztvett katonai alakulat parancsnoka, később pedig Szeged városi parancsnoka igazolom az alábbiakat:

Szeged városi és járási rendőrkapitányság vezetője, MOGYOROSI R.Örnagy a szovjet katonai alakulatokkal együtt tevékenyen résztvett az ellenforradalmi események felszámolásában és ebben a munkában becsületes és önfeláldozó elvtársnak bizonyult.

Az említett időszakban minden tőle függőt és telhetőt elkövetett a környéken való rend biztosítása, társadalmi rend fenntartása és a polgárok életének megvédése érdekében.

Az a körülmény, hogy Szegeden és környékén vérontás nélkül és viszonylag rövid időn belül sikerült helyreállítani a rendet, nem kis mértékben bizonyítja azt, hogy a fent nevezett elvtárs lelkiismeretesen és önfeláldozóan teljesítette a rábízott szolgálati feladatokat. HHH

A nyilatkozatomat szükség esetén az illetékes helyen szóbelileg is alátekinthetem.

Kör - Bélyegzőn: Katonai alakulat parancsnoka.

Budapest, 1961. október 9.

A Fővárosi Bíróság Elnöke előtt letett eskümnem megfelelően igazolom, hogy BOROZENEC alezredez s.k.

az idéfűzött magyarnyelvű fordítás teljes mértéknek megfelel az eredeti orosznyelvű szövegnek és ezt aláírással és bélyegzőmmel igazolom.

A Fővárosi Bíróság Elnöke Orosz Tamásné

Budapest, 1961. X. 9.

Hamburger Dénes

15 forint bélyegilleték levélre.

138

Források

Állambizottsági Szolgálatok Történeti Levéltára

(1) Operatív Dossziék	14967
(2) Operatív Dossziék	14967/a
(3) Operatív Dossziék	14697/102
Vizsgálati Dossziék	141625
(4) Vizsgálati Dossziék	141625/1
(5) Vizsgálati Dossziék	141625/2
(6) Vizsgálati Dossziék	141625/3
(7) Vizsgálati Dossziék	141625/4
(8) Vizsgálati Dossziék	141625/5
(9) Vizsgálati Dossziék	142428
(10) Vizsgálati Dossziék	143357
Vizsgálati Dossziék	143501
(11) Vizsgálati Dossziék	143504
Vizsgálati Dossziék	143508
(12) Vizsgálati Dossziék	143511
(13) Vizsgálati Dossziék	143522/1
Vizsgálati Dossziék	143699
(14) Vizsgálati Dossziék	143705
Vizsgálati Dossziék	143834
(15) Vizsgálati Dossziék	144111
Vizsgálati Dossziék	144611
Vizsgálati Dossziék	144614
(16) Vizsgálati Dossziék	144702/2
(17) Vizsgálati Dossziék	144704/1
(18) Vizsgálati Dossziék	144707/2
(19) Vizsgálati Dossziék	144706
(20) Vizsgálati Dossziék	1445069
(21) Vizsgálati Dossziék	1445252
(22) Vizsgálati Dossziék	145253
Vizsgálati Dossziék	145253/1
Vizsgálati Dossziék	145353
(23) Vizsgálati Dossziék	145747
(24) Vizsgálati Dossziék	145747/1
(25) Vizsgálati Dossziék	145747/2

(26) Vizsgálati Dossziék	145747/3
Vizsgálati Dossziék	145747/4
(27) Vizsgálati Dossziék	147547/5
(28) Vizsgálati Dossziék	145748
(29) Vizsgálati Dossziék	145749
(30) Vizsgálati Dossziék	145753
(31) Vizsgálati Dossziék	145835
(32) Vizsgálati Dossziék	145871
Vizsgálati Dossziék	148327
Vizsgálati Dossziék	148832
(33) Vizsgálati Dossziék	148983
(34) Vizsgálati Dossziék	150367
Vizsgálati Dossziék	151634

Magyar Országos Levéltár

- (35) 276. fond – 53. csoport – 286. őrzött egység
276. fond – 54. csoport – 397. őrzött egység
276. fond – 54. csoport – 409. őrzött egység
276. fond – 54. csoport – 410. őrzött egység
(36) 288. fond – 4. csoport – 1. őrzött egység
(37) 288. fond – 4. csoport – 4. őrzött egység
(38) 288. fond – 4. csoport – 7. őrzött egység
288. fond – 4. csoport – 18. őrzött egység
(39) 288. fond – 4. csoport – 25. őrzött egység
(40) 288. fond – 5. csoport – 3. őrzött egység
(41) 288. fond – 5. csoport – 4. őrzött egység
(42) 288. fond – 5. csoport – 9. őrzött egység
(43) 288. fond – 5. csoport – 11. őrzött egység
(44) 288. fond – 5. csoport – 13. őrzött egység
(45) 288. fond – 5. csoport – 20. őrzött egység
(46) 288. fond – 5. csoport – 22. őrzött egység
(47) 288. fond – 5. csoport – 28. őrzött egység
(48) 288. fond – 5. csoport – 29. őrzött egység
(49) 288. fond – 5. csoport – 33. őrzött egység
288. fond – 5. csoport – 36. őrzött egység
(50) 288. fond – 5. csoport – 41. őrzött egység
(51) 288. fond – 5. csoport – 44. őrzött egység

- (52) 288. fond – 5. csoport – 47. őrzött egység
 (53) 288. fond – 5. csoport – 48. őrzött egység
 (54) 288. fond – 5. csoport – 57. őrzött egység
 (55) 288. fond – 5. csoport – 56. őrzött egység
 (56) 288. fond – 9. csoport – 2. 1956 őrzött egység
 (57) 288. fond – 9. csoport – 4. 1956 őrzött egység
 (58) 288. fond – 9. csoport – 1. 1957 őrzött egység
 (59) 288. fond – 21. csoport – 2. 1957 őrzött egység
 (60) 288. fond – 21. csoport – 21. 1957 őrzött egység
 (61) 288. fond – 21. csoport – 23. 1957 őrzött egység
 (62) 288. fond – 22. csoport – 2. 1957 őrzött egység
 (63) 288. fond – 30. csoport – 1. 1957 őrzött egység
 (64) 288. fond – 30. csoport – 2. 1957 őrzött egység
 (65) 288. fond – 30. csoport – 3. 1957 őrzött egység
 (66) 288. fond – 30. csoport – 4. 1957 őrzött egység
 (67) 288. fond – 30. csoport – 7. 1957 őrzött egység
 (68) 288. fond – 30. csoport – 11. 1957 őrzött egység
 (69) 288. fond – 30. csoport – 12. 1957 őrzött egység
 (70) 288. fond – 30. csoport – 14. 1957 őrzött egység
 (71) 288. fond – 30. csoport – 16. 1957 őrzött egység
 288. fond – 30. csoport – 2. 1958 őrzött egység
 288. fond – 30. csoport – 4. 1958 őrzött egység
 (72) 288. fond – 30. csoport – 6. 1958 őrzött egység
 (73) 288. fond – 62. csoport – 21. őrzött egység

- XIX – B – 10 – f 7. doboz
 (74) XIX – C – 2 – b 25. doboz
 (75) XIX – C – 2 – b 26. doboz
 (76) XIX – J – 2 – f 16. doboz
 (77) XIX – J – 2 – f 241. doboz

- (78) XX – 5 – d 118 doboz
 XX – 5 – d 156. doboz
 XX – 5 – d 161. doboz
 XX – 5 – d 163. doboz
 XX – 5 – d 165. doboz
 XX – 5 – d 180. doboz
 XX – 5 – d 183. doboz

Politikaitörténeti Intézet levéltára

- 274 found – 16. csoport – 91. Őrzött egység
274 found – 28. csoport – 48. Őrzött egység
(79) 290 found – 1. csoport – 25. Őrzött egység
290 found – 1. csoport – 111. Őrzött egység
(80) 290 found – 110. Őrzött egység

Haditörténeti Levéltár

1956-os gyűjteményből

- (81) – Bács–Kiskun megyei honvéd tiszti karhatalom története
(82) – Szegedi honvéd tiszti karhatalom története

Katonai bírósági anyagokból

- Gosztonyoi István és társai anyag
(83) – Földesi Tibor és társai anyag
(84) – Lazur Barna és társai anyag
– Mészáros József és társai anyag
(85) – Mogyorósi István és társai anyag

Belügyminisztérium Irattára

A BM Karhatalom anyagából

- (86) – 1. doboz 16. őrzött egység

Egyéb források

A Szeged Népe, a Szegedi Néplap és a Délmagyarország 1956 októbere és 1958 decembere közötti – néhány esetben későbbi – számaiból tudósítások, cikkek, különös tekintettel a következő számokra:

Szeged Népe

- (87) 1956. november 4.
(88) 11.

Szegedi Néplap

(89)	1956. november	13.
(90)		20.
(91)		21.
(92)		22.
(93)	december	1.
(94)		13.
(95)		16.
(96)		18.
(97)		29.
(98)	1957. január	3.
(99)		11.
(100)		13.
(101)		16.
(102)		18.
(103)		20.
(104)		22.
(105)		23.
(106)		24.
(107)	február	1.
(108)		7.
(109)		10.
(110)		14.
(111)		16.
(112)		17.
(113)		24.
(114)		27.
(115)	március	3.
(116)		8.
(117)		15.
(118)		19.
(119)		20.
(120)		21.
(121)		23.
(122)		24.
(123)	április	21.

Források

Délmagyarország

(124)	1957. május	27.
(125)		30.
(126)		31.
(127)	június	18.
(128)	július	2.
(129)		9.
(130)		17.
(131)	augusztus	6.
(132)		11.
(133)	október	19.
(134)		22.
(135)	1958. február	5.
(136)		7.
(137)		11.
(138)	április	4.
(139)	október	9.
(140)	november	7.
(141)	1990. október	6.

Egyéb Újságok

Viharsarok

(142)	1956. október	31.
-------	---------------	-----

Szegedi Egyetem

(143)	1990. október
-------	---------------

Könyvek

- (144) Perbíró József: Ötvenhat Szegeden – emlékeimben (1989, 2002)
(145) Németh András (Kendi József): Nemzetőr voltam Szegeden (1991)
(146) Fejér Dénes – Micheller Magdolna: Bűnhődés büntetlenül (1996)
(147) Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben (Fehér Könyv)
Kiss Tamás: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged (2001, 2002)

5

Politikatörténeti Intézet Levéltára

274 – 16/91	274 – 28/48
290 – 1/111	

Hadtörténelmi Levéltár

1956-os gyűjtemény – Bács megyei és szegedi karhatalom története Szegedi honvéd tiszti karhatalom

Katonai bírósági anyagok – Gosztonyi István és társai Mogyorósi István és társa Földesi Tibor és társai Lazur Barna és társai Mészáros József és társai

Néhány kiemelt cikk, tanulmány címe (a teljesség igénye nélkül)

Szegedi államellenes szervezkedők ügyének tárgyalását kezdte meg a bíróság (Délmagyarország, 1957. augusztus 10)

ifj. Komócsin Mihály: Együtt a tömegekkel (Délmagyarország, 1957. augusztus 13.)

Tegnap ítéletet hirdetett a bíróság Skultéti Medárd és társai ügyében (Délmagyarország, 1957. szeptember 1.)

Mozaikok az ellenforradalom napjaiból (Szegedi Néplap, 1957. január 23.)

Professzor úr meddig várjunk még? (Szegedi Néplap, 1957. február 26.)

Nagy István: Feljegyzések a szegedi ellenforradalom napjaiból (Szegedi Néplap, 1957. március 6-tól I-XVII rész)

(Az említetteken kívül még számos sajtótudósítás a Szegedi Néplap és később a Délmagyarország 1956. november 6-a és 1958. december 31-e közötti számaiból.)

Péter László: Ötvehat Szegeden (Délmagyarország, 1989. július 1.)

Újszászi Ilona: Jogászprofesszor, aki az 1956-os néptanács elnöke volt (Szegedi Egyetem, 1989. október 9.)

Újszászi Ilona: A szegedi nemzetőrség tíz tagja (Délmagyarország, 1990. november 17.)

Újszászi Ilona: Egy szolid ember a forradalomban (Délmagyarország, 1991. november 2.)

Rövidítések

- ÁVH – Államvédelmi Hatóság
- ÁVO – Államvédelmi Osztály
- BM – Belügyminisztérium
- CIC – Counter Intelligence Corps
- DÁV – Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat
- FB – Forradalmi Bizottság
- FKP – Független Kisgazdapárt
- FKT – Forradalmi Katonai Tanács
- FNB – Forradalmi Nemzeti Bizottság
- MÁV – Magyar Államvasutak
- MDP – Magyar Dolgozók Pártja
- MEFESZ – Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége
- MKP – Magyar Kommunista Párt
- MNB – Magyar Nemzeti Bank
- MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt
- MTA – Magyar Tudományos Akadémia
- MUK – Márciusban Ujra Kezdjük
- NDK – Német Demokratikus Köztársaság
- NPP – Nemzeti Parasztpárt
- ORFK – Országos Rendőrfőkapitányság
- PNyO – Politikai Nyomozó Osztály
- REF – rendőrhatósági felügyelet
- RFK – Rendőrfőkapitányság
- sz. – szerző
- SZDP – Szociáldemokrata Párt
- SZER – Szabad Európa Rádió
- SzVKM – Szegedi Városi Központi Munkástanács (bírószági ítélező)
- t.e. – tanács elnöke
- TTK – Természettudományi Kar

Névmutató

- Ábrahám Ambrus 227
 Ábrahám Antal 14 131
 Ábrahám István 19 21 61 165
 Ábrahám László 166
 Abrudbányai Iván 17 166
 Ács József 178 181 207 215
 Ács Sándor 89
 Ács Vilmos 26 44
 Aczél György 13 123
 Ágoston János 166
 Andó József 71 95
 Anger Ferenc 46 166
 Antal Sándor 128
 Antali József 181 208 211
 Apró Ferenc 167
 Apró Mihály 175 182 176-177 194 199
 209
 Aradi László 72
 Arányi Sándor 167
 Ardai Lajos 19 26 51 102 110-111 167
 Aszalós János 167
 Aszrien István 89 147
 Badánti Antal 180 211
 Bajnok József 87
 Bakai Gyula 65
 Bakó Bálint 108-109
 Bakondi Béla 230-231
 Bakos János 105 150-151 167
 Bálint Ferenc 105 167
 Bálint Ferenc 168
 Bálint István 168
 Bálint István 168
 Bálint János 140
 Bálint Mihály 168
 Bálint 135
 Balla János 143 168
 Balli József 169
 Báló Mihály 89 110
 Balogh István 14 88
 Balogh János 109 156 158
 Balogh Pál 72 129
 Bán Hedvig 69
 Bánkúti Imre 63-64
 Bánszki Pálné 172
 Barabás István 169
 Baranyai István 169
 Barna Lajos 149
 Báró Vilmos 62
 Baráti Dezső 18 21 44-45 47 60 63 65-
 66 70 96-97 150-151 159
 217 227 231-232
 Bártfai János 166 170 182 192 244
 Bartha József 89
 Bartha Lajos 65
 Bátky Zoltán 26 34 47 84 107 150 170
 Bazsó Lajos 150
 Bazsonyi János 170
 Beke András 151
 Béltteki Ferenc 96
 Bencze Sándor 110 150
 Benkovics Sándor 33-34 106-107 111 129
 150
 Bérczi Imre 66
 Berecz Béla 180 211
 Bereczki Antal 135
 Bereczki Károly 171
 Berényi Sándor 167 196
 Berkes Jenő 170
 Bern László 170
 Berta Andor 171
 Berta István 151
 Bicskey Károly 18 69
 Biczó György 140
 Biczók József 181 196

- Bíró Mihály 204
Bischoff Gyula 171
Biszku Béla 24 65 78 124-125 133 161-162
Bite Vincéné 165 177 179 187
Bodag József 143
Bodnár Imre 171
Bodnár Lajos 130 140
Bodor Sándor 98 171 217
Bognár Mihály 24 171
Bóka Ferenc 140 151
Bóka István 151
Bokor Lajos 151
Bólya Lajos 64
Bóné Gyula 150
Bónus György 65 227
Bónus Pál 96
Borbély Gábor 171
Borbély István 104 171
Borford József 173-174 180 183 216
Borka József 140
Bornemissza Elemér 156 172
Boronkay Andor 135
Boros Gyula 97 155 172
Boros János 22 69 84 98 151 172
Borsodi Gergely 138 180 208 211
Borsodi Jánosné 211 213 219
Boruzs Mihályné 68
Bottyán László 173 180 183 187 190 196 200-201 204-205 210
Bozsóki Mátyás 150-151 173
Böjthe Endre 66
Bőrcsök János 173
Bráth Klára 97
Brézai Zoltán 135
Brezovai Lajos 173
Buda Sándorné 231
Budó Ágoston 227
Bugyi István 174
Bujdosó Géza 141
Bundity István 151
Cieslár Viktor 165-169 173-177 182-183 185-186 189 192-195 199 201 203 205 209-210 217
Csaba Gyula 180 198 200 211
Csákány Béla 152 229
Csáki János 96
Csányi István 245
Csányi József 79 174
Csányi József 174
Csapka Géza 72 174
Csapó János 69 112
Cseh Mihály 174
Cselenák Ágnes 247
Csévits János 135
Csiszár Géza 174
Csík Lajos 227
Csonka István 98 105 174
Csonka Tibor 151 172 188 194 200 202 206 208-209
Csonti Ferenc 65 174
Csordás István 151
Csorja István 129
Czene Mihály 74 151
Dancsó Ádám 198 200
Dapsi Károly 172 178-179 181 184 188 194 200 202 206-209 215 249-250
Daróczi Vince 140
Deák Antal 135
Deák József 174
Deák Tibor 66
Dénes József 51
Dénes Leó 87 114 119
Derzsi Endre 19-20 102 120 160 174
Dióskáli László 72
Dobler László 175
Dobó Imre 175

Dobó József 245	Fehérváry Árpád 166-167 169-170 172-182 184 190 192-193
Dobó Mihály 62	206 212-214
Dobos Ferenc 79 156-159 235-239 242	Fejér Dénes 18-19 44 49 79 105 177
Dobosi Imre 151	225 237
Domján Edit 94	Fejes Nagy László 105 177
Domokos László 66 93	Felföldi László 168-169 173 176 181 185-186 188 192 198 205 207
Domonkos Mihály 92-93	212 215
Drobní János 175	Fenyvesi Tibor 97
Dudás István 84 150-151 175-176	Fischer Miklós 140
Dudás János 168 181 185 187-188 204	Fock Jenő 125
206-207 212 215	Fodor Ferenc 103 241
Dudás József 142 198	Fodor Gábor 44 65 70 227 233
Duka Antalné 98	Fodor Gyula 189
Eck Ferenc 108	Fodor Gyula 166 176-177 182 186 189
Ecsedi Gézané 166-167 169-173 178-179	192 196 201-202 204-205
182-185 187-188 190-193	213
195 197-199 203 205-206	Fodor Imre 178
210 212-214 219	Fogarasi Mária 69
Egyed Lajos 167 170-171 179 181 183	Forgács Ervin 21 54 79 178
196 200 203 214	Forgács Gáborné 172 201 211
Elek Balázs 151	Forgó Lászlóné 131
Elek Imre 89 92 96 103 107-110 140	Fórizs Aladár 135
143 150 236	Forrási László 21 77 108 178
Endreffy Lóránt 175	Földes László 65 153
Erdélyi Jenő 250	Földesi Gusztáv 178
Fábián Ferenc 26 49-51 58-59 108 119	Földesi Tibor 22 29-30 42-43 47 84 96
175	104 107 109-110 112 150
Fabula János 14	160 178 216 219 249-252
Falábú Dezső 156 159	Földi Lajos 18 138 140
Farkas István 46 97-98 176	Freyburger István 143 150
Farkas Istvánné 189	Futó István 21 91-92 150 179
Farkas János 89	Futó Kovács Irén 65
Farkas József 129	Fülöp János 128 143 150
Farkas József Tibor 84 176	Fürbacher József 179
Fazekas Ferenc 151	Fürjes József 24
Fehér Kálmán 204	Gaál József 167 170 181 196
Fehér Lajos 133 146	Gaál Róbert 52 180
Fehér Mihály 176	
Fehér Tibor 108 176	

- Gál Mihály 152 179
Gallé László 67
Galotti Ferenc 140
Gárgyán József 96
Gáspár István 154 180
Gazda István 74 98 104 106-108 150
Gerebecz Pál 140
Gervai Miklós 96
Gesztési Ferenc 170 173 178 180 183-184
194 197 202 207 248
Gémes Sándor 245
Giday Kálmán 22 67
Gilicze Antal 92-93 180
Gitai Antal 79 181
Gladics Gyula 96
Glemba Pál 96
Godó Illés 181
Gombár Jenő 65
Gombos Péter 98 181
Gosztonyi István 21 83 135 151-152 181
216
Gönczöl Dezső 17 182
Görög József 97
Görög Sándor 65
Gregus Pál 227
Grynaeus Tamás 22 44 83 87 109 150-
151
Gubi József 108 182
Gulyás József 183
Gyémánt János 183
Gyetvai Mihály 173 180 183
Győri József 62
Hajda László 183
Hajdú István 184
Hajvjár István 62
Halász György 153 229 231
Halász Gyula 71-72 90 93 95
Haller Sándor 184
Hámori Erzsébet 67-68
Hámori György 79 184 238
Harsányi József 129-130
Hazai Jenő 146-147
Hegedűs István 18 84 96 184 226 243
Heiman Pál 27 79 128 184
Henyé Nándor 184
Herczeg Imre 147 184
Herczeg Pál 183
Hetényi Géza 227
Heteyi Gábor 66
Hévizi János 138 140
Hévizi Jánosné 165 219
Hollós Ervin 146-147
Honkó Mátyás 185
Horváth Andor 54
Horváth Benedek 250
Horváth Boldizsár 151 236
Horváth György 66
Horváth Gyula 146
Horváth Jenő 25 68-69 91 94 185
Horváth Jenő 135
Horváth Kálmán 185
Hulman János 185
Huszák István 227
Huszka János 35
Ilia József 143 150 247
Iván Imréné 65
Jäger László 178 184 194 202 203 207
219 252
Jäger Lászlóné 178 184 202
Jákli István 143
Jancsó János 205
Jancsó Miklós 227
Janka Lajos 135
Jekelfalussy Sándor 185
Jeszenszky Ferenc 135
Jónás József 66
Joszt István 21 25 51-52 94 101-102 108-
109 128 143 160 185

Jurai Imre 52 62 186	Kerekes Lajos 166 176 192 201 204
Kaczur Péter 64 97-98 150-151 185	Keresztes Lajos 186 202
Kádár Attila 121	Keresztes Mátyás 171 177-179 182-184 189-190 199 214
Kádár György 63 72	Keresztes Mihály 127 157 168
Kádár János 9-10 25-26 79 87 106 117 123-124 126 144-146 149 162 220	Keresztes Sándor 176 181 185 187-188 198 206-207 212 215
Kakuszi Imre 69	Kéri József 189
Kállai Gyula 9	Kertes Endre 21 55 84 105 110 142-143 189
Kalocsai Dezső 64	Kertész Gyula 94
Kamarás Lajos 62	Kertész Lajos 189
Kántor József 186	Keserű Bálint 53 70
Kanyó Béla 227	Király Gyula 169 192
Karácsonyi Béla 96	Királyházi Sándor 21 25 56 160 189
Karácsonyi István 186	Kispál János 135
Karácsonyi Mihály 105	Kispéter Ferenc 98
Karikás Sándor 187	Kiss Árpád 65
Karikó Sándor 180 205 208 210-211	Kiss Béla 189
Kasza Szilveszter 187	Kiss Dezső 12 161-162 169-170 172 187 191 206 210 213 219
Kátay Károly 79 187	Kiss Jenő 190
Katona András 130	Kiss József 151
Katona Lajos 187	Kiss József 135
Katona Mihály 187	Kiss Károly 13 60 170
Katz Jenő 172 193 201	Kiss Károly 73 126 128
Kazi Mátyás 177	Kiss Lajos 97
Kazinczi Péter 187	Kiss Sándor 135
Kecskés Imre 143	Kiss Szilveszter 130 153 167-168 174-176 181 185-186 188-189 193 198-199 202 205 207 209 212 215 219
Kecskés József 54 188	Kiss Tamás 17 22 45 83 105 150-151 190
Kecskés Zsuzsanna 22 26 53 58 83 155 188 228	Klapil Lajos 190
Kedélyvári István 62	Kocsis Antal 190
Kedves András 67	Kocsis György Ferenc 233
Kelemen Endre 45 66	Kocsis Vilmos 109
Kelemen mre 249	Kókai István 190
Kelemen Miklós 129 149	
Kelemen Sándor 96 130 141 240	
Kemenes Jenő 150 180	
Kendi József 20 26 96 103 111 121 142 188 240-241	

- Koltay-Kastner Jenő 227
Komáromi János 191
Komócsin Mihály 94 191
Komócsin Mihály (ifj.) 12-13 48 52 70
127 155
Komócsin Zoltán 92 145
Koncz Géza 88 147
Korányi Kálmán 191
Kordé Imre 64
Korek József 68
Kormányos Imréné 166 176 182 186 192
196 201-202 204-205
Kormányos János 155 191
Korpádi Lajos 18 47 151 191
Korpássy Béla 227
Kovács Ágoston 26
Kovács Antal 67
Kovács Béla 65
Kovács Ernő 135
Kovács Ferenc 187 200-201 210
Kovács Gyula 98 191
Kovács István 89
Kovács István 192
Kovács Józsefné 184 191 209
Kovács Lajos 65-66
Kovács Lajos 135 138
Kovács Lajos 192
Kovács Pál 131
Kovács Tivadar 192
Kováts József (id.) 26 77 192
Kováts József (ifj.) 13 18-19 22-24 26-27
29-30 44 49 51-52 56-
60 77 87-89 91-94 96
98 101-102 104 108
115-120 129-130 159-
160 165 193 242 253
Körmendi János 62
Kővágó József 141
Kövesdy Lajos 44 49-50
Krajkó András 140
Krajkó Gyula 64 96
Krekuska Istvánné 98
Kremán Miklós 174 177 187 216
Krizsán Ferenc 88
Krüger Ferenc 18 25 88 193 254
Kucsera Róbert 156
Kuczogi József 131
Kugler Ferenc 113-114
Kulcsár Zsuzsanna 63
Kun Lajos 140
Kun Lajosné 97
Kunsági Elemér 231
Kurcsa Klára 193
Kuzsik Mária 235
Laáb Antal 178 181 207 215
Laborcz Ferenc 135-136
Ladányi Benedek 48 61 87
Ladvánszki Károly 139
Lakatos Imre 210
Lakatos József 151
Lakky József 74
Laluska Pál 172
Láng Imre 45 66
László István 167-168 174-176 181 185-
186 188-189 193 198-199
202 205 207 209 212 215
Lázár Kálmán 21 45 97 105 121 149 150-
151 154 193 239
Lázár Miklós 171 195 203 217
Lázár Sándor 194
Lazur Barna 20 44 84 91 95 98 101
103-104 111 142 149-150 151
194 216-217 248
Ledényi Ferenc 172 178 180-181 188 194
200 202-203 206-209 211
215
Lee Tibor 180 203 211
Lejtényi András 17

Lekics Ferenc 138	Mecsér József 168-169 173 175-177 181-182 185 187-188 192 194
Lele István 108 194	198-199 203 205 207 209
Lengyel István 195	212 215
Lengyel Tiborné 62	Mester Miklós 135
Leopold Lajos 171 188 194 200-201 206 208-209	Mészáros József 140
Lévai Béla 27	Mészáros József 197
Lévai Imre 55	Mészáros József 197
Lippay László 169 172 184 186 188-191 193 195 197 201 209	Miess Egon 175 177 183 187-190 192 204
Liszt Vilmos 172 178 180-181 184 188 194 200 202 206-209 211 215 249-250	Mihályi Gyula 95
Lóderer László 195	Mison Gusztáv 88
Losonczy Géza 123	Mison Gusztávné 166-168 170 174-175 177 184 191 195-197 199 204 208-209 214 215 219
Lódi Ferenc 58	Móczár János 62
Lővei Tibor 195	Mogyorósi István 31 90-91 95 105 128 130 137 142 150-154 198 217 231-232
Lugosits János 177 202	Molitorisz Lajos 138
Magai Lajos 195	Moll János 70 95
Magasparti Mihály 196	Molnár Adorján 62
Magyar Ferenc 196	Molnár Béla 135
Majláth Dezső 196	Molnár Ferencné 166 176 186
Makra Mihályné 169 174 186 188-190 195 216	Molnár István 150
Maléter Pál 41 71 95	Molnár István 122
Markos Margit 62	Molnár József 155
Marosán György 9 100 125 131	Molnár László 165 168-169 173 203
Marosi Károly 51 53 76 197	Molnár László 198
Maróti András 20 51 197	Molnár László 150
Maróti Károly 204	Molnár Sándor 169 186 188-190 195
Maróti László 166 168 170 174-175 195-197 199 208 214-215 253	Monostori Sándor 72
Marton György 66	Mónus Áron 65
Máté Tóth Imre 57 197	Móricz Béláné 166-167 169 171 173 177 181-182 185 187 189-193 195-198 203 205-206 210-213
Mátéffy József 171 179 184 200 214	Moró Gábor 198
Matuz Károly 191 195 197-198 211	
Mátyás László 133	
Mátyás Miklós 170-171 173 178 180-181 183 188 194 197 200-201 204 206-209 211 215 248	

- Mórocz János 67
Muczina Ferenc 172 178 181 188 194
200 202 206-209 215
Müller 154
Münnich Ferenc 133 142 161-162 164
Nacsay István 33 57 62 74
Nádházi András 71 135-136
Nagy Ferenc 135 160 198
Nagy György 69
Nagy Imre 23 79 83 117 123-124 141
Nagy Imre 17 198 237
Nagy István 51 57-59
Nagy István 199
Nagy József 199
Nagy Józsefné 187 200-201 210
Nagy Lajos 66
Nagy László 191 195 197-198 211
Nagy Mária 236
Nagy Mihály 94
Nagy Pál 59
Nagy Rozália 65
Nagy Sándor 168-169 173 189 192 204
T. Nagy Levente 65
Negyedes István 58 199
Németh Ferenc 19 25 44-45 199
Németh Imre 245
Németh János 24 199
Németh Károly 13-14 131
Nezvál Ferenc 10 24 102 160-162
Nógrádi Sándor 133
Novák Zoltán 165 204
Notheisz-Nádas János 156
Novodonszky György 103 200
Nozdroviczky György 20 79 143 200
Nyári József 150 200 225
Nyári Zoltán 110 140
Nyéki Lajos 90-91 105 153 200 217
Obis Ede 172 193 201
Oláh István 105
Oláh Lajosné 203
Orbán László 156-157 253
Orbán Miklós 141
Ormándi Vendel 200
Oskó Lajos 128 150 242
Osváth Béla 63
Otolitics Vidor 201
Ökrös Gábor 151 201
Ördögh György 201
Pádi László 80 201
Pákozdy Jenőné 197
Pálincás Ferenc 44 151
Palócz Lajos 73
Palotás József 20 25 103 201
Pálvölgyi Ferenc 202
Pápai Sándor 167 171 179 181 184 196
200 214
Papdi József 155
Papp Ernő 62
Papp Ignác 66
Papp László 202
Papós Péter 105
Paskó József 202
Pásztor Imre 66
Patai József 51 56 80 202
Perbír József 19-20 23-26 29 43 48 55-
56 59 65 83 87 90-95 101
104 107 116-121 149 151
158-160 202 216-217
Peták József 94
Péter Gábor 100
Péter György 203
Péter József 177
Péter László 18 22 27 44-45 63-64 97
150-151 204 217 247
Pethes László 210
Pigniczki György 230
Pintér József 80 98 154 204
Pintér László 129

Piros László 7	Sánta Ferenc 135
Polányi Imre 231	Sánta Istvánné 168 176 181 185 187-198 206-207 212 215
Pólay Elemér 65 70 229	Sárközi Kálmán 80 205
Pósa Péter 64	Sarnyai Vendel 88
Pozsgai István 167 174-175 185-186 189 193 199 202 209 212	Sarus Sándor 89 150
Princz Gyula 66	Schirilla Iván 179 191 195 197-198 211
Prehoffer Elemér 253	Schnierer Ferenc 167 174 176 185-186 189 193 199 203
Puskás Lajos 72 204	Schönwald Pál 165 171-173 175 177 182- 183 188-189 192-195 199 201 203-204 209-210
Pusztai Andorné 181 184 196 210	Schreiner Piroska 65
Pusztai Éva 65 204	Schröder Erzsébet 65
Putnik Tivadar 121	Schwartz Imréné 98
Rác András 80 204	Schwartz Lajos 58 66 234
Rác György 168-169 173 203	Sebestyén László 72 94-95
Rác Károlyné 171 175-179 182-184 190 194 199 202 209 214	Sersli István 153 229 231
Rác László 110 140	Simándi György 166 172 176 186
Radnai Zoltán 204	Simon Béla 48
Radó Zoltán 166-167 169-170 172 182 187 190 192-193 203-204 206 212- 214	Simon Ferenc 143 150
Rákosi Mátyás 18 61 129 149	Simon János 152
Raskoványi János 172 193 201	Simon Pál 179-180 203 211
Rekeczki János 181	Simonovits István 66
Rekeczki Károly 178 188 194 200-201 206-209 215	Sinkó Ferencné 240
Resli Pál 205	Sipos Aladár 64
Rétyi István 135	Sipos Imre 151
Romhányi András 98 150	Siroki Szilveszter 73
Rostás Gyula 151	Sisák Gusztáv 80 205
Roxin Demeter 112	Skultéti Medárd 21-22 26 59 83 108-109 121 128 150-151 158 205 216-217 236
Rozgonyi Tibor 135	Soltész Mihály 141
Rózsahegyí István 21 80 205 235	Solymosi Ferenc 139-140 144
Rudas Ernő 167 174 176 185-186 189 193 199 203	Solymosi János 80 206
Saáry Zoltán 67 205	Somogyi Aladár 70
Sáfrány Mihály 72 205 253	Somogyi János 88 140
Sági Pál 170 173 180 183 197	Somogyi Miklós 24 73
Sallai Imre 140	Somos József 205

- Sós György 145
Sós József 175 177 182 194 199 209
Sós László 206
Sömjén György 180 198 200 203 208 211
Springer Mária 69
Stachó Elemér 206
Strasszer Gyula 21 26 52 59 94 109 128
206
Sulyok Dezső 26
Sulyok Mihály 207
Suki Béla 88
Suki Piroska 238
Surányi János 21 71 111 208
Szabados Istvánné 88
Szabó Antal 20 207
Szabó Ervin 180
Szabó Gábor 88 109 150
B. Szabó Gyula 150
Szabó István 208
Szabó Istvánné 235
F. Szabó István 198 200 238-239
M. Szabó István 20 31 72 86 90 120
Szabó Jánosné 211
Szabó József 147 180 198 200 211
Szabó József 208
Szabó József 208
Szabó József 227
Szabó László 208
Szabó Márton 208
Szabó Miklós 130 209 240
Szabó Pál 65
Szabó Sándor 144 151
Szabó Sándor 167 174 176 185-186 189
193 199 203
Szabó Zoltán 227
Szádeczki Kardos Samu 63
Szalai Ervin 211
Szalai Ferenc 209
Szalai Gyula 65
Szalai Imre 72 143
Szalai József 162
Szalai Richard 166 176 186
Szalma Géza 154
Szarka János 80 209
Szatmári Pál 172
Szegedi István 20 25 49 88 102 120 209
Szeifrid Ferenc 249
Székely Lajos 97
Székely László 65 209
Szekeres András 209
Szekeresné Ormos Mária 64
Szekszárdi János 70
Széll János 210
Széll Sámuel 140
Szélpál Ferenc 210
Szélpál István 169 210
Szénási Géza 24 157
Szendrényi Zoltán 210
Szenesi Zoltán 21 98 210
Szente József 167 174 176 185-186 189
193 199 203
Szentirmai Éva 69
Szentpéteri István 66
Szepessy József 135 138
Szigeti Lajos 210
Szigeti József 65
Szőjártó Károly 180 208 211
Szilágyi Imre 135
Szilágyi Istvánné 169
Szilágyi Sándor 92-93
Szilárd János 70
Szimler János 179-180 184 194 202 205
207 211 219 249-251
Szokoly István 166 173 182-183 192 201
205 210
Szögi Gyula 210
Szögi Tibor 155
Szőkefalvi-Nagy Béla 65 227

Szőnyi József 84 129 150-151 211	Törköly Ferenc 87 118 138 154
Sztachó Elemér 20	Töröcsik István 151
Sztodolnik László 203	Török Ferencné 166 168-170 173-175 189
Szurmai Sándor 22 33-35 52 58 82 84	195-197 199 204 208 214-215
98 105 143 211 216	Török István 14 213
Szűcs Mihály 89	Török János 143
Szűcs Sándor 44	Török Lajos 136
Takács István 25 91-92	Török László 14
Tamási Istvánné 204	Török Pál 80 105
Tánczos Kornél 187 190	Török Sándor 179-180 184 194 198 200
Tápai Nándor 140 150	202 207 211 249-250
Tápai Szilveszter 82 212	Török Zoltán 80
Tari János 68	Törzsi László 72
Telkes György 48	Trischler Ferenc 140
Temesi Ferenc 45	Tunyogi Csapó János 22 45 54 213 246
Temesvári József 212	256
Tenkes Ferenc 88 150	Turi Géza 67
Tessényi Imre 34-35 212 217	Ugri Ferenc 129 213
Tihanyi József 79 128 148-149 158 235	Uszta Gyula 133
238-239	Vad János 214
Tisoczki József 212	Vágó Tibor 172
Tiszai József 111-112 212 217	Varga Antal 143
Tombác Imre 10-11 25-26 43 48 86 107	Varga Antal 214
116 118-119 138 234	Varga János 149
Tordai Gyula 172 175 177 183 187-190	Varga János 65
193 201 204	Varga Jenő 240
Tóth Ágoston 19 26 92 212	Varga Sándor 214
Tóth Alfréd 62	Varga Sándor 214
Tóth Béla 88	Varga Zoltán 214
Tóth Endre 135	Vargakovács János 14
Tóth Géza 135	Varjú István 135
Tóth Imre 17 212 228	Várhegyi Tibor 138
Tóth István 62	Várnagy Györgyné 56
Tóth Kálmán 156	Varsai Mihály 215
Tóth Kálmán 213	Vass Antal 106 111 151
Tóth Károly 135	Vasvári Vilmos 21 71 215
Tóth Sándor 80 213	Véber Ferenc 245
Tölgyesi Elemér 21	Végh Joachim 18 44 49 57-58 215
Tömpe István 77 161	

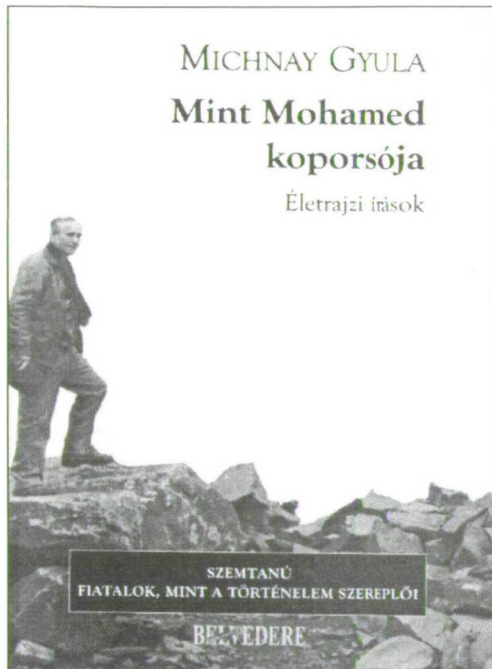
Vereska András 60-61 87	Vörös Péter 215
Verók László 151	Vörös Balogh István 31 73 144 148-149 232 236
Veszeli Katalin 237	Wagner Richard 64
Vida Lajos 166-167 169 170 172 182 184 190 192-193 203 206 212-214	Waltner Károly 66-67 227
Vidács Péter 140	Zakó István 89
Vígh István 71-72	Zácoi Tivadar 33 73 89
Vígh Béla 154	Zboján Lajos 215
Vígh Ferenc 62	Zentai József 178-179 184 194 202 207 249-250
Vígh Illés 21 33 71 95 128 134-136 151 160 215	Zentai Károly 225
Vincze Antal 88 116	Zoltai Árpád 216
Vincze László 178 184 194 202 207	Zombori István 81 216
Vincze Zoltán 137 153 155	Zombori Pál 216
Vitéz István 203 210	Zsák József 166-167 169-173 182 184-185 187-193 195 197-198 203 205- 206 210 212-213
Vitusz Gyula 57 80 215	
Vizi Imre 93	
Vologyin 74	

Kiadta: BELVEDERE MERIDIONALE
6725 Szeged, Hattyas sor 10.
belvedere@jgytf.u-szeged.hu
szerk@belvedere.meridionale.hu
www.belvedere.meridionale.hu
Felelős kiadó: Dr. SZEGFÜ LÁSZLÓ
Kiadóvezető: JANCÁS CSABA
Korrektúra: SZUPERÁK ATTILA
Műszaki szerkesztő: FORRÓ LAJOS
A kiadásban közreműködött: ALATTYÁNYI ISTVÁN
Nyomta: E-Press Nyomda Kft

A Szemtanú sorozatban megjelent kötetek

MICHNAY GYULA: *Mint Mohamed koporsója*
[szerkesztették Jancsák Csaba és Kiss Gábor Ferenc]
ISBN 963 00 7038 3

„Kínzó kíváncsisággal olvastam Michnay Gyula visszaemlékezését kalandos szökésére a recski haláltáborból, s alig tudtam megállni olvasás közben, hogy ne lapozzak előre megtudni vajon sikerült-e.

...

Ha Michnay történetesen nem Recskről szökök meg, hanem mint francia ellenálló vagy hadifogoly Colditzban, a hollywoodi filmipar és a televízió már gondoskodott volna róla, hogy tettét világhírű színészek tolmácsolásában milliók ismerjék. Így viszont megmaradt sajtóságoosan magyar hősnak.”

Czigány Lóránt: *Egy igaz ember*
Recski Tanú 1983. november 15.

„Fél esztendő alatt Michnaiból legenda lett; úgy emlegettük, mint holmi mesebeli alakot, és már fantáziánk szüleményének tűnt, noha mind ismertük. Lassanként kezdtem feladni a reményt, noha szívósan ragaszkodtam a mentőangyalba vetett hitemhez.”

Faludy György: *Pokolbéli víg napjaim*
Magyar Világ, 1989

A szerző az egyetlen, akinek sikerült megszöknie a recski kényszermunka-táborból. A könyvből megismerhetjük a legendás szökés történetét, és érzékletes képet kapunk a korszakról is.

OT, 60

2625.-

943,94 SZ43

A célszemély: Bálint Sándor

[Bálint László és Velcsov Márton gyűjtése alapján]

szerkesztette: Péter László]

ISBN 963 86240 1 9

**A CÉLSZEMÉLY:
BÁLINT SÁNDOR**Ügynökjelentések, pöriratok
1957-1965

„... most a Kádár korszak titkosszolgálati módszereivel szembesülhettünk: szoros, állandó megfigyelés (mikor lépett ki a boltból, mit vásárolt, kivel találkozott, milyen ruhában volt), ügynök beépítése a célszemély társaságába (hány gyenge jellemű ember vállalkozott ilyen feladatra!), telefonlehallgatás. Ezek után jöhet a bíróság. [...] A vád tehát rendszerellenes tevékenység, fellazítás. Bálintot elhurcolják ugyan, de nem zárják börtönbe, helyette ráveszik, mondjon le katedrájáról.”

*Sz. Á.: Szegedi történet.**közl: Heti Válasz, 2004.07.01.*

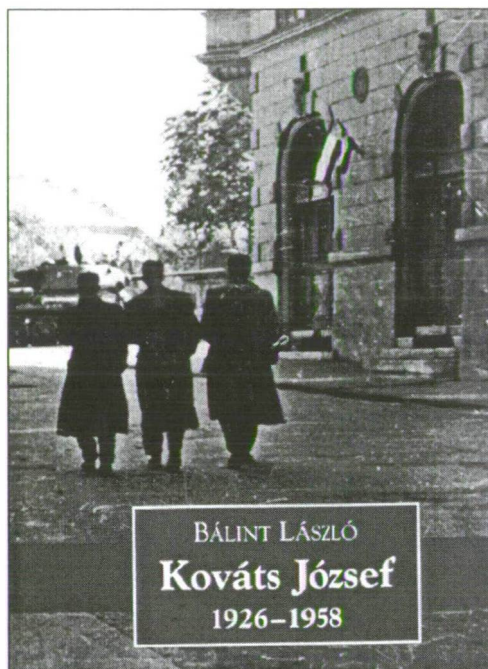
A száz éve született Bálint Sándor Szeged XX. századi történetében egyik legnagyobb alakja. A kötetben a neves tudós és egyetemi oktató 1957 és 1965 közötti állambiztonsági megfigyelésének, a róla szóló ügynöki jelentéseknek, az ügyészégi vizsgálatnak és későbbi perének iratanyagai jelentek meg. A könyvben kiadásra került Velcsov Márton *Paleæ Sunt* című esszéje, mely a korszak és az események személyes hangvételű feldolgozása. A Péter László által írt Utószóban az ügynökök kiléte és tevékenysége jelenik meg.

X 9784

BÁLINT LÁSZLÓ: *Kováts József 1926–1958*

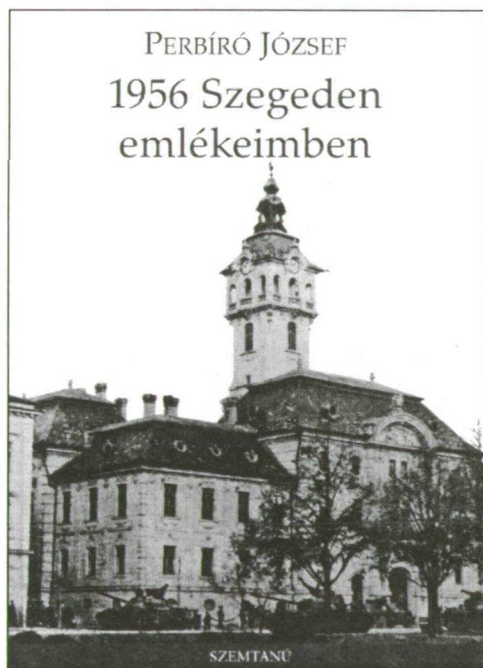
[szerkesztette: Péter László]

ISBN 963 9573 00 0

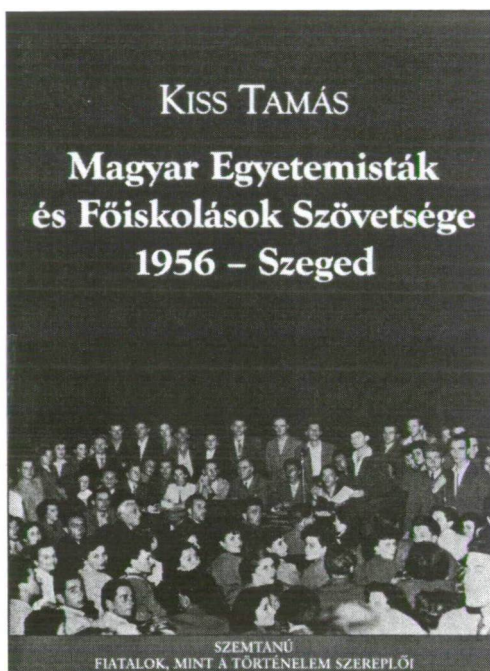
Kováts József az 1956-os forradalom egyik jeles szegedi személyisége volt. Mint a városi Forradalmi Nemzeti Bizottság tagja azért tevékenykedett, hogy egy szebb, jobb, méltányosabb, és emberibb világ következzen be, mely a nemzeti hagyományoknak, az állami függetlenségnek az alapján állva soha többé nem engedi a magyarságot a totális diktatúra karmai közé. Kováts Józsefet a forradalomban vállalt szerepéért letartóztatták, majd halálra ítélték és 1958. október 6-án 6 óra 15 perckor kivégezték. A Bálint László által írt, számos tárgyi részlettel, adattal megerősített feldolgozást (Kováts József élettörténetét) 27 képes, dokumentumokkal és fotókkal illusztrált oldal színesíti.

PERBÍRÓ JÓZSEF: *1956 Szegeden – emlékeimben*
[szerkesztette: Jancsák Csaba]
ISBN 963 86240 1 9

Perbíró József a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának dékánhelyettese volt. Mint levezető elnök részt vett a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) alakuló ülésén. A kötet a forradalmi Szeged polgármestere (a Városi Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke) életrajzi írásainak második, bővített, javított, fotó- és dokumentummelléklettel ellátott, reprezentatív formátumba szerkesztett kiadása.

KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged*
[szerkesztette: Jancsák Csaba]
ISBN 963 86240 0 0

„Az utolsó nagygyűlés után úgy éreztük: Holnapra meghódítjuk a Holdat! (...) Követeléseink annyira nagy horderejűek voltak, hogy most nevetségesnek, képtelennek éreztük őket..., azt hittük, mindenki nevet majd rajtunk. (...) Úgy éreztük, hogy túl erős dolgokat és túl sokat követelünk. Nem tudtuk, hogy mit tegyünk ezután.”

Dr. Czigány Lóránt

közlő: *Bill Lomax: Magyarország 1956*
Bp., 1989

A szerző, a MEFESZ szervezője, vezetője (később a megtorlás áldozata) tanulmánya mellett első alkalommal jelent meg a szervezet 1956. október 20-i ülésén készült rádiófelvétel szövege. Kiss Tamás a kötetben szereplő interjúban az eseményekben résztvevők érzelmi kötődéseiről és saját személyes sorsáról is vall. A szakmai közélet szerint is hiánypótló mű értékes dokumentum-melléklettel záródik, amelyben közlése kerültek az események archív fotói és a megtorlás jegyzőkönyvei is.

1956
A NÉPKÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Tárgy: ítélet végrehajtást jelent.

Katf.Kt.II.002/1958.számra:

Jelentem, hogy Földesi Tibor pórgár-
tést 1958.évi január hó 31-én, óra

Budapest, 1958.évi január hó 31-én.

halálra, mint főbüntetésre,
és mellékbüntetésre

ítéli, -

Titkos!

Alulírott bejelentéssel tá-
hoz felhívjam a figyelmé-
re, hogy a fent ne-
vezett személyek az el-
járás szerint két személy nevét
és tevékeny résztvevői

SZEGEDI KATONAI BÍRÓSÁG

B.I. 367/1957.szám.

Nevezett az ellenforradalom lev-
napban, majd december hónapban,
közrend és a közbiztonság helyre-
állítására az őrizetbevételekhez, nem hagy-
ta és nem írta alá az előzetes let-
artatást a bosszúból mondotta, nem tanul-
- Már ezzel kezdem? Például a IV. 1 sz. szobában, hogy milyen
hogy Kovács, Maróti, Tunyogi ne-
de más személyeket is kifogásol-
nem hajtom végre az utasításait

Szegedi Rendőrkapitányság Politikai
osztályának, melyek bizonyítják a fent-
nevezett személyek a Magyar Népköztársaság elleni
ellenforradalmi események előtt bekap-
csoltak a párt és a kormány vezetői
események alatt aktív elleneségek
és több tanu bizonyít.

Szegedi Rendőrkapitányság
Politikai Nyomozó Osztály

Szigorúan titkos!

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG
LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGA

Katf. Kt.II.002 /19. 58.

Titkos!

A Szegedi Gyűlöletügyi és munkástanács-
titkárát elakasztotta bocsátandó a k-
mint a munkások hajcsárjára a n-
rend kiszolgálóinak menő k-

part egyént a népi demokratikus állam-
vezetőségnek büntette, valamint
összbüntetésül halálra, val-

rosán kegyelemre másítónak nem találta
velük kérelmeket a Népköztársaság

1961
A fent nevezett személyek a fegyvereket
belül megszerezte a fegyvereket
meg kell védeni. A vállalatban be-
Nagy Imre országos viszonylatban
vásásakor külön kihangsúlyozta,
Pl. Magyarországon több párt re-
és rákosista jelzőket használt
kel tartott kapcsolatot, akik
keh, valamint a volt nyomda tu-
se során elbeszélgetett a vállalat
ne lépjenek be a pártba, mert ő

1961
KOVÁCS JOSEF halálra ítélt elítélte
kor a kiszabott halál büntetést vég-

1962
kegyelemre nem ajánlja.

BELVEDERE
MERIDIONALE
SZEMTANÚ